FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KENTSEL KÜLTÜREL MİRAS ALANLARINDA ALAN YÖNETİMİ DENEYİMLERİ VE YERELE ÖZGÜ KORUMA YÖNETİM MODEL ÖNERİSİ: KASTAMONU TARİHİ ŞEHİR MERKEZİ ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

FATMA SEMA SEKBAN

Mimarlık Anabilim Dalı

EYLÜL 2019

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARLIK PROGRAMI

KENTSEL KÜLTÜREL MİRAS ALANLARINDA ALAN YÖNETİMİ DENEYİMLERİ VE YERELE ÖZGÜ KORUMA YÖNETİM MODEL ÖNERİSİ: KASTAMONU TARİHİ ŞEHİR MERKEZİ ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Fatma Sema SEKBAN
(121201001)

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mine TOPÇUBAŞI ÇİLİNGİROĞLU
İkinci Danışman
Prof. Dr. İbrahim NUMAN

DÜZELTİLMİŞ TEZ

EYLÜL 2019

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAYI

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mimarlık Anabilim Dalı'nda **121201001** numaralı **Fatma Sema SEKBAN'ın** hazırladığı **"Kentsel Kültürel Miras Alanlarında Alan Yönetimi Deneyimleri ve Yerele Özgü Koruma-Yönetim Model Önerisi: Kastamonu Tarihi Şehir Merkezi Örneği"** konulu **Doktora Tezi** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI,** 18/09/2019 Çarşamba günü saat 11.00 yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE/REDDİNE/DÜZELTİLMESİNE'ne* OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

Düzeltme verilmesi halinde:
Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı ../../20.., tarihinde, saat da yapılacaktır.

Tez adı değişikliği yapılması halinde :

Tez adının .....
.....
..... şeklinde değiştirilmesi uygundur.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ (*)	İMZA
D.Ö.Ü. Mine Topaloğlu Gülünoğlu	KABUL	
Prof. Dr. Suphi Saatçi	KABUL	
Prof. Dr. Elif Özlem AYDIN	KABUL	
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Erdoğan	KABUL	
Prof. Dr. Amir Paşaoğlu	KABUL	

BEYAN/ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Fatma Sema SEKBAN

DÜZELTME METNİ

1- Bölüm 3'te kentsel kültürel miras alanları örneklerinde küçük ölçekli alanların seçim kriterleri revize edildi, örnekler yeniden değerlendirildi, açıklamalar eklendi. Büyük ve küçük ölçekli tüm DMA'larına ilişkin DMM verilerine ek olarak periyodik raporlamalar ve DMK Kararları incelendi. Konuyla ilgili olan yeni veriler ilgili bölümlere eklendi.

2- Bölüm 4, Bölüm 3'teki revizyonlar sonucunda yeniden ele alındı. Büyük ve küçük ölçekli alanlardan elde edilen yeni veriler doğrultusunda tablolaştırıldı ve yorumlandı.

3- Bölüm 5'te, 5.5 başlığı altındaki metin yeniden ele alındı ve genişletildi. Modele ilişkin diyagramlar oluşturuldu, metodolojinin eksik yönleri geliştirildi ve 5.10 başlığı altındaki metinde bu gelişmelere yer verildi.

4- Özet, Bölüm 1 ve Bölüm 6 diğer bölümlerdeki değişiklikler uyarınca revize edilmiştir.

Kafkasya muhaciri Ahıskalı atalarım ve dedem Mevlüt YÜCEL'e,

TEŞEKKÜR

Bir çalışma ardında birçok insan, mekan ve zamanın izini taşır. Bu izlerden bazıları çok kıymetli insanlara ait ve onların isimlerini bu vesileyle anmak isterim.

Henüz doktora sürecine başlamadan önce akademik hayatımla ilgili karar çıkmazında bana rehberlik eden kıymetli hocam Sayın Prof. Dr. Sadettin ÖKTEN'e; beni kendi evladı sayıp akademik karar istişaresi için kadim dostu Sadettin Hocam'a yönlendiren aile dostumuz rahmetli Mehmet Niyazi ÖZDEMİR'e; giriştiğim her işte olduğu gibi bu çalışma sırasında da beni cesaretlendiren, maddi ve manevi desteğini esirgemeyen sevgili annem Sevim YÜCEL'e şükran ve minnetlerimi sunuyorum.

Tüm doktora sürecinin özellikle son kısmında enstitüyle ilgili tüm prosedür işlerini dikkat ve özenle takip eden, çözümü zor birçok meseleyi kolaylaştıran ve tezin görünmeyen kısımlarından olan süreçlerde bıkmadan usanmadan rehberlik eden enstitümüz çalışanlarından Sayın Bülent UÇAN'a yürekten teşekkür etmek isterim. Ayrıca destekleri için Sayın Durmuş AKYEL ve Enstitü Sekreteri Sayın Çelebi BOZKURT'a teşekkürlerimi sunarım.

Özellikle tezin son safhalarında evlerini bize açan, teze odaklanmam için bebeğim ve benimle ilgilenen kardeşlerim Sevgili Ayşe Nur ve Fatih YÜCEL çiftine; manevi destekçilerim kardeşim Sevgili Ayşe Nuray CANAT'a; ailemizin canlı kültürel mirası babaanneciğime; eşimin ailesine; çalışmalarımın temelini oluşturan öğretmenlerim Sayın Gülten ANKARALI ve Sayın Ertuğrul ÖNAL'a; arkadaşlarım Yasemin ÇİÇEK, Esra KARAKUŞ ve Sevde BÜTÜN'e; tez çalışmasının arka planında yer alan ancak isimlerini tek tek sıralayamadığım birçok insana sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ve eşime destekleri, anlayışı, bana olan inancı için sonsuz teşekkür ederim. Dedelerimden emanet aldığım kültürel mirası kendisine devredeceğim, bu çalışmanın nihayete erdiği şu günlerde geceleri tezimle ilgilenirken benimle işbirliği içindeymişcesine davranan sevgili bebeğim Zeynep Serra'nın gelecek ve kültürel miras için umut olması dileğiyle.

Fatma Sema SEKBAN
Y. Mimar, Rest. Uzmanı
Eylül 2019

KENTSEL KÜLTÜREL MİRAS ALANLARINDA ALAN YÖNETİMİ DENEYİMLERİ VE YERELE ÖZGÜ KORUMA-YÖNETİM MODEL ÖNERİSİ: KASTAMONU TARİHİ ŞEHİR MERKEZİ ÖRNEĞİ

ÖZET

Kültürel miras yönetimde, birden çok bileşenin eş zamanlı ilişkilerinin tek unsur olarak değerlendirilmesi ve kapsamlarının genişletilmesi yönetime ilişkin birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Yönetim çalışmalarında ölçeğin büyütülmesi; yönetsel yapılardaki katı hiyerarşi; finansal çıkmazlar; merkezi yönetimin baskınlığı; yerel yönetimin yetersizliği gibi nedenler sorunları daha karmaşık hale gelmektedir. Bu karmaşa, yerel ve ulusal ölçekte kabul gören kurumsalcı yaklaşımla son bulmazken alınan yanlış kararlar sonucunda mirasın yok olmasına kadar uzanmaktadır.

Bu çalışma, kentsel kültürel miras alanlarının yönetiminde karşılaşılan sorunları değerlendirmekte ve sebeplerine yönelmektedir. Dünya Miras Merkezi'nin, Dünya Miras Listesi'ne kayıtlı alanlar için devamlı ve düzenli veri sağlaması nedeniyle örneklem kümesi özellikle listeye kayıtlı alanlardan seçilmiştir. Örneklem kümelerinin her biri için Üstün Evrensel Beyannameleri, Reaktif İzleme Araçları ve gerektiğinde UNESCO Dünya Miras Komitesi Kararları incelenerek veriler retrospektif çalışma kapsamında değerlendirilmiştir.

Örneklem kümelerindeki varlıkların koruma sorunlarının alan yönetim çalışmalarıyla ilişkisi irdelenmiş, koruma sorunlarından olan "Yönetim ve Kurumsal Faktörler"e odaklanılmıştır. Bulgular, küçük ölçekli, az kriterli alanlarda daha az bileşen olması ve yerel yönetim - yerel finans kaynakları dengesi nedeniyle yönetim sürecinde daha etkili olduklarını göstermektedir. Kurumsalcı yaklaşımla yönetilen alanlardan yönetim bileşenleri sayıca az olanların ilişki ağlarının okunduğu ve aktör ağ teorisindeki sisteme yaklaştığı tespit edilmiştir.

Yönetim sorunlarının giderilmesi için sistem değişikliği önerilmekte ve parçacıl yaklaşımda Aktör Ağ Teorisi esaslı bir yönetim modeli kurgulanmaktadır. Bu amaçla, ülkenin mevcut yönetim mekanizması ve koruma gelenekleri esas alınarak tüm sistem daha küçük ölçekte, yerelde örgütlenen, yerelde ve yerelden finanse edilen bir kurguyla aktör ağ teorisi düzeninde uyarlanmıştır. Merkezi ve yerel yönetim; devlet ve sivil yapılanma karmalarından oluşan parçacıl sistem Kastamonu Tarihi Şehir Merkezi vaka çalışması üzerinden aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Kültürel Miras, Dünya Miras Alanı, Yönetim Planı, Aktör Ağ Teorisi, Kastamonu, Tarihi Kentlerde Yerel Yönetim.

SITE MANAGEMENT EXPERIENCE IN URBAN CULTURAL HERITAGE SITES AND MODEL OF SPESIFIC PRESERVATION-MANAGEMENT TO LOCATION: HISTORIC CITY CENTER OF KASTAMONU

SUMMARY

In cultural heritage management, evaluating the simultaneous relations of multiple components as a single element and extending the scope of the components brings many problems related to management. Increasing the scale in management studies; strict hierarchy in administrative structures; financial dilemmas; dominance of central government; lack of local government; problems are becoming more complex due to the fact that all components are considered as one element.

This study evaluates the problems encountered in the management of urban cultural heritage areas. Since the World Heritage Center provides continuous and regular data for the List, the sample set was selected specifically from the registered sites. For each of the sample clusters consisting of Outstanding Universal Value Declarations, Reactive Monitoring Tools and UNESCO World Heritage Committee Decisions were examined and the data were evaluated within the scope of the retrospective study.

The relationship between the protection problems and the site management studies on "Management and Institutional Factors" was examined. The findings show that areas are more effective in the management process due to the fact that there are fewer components in small scale, less criteria areas and the balance between local government and local financial resources. Relationship networks of sample areas can be read due to the small number of components in the management and they are approached to the system in actor network theory.

The system change is proposed to eliminate the problems and a management model based on the Actor Network Theory is constructed in a fragmented approach. For this purpose, based on the existing management mechanism and protection traditions of the country, the whole system has been adapted to a smaller scale, financially and administratively independent of the sudden decisions of the center, organized locally, financed locally, in the order of actor network theory. The fragmented system was transferred through Kastamonu Historic City Center as a case study.

Keywords: Urban Cultural Heritage, World Heritage Site, Management Plan, Actor Network Theory, Kastamonu, Local Government in Historical Cities.

ÖNSÖZ

Miras ve zaman... Miras kavramı, zamanla doğrudan ilişki içindedir ve zaman, mirası kapsamaktadır. Geçmiş kuşak için sıradan olan bir varlık, zamanın eliyle gelecek kuşak için sıra dışı bir miras varlığına dönüşebilir ya da devri için kıymetli olan bir eser başka bir devirde gözden düşmüş olabilir. Tüm bu ihtimallerle birlikte bir başka ihtimal daha vardır ki miras unsuru erişilemez olmuştur: "Kültürel Mirasın ve Ortak Belleğin Kaybı".

Kültürel mirasın kaybına mani olmak amacıyla hazırladığım bu çalışmada, hedeflerime ve tüm gayretime yürekten inanan, en başından beri her adımda destek veren ve çalışmalarımla yakından ilgilenen danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Mine TOPÇUBAŞI ÇİLİNGİROĞLU'na teşekkürü bir borç bilirim. Katkıları için ikinci danışmanım Sayın Prof. Dr. İbrahim NUMAN'a, Tez İzleme Komitesi Üyesi olan hocalarımdan kültürel mirasın yönetimine dair tecrübeleriyle teze ilişkin sorunları görmemi ve de aşmamı sağlayan, her defasında heyecanla beni dinleyen Sayın Prof. Dr. Amir PASİÇ'e, tespitleri ve eleştirileriyle tezin gelişmesine destek veren Sayın Prof. Dr. Elif Özlem AYDIN ORAL'a, entellektüel bakış açısıyla birlikte fikirlerini esirgemeden paylaşan Sayın Doç. Dr. Hasan Fırat DİKER'e ve ayrıca Sayın Prof. Dr. Suphi Saatçi, Sayın Dr. Öğr. Üyesi Alidost ERTUĞRUL ve Sayın Doç. Dr. Aynur ATMACA CAN'a teşekkürlerimi sunmak isterim.

Doktora tez konumun dikkatlerini çekmesiyle birlikte İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı'nda çalışma teklifleri üzerine teşriki mesai yapma imkanı bulduğum ve akademik çalışmalarıma destek veren Alan Başkanı Sayın Dr. Halil ONUR ve Md. Yard. Sayın Muzaffer ŞAHİN'e, katkıları için çalışma arkadaşlarım Alan Başkanlığı ekibi ve İBB Kültürel Miras Müdürlüğü'ne teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı bünyesinde gerçekleştirdiğimiz çalışmalar sırasında akademik tecrübe ve İstanbul'a ilişkin engin bilgilerinden faydalandığım saygıdeğer hocalarım Sayın Prof. Dr. Zekiye Yenen'e, Sayın Prof. Dr. Fatma Ünsal'a ve tarihçi-yazar Sayın Necdet Sakaoğlu'na; tez araştırmam için gerçekleştirdiğim yurtdışı seyahetlerimde birlikte sokak sokak gezdiğimiz yol arkadaşım E. Hilal KORUCU'ya; Kastamonu'ya dair ilgili arşivlerdeki görselleri, yazılı kaynakları ve diğer dokümanları sunan aile dostumuz Ferhan ÇAPRAZ'a, çalışmaya destek veren herkese ve elbette Kastamonu ile yerel yönetimler konusunda değerli tecrübelerini benimle paylaşan Kastamonu Eski Şehremini sevgili babam Süleyman YÜCEL'e teşekkür etmeyi borç bilirim.

Fatma Sema SEKBAN
Y. Mimar, Rest. Uzmanı
Eylül 2019

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BEYAN/ETİK BİLDİRİM iii
DÜZELTME METNİ iv
TEŞEKKÜR vi
ÖZET vii
SUMMARY viii
ÖNSÖZ ix
İÇİNDEKİLER x
ÇİZELGE LİSTESİ xii
ŞEKİL LİSTESİ xiii
KISALTMALAR xv
1. GİRİŞ 1
1.1 Problemin Tanımı 2
1.2 Amaç 3
1.3 Kapsam ve Sınırlılık 4
1.4 Yöntem 4
1.5 Hipotez 6
2. KÜLTÜR MİRASININ KORUNMASINDA KAVRAM VE KURUMLAR ... 7
2.1 Kültürel Mirasın Yönetiminde Kavramsal Yapı ve Kurumsal Çerçeve 7
2.1.1 Küreselleşme, Eski Dünyada 'Miras' Kavramı ve Koruma Pratikleri 7
2.1.2 Modernizm, 'Dünya Mirası' Kavramı ve Koruma Teorileri 8
2.1.3 'Alan Yönetimi' ve 'Kurumsalcı Yaklaşım' Kavramları 9
2.1.4 Post-Modernizm ve 'Dünya Mirası' Koruma Alternatifleri 17
2.1.5 'Aktör-Ağ Teorisi' ya da 'Ağ Yönetişimi' Kavramı 19
2.1.6 Post-Modernizm Öncesinde Post-Modernist Antik Bir Kurum: Vakıf 20
2.1.7 Modern Zamanların Toplum Yararı Sivil Yapılanmaları: STK'lar 24
2.2 Kültürel Mirasın Yönetiminin Gelişim Süreci 25
2.3 Kültürel Mirasın Yönetiminin Arka Planı 28
3. MİRAS ALANLARI VE ALAN YÖNETİMİ ÇALIŞMALARI: ÖRNEKLER31
3.1 Dünyada Korumanın Arka Planı, Alan Yönetimi ve Plan Örnekleri 31
3.1.1 Büyük ölçekli kentsel kültürel miras alanları örneklem seçimi 34
3.1.2 Büyük ölçekli kentsel kültürel miras alanları 52
3.1.2.1 Pekin ve Shenyang'daki Ming ve Qing Hanedanları İmparatorluk Sarayları, Çin 52
3.1.2.2 Roma Tarihi Merkezi, Şehrin Kutsal Makam Varlığı, Ekstretoryal Hakları ve San Paolo, Holy See - İtalya 55
3.1.2.3 Floransa Tarihi Merkezi, İtalya 59
3.1.2.4 Venedik ve Lagünü, İtalya 62
3.1.2.5 Oaxaca Tarihi Merkezi ve Monte Albán Arkeoloji Bölgesi, Meksika 67

3.1.2.6 Kotor Doğal ve Kültürel -Tarihi Bölgesi, Karadağ 69
3.1.2.7 Toledo Tarihi Şehri, İspanya 73
3.1.2.8 İstanbul'un Tarihi Alanları, Türkiye 79
3.1.3 Küçük ölçekli kentsel kültürel miras alanları örneklem seçimi 86
3.1.4 Küçük ölçekli kentsel kültürel miras alanları 98
3.1.4.1 Kutná Hora: St. Barbara Kilisesi ve Sedlec'deki Meryem Ana Katedrali ile Tarihi Şehir Merkezi, Çekya 98
3.1.4.2 Bamberg Şehri, Almanya 101
3.1.4.3 Siena Tarihi Merkezi, İtalya 104
3.1.4.4 Safranbolu Şehri, Türkiye 108
3.1.4.5 Edinburgh Eski ve Yeni Şehirleri, İngiltere 112
3.1.4.6 Ferrara, Rönesans Şehri ve Po Deltası, İtalya 118
3.1.4.7 Ankara Beypazarı, Türkiye 124
3.1.4.8 Antalya Kaleiçi, Türkiye 126
3.2 Kategori Dışı Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi 130
4. ÖRNEKLERE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME 138
5. BİR ŞEHİR VE YÖNETİM PLANI MODEL ÖNERİSİ: KASTAMONU .. 156
5.1 Şehrin Konumu 157
5.2 Şehrin Siyasi ve Sosyal Tarihi 158
5.3 Şehrin Demografik Tarihi 162
5.4 Şehir Dokusunun Kronolojik Gelişimi 163
5.5 Vakıflar Yoluyla Şehrin İmarı ve Şehirdeki Anıt Eserlerin Vakıflarla İlişkisi 166
5.6 Kültür Varlıkları ve Kültürel Mirasa İlişkin Mevcut Projeler 167
5.7 Proje Alanı ve Amacının Tanımlanması 172
5.8 Alan Analizi ve Parametrik Değerlendirmeler 179
5.9 Şehrin Kentsel Kültürel Mirasının Korunması: İlkeler ve Olası Paydaşlar ... 183
5.10 Metodoloji ve Değerlendirme Süreci 186
6. SONUÇ VE ÖNERİLER 208
KAYNAKLAR 214
ÖZGEÇMİŞ 230

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 3.1 : En az dört kriter veya dört kriterden fazlasıyla DML'ne kaydedilen varlıklar..... 37
Çizelge 3.2 : Çizelge 3.1'de kendisi ya da sınırları içerisinde yerleşim yeri olan DMAlar..... 50
Çizelge 3.3 : (ii) ve (iv) kriterleri sabit olmak üzere daha fazla kriterle DML'ne kaydedilen varlıklar..... 88
Çizelge 3.4 : Çizelge 3.3'te 1990-1995 yılları arasında DML'ne kaydolan DMA'lar..... 97
Çizelge 4.1 : Koruma Durumu Bilgi Sistemi'nde kentsel kültürel miras alanlarında I. grup örneklemler..... 139
Çizelge 4.2 : Koruma Durumu Bilgi Sistemi'nde kentsel kültürel miras alanlarında II. grup örneklemler..... 142
Çizelge 4.3 : I. grup örneklemlerde Yönetim ve Kurumsal Faktörler değerlendirmesi 146
Çizelge 4.4 : II. grup örneklemlerde Yönetim ve Kurumsal Faktörler değerlendirmesi..... 147
Çizelge 4.5 : Dünya Mirasının Üstün Evrensel Değeri üzerinde olumsuz etkisi olan belirli faktörlere dair çizelge..... 153
Çizelge 4.6 : I. grup ve II. grup örneklem kümelerinin seçim kriterleri ve analiz sonuçlarına dair çizelge..... 154

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Genel yönetim sistemleri..... 10
Şekil 2.2 : Yönetim kurgusu temsili..... 11
Şekil 2.3 : Planlama sürecinin yapısı..... 12
Şekil 2.4 : Yönetim döngüsü süreci..... 13
Şekil 3.1 : Bilgi Sistemi örneklem seçim kriterleri ekranı..... 35
Şekil 3.2 : Yasak Şehir adıyla bilinen Pekin'de saray kompleksi..... 53
Şekil 3.3 : Roma şehrinden genel bir görünüm..... 56
Şekil 3.4 : Floransa şehrinden genel bir görünüm..... 60
Şekil 3.5 : Venedik Şehri'nden genel bir görünüm..... 64
Şekil 3.6 : Oaxaca Tarihi Merkezi'ndeki manastır..... 67
Şekil 3.7 : Kotor'dan genel bir görünüm..... 71
Şekil 3.8 : Toledo panoraması..... 75
Şekil 3.9 : İstanbul Tarihi Yarımada'dan genel bir görünüm..... 81
Şekil 3.10 : 1978-2019 yılları arasında DMK tarafından yönetim planları hakkında alınan kararları gösteren grafik..... 86
Şekil 3.11 : Kutná Hora şehrinden genel bir panaroma..... 99
Şekil 3.12 : Bamberg tarihi şehrinden genel bir görünüm..... 102
Şekil 3.13 : Siena şehrinden genel bir görünüm..... 105
Şekil 3.14 : Safranbolu şehrinden genel bir görünüm..... 109
Şekil 3.15 : Edinburgh şehrinden genel bir görünüm..... 113
Şekil 3.16 : Edinburgh şehrine dair panaromik görüntü..... 114
Şekil 3.17 : Ferrara'nın hava fotoğrafı..... 119
Şekil 3.18 : Ankara, Beypazarı Evleri..... 125
Şekil 3.19 : Antalya Kaleiçi'nden genel bir görüntü..... 128
Şekil 4.1 : DMK'nın Ming - Qing DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi..... 148
Şekil 4.2 : DMK'nın Roma DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi..... 149
Şekil 4.3 : DMK'nın Floransa DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi..... 149
Şekil 4.4 : DMK'nın Venedik DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi..... 149
Şekil 4.5 : DMK'nın Oaxaca DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi..... 149
Şekil 4.6 : DMK'nın Kotor DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi..... 150
Şekil 4.7 : DMK'nın Toledo DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi..... 150
Şekil 4.8 : DMK'nın İstanbul DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi..... 150
Şekil 4.9 : DMK'nın Kutna Hora DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi..... 151
Şekil 4.10 : DMK'nın Bamberg DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi..... 151
Şekil 4.11 : DMK'nın Siena DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi..... 151
Şekil 4.12 : DMK'nın Safranbolu DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi..... 152
Şekil 4.13 : DMK'nın Edinburgh DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi..... 152
Şekil 4.14 : DMK'nın Ferrara DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi..... 152

Şekil 5.1 : Kastamonu ve Türkiye'nin dünya haritasında konumu..... 157
Şekil 5.2 : Kastamonu şehrinin Türkiye haritasında konumu ve ilçeler haritası... 157
Şekil 5.3 : Şehrin topoğrafyasını gösteren bir fotoğraf..... 158
Şekil 5.4 : Paphlagonia yerleşimleri - 1907 Küçük Asya Haritası..... 159
Şekil 5.5 : Kastamonu Vilayeti 1907 tarihli idari sınır haritası..... 161
Şekil 5.6 : 1915 öncesinde Kastamonu şehri genel görünümü..... 163
Şekil 5.7 : 2000'li yıllarda Kastamonu şehri genel görünümü..... 163
Şekil 5.8 : Kastamonu Kalesi ve kale eteğindeki yerleşim çizimi..... 164
Şekil 5.9 : Kastamonu Kalesi plan çizimi..... 165
Şekil 5.10 : Kalenin hava fotoğrafı..... 165
Şekil 5.11 : Kastamonu Tarihi Şehir Merkezi..... 166
Şekil 5.12 : Kastamonu Belediyesi'nin tarihi dokuya ilişkin projeleri - I..... 168
Şekil 5.13 : Kastamonu Belediyesi'nin tarihi dokuya ilişkin projeleri - II..... 170
Şekil 5.14 : Kastamonu şehir sınırları ve tarihi şehir merkezi haritası..... 174
Şekil 5.15 : Kastamonu tarihi şehir merkezinin takribi dış surlarının izini gösteren harita..... 177
Şekil 5.16 : Kültürel Sitlerin Yönetimi ve Kültürel Mirasın Korunması Aktör Ağı - Genel Dizilim..... 188
Şekil 5.17 : Kültürel Sitlerin Yönetimi ve Kültürel Mirasın Korunması Aktör Ağı - Organizasyon Kuruluş Diyagramı..... 189
Şekil 5.18 : Kültürel Sitlerin Yönetimi ve Kültürel Mirasın Korunması Aktör Ağı - Ulusal Değer Beyanı Çalışma Diyagramı..... 190
Şekil 5.19 : Kültürel Sitlerin Yönetimi ve Kültürel Mirasın Korunması Aktör Ağı - Plan Çalışmaları Diyagramı..... 191
Şekil 5.20 : Kültürel Sitlerin Yönetimi ve Kültürel Mirasın Korunması Aktör Ağı - Bütçe Çalışmaları Diyagramı..... 192
Şekil 5.21 : Kastamonu Tarihi Şehir Merkezi yönetim ve koruma çalışmaları şematik anlatımı..... 192
Şekil 5.22 : Yönetim modeli bütçe yapılanması gelirler şeması..... 198
Şekil 5.23 : Yönetim modeli bütçe yapılanması giderler şeması..... 200
Şekil 5.24 : Yönetim modeli vakıf danışma kurulu şeması..... 204
Şekil 5.25 : Yönetim modeli vakıf yönetim kurulu şeması..... 205

KISALTMALAR

AAT : Aktör Ağ Teorisi

AB : Avrupa Birliği

ANT : Actor Network Theory

AYP : Alan Yönetim Planı

bkz. : bakınız

ÇEKÜL : Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı

DMA : Dünya Miras Alanı

DMK : Dünya Miras Komitesi

DML : Dünya Miras Listesi

DMM : Dünya Miras Merkezi

DOCUP : Documento Unico di Programmazione

FEBAYDER : Fener Balat Kültür Mirasını Koruma Derneği

GZFT : Güçlü - Zayıf Yönler & Fırsatlar - Tehditler

H. : Hicri Takvim

HIA : Heritage Impact Assessment

ICOMOS : International Council on Monuments and Sites
(Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)

ICCROM :International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property
(Uluslararası Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarımı Çalışmaları Merkezi)

IMF : International Monetary Fund
(Uluslararası Para Fonu)

INAH : Instituto Nacional de Antropología e Historia
(Ulusal Antropoloji ve Tarih Enstitüsü)

KÜMED : Kültürel Miras Etki Değerlendirmesi

LEADER : Liason Entre Actions pour le Developpement de l'Economie Rurale
(Kırsal Ekonominin Gelişmesine Yönelik Eylemler Arası Bağlantı)

M. : Miladi Takvim

OUV : Outstanding Universal Value

OWHC : The Organization of World Heritage Cities
(Dünya Miras Şehirleri Örgütü)

PR : Periyodik Raporlamalar

SEDAF : Secretaría De Desarrollo Agropecuarıo y Forestal
(Tarım ve Orman Kalkınma Bakanlığı)

SEDESOL : Secretaría De Desarrollo Social
(Sosyal Kalkınma Bakanlığı)

SMÖ : Sivil Mimarlık Örneği

SOC : State of Conservation
(Koruma Durumu)

SOKÜM : Somut Olmayan Kültürel Miras

SPAB : Society for the Protection of Ancient Buildings
(Tarihi Yapıları Koruma Derneği)

STK : Sivil Toplum Kuruluşu

SWOT : Strenghts - Weaknesses & Opportunities - Threats

UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
(Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu)

ÜED : Üstün Evrensel Değer

YEG : Yerel Eylem Grubu

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze dek dünyadaki toplumlar, ticaret yolları, keşif seyahatleri, fetihler, göç hareketleri gibi çeşitli nedenlerle başka toplumlar ve onlara dair kültürlerin varlığından haberdar olmuştur. Ancak kültürler arası alışveriş hiçbir devirde son yüzyılda olduğu kadar yoğunlaşmamıştır. Bu yoğunluğun temeli yüzyılın popüler kavramlarından küreselleşmeye dayanmaktadır. Bu yüzden değişen dünyada küresel akımların bölgesel ve kültürel farklılıkları ortadan kaldırdığı düşünülmektedir. Ancak, kısa bir süre önce küreselleşmenin aynılaşmayı teşvik ettiği oranda, yarattığı tehditle birlikte özgünlüklerin ve kültürel mirasın korunmasına sebep olduğu fark edilmiştir. Sahip olunan miras bilinci oldukça sığ bir düzeydeyken, küreselleşmenin aynılaştırıcı etkisinden kurtarılmak istenen mirasa dair bilinç günden güne gittikçe derinleşmektedir. Bu bilinçle birlikte miras değerlerinin korunmasına ilişkin birçok metot geliştirilmekte ve uygulanmaktadır. Tüm bu metotların en yaygın ve karakteristik olanı 1999 yılında UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization/Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) tarafından Dünya Kültür Mirası Listesi'ndeki yerler için yönetim stratejisi koşuluyla birlikte "Alan Yönetim Plan (AYP)" kavramı olarak ortaya çıkmış, sonrasında ise kabul görmüş bir metot olarak liste dışındaki miras unsurları için de kullanılmaya başlanmıştır.

Alan yönetimi, kültürel miras değerlerinin özgün olarak aktarımı, alanın korunması, kaynakların etkin yönetimi açısından oldukça önem taşımaktadır. Yönetim stratejileri geliştirilmediği alanlar, takdirde korunmuşluk açısından risk altında kalmaktadır. Gelişim ve yönetim faaliyetleri planlanmamış yerleşmelerin, kısa veya uzun vadede sahip oldukları miras değerlerinin büyük bir kısmını ya tamamen yitirmeleri ya da geri dönüşü olmayan bozulmalar yaşamaları söz konusudur. Tüm bu nedenlerden dolayı alan yönetim planı çalışmaları, kültürel mirasın etkin olarak korunmasında önemli bir enstrümandır. Ancak yerelliğin korunmasında ve sürdürülebilirliğinde etkin bir rehber olan alan yönetim planları, alan üzerine faydacı yaklaşımlarına

rağmen küresel bir tavır ve kurumsalcı yöntemle hazırlanmaları nedeniyle şablon halini almıştır. Bu durum ise alan yönetim planlarını uygulama düzeyinde yetersiz kılmaktadır. Bölgelerdeki yönetsel ve niteliksel farklılıklar, alan yönetim planlarındaki kurguyla örtüşmemektedir. Dolayısıyla burada açığa çıkan fark, uygulamada kopukluklara neden olmaktadır.

Farklı kültürel yapılara sahip toplumların farklı yönetsel davranışlarda bulunmaları oldukça olağan görülmektedir. Bunun yanı sıra kültür politikaları, idari hiyerarşiler, veriler ve beklentiler de geniş bir yelpaze içinde çeşitlenmektedir. Alan yönetim planı ise bu çeşitlilik arasında dar bir noktada sıkışmakta ve özgünleşemeyen bir plan olarak kaldığı takdirde uygulanamamaktadır.

Merkeziyetçi ve statükocu planların AYP mantığına uzaklığı ve bunun yanı sıra ülkedeki planlamaların stratejik plan kurgusuna geçişi göz önüne alındığında süreç sonunda, korunmadan yoksun kalmış miras alanlarının özgünlüklerini yitirmeleri ve tahrip olmaları söz konusudur. Bu nedenle, vakit kaybetmeksizin alanların etkili korunumunu sağlamak amacıyla AYP'lerin Türkiye için yönetsel yapısına ve yerel kriterlerine uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir.

1.1 Problemin Tanımı

Koruma anlayışının tek yapı ölçeğinden koruma alanları ve kentler ölçeğine geçişi, 20. yüzyılla ilişkilendirilmektedir. Özellikle sit koruma kavramı, 1964'te yayınlanan Venedik Tüzüğü'nde açıkça ifade edilmektedir. Takip eden yıllar içinde UNESCO, ICOMOS (International Council on Monuments and Sites / Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi), ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property / Uluslararası Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarımı Çalışmaları Merkezi) ve Avrupa Konseyi (Council of Europe) gibi uluslararası kurum ve kuruluşların koruma konusunda geliştirdikleri hassasiyet sonucunda korumanın tek boyutlu bir kavram olmadığı anlaşılmış, fiziksel boyutunun yanı sıra sosyal ve ekonomik boyutları da dikkate alınmıştır.

Günümüze dek edinilen tecrübeler göstermektedir ki, koruma çok boyutlu bir kavram olması nedeniyle uygulamada uzun vadeli ve gerçekçi stratejilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bugün, dünyada miras kabul edilebilecek varlıkların (yapıların veya

alanların) sekretaryasını UNESCO Dünya Miras Merkezi(DMM)'nin üstlendiği Dünya Miras Listesi(DML)'ne kabul şartlarından biri, ilgili varlıkların yönetim planına sahip olmalarıdır. Varlığın sürdürülebilirliği için elzem olan yönetim planları ise yeni bir tecrübe alanı olmasına karşın, yasal ve yönetsel yapılanmaların kurgulanmasıyla mirasın yaşatılması arasında düz bir ilişki olmadığını kanıtlamıştır. Kurumsalcı yaklaşımla oluşturulan yapılanmaların, doğrusal bir düzlemde lineer ilişki içinde olmaları yönetim planlarını işlevsiz kılmaktadır.

Miras varlığının üstün evrensel değeri, sosyo-kültürel ve ekonomik değerinden beslenmektedir. Kullanımı olan değerlerle kullanımı olmayan sembolik değerler, eş zamanlı ve fonksiyonel biçimde ilişkilendirilmediği takdirde miras varlıkları hızla yok olmaktadır. Geçmişten taşınan miras varlıkları, günümüzdeki mevcut ilişkiler ağında tüm bileşenlerine ayrılarak ve tüm bileşenleri ayrı ayrı yorumlanarak çözümlenmedikçe miras varlıkları etkin bir biçimde yönetilememekte, dolayısıyla varlığın sürekliliği tehditlere açık hale gelmektedir. Bu varsayımdan hareketle, miras alanları için yapılan yönetim planlarının işlerlik problemi ve kültür mirasının kaybı tezin problemi olarak tanımlanmaktadır.

"Türkiye'de Dünya Miras Alanı (DMA) olan/olmayan kentsel sitlerin, kurumsalcı yaklaşım Alan Yönetim Planı yerine Aktör Ağ Teorisi (AAT) kurgusunda yönetişim plan modeliyle yönetilmesi sürdürülebilir koruma, bütünlük ve özgünlük değerleri bakımından başarılı bir yönetim sağlayacaktır." hipotezine dayanmaktadır.

1.2 Amaç

Tüm dünyada kültür miras alanlarının kullanımı için ayrı ayrı hazırlanan AYPler, içerik, yaptırım ve gereklilikleri açısından Türkiye'deki kamusal yapılanma düzeyi, idari örgütlenme faaliyetleri, fiziki planların tutarsızlığı, mevzuatla ilgili çelişkiler, merkeziyetçi planlama anlayışı nedeniyle ülkenin yönetsel araçları, çalışma alışkanlıkları ve sosyo-kültürel yapısına uygun ve uyumlu değildir. Özellikle ülkemizde kültürel mirasın korunması ve koruma araçları arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmayı hedefleyen bilimsel çalışmaların sayısı yok denecek kadar az sayıdadır. Dolayısıyla ülkemizdeki bilim çalışmalarına önemli katkısı olabileceği düşüncesiyle tez konusunun bu alanda yoğunlaşması kararlaştırılmıştır.

Bu çalışmada, UNESCO'nun dünya kültür mirası listesindeki yerlerin etkin yönetimi için 1999 yılında listeye giriş koşulu olarak başlattığı AYP kavramının, yönetsel veriler ve yerel kriterler doğrultusunda eleştirel yaklaşımlı analizi yapılmaktadır. Analizden elde edilen verilerin yeni bir modelin mümkün olduğu tezini ispatlamak için kurgulanması amaçlanmaktadır.

1.3 Kapsam ve Sınırlılık

Çalışma kapsamında dünyadaki kentsel alan yönetim planlarının kurgusu incelenmektedir. Yasal ve yönetsel farkların alan yönetimine yansımaları, büyük ve küçük ölçekli kültürel kent yerleşmeleri üzerinden irdelenerek planlara dair tespitlerde bulunulmuştur. Yönetim planları kurumsalcı yaklaşımla hazırlanmasına rağmen yönetimin pozitif izlerini taşıyan alanlarda AYP'larını etkin kılan unsurlar üzerinde durulmuş, AYP planlama süreci, süreçte karşılaşılan sorunlar, çözüm pratikleri, AYP plan güncellemeleri büyük ve küçük ölçekli bu örnekler üzerinden aktarılmıştır. Dünyada kurumsalcı yaklaşımın yaygın kullanımına rağmen pasifize ve karmaşık yönleri yüzünden planın devre dışı kalması nedeniyle, alternatif olarak çoğulculuk yaklaşımı ile bir model oluşturulabileceği varsayımı ortaya konulmuştur. Bu model ise Kastamonu tarihi kent çekirdeği için hazırlanmış çoğulcu bir alan yönetim planı olarak bir örnek üzerinden sunulmuştur.

Farklı kültürel mirasa sahip olan ülkelerin yasal yönetsel kıyaslamaları; kültürel kentsel alanlar özelinde AYP'lere bakış açıları ve kullanma tercihleri; kurumsalcı yaklaşımla hazırlanan yönetim planlarının farklı ülkelerdeki farklı etkinlik düzeylerinin nedeni ve yansımalarının tespiti; Kastamonu tarihi şehir merkezi ve dinamiklerinin incelenmesi sonrasında çoğulculuk yaklaşımıyla kurgulanan model önerisi tezin sınırlarını oluşturmaktadır.

1.4 Yöntem

Kültürel miras alanları hakkında bu çalışmada, öncelikli olarak UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde adı geçen tarihi kent merkezlerinden örneklem kümeleri oluşturulmuş ve bu kümelerdeki alanların periyodik raporlamaları (PR), Dünya Miras Komite (DMK) kararları, varsa koruma durumu (State of Conservation/SOC)

raporları ve erişime açık alan yönetim planları incelenmiştir. İngiltere'ye ilişkin çalışmalarda, Londra Belediyesi'nin kamuya açık çalışma raporları ve proje dokümanları, UNESCO, ICOMOS ve English Heritage'ın ilgili miras alanlarına ilişkin hazırladığı rapor ve kararlar, ilgili alan yönetim planları ve 2013 yılında alanda gerçekleştirilen inceleme gezisi verileri kullanılmıştır.

Diğer yerleşmelerde olduğu gibi bu yerleşmelerden biri olan Edinburgh kenti The Old Town & New Town yönetim planları, UNESCO karar ve ICOMOS tavsiyeleri incelenmiş, yapılan alan yönetim planı, çalışma kapsamında ele alınmıştır. Bu plan ve öncesi üzerine yapılan çalışmalar incelenirken, Edinburgh Belediyesi (City of Edinburgh Council), Edinburgh Dünya Mirası Çalışma Grubu (Edinburgh World Heritage), İskoç hükümetine bağlı Tarihi İskoçya ajansı (Historic Scotland) gibi kurumlardan veri desteği sağlanmış, UNESCO kararları ve ICOMOS tavsiyeleri dikkate alınmıştır. Analizlerde, 2013 yılı Edinburgh, 2015 yılı Toledo inceleme gezisi verileri de yer almıştır.

İstanbul Tarihi Alanları Alan Yönetim Planı üzerine yapılan çalışma ise Türkiye'deki kültürel miras yönetimi, yasal ve yönetsel yapılanmaların alan yönetimi planlarına yansımaları hakkında detaylı bir tablo sunmaktadır. 2014 yılında araştırma yapmak ve katkı sunmak amacıyla İstanbul Sit Alanları Alan Yönetimi Başkanlığı teknik ekibine dahil olmak ve İstanbul için süreci deneyimlemek, bu alanda teze çok ciddi katkılar sağlamıştır. İstanbul Tarihi Alanları Alan Yönetim Planı (2016) Revizyonunu hazırlayan ekipte etkin rol almak; UNESCO Dünya Miras Komitesi 39., 40. , 41. ve 42. Oturumları takip etmek; 40. Oturum için alt yapı hazırlıklarında bulunmak; alanda yapılan kapsamlı projelere ilişkin bağımsız uzmanlarca hazırlanan Kültürel Miras Etki Değerlendirme Raporlarını ICOMOS tavsiyeleri uyarınca analiz etmek; Dünya Miras Şehirleri Örgütü (OWHC) ve ICOMOS 2016 Genel Kurul Toplantılarına katılım sağlamak ve 2016 yılı Reaktif Misyon Heyeti ziyareti sürecine dahil olmak gibi üst başlıklarda toplanabilen gözlem ve tecrübeler de tez kapsamında değerlendirilmiştir. Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların, devlet organlarının, yerel yönetim birimlerinin, sivil toplum kuruluşlarının (STK) ve alanında uzman kişilerin sağladığı belge ve bilgiler ışığında İstanbul üzerinden Türkiye'deki alan yönetimi okuması yapılmıştır.

Kastamonu kenti için yapılan araştırmalarda ise en temel veri, 20 yıl boyunca kentte bir kentli olarak yaşam tecrübesi ve bu tecrübeye eklemlenen rasyonel araştırma sonuçlarıdır. Bu konuda, sayısal verilere erişim için Kastamonu Belediyesi, Kent Tarihi Müzesi ve Mimarlar Odası Kastamonu Temsilciliği'yle temasa geçilmiştir. ÇEKÜL, Tarihi Kentler Birliği vb. ulusal STK'lar ve yerel düzeyde kent üzerine çalışan STK'ların sağladığı verilerle birlikte alana ilişkin yapılmış akademik çalışma ve arşiv belgeleri, araştırmanın Kastamonu ayağını oluşturan önemli öğelerdir. Kastamonu için koruma planları ve koruma çalışmalarına dair veriler elde edilerek alan yönetim planı kavramına alternatif olarak ortaya konulan aktör ağ teorisi üzerinde durulmuş ve materyal sembiyotik ilişki üzerinden yeni bir model geliştirilmesi planlanmıştır.

Alternatif olarak ortaya çıkarılması planlanan yeni aracın temel yaklaşımı parçacıl korumadır. Bu yöntemle, model kurgusu oluşturulduktan sonra Kastamonu kenti örneği üzerinden kurgulanmakta ve ardından uygulanabilirliği sorgulanmaktadır.

1.5 Hipotez

"Türkiye'de DMA olan/olmayan kentsel sitlerin, kurumsalcı yaklaşım Alan Yönetim Planı yerine Aktör Ağ Teorisi (AAT) kurgusunda yönetişim plan modeliyle yönetilmesi sürdürülebilir koruma, bütünlük ve özgünlük değerleri bakımından başarılı bir yönetim sağlayacaktır." hipotezine dayanmaktadır.

Bu tez ise süreçle ilgili kırılmalar yaşayan ya da henüz bu kırılmaları hiç yaşamamış olan şanslı yerleşmeler üzerine alternatif bir koruma-yönetim modeli önermektedir.

2. KÜLTÜR MİRASININ KORUNMASINDA KAVRAM VE KURUMLAR

2.1 Kültürel Mirasın Yönetiminde Kavramsal Yapı ve Kurumsal Çerçeve

Kültürel mirasın yönetiminin arka planında birçok kavram yer almaktadır. Kültürel miras ve yönetimine ilişkin analizler yapabilmek için öncelikle kavramsal yapıyı ve kuramsal çerçeveyi incelemek gerekmektedir.

2.1.1 Küreselleşme, Eski Dünyada 'Miras' Kavramı ve Koruma Pratikleri

Kültürel mirasla ilgili kavramlar aktarılırken, yerkürenin bütününde korumayı tek merkezli bir kontrol mekanizması altına girmeye iten 'küreselleşme' ve 'modernite'yle başlanmasının temel nedeni; mirasın öznelliğini ve/veya sürekliliğini dolaylı olarak tehdit etmeleri ve mirasa dair söylemlerin bu iki kavramla başlamasıdır.

Küreselleşme en yalın haliyle dünyanın bileşik hale gelmesi olarak tanımlansa da, aslında bir süreç olmaktan öte ekonomik, siyasi, teknolojik ve kültürel boyutları olan birçok süreç ve olgunun bileşkesidir (Giddens, 2000). Dünyayı daha küçük bir yerleşim yeri haline getiren bunun yanı sıra ortak bilinci güçlendiren bu kavram, aslında birbirini besleyen iki farklı olguyu da içinde barındırmakta (Robertson, 1999) ve bu iki olgu arasındaki çelişki de kültürel mirasın korunmasında problem oluşturmaktadır. Küreselleşme, dünya toplumlarını birbirine benzemeye doğru iterken, bu toplumların inşa ettikleri yerleşim yerlerini de tek tip bir biçimlenişe sürüklemekte ve dünya, benzerlikten tıpkılaşmaya doğru hızla yol almaktadır. Ancak yine aynı küreselleşme kavramı Keyman ve Sarıbay (1998) tarafından, "farklı toplumların kendi farklılıklarını ifade etmesi" olarak yorumlanmaktadır (Akça, 2008).

Farklı toplumların farklılıklarıysa kültürlerine, geleneklerine, geçmiş bağlarına yani tarihe ve mirasa kadar dayanmaktadır. **Miras** "Bir kuşağın kendinden sonra gelen kuşağa ya da kuşaklara bıraktığı değerli şey, kalıt" (Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 2018)

olarak tanımlanırken, **kültürel miras** "Daha önceki kuşaklar tarafından oluşturulmuş ve ait olduğu toplumun kültürünü okunur kılan biricik olduğuna inanılan eserler" (Wikipedia, 2014) olarak tanımlanmaktadır. Dünyada miras, küreselleşmenin henüz kavramsallaşmadığı ve hatta çok daha öncesinde hiç başlamadığı; uzak ya da yakın geçmişte; doğuda ve batıda; benzer ve farklı kültürlerde toplumların kendileri tarafından olağan bir şekilde ve kendilerine has yöntemlerle korunmaktaydı. Kültürel mirasın korunması, İstanbul'da Mimar Sinan'ın Ayasofya'nın gelecek kuşaklara aktarımı için beden duvarına uyguladığı payanda serisi olarak yapı ögesi formundayken, kara kıta Afrika'da Djenne Cennet) Ulu Camii'nin onarımı için toplanan halkın yaptığı Çamur Bayramı olarak bir ritüele dönüşmekte, 19. yüzyıl İngilteresi'nde William Morris'in kurduğu Society for the Protection of Ancient Buildings (SPAB) adında eski eser koruması üzerine çalışan yerel bir örgütlenme ya da Victor Hugo'nun toplumun ortak bilincini harekete geçirmek için kaleme aldığı Notre Dame'ın Kamburu romanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Adı tam olarak konmasa da, varlığı kendini çoktan beri hissettiren küreselleşmenin yıkıcı etkileriyle başa çıkmak için Hugo ve Morris gibi aydınlar korumanın daha farklı formlar aldığı modern zamanların başladığını işaret etmekteydi.

2.1.2 Modernizm, 'Dünya Mirası' Kavramı ve Koruma Teorileri

Kökeni Latince bir kelime olan ‘modo’dan (son zamanlar, tam şimdi) türetilmiş modernus terimine dayanan **modernizm** ise aydınlanmayla birlikte ortaya çıkmış ve gelenek tarafından kutsanmamış kabulüyle başlangıçta ‘antiqite’ karşıtı olarak tanımlanmıştır (Yüksel, 2013). Dolayısıyla modernleşmenin merkezi olan Batı, kendi özgünlüğünü ve 'antiquite'sini küresellik yolunda modern bir sermayeye dönüştürmektedir. Ulusaşırı bir çalışma olmasına rağmen ritüelini, inancını, yolcularını, içten yolculukları ve yoğunlukları kaybeden ancak özel kültürel veya fiziksel öneme sahip olması nedeniyle UNESCO tarafından listelenerek **'Dünya Mirası'** ilan edilen Camino de Santiago hac yolunu korumaya çalışmak - Nara Özgünlük Belgesi'nin varlığına rağmen- özgünlükten uzaktır. Oysa Japonya'da tapınakların 20 yılda bir sökülüp yeniden inşa edilmesi, geçmişten bu yana -ta ki, Nara Özgünlük Belgesi'nin varlığına dek- yapıyı inşa eden toplumun inşa ruhunu, geleneksel yapım tekniklerini, bilgi-birikimleri ve geleneği koruma-hatırlama

pratiklerini özgün kılmaktadır. Sonuç olarak Doğu'nun kendine özgü koruma pratikleri, yeni rolüyle teorisyen Batı'nın koruma denkleminde yer bulamamaktadır.

Modern dünyada var olmak ve küreselleşme baskısı, büyük projeleri, kentleşmeyi ve hatta ekümenopolise dönüşmeyi, yozlaşmayı, benzeşmeyi, aynılaşmayı teşvik etmekte ve buna eş zamanlı olarak mirası korumanın yolu da yine küresel bir oluşum olarak yorum bulmaktadır. Tıpkılaşmaya yol açan da, tıpkılaşmanın önüne geçmeye çalışan da aynı kavramlar olmasına rağmen, karmaşayı çözmek adına çeşitli organizasyonların kuruluşuna ve popülaritesi yüksek araçlar üretilmesine sebep olmaktadır. Kavramın ekonomi alanındaki yansımalarından biri Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin küresel finans düzenini yönetmesiyken, kültürel alandaki yansımalarından biri ise UNESCO'nun çatısı altında küresel bir dünyanın koruma ihtiyaçlarına yönelik kurulan **Dünya Miras Merkezi** ve merkezin çalışmalarıdır.

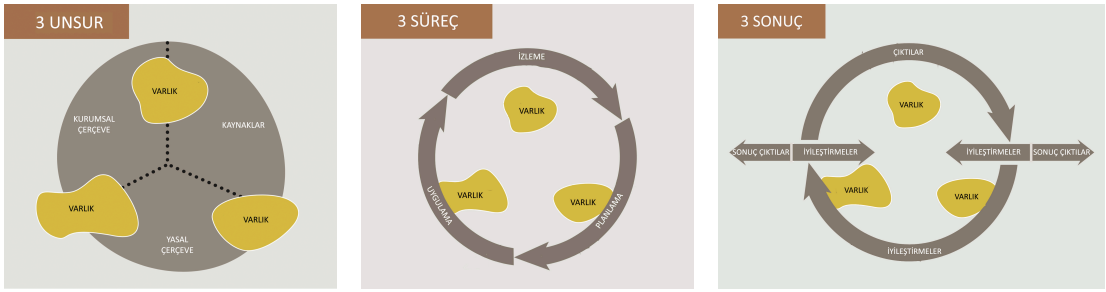
2.1.3 'Alan Yönetimi' ve 'Kurumsalcı Yaklaşım' Kavramları

(Kurumsalcılık Değerler Dizisi Yöntemi)

UNESCO DMM 1990'ların sonunda, varlıkların analiz edilmesi, değerlendirilmesi ve varlıklar için çözüm üretilmesinin eşgüdüm içerisinde gerçekleştirilmesi için yönetim kavramı çerçevesinde kurumsal yapılanma geliştirilmesini önermiştir (Wijesuriya, Thompson, & Young, 2013). DMM sekretaryasını üstlendiği DMA'lar için yönetiminden sorumlu taraf devletin ilgili organı tarafından hazırlanması beklenilen ve operasyonel kılavuzun ilk versiyonunda anılan **Alan Yönetim Planı** kavramı; genel strateji politikaların spesifik hedeflerle birleştirilip, alanın önem ve sınırlarıyla ilişkilendirilerek somut bir yönetim planına çevrilmesi olarak tanımlanmaktadır (Wijesuriya, Thompson, & Young, 2013).

Yönetim Planına ilişkin tanımlamalar, alanın yönetimine ilişkin kararlar hakkında bilgilendirici bir doküman; yönetim yaklaşımı ve hedeflerini ortaya koyan bir taslak (Thomas & Middleton, 2003); alanı, fırsatları ve tehditleri tanımlayan bir belge (Eurosite, 1999); yönetim, planlama ve uygulamayı içeren bir plan (Parks Canada, 1978); gelecek için kaynaklar, kullanımları ve olanaklar üzerine çalışan, 5-10 yıllık dönemler için strateji geliştiren (Ndosi, 1992) ve yasal açıdan emredici olmayan tavsiye niteliğindeki faaliyet dokümanları olarak sıralanmıştır (Ayrancı, 2007).

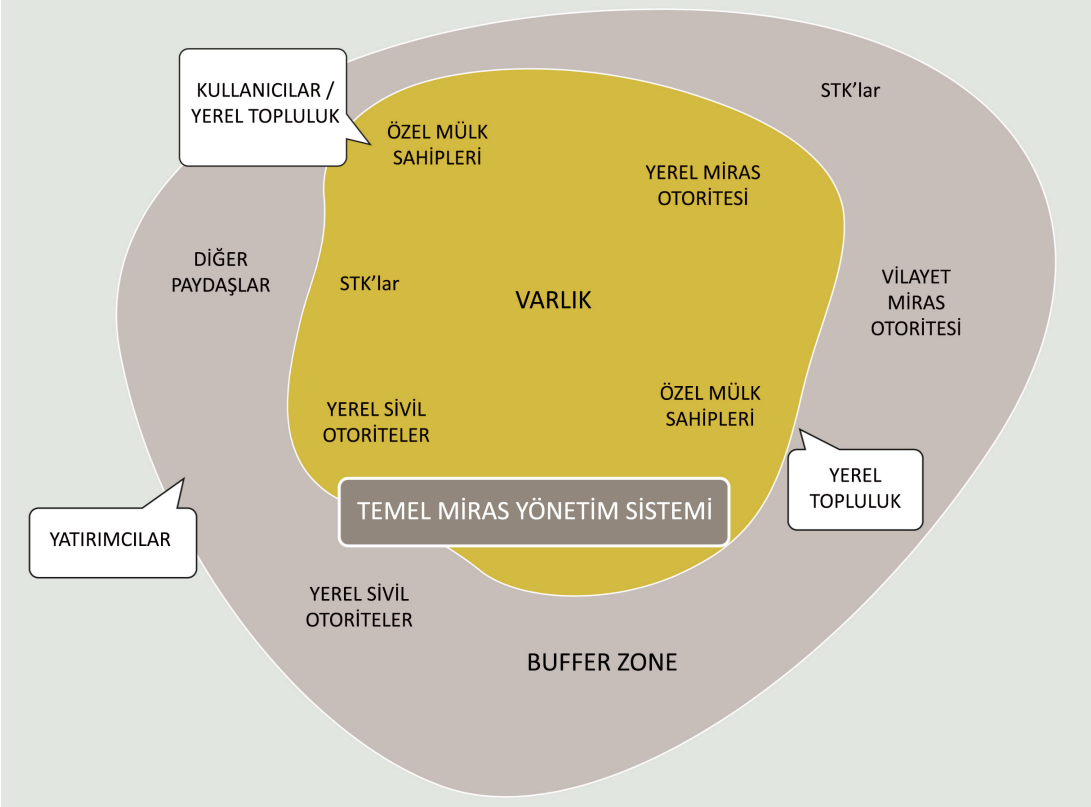
Bu faaliyet dokümanlarının oluşturulması ve dahası yönetim sürecinin nasıl olması gerektiği konusunda gerek uzmanlar, gerek koruma otoriteleri, gerekse UNESCO Danışma Organları tarafından çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmaların sonucu olan bir kaynakta, varlığa/ mirasa/ miras alanlarına ilişkin yönetimi sistemi üç unsur, üç süreç ve üç sonuçla ilişkilendirilmiştir (Şekil 2.1). Üç unsur varlığın sebeplerini tanımlayan yasal çerçeve, örgütsel ihtiyaçlarına ve karar mekanizmasına şekil veren kurumsal çerçeve ve sistemi çalışır hale getirmek için kullanılan (insani, finansal ve entelektüel) kaynaklar olarak tanımlanmıştır. Üç süreç, varlığın ve değerinin sürdürülebilir korumasını ve yönetimini sağlamak için eylemlerin planlanması, uygulanması ve izlenmesi süreçlerini ifade etmektedir. Miras yönetiminin nihai sonucu, varlık için umulan belli hedeflere ulaşılmasıdır. Hedeflere ulaşma çabası bir dizi çıktıyı da beraberinde getirmektedir. Bu çıktılar ise yönetim sistemi boşluklarına ve yeni ihtiyaçlara cevap olarak yeniden yorumlanarak sisteme dahil edilmektedir (Wijesuriya, Thompson, & Young, 2013).

Şekil 2.1 Genel yönetim sistemleri (Wijesuriya, Thompson, & Young, 2013).

Yönetim sistemleri, her ülkede en az bir tane olmak üzere ülkeden ülkeye, kültürden kültüre çok çeşitli varyasyonlarda bulunmaktadır. Temel (birincil) yönetim sistem olarak adlandırabileceğimiz bu sistemler, ulusal veya bölgesel olabilmekte, bazen doğal ve kültürel olmak üzere farklı miras türlerini birlikte yönetebilmektedir. Bazı varlıklar, ulusal yasalarla mirastan sorumlu ana kurum tarafından ve kurum kaynaklarıyla korunmaktadır. Planlama, uygulama ve izleme kurum tarafından yapılmakta, çıktılar yalnızca kurum tarafından belirlenmektedir. Temel yönetim sistemlerinde varlıkla ilgili her şey ilgili kurum tarafından yürütülmekte, paydaşlar olsa bile söz hakları bulunmamaktadır (Wijesuriya, Thompson, & Young, 2013).

Tekil varlıklar üzerinde tek bir kurumun koruma ve yönetimi üstlenmesinin dışında temel yönetim sistemlerinde farklı biçimlere de rastlanmaktadır. Bir başka yönetim biçiminde, tarihi merkez ve kültürel alanlarda bazı anıtların kurum, bazı yapıların ise özel şahıs kontrolü altında olması çoklu bir kurguya neden olmaktadır. Mülkiyet, bakım-onarım işleri, yapı tescili ya da tescil olmaması, alt yapı çalışmaları sivil otorite, özel şahıs ya da kamu sorumluluğunda olabileceğinden karar vericiler ilk yönetim biçimine kıyasla çeşitlilik göstermektedir. Çoklu paydaşların söz hakkı olduğu biçimlerde ortak kararların alınması için yeni bir mekanizma oluşturulmalıdır (Wijesuriya, Thompson, & Young, 2013).

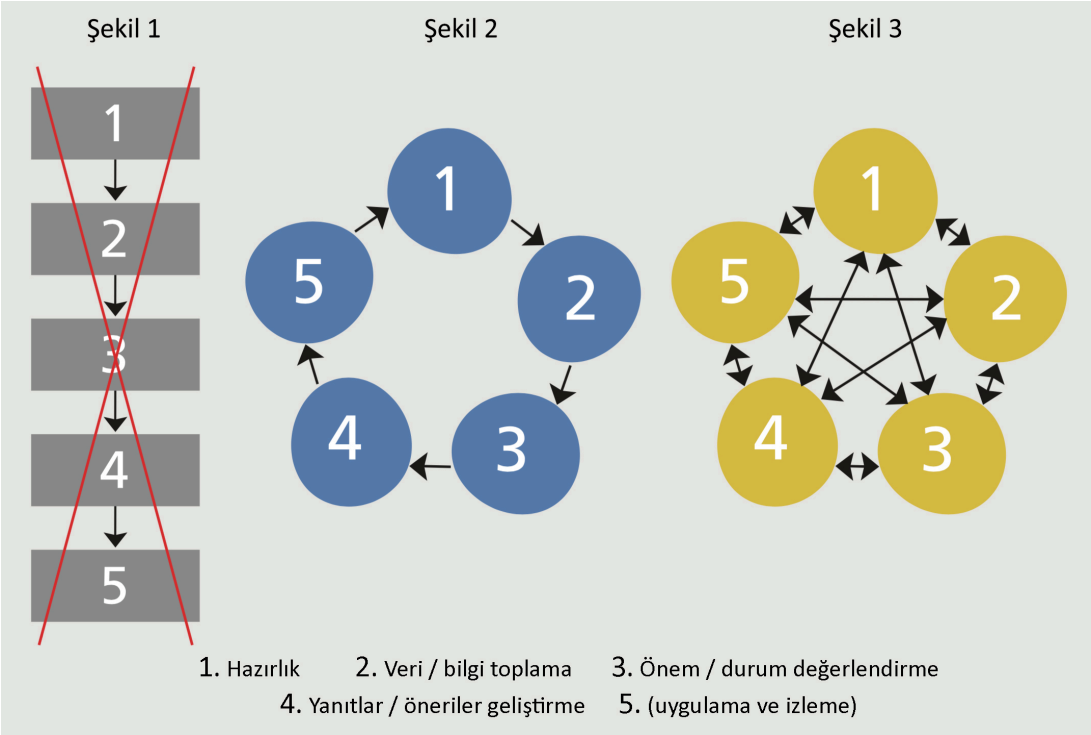

Şekil 2.2 Yönetim kurgusu temsili (Wijesuriya, Thompson, & Young, 2013).

Temel yönetim sistemlerine entegre olmuş bir başka yönetim biçiminde ise varlığın DMA olması; varlığın türü (doğal / kültürel / karma); varlık sınırlarındaki paydaşlar; tampon bölgedeki diğer paydaşlar yönetimde doğrudan etkilidir (Şekil 2.2). Bu kurguda, yönetim süreci karmaşıktır ve yönetim mekanizmasının işleyebilmesi için karar platformu oluşturulması önkoşuldur (Wijesuriya, Thompson, & Young, 2013).

Planlama, uygulama ve izleme olmak üzere üç temel süreç yönetim sürecini temsil etmektedir. Planlama, karar verenin kim olduğunu; hangi hedeflere ulaşılacağını; hangi eylemlerin ne kadarlık zaman dilimlerinde gerçekleştirileceğini; öneri istişarelerini içermektedir (Wijesuriya, Thompson, & Young, 2013).

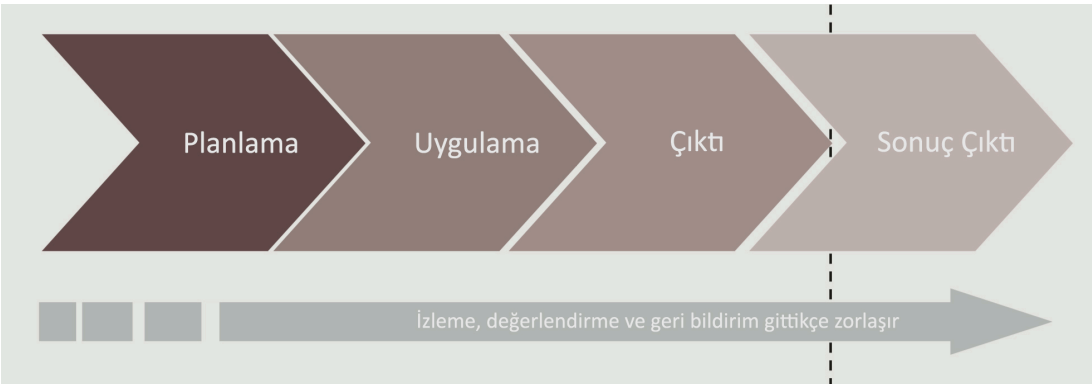
Uygulama, planlanan eylemleri gerçekleştirmek, etapların çıktılarını hedefler doğrultusunda değerlendirmek, farklılıkların çıkması halinde eylemlerde değişiklik yapmak olarak ifade edilmektedir (Wijesuriya, Thompson, & Young, 2013).

İzleme, yönetim sisteminin işlerliğini kontrol etmek, doğru sonuçları sunmak, yönetimin eksik yanlarını ve yeni fırsatları analiz etmek ve bunlar doğrultusunda önlemler almak olarak kabul edilmektedir (Wijesuriya, Thompson, & Young, 2013).

Şekil 2.3 Planlama sürecinin yapısı (Wijesuriya, Thompson, & Young, 2013).

Planlama süreci uygulama ve izleme süreçleriyle güçlü bağlara sahiptir. Yönetim süreci bazen bir başka sürecin içine girebilir ya da çıktısını etkileyebilir. Bu nedenle, yönetim planlamasının gerektirdiği süreç doğrusal ve yukarıdan aşağıya doğru değildir, daireseldir ve ideal olanı döngüseldir (Şekil 2.3). Böylece yönetim planı devingen bir yapı kazanmaktadır (Wijesuriya, Thompson, & Young, 2013). Yönetim sürecinde ilerleme kaydedildikçe izleme ve ardılları zorlaşmaktadır (Şekil 2.4).

Şekil 2.4 Yönetim döngüsü süreci (Wijesuriya, Thompson, & Young, 2013).

Dünyada alan yönetimi ve alan yönetim planı kavramlarını gündeme getiren birçok çalışma yapılmıştır ancak Türkiye'de mirasın korunması konusunda alan yönetimi ve alan yönetim planı kavramlarına 1983 yılında taraf olduğu Dünya Miras Sözleşmesi (1972) ve bununla birlikte Dünya Miras Sözleşmesinin Uygulanmasına Yönelik Operasyonel Kılavuz (1977-2017); 1993 yılında taraf olduğu Ramsar Sözleşmesi (1971) ile dikkat çekilmiştir (Ayrancı, 2007).

Türkiye'deki yasal düzlemde ise, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda değişiklik yapan 5226 sayılı yasanın Ek 2. ve 3. maddesiyle mevzuata girmiş ve ilgili kanuna dayandırılarak hazırlanan alan yönetimini düzenleyen bir yönetmelikle birlikte ulusal düzeyde de netlik kazanmıştır.

2863 sayılı kanunda '**Yönetim Planı**'

"...Yönetim Alanı'nın korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, işletme projesini, kazı planı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar planı dikkate alınarak oluşturulan koruma ve gelişme projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen planlar..."

ve alan yönetiminin etki alanı olan **'Yönetim Alanı'** ise

"...sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, planlama ve koruma konusunda yetkili merkezi ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili

idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerler..." olarak tanımlanmaktadır (2863 sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu).

Yönetim planı kavramı, İstanbul Tarihi Alanları Alan Yönetimi Başkanlığı'nca daha detaylı bir şekilde

"...Kültürel-doğal varlıkların ve sit alanlarının; özgün yapılarına uygun olarak akılcı, sürdürülebilir ve bütüncül bir anlayışla, ilgili tüm paydaşlarıyla birlikte korunmasını, varlığın üstün evrensel değeri yanında gelişiminin ve canlılığının muhafaza edilmesini, bunlar arasında bir denge kurulmasını ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan bir "yol haritası"dır. Yönetim planı korumanın nasıl yapılacağının tanımlandığı "stratejik" bir plandır, koruma planları gibi "fiziki" bir plan değildir. En önemli öğesi ise, koruma-restorasyon, ziyaretçiler- turizm, eğitim-bilinçlendirme, ulaşım-erişim gibi başlıklarda, paydaşlarla birlikte belirlenen vizyon ve hedefler çerçevesinde kurgulanan eylem planlarını içermesidir." olarak açıklanmıştır (İstanbul Alan Başk., 2013).

İnsan ürünü ve doğal ögelerden oluşan varlıklardan seçkiler, miras listesinde yer alırken/almışken/almaya çalışırken afetler, toplumsal yapıdaki değişiklikler ve miras ögesinin fiziki olarak yıpranması gibi risk ve tehditlerin önüne geçmek için organize çalışmalar UNESCO DMM çatısı altında yürütülürken, varlıklar için analiz etme, değerlendirme, çözüm üretme gibi misyonları olan organizasyon, aslında kültür varlıkları özelinde tüm bu eylemleri bilimsel yapılanması olan ICOMOS üzerinden gerçekleştirmektedir. UNESCO'nun Bilimsel Danışma Organlarından biri olarak görevini yürüten ICOMOS'un DMA Yöneticileri için Turizm Elkitabı adı altında yayınladığı belgede, bir DMA'nın öncel ve üstün amacının DML'nde yer alması ve tanımlanması için değerlerini koruması olduğu vurgulanmıştır (ICOMOS, 1993). Bu değer korunumu için, adaylık sürecinde listeye girmenin bir koşulu da taraf devletin yönetim planını sunmasından geçmektedir.

Aynı belgede 'Planlamanın derece ve başarısının ülkeden ülkeye farklılık göstereceği fakat yönetim alanı ve kaynaklarını için temel bir araç haline geleceği'nden bahsedilmekte ve bu ifadede, DMM sekretaryasını üstlendiği DMA için yönetiminden sorumlu taraf devletin ilgili organı tarafından hazırlanması beklenilen

Alan Yönetim Planları'nda da tıpkı ekonomideki Fordist kitle üretimi yaklaşımına benzer nitelikte bir yaklaşım gözlemlenmektedir.

Bu yaklaşım yani **Fordizm**, idari ve fiziksel güç gerektiren işleri Taylorist bir tavırla ayıran, iş bölümlenmesi ve görev tanımlarının kesin bir biçimde yapıldığı, ürüne artan taleple standartlaşmanın hız kazandığı ve sonuç olarak kitlesel üretimle sanayinin gerçekleştirildiği bir üretim yoludur (Saklı, 2013). Dünyadaki miras unsurları tam da bu tanımla uyuşacak bir şekilde, 'dünya mirası' olarak yeniden üretilmekte, üretilen ürüne talep hızla artmakta ve böylece 'yeni' dünya miras alanlarının üretimi için standartlar geliştirilmektedir. Dolayısıyla dünyanın neresinde olduğu, tarihin hangi döneminde hangi toplumun hangi ihtiyaç ve tercihleri sonucu üretildiği, güncel olarak nasıl bir toplum ve idari yapılanma tarafından korunacağı dikkate alınmaksızın farklı kültürel miraslara ait yönetim planları, aynı standart kavram ve kuramlar üzerinden hazırlanmakta; fordist bir anlayışa paralel olarak koruma standardize edilmekte ve merkezi örgütlenmenin tekeline bırakılmaktadır.

Fordizm kavramını tanımlarken kullanılan **Taylorizm** ise endüstri mühendisliği alanının temelini oluşturan; idari ve fiziksel güç gerektiren işleri birbirinden ayıran; belli zaman aralığında ne kadar iş yapılması gerektiği üzerinden zaman ve hareket doğru orantısını kuran ve çalışanın aksine yapılan işe odaklanan bilimsel işletme teorisidir (Örmeci, 2008). Dünya mirasının üretilmesini, arz talep dengesi, standartlaşma ve kitlesel üretimi Fordizm üzerinden anlatırken, miras ve bu mirasın sahibi olan toplumla ilişkisini Taylorizm üzerinden aktarmak kurumsalcı değerler yönetiminin mirasla ilgili işleyişini ortaya koymanın ilk adımı niteliğindedir. Koruma olgusunda, zamanın mirasın tahribatındaki etkisi ve korumaya dair eylemlerin gerçekleşmesindeki hareket/hız, bahse konu teorinin 'zaman ve hareket' yönleriyle çağırışım yapmaktadır. Ancak endüstri mühendisliğinde 'zaman ve hareket' üzerine gösterilen ilgi işçilerin ihtiyaçlarının ihmal edilmesi gibi, korumada yalnızca eylem ve zamana odaklanmak hem korumanın niteliği açısından, hem de varlığın ve varlığın miras kaldığı toplumun ihtiyaçlarının ihmal edilmesini peşi sıra getirmektedir. Teoriye ilişkin işçilerin nasıl güdüleneceğine sorusuna yanıt 'özendirici ödeme sistemi' tasarımıyla gelmiştir. Teoriyle bir başka benzerlik; miras alanlarının listeye girme umudunu canlı tutan 'aday listede olmak' ve dünyada ciddi bir prestij kazandıran, dahası ciddi bir turizm geliri sağlayan 'listede olmak'

durumlarının özendirici bir etkiye sahip olmasında yatmaktadır. Sosyal ve psikolojik unsurların ihmale uğradığı yönetim sisteminde olduğu gibi, 'tehlike altındaki varlıklar listesi'ne düşme kaygısı ile 'liste dışı' kalma tehdit ve korkusu, taraf devletin/miras sahibi toplumun motivasyonunu düşürmektedir.

Taylor'un teorisine temellenen yönetim anlayışı örgütlenen ve fordist biçimde varlığa önceden hiç miras olmamışcasına 'dünya mirası' ünvanı üreten sistem gibi yönetim planları da **kurumsalcı değerler yönetimi dizisi**nin bir sonucudur ve bu dizi, sosyal, ekonomik veya politik yapılanmalarda/süreçlerde kurumların 1.derecede etkili olduğu kabulüne dayanmaktadır. Kurumsalcı yaklaşım, **örgütlenme**yi ortak bir amaca hizmet etmek üzere kurulmuş, koordineli ve kontrol edilebilen aktivitelerin bir iş alanı çevresinde bir araya gelerek oluşturdukları karmaşık ilişkiler bütünü (Meyer & Rowan, 1977) olarak tanımlamaktadır. Örgütlenmeyi kavramsal olarak tanımlayan 4 farklı bakış açısından biri olan kurumsal yaklaşımın çıkış noktası fikirlere ve inançlara dayanmaktadır. Kurumsal yaklaşım örgütlenmelerinde; (1) idareciler yerleşik uygulamalardan yola çıkarak muhakeme ve analizi devre dışı bırakmaktadır ve (2) yerleşik uygulamaların verimliliği arttırmamasına rağmen gelenekselleştiği için sürdürülebilir olmaktadır (Akkuzu, 2008). Görünen yüzünde beklentilere uygun görünme, arka planında ise kendi planını uygulaması nedeniyle kurumsal yaklaşıma göre, ikili uygulama yapan veya bir başka deyişle izlenim yaratan örgüt, aktör kapasitesi, mevcut fikir ve modellere uyumla sınırlanmıştır (Akkuzu, 2008; Aklanoğlu, 2010).

1970'lerden sonra endüstri sonrası toplumun örgütlenme biçimlerinin, işe dönük ölçütlerden (verimlilik, etkinlik gibi), örgüt içi eşgüdüm, denetim gerekliliklerinden ve gerçeklikten uzak, daha çok kurumsal atmosferin oluşturduğu mitosları yansıttığı öne sürülmektedir (Meyer & Rowan, 1977). Meyer ve Rowan'ın (1977) öne sürdüğü mitoslar, dünya mirasını koruma konusunda kurumsalcı yaklaşım örgütlenmesiyle çalışan organizasyonlar arasındaki ilişkide ortaya çıkmaktadır. Latour, Modern anayasa, nesneleri temsil etmekle yükümlü bilimsel iktidar ile özneleri temsil etmekle yükümlü siyasal iktidar arasında hep bir ayrım icat etmiş ve bu ikisi arasında kurulan ağların gücünü görmezden gelmiştir (Latour, 2008) derken kurumsalcı yaklaşımın sığ kurgusuna vurgu yapmaktadır ki, UNESCO ve ICOMOS'un kurumsal bir aradalığı ve ağların okunmuyor oluşu mirasın korunmasında çatı ve taşıyıcı

kurumların yapılanmalarından miras hakkına kimin sahip olduğu sorusuyla birlikte, üye devletlere ve kullanılan araçlara dek tüm sistemin aynı yöntemle kurgulanmasına neden olmuştur.

Kurumsalcı yaklaşım, temelde realist ve rasyonalist tezler üzerine kuruludur. Bu nedenle, idealizmin doğru şartlar altında uluslararası platformlarda daimi barışın sağlanabileceği düşüncesinin yerine, fikir ayrılıkları ve çatışmaların tamamen sonlandırılamayacağı ancak sınırlandırılabileceği kabulüne dayanmaktadır (Kobak, 2014). Ekonomik ve rasyonel unsurlardan oluşan (Cini & Borragán, 2005) kurumsalcı yaklaşım argümanlarını 'ulus devlet' fikri üzerinden aktarmaktadır. Başta 'Avrupa Birliği' fikri üzerine kurulan örgütlenmelerde ve/veya Avrupa'da filizlenen uluslararası organizasyonlarda, 'kurumsal yapılar düzeyinde bir bütünleşme'nin (Sancaktar, 2013) ötesine geçilememesinin altında bu neden yatmaktadır. Ulus devletlerin amacı özvarlığını korumak olduğu için 'tam bütünleşme' sağlanamamaktadır (Sancaktar, 2013).

Kurumsal yaklaşımın, ulus devletçi tavrı nedeniyle, Avrupa Mirası özelinde başlayarak Dünya Mirası'na evrilen kavramın çıkış noktası da gerçeklikten uzaktır. Çünkü dünyada yönetim erkine sahip kurguların ulus devletlere dönüşümü, ulus devlet kuruculuğunun köknel öğesi üzerinde yükselmiştir, evrim ideolojisi ve toprak sahipliği de buna mesnetlenmektedir. Toprak sahipliği anıtları, anıtlar ise evrim ideolojisini gerçek kılar ve anıtlar, bu ideolojinin temel taşıdır. Tam da bu nedenle, milli mirastır. Ancak teknolojide yaşanan hızlı ve dejeneratif gelişmeler, toplumları, devletleri ve ekonomilerini birbirine bağlamak suretiyle küreselleştirmiştir. Küresel bir ortam, ekonomik rekabeti ve politik süreçleri yönetebilmek için bir çatı altında birleşerek rasyonel hareket etmeye güdülemektedir. Bu noktada, ekonomi ve kültür politikaları arasındaki ağlar çözümlenmediği takdirde, etkileyen/etkilenen olmalarına rağmen birbirine etkileri olmayan bağımsız unsurlar olarak kurgulandığı ve bunların yansımaları gerçeklik olarak kabul edildiği görülecektir ki, modernizm ve modernist temelli yaklaşımlar bu gerçeklik algısında yetersiz ve bağlamdan kopuk kalmaktadır.

2.1.4 Post-Modernizm ve 'Dünya Mirası' Koruma Alternatifleri

Modernizmin yaygın kabulünden hemen sonra iki büyük dünya savaşının yaşanması, sosyalizm ve faşizm gibi keskin rejimler, sömürgecilikteki yükseliş, hayatın her

alanındaki standardizasyon, küresel ısınma ve ekolojik tehlikeler modernizmin mükemmelliğe ulaşma iddiasını başarısızlığa uğratmış ve dolayısıyla post-modernizmin doğuşuna sebep olmuştur.

Post-modernizm yalnızca modern sonrası dönemin doğuşunu ifade etmekle kalmaz aynı zamanda modern olana radikal bir eleştiri niteliği taşımaktadır ve bu durum, bir miladın yaşandığını gösterir bir şekilde 'modern-sonrası' olarak adlandırılmaktadır. Lyotard'a (1994) göre 'üst anlatıların sonu/reddi' olan post-modernizm, kendini mutlak doğru olarak sunan düşünceleri, aslında moderni reddetmektedir ve toplumlar sanayi sonrasında post-endüstriyel bir döneme girmişken kültürler de post-modern bir evreye geçmiştir (Lyotard, 1994; Şener, 2005).

Modern toplumdan postmodern topluma geçişte, devletlerin yönetim mekanizmalarında, planlama anlayışlarında ve dahası kültürel mirasa bakışlarında değişim söz konusu olmuştur. Toplumsal değişim yeni toplum yapılanmalarını doğurmuş ve bu yapılanmaların talepleri ve dahi, iktidarın erkiyle fizik mekanlar yani kentler yeniden üretilmeye başlanmıştır. Sonuçta fizik mekanlar, toplumsal süreçlerin bir yansıması olarak değişime/dönüşüme uğramıştır. Dolayısıyla toplum ve yerleşmelerin, katmanlar arasındaki somut ve soyut kültürel miras ögelerin sürdürülmesine karşı tutumlarında da değişiklikler görülmektedir. Kültür mirasının korunmasının felsefi kökeni, değişimin politik kökeniyle ilişki içindedir: ulus devletlerin kurulması. Ancak burada en temel sorun, ulusal mirasın dünyanın ortak mirası kabulünden kaynaklanmamaktadır. 'Modernlik, henüz tamamlanmış değildir.' diyen Habermas'a (1994) rağmen sorunun, mirasın yalnızca üst anlatıya uygun meşru ve bütünüyle modernist bir yaklaşımla korunmaya çalışılmasından kaynaklandığı görülmektedir (Habermas, 1994). Modernizmin aksine post-modernizmde gerçeklik karmaşık, hiyerarşik değil heterarşik bir yapıda tanımlanmıştır (Özlem, 1998). Doğrudan ve tek yönlü bir nedensellikten öte sadece karşılıklı etkileşim vardır; tümel/mükemmel bilgi yoktur; tek bir doğru/hakikat/gerçek yoktur (Özlem, 1998). Foucault'ya göre gerçek tek olamayacak kadar değişkendir, mevcut ve egemen kültür ise her bir değişiminde insanlara yeni gerçekliklere inanmalarını empoze etmektedir (Çolak, 2008). Bu nedenle bütüncüllük ve evrensellik gerektiren mekanizmalarda modernizm felsefesi dayanak olarak kullanılmakta ve tek bir gerçeklik üzerinden hareket edilmektedir. Bütüncül bir kabulün alan yönetim planlarındaki karşılığı

kurumsalcı yaklaşım olarak kendini göstermekte, bu nedenle sorunların kaynağı doğrudan tespit edilememektedir. Oysa post-modernizmin her konuyu ayrı ayrı ele alan parçacıl yaklaşımı sayesinde aktör ağ teorilerinin alan yönetim planlarında daha efektif olacağı ve sorunun doğrudan tespit edilebileceği kanısı uyandırmaktadır.

2.1.5 'Aktör-Ağ Teorisi' ya da 'Ağ Yönetişimi' Kavramı

(Çoğulcu ve Post-Yapısalcı Değerler Dizisi Yöntemi)

Bruno Latour, Micheal Callon ve John Law isimli sosyologlar, popülaritesi yüksek olan 'modern' kavramından yola çıkarak, pre-modern, anti-modern, post-modern kavramları üzerine çalıştılar ve 1980 yılında, ögeler ve temsillerinin bir gerçeği algılamakta yeterli olmadığı savından yola çıkarak Aktör Ağ Teorisi'ni kurdular. Bu teoriye göre, özneler, nesneler ve temsillerden ibaret bir kalabalık gerçek değildir, ancak bunların arasındaki bağlar ve bu bağlardan oluşan ağ da göz önüne alındığında gerçeklik sağlanır. Türkçe kaynaklarda 'Aktör Ağ Teorisi' veya 'Aktör Şebeke Kuramı' olarak anılan terim, yabancı kaynaklarda 'Actor Network Theory' (ANT) olarak geçmektedir.

Teorideki bahsi geçen kavramlar; toplumsal olayların analizinde eylemde bulunan insani nesnelere **aktör**/actor, gayri insani olan nesnelere **aktant**/actant, aktör ve/veya aktant olan iki unsur arasındaki ilişkiyle oluşan ağın oluşum süreci **çeviri**/translation, ağı değiştiren insani ya da gayri insani unsur **uzlaştırmacı**/eylemin yasallaşmasına katkısı olan araçlar/mediator, eylemde herhangi bir etkisi olamayan unsur **arabulucu**/eylemin yasallaşmasına katkısı olmayan araçlar/intermediary olarak tanımlanmaktadır (Latour, 2008; Seçilmişler, 2010). Son ve esas olarak Latour'un (2008) **genelleştirilmiş simetri**/generalized symmetry olarak tanımladığı kavram, insan ve gayri insan arasındaki simetridir.

Latour ve Woolgar'a (1986) göre, tıpkı doğa ve kültürün saf haline rastlanamadığı gibi her bir varlık da karmaların, kolektiflerin, nesnemsilerin (quasi-objects) bir aradalığı sonucu oluşmaktadır (Latour & Woolgar, 1986; Demir, 2014). Modernizm ve post-modernizmi birbirinden ayrıştıran fark, modernizmin tüm olgu ve oluşumları bütüncül değerlendirme, nesnel ve evrensel kabulüne karşın ve karşıt post modernizmin varlığın bileşenlerini, tüm olguları, oluşumları ve bir arada olma

formlarını ayrı ayrı ele alması ve öznel bir biçimde yorumlamasında yatmaktadır (Çolak, 2008).

Postmodernite her türden sistemli ve totaliter yapılara karşı, fark ve çokluğun kendini ifade etmesini olanaklı kılan minör anlatının söylemidir (Kılıç, 2015). Bu söylem, bir yandan kurumsalcı değerler dizisi yönteminden çoğulcu ve post yapısalcı değerler dizisi yöntemine geçerken var olan ögelerin ve temsillerin arasında daha önce hiç yorumlanmamış olan ilişkileri bulma, çözme ve problem giderme/çözüm üretme çabasına iterken, bir yandan 'gerçeğin tek olmayışı' kabulü nedeniyle çalışmaya ciddi bir sınırlılık getirmektedir.

Modernist kurumsalcı yaklaşıma temellenen yönetim formundan post-modernist aktör ağ teorisine dayalı yönetişim anlayışına evrilmeye çalışan birçok idari yapı gerçeğin tek olmayışını ispatlar niteliktedir. Bu evrilme örnekleri arasında aktörlerin devlet ve yatırımcı olduğu, ağ eylemlerinin kanun gücüyle gerçekleştirildiği ve bu eylemler neticesinde fizik mekanın değiştiği ve değişen fizik mekanda kültürel miras öğelerinin yitirildiği görülmektedir (Seçilmişler, 2010).

Devletin, kentsel alanlar üzerinden rant sağlayarak gelir elde eden aktörlerden olması kurumsalcılık yaklaşımı odaklı girişimci devlet kavramının uzantısıdır (Seçilmişler, 2010). Ancak heterojen bir toplum yapısındaki farklı ve birden çok kültürel kimliğe sahip grupların işbirliği, aktör ağ teorisiyle şekillenmiş bir ağ yönetişiminin çekirdeğini oluşturmaktadır (Seçilmişler, 2010).

2.1.6 Post-Modernizm Öncesinde Post-Modernist Antik Bir Kurum: Vakıf

İnsanlık ve etik tarihi bakımından oldukça eskiye dayanan, en genel tanımla *'bir kimsemin malını muayyen bir hayır gayesine tahsis etmesi'* olarak tanımlanan **vakıf** kurumunun; post-modernizmin henüz doğmadığı, modernizmin bile antikitenin henüz karşısına çıkmadığı bir dönemde post-modernist Aktör Ağ Teorisi kavramlarını barındırması ve teoriyle örtüşen yönleri olması dikkat çekicidir.

Vakıf pratiğinin teori odaklı incelemesinde, Antik Yunan'da akademiyle filizlenen iptidai bir kavramdan (Ertem, 1990) Roma Hukuku'ndaki varlığına (Köprülü B. , 1951); Yahudilik'teki hekdeşten (Arslantaş, 2007) Hitit Medeniyeti'ndeki vakfiyelere (Sevinç, 2008); eski Türk kavimlerindeki vakfetme geleneğinden (Köprülü B. , 1951) Bizans'ta Jüstinyen Kanunnamelerinde yer alan vakıf ve

vakfetme hususlarına (Yerasimos, 1977); İslam Medeniyeti'nde vakıfların geldiği noktadan (Köprülü F. , 1942) Japonya'daki kanjine (Akman, 2018) dek vakıf kavramının dünyanın farklı coğrafyalarında farklı zamanlarda farklı tecrübelerle günümüze dek ulaştığı görülmektedir.

Antik Yunan'da bir kadının dini merasim için Oegosthenes sitesine bahçesini tesis etmek üzere hibede bulunması, bir başkasının Nicias Apollon şerefine yapılacak bir sakrifisin tesisi için on drahmi kıymetinde tarla vermesi ya da M.Ö. 285'te ölen Theophraste'nin bir felsefe okulu yapılması için 10 arkadaşına bahçelerini vasiyet etmesi (donatio sub modo) gibi örnekler (Köprülü B. , 1951), vakfa dair "bir hizmetin gelecekte de yapılması, sürüp gitmesi için, belirli koşullarla ve resmi bir işlemle bırakılan gelir, para, mülk" veya "birçok kişi tarafından kurulan ve toplum yararına çalışmayı ilke edinen kuruluş" (Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 2018) tanımlarını gerçek kılmaktadır.

Vakıf kavramının kökeni ve tarih içindeki gelişimi incelendiğinde, bir mülkün Yunan medeniyetindeki Site ismi verilen korporasyonlara hibe edilmesinin yanı sıra ilgili gayeye göre bir kollektiviteye vasiyetle birlikte tahsis edilmesine de rastlanmaktadır ve bu, donatio sub modo (sürekli bağış) olarak adlandırılmaktadır (Köprülü B. , 1951).

Hitit Kralı Hattuşili'nin, kazandığı bir zaferle birlikte elde ettiği ganimetlerden bir evi ve müştemilatını ibadet edilmek üzere şehrinin ana Tanrıçası İştar'a adadığını, oğlunu da bunun idaresinden sorumlu kıldığını ve bu mülkleri, her türlü vergi ve müdahaleden muaf tuttuğunu, oğlu kral olduğunda ve hatta onun da çocukları kral olduğunda bu görevi sürdürmelerini arzu ettiğini ve bu arzusu yerine gelmediği takdirde lanetleneceklerini beyan ettiği M.Ö. 1200'lere tarihlenen III. Hattuşili'nin Özürü tableti, bir Hitit Vakfiyesi niteliğindedir (Güneri, 1976).

Antik Roma'da ilk dönem hukuk metinlerinde vakıf kavramı yer almamakla birlikte, pratikte örf ve adet olarak iki ayrı eylem biçimi olarak vasiyet ve bağışlama şeklinde karşılaşılmaktadır. Ancak Roma cumhuriyet devri sonlarında rastlanabilen vasiyet tarzında vakıflar, korporasyon, site (şehir devleti), vici (yerleşim), pagi (köy), kollej (lonca) gibi kurumlara vasiyet veya hibe yoluyla mülk verilmek üzere kurulmuş ve şehirler için kurulanları denetlemek, vakıf yükümlülüklerinin gerçekleşmesini

kontrol etmek üzere Curateur rei Publicae isminde yetkililer tayin edilmiştir (Köprülü B. , 1951). İşler görünen bu sisteme rağmen, Roma Hukuku'nda vakıflar hakkında kapsayıcı hükümler olmadığı için birtakım yaptırımlarla vakfa verilen mülklerin korporasyondan geri alınarak mirasçılara iadesi nedeniyle kesintilere uğrayan vakıf kurumu gelişebileceği yasal bir zemin bulamamış, böylece hibe benzeri iki taraflı bir sözleşmeye dönüşmesiyle vakıf ilişkisi ortadan kalkmıştır (Köprülü B. , 1951).

Asya'da bir başka vakıf kurumu, bir devlet idarecisinin, aydın Brahmanların beslenme ihtiyaçlarının karşılanması, her türlü vergiden muaf tutulmaları, Brahman askerlerin kurban keserek dinlenmeye çekilmeleri için kendilerine tarım dışı arazi verilmesi gibi hususları ele aldığı Brahman Kitaplarında aktarılan bir anlatıda rastlanmaktadır (Ruben, 1942).

Bir Uygur Vakfiyesi'nde metninde "Eğer herhangi bir kimse normal küçük bir ölçü büyüklüğünde olsa bile manastır yapsa ve buğday tanesinin büyüklüğü kadar olsa bile Budda resmini koysa ve (bu manastır içine) kaz yeminin yedinci kısmı kadarcık olsa bile bakayi mukaddeseden koysa ve bir küçük meyve kadar bir stupa (mezar tümseği) yaptırsa, tam rahmeti bulur dediler. Ve bu rahmet sayesinde yukarıda tanrı yerinde, aşağıda insan kıyafetinde gönlünün istediği gibi saadete erişir ..." (Çağatay, 1942) vakfetmeye özendirme söz konusudur ve bu kadim bir geleneğin işaretidir.

Bizans hukukunda ise dini maksatla bir tesis yaptırmak isteyen birey, mirasçılarının varlığına rağmen tüm servetini din adamları, yoksullar, yaşlılar ve kimsesiz çocuklara destek vermek amacıyla kurulmuş hayır kurumlarına bağışlayabilmekte ve bu dini kurumlara ait mülkler satılamaz, değiştirilemez ve 20 seneden fazla kiraya verilemez nitelikte olduğundan bu kurumlar hukuki bir kimlik kazanmaktadır (Köprülü F. , 1942).

Cermenler ise Roma Hukuku'nu kaynak alarak vakıf kurumu adına; mülklerini bir amaç doğrultusunda vakfeden kişinin sürekliliği sağlamak adına ölmeden önce tüm yetki, karar ve inisiyatifleri birine devretmesi, bir aziz adına vakfedilen mülklerin kilise yönetimine devredilmesi ve vakfın hayatta bir kilise veya manastır inşa ederek kilise cemaatine devredilmesi olmak üzere üç ayrı hukuk sistemi geliştirmiştir

(Köprülü B. , 1951). Böylece Leg Sub Modo (sadece hibe) ve Donatio Sub Modo (mükellefiyetli hibe) olmak üzere her iki yöntemde aktif bir şekilde kullanılmıştır.

İslam Dünyasında ilk vakıf, Hazreti Ömer'in (ra) kendi mülkü olan Medine şehrindeki hurmalığına dair Hz. Muhammed'den (sav) tavsiye istemesi sonucunda hurmalığı vakfetmesiyle kurulmuştur (Köprülü B. , 1951). İslam Medeniyeti vakfındaki temel dayanak Mutlak'tır ve buna bağlı miras olan her ne varsa ya tamir ya ihya edilmelidir. Miras kavramından yola çıkarak vakıf ve miras ilişkisine bakıldığında mirasın sürekliliğinin esas oluşu dikkat çekmektedir. Sahip oldukları mülkü vakfeden kişiler bir anlamda bu mülkü kamunun ortak mirası formuna dönüştürerek bu varoluş sürecini uzatmayı hedeflemektedir. Bu nedenle, benzer olarak Hitit ve Bizans vakıf anlayışıyla benzerlikler söz konusudur (Köprülü B. , 1951). İslam Medeniyeti'nde şehirlerin vakıf yoluyla imar edilmesi, korunması ve onarılması ön plana çıkmaktadır. İslam medeniyetindeki vakıfları, şehir nüfusunun ihtiyaç duyduğu hizmetlerin sunulduğu yapıların yapılması ve bu yapılara ilişkin eylemlerin (onarım, genişletme, görevli ücretleri, bütçe düzenlemeleri, yönetim yapılanması vd.) kurgulanması olarak iki temel sorumluluk üzerinden tanımlanmaktadır.

Bu medeniyetin önemli yapı taşlarından biri olan vakıf sisteminin işleyişi geçmişte günümüzdekinden oldukça farklıydı. Tanzimat öncesi dönemde devlet yapılanması, Osmanlı şehirlerindeki belediye işlerini halka bırakmıştı. Dönemin önemli kurumları kadılık ve vakıflardı. Şehre ilişkin tüm gücü elinde tutan kadılar merkezi yönetim tarafından atanırdı . Vakıflar ise kentlerin sosyal ve teknik altyapılarını gerçekleştirir ve işletirlerdi (Ortaylı, 1974; Ersoy, 1991). Vakıfların bütçesi yalnızca kent kaynaklı gelirlerden oluşmaz aynı zamanda vergi toplama sistemi olarak kırsal gelirleri de bünyesinde toplardı (Yenen, 1988).1920'de Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti olarak anılan vakıflar, 1924'te Vakıflar Genel Müdürlüğü adıyla Başbakanlığa bağlanarak daha merkezi bir yapıya dönüşmüştür.

Geçmişten günümüze dek farklı teşkilatlanma ve düzende varlığını sürdüren vakıflar parçacıl yönüyle aktör ağ teorisi ile birçok benzerlik göstermektedir. Olgu ve olayları tek tek elen alan ve her bir ilişki ağına dikkat çeken AAT'ye benzer şekilde tarihin önemli kurumlarından biri olan vakıf sistemi de, her bir vakıf eseri ve her bir vakıf kurumu için tüm ilişki ağlarını kendi içinde tekil olarak analiz edebilecek düzeyde

yalın bir yaklaşıma ve yönetim sistemine sahiptir. Vakıf sistemi, aktör ağ bileşenleriyle yorumlandığında, çevirinin ilk evresi olan sorunsallaştırma vakıf kurulması için bir sorunun/ihtiyacın tespitine denk gelmektedir. Baş aktörlerin, vakıf esasları üzerine karar birliği anlaşma; karara benimseyen aktörlerin ağa dahil olması katılım; vakıf hizmet/işlerinin eyleme/mekana dönüşmesi hareket evresini temsil etmektedir. Vakfiyelerin oluşturulması ise uzlaştırmacılar olarak tanımlanmaktadır (Seçilmişler, 2010). Geçmişteki formuyla aktör ağ yönetişimi olarak tanımlabilen bu yapı, 1924'te merkeziyetçi bir yönetim sistemiyle kurumsalcı bir yapıya evrilmiştir.

2.1.7 Modern Zamanların Toplum Yararı Sivil Yapılanmaları: STK'lar

Küreselleşme olgusuyla devlet-sivil toplum ilişkileri değişmiş, refah devletine ilişkin yetersizlikler hissedilmiştir. Bireyler ve gruplar tarafından gerçekleştirilen her türlü toplu sosyal faaliyet olarak nitelendirilen (Dunkerley & Fudge, 2004) sivil toplum örgütleri, küreselleşme tarafından kapsanmakta, güç dengesini değiştirmekte ve kamusal yerine sivil inisiyatifi koymaktadır (Şahin & Öztürk, 2008).

Gönüllü ve kendiliğinden örgütlenmenin esas olduğu bu yapılar, tüm kamu mekanizmalarıyla ilişki içinde olabilmektedir. Avrupa'da daha erken dönemde gelişen bu sivil inisiyatif tavrı daha sonra küreselleşmeyle birlikte dünyaya yayılmıştır. Farklı yönetsel alışkanlıklar nedeniyle halen batıda etkili olduğu kadar etkili değildir.

Sürdürülebilir kalkınma, çevre ve kalkınma sorunlarıyla ilgilenmek ve farkındalık oluşturmak amacıyla 1992'de gerçekleştirilen Rio Yeryüzü Zirvesi'nde tüm insanlığın 21. yüzyıldaki ortak hedefi olarak benimsenmiştir. Bu doğrultuda Gündem 21 başlıklı eylem planı hazırlanmış ve Birleşmiş Milletler üyesi ülkelerce kabul edilmiştir (Habitat, 2019).

1997 yılından bu yana sessiz devrim olarak da adlandırılan Yerel Gündem 21 Avrupa'da olduğu gibi Türkiye'de de Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ile birlikte uygulanmaya çalışılmaktadır. Bu uygulama kentlerde yerel yönetimlerin sivil toplumla birlikte kent gündemini belirlemesine dayanmaktadır (Arar, 2002).

Gündem 21, geleneksel yönetim anlayışını terk ederek yerine katılım ve ortaklık esasına dayalı yönetişim kavramını ön plana çıkarmıştır. Küresel ortaklık üzerinde duran bu küresel eylem planının ilkeleri Rio Zirvesi'ne müteakip tüm zirvelerde

tekrar tekrar gündeme getirilmiştir (Arar, 2002). Yerel yönetimleri, STK'ları ve yereldeki diğer aktörleri merkezi yönetimlerle birlikte uluslararası topluluğun ortakları olarak kabul eden Gündem 21, "İnsanlık tarihsel bir dönüm noktasındadır" mottosuyla harekete geçmiştir (Arar, 2002).

2.2 Kültürel Miras Yönetiminin Gelişim Süreci

Koruma teorilerinin başlangıcı 'Avrupa' fikrinin, Avrupa ile birlikte "Avrupa kenti" kavramı da şekillenmesine dayanmaktadır. Bu başlangıç, bölgenin doğuşuna sebep olmuş ve uygarlık tanımlamasıyla başka kıtalarda değişikliklere de yön vermiştir (Benevolo, 2006). Avrupa'nın antik dönemlerden 20.yüzyıla dek süren ekonomik, siyasi ve askeri gücü günümüzde eski nüfuzunu kaybetmiş olmasına rağmen köklü ve iyi belgelenmiş tarihi nedeniyle kültürel alanda ve özellikle bu alanın yönetiminde halen etkindir. Benevolo (2006)'ya göre Avrupa'nın sadece coğrafi bir bölge olarak nitelendirilmesi yetersiz olacağından "tarihsel olarak belirlenmiş gerçeklik" şeklinde ifade etmektedir. Ardından Avrupa kent tarihi ile Avrupa tarihini büyük oranda eş tutmakta ve dünya üzerindeki bütün kentlerin olumlu ya da olumsuz olarak bu durumdan etkilendiğini ileri sürmektedir. Uluslararası kuruluşlar ve ulusaşırı yönetsel araçlar incelendiğinde yine benzer şekilde kent ve kültür politikalarını etkileyen Avrupa tarihine dair izlere rastlanması bu savı destekler niteliktedir.

Son yüzyıla dek bu organizasyonlarda üst akıl olarak yer alan ülkelerin tarihi, temsilci tercih ve yaklaşımları bu tarihin bir parçası olmalarına dayanmakta; coğrafi keşifler sonrasında ancak Avrupa'nın sömürgesi olarak varlık gösterebilmiş ve kültürel deformasyona uğramış olmalarıyla ilişkilendirilmektedir. Uzak yerleşimlerin birbiriyle ilişkilendirilmesi sonucunda dünya hızla Yeni Avrupa'ya dönüşmüş, diğer taraftan her yöneticiyle birlikte Avrupa yenilenmeye başlamıştır ve her bir yeni yapı, yol, meydan anıtların, eski dokunun tahribatı sonunda inşa edilmiştir. Ancak 1830 sonrasında anıtlar ve çevrelerinin korunması çalışmaları yoğunlaşmıştır. Victor Hugo'nun koruma konusunda sivil inisiyatif oluşturmasından Casta Del Restauro Italiana gibi güçlü bir tüzükte tarihin anıtların yanı sıra küçük yapı ve yerleşmelerinde korunması bilincinin gelişimi Avrupa'daki koruma politikalarındaki değişimi göstermiştir.

Miras alanlarının korunması için uluslararası işbirliği tanımına, kültürel küreselleşmenin ilk söylemlerinde yani I. Dünya Savaşı sonrasında sıkça rastlanmaktadır. Ancak 1945 yılına yani Birleşmiş Milletler ve UNESCO'nun kuruluşuna dek "işbirliği" uluslararası kabule sahip olamamıştır. Kültürel mirasın korunması alanındaki ilk uluslararası işbirliği ise 1959 yılında Mısır ve Sudan hükümetlerinin Aswan Barajı'nın suları altında kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalan Abu Simbel Tapınakları'nın korunması için yaptığı başvuru sonrasında UNESCO tarafından yönetilen kampanyayla başlatılmıştır (WHC/About Convention, 2016). 50 ülkenin destek verdiği kampanyada, su altında kalacak olan alanlarda arkeolojik kazı çalışmaları hızlandırılmış ve bahse konu tapınaklar etap etap yakın ve güvenli bir alana taşınmıştır (WHC/About Convention, 2016). Bu kampanya sonrasında UNESCO yeni girişimlerde bulunmuş, miras alanlarına ilişkin gerçekleştirilen çalışmalara destek vermiş, bu amaçla yardımcı kuruluşların kurulmasını teşvik etmiştir.

1965 yılında ise Amerika'da gerçekleştirilen bir konferansta kültürel ve doğal miras alanlarının gelecek kuşaklar için korunması ve bir arada yönetilmesi fikri gündeme gelmiştir. Bu öneriler daha sonra Birleşmiş Milletler'in 1972 tarihinde Stockholm'de gerçekleştirdiği bir konferansta yeniden gündeme alınmıştır. Nihayetinde 1972 Sözleşmesi benimsenmiştir (WHC/About Convention, 2016) ve böylece kültürel mirasın korunması kavramı resmi ve tanınır bir düzlemde yerini almıştır.

Kültürel mirasın kavramsallaştırılmasından DMA ünvanı için koşul sayılan alan yönetim planı kurgusuna, işbirliği üzerine kurulu uluslararası organizasyonlardan küreselleşmeye dek birçok konu eski kıta yani Kıta Avrupası'nın dünyaya, akımlara ve politikaya egemen olmasıyla başlamıştır. Uluslararası hukuk metinlerinde, ulusal düzeyde yasa ve yönergelerde, bilimsel çalışmalarda adı geçen kültürel miras kategorilere ayrılmıştır. Somut kültürel miras taşınır ve taşınmaz kültürel miras olarak iki alt başlıkla ele alınırken, sualtı kültürel mirası, doğal miras ve somut olmayan kültürel miras olarak toplamda dört ana başlıkta kategorize edilmektedir. Bu kategorilerden biri altında veya karma olarak tanımlanabilen alanlar için uzmanlar bahse konu alanların, Üstün Evrensel Değer'inin ((ÜED)/Outstanding Universal Value (OUV)) ve potansiyelinin nasıl korunacağı konusunda çeşitli stratejiler geliştirmişlerdir. Bu gelişmeden bir süre sonra DML'ne girebilmek için, geçmişi

20.yüzyılın daha da ötesine Avrupa tarihine ve kurumsalcı yaklaşıma dayanan 'Alan Yönetim Planları'nın hazırlanması adaylık dosyasının olmazsa olmazı haline gelmiştir.

Farklı kültürlerin ürünü ya da farklı coğrafyalara özgü olan miras varlıklarının günümüze dek gelmiş olmalarını rastlantısal olarak tanımlamak, kabul etmek gerekir ki bu mirasın ait olduğu toplumların öznel niteliklerini ve koruma geleneklerini görmezden gelmek demektir. Dolayısıyla mirasla birlikte gelen koruma tavrı ve gelenekleri de miras olarak kuşaktan kuşağa devredilmiştir. Ancak bu devir sürekliliğini bozan, dünyayı tek bir mekan olarak kabul eden ve bu kabuldeki gibi davranış göstermeye çalışan küreselleşme ya da yeni politika olan karma bakış açısıyla küre-yerelleşmedir.

Robertson'un (1999) küreselleşmenin heterojen yapısı söyleminin aksine Giddens'in (2000) kavramla modernite ilişkisini kurduğu söylem, uygulamalarda daha gerçekçi bir hal almaktadır. Doğası gereği modern olmaktan uzak olan miras varlığını sürdürülebilir kılmanın yolu, küresel ve dolayısıyla modern bir araçtan çok o mirası inşa eden bilincin sahip olduğu koruma araçlarından geçmektedir. Bu açmazın fark edilmesi ancak merkezi tutumdan uzaklaşmak istenmemesiyle birlikte modernite, küresel düşünceyle yerel düşünceyi karma bir hale getirme politikasını uygulamaktadır. Bu konuda Göksu (2005)'nun yerelin direnme gücü ve karşı oluşum tespiti konuya netlik kazandırmaktadır:

"...Batı, yeni kuramsal ya da düşünsel tartışmalarla tamamlama aşamasına geldiği moderniteden başka bir düzleme sıçramaya çalışırken; çeper, natamam bir moderniteyi yaşar. Bu manevra, hem karşılıklı bir gerilimi, hem yeni bir sentezi işaret etmektedir. Evrensellik iddiasıyla ortaya çıkan modernite yerelin 'kurgusuz direnç'i nedeniyle, farklı coğrafyalardaki yayılmacı yöntem ve stratejisini yerel üzerinden tariflemek zorunda kalmaktadır"

Varlıkların dünyanın ortak mirası olduğunu kabul eden sistem bu varlıkları koruma yöntemlerini ortak miras olarak değerlendirmek yerine yok saymakta ve miras – koruma geleneği bütününü parçalayarak mirası tehlikeye atmaktadır. Ardından mirası koruma gerekliliklerini gündeme getirmekte, genel şablonla yerel özelinde hazırlandığı iddia edilen yönetim planlarıyla miras korunmaya çalışılmaktadır.

Sonuç olarak alan yönetim planlarının, kültürel miras varlıklarının korunması ve yönetilmesi konusundaki yetersizliğinin dayandığı yaklaşımdan kaynaklandığı saptanmıştır. Yetersizliğin bir nedeni süreçle, bir diğer ise araçla ilişkilidir ve bu iki neden açık ve net olarak paradoksal bir durum yaratmaktadır Özgün tüm alanları birleşik bir dünyaya dönüştürmek süreçteki ilk kırılmayı ve birleşik hale gelmiş bir dünyanın özgün yanlarını gün yüzüne çıkarmak ve korumak süreçteki ikinci kırılmayı işaret etmektedir. Koruma ve yönetim aracı ise öznel bir varlığı nesnel bir kabulle korumaya ve yönetmeye çalışması nedeniyle yetersizliğe yol açmaktadır. Süreçle ilişkili yetersizliklerde ilk kırılmayı yaşayan miras varlığı küreselleşme etkisinde olduğundan özgünlüğünden ciddi kayıplar vermiştir ya da ikinci kırılmayı yaşamış, farkındalık uyanmış ve küresel bir araç olan alan yönetim planıyla ciddi bir çerçeveyle mono blok bir kent/eser/unsur haline dönüştürülmüştür. Üçüncü ve en kötü durum ise her iki süreç kırılmasını da yaşamış olmasıdır ki, bu durumda varlık; nitelik ve nicelikten yoksun yine küresel bir kurguyla açık hava kent müzesine/müze objesine/geçmiş bir hatıranın kurgulanmış bir tekrarına dönüştürülmüştür.

2.3 Kültürel Miras Yönetiminin Arka Planı

Kentsel yerleşmelerdeki tarihi iz ve dokuların korunarak, her kuşağın kente yansıyan yaşam pratikleriyle birleştirmek suretiyle gelecek kuşaklara aktarılması sağlanmış (Benevolo, 2006) ve böylece, bu eylemlere yönelik araçlar geliştirmeleri gerekmiştir. Yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlenebildiği ve dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaştığı küreselleşmeyle (Giddens, 2000), her akım dünya üzerinde etki edebildiği her alanda dalga dalga yayılmıştır. Kayba uğrayan/ değişen/bozulan kültürel miras bu yayılımdan payını alırken, büyük kentsel projelerden sonra mimari miras da çok ciddi kayba uğramıştır. Bu noktada, korumanın hem hızla geleceğe götüren bir motor hem de geçmişle bağlantıları koruyan bir dayanak noktası işlevinden (Benevolo, 2006) yola çıkarak koruma sistematize edilmiştir.

Geçmişten günümüze dek koruma, kent ve kültür politikaları konusunda yapılan çalışmaların kökeni elbette yalnızca Avrupa değildir, ancak küreselleşmeyle birlikte her bölge kendine özgü mirası kendisine özgü olmayan kabul, araç ve yöntemlerle korumaya çalışmaktadır. Farklı coğrafyalardaki her toplum için kültürel miras

bilinci, mirası koruma yöntemleri ve süreçler hâlihazırda var olan olgularken küresel etkiler nedeniyle değişimler/bozulmalar meydana geldikçe, eski kıta Avrupa'nın bütün yöntemleri bir tekelde standardize etmesi egemenliğine ve etkisine dayanmaktadır.

Artık günümüzde Avrupa'nın geçmişi belirleme konusunda nasıl belli başlı bir nihai güç olduğu sorgulanmakta; karar verme, yasa yapma, standart belirleme ve bu yasa ve standartların işleyişini değerlendirmenin sömürge iktidarına ait özelliklerden olduğu belirtilmektedir (Leathem, 2015). Uluslararası yapıların çatısı altında kültürel mirasın yönetiminde Meskell'e (2015) göre yetki, yetki ve uygulama sorunlarının aktif ve genellikle belirsiz müzakere altında olduğu belirtilmiştir (Meskell, 2015; Leathem, 2015). Güney Amerika'da İspanyol sömürgesi bir yerleşimin kolonyal mimarisinin İspanyolların eseri olma ünvanın verilmesi ve üstün evrensel değer atfedilmesi dış kuvvetlerin dünya çapında maddi kültürü yok etme, geri yükleme ya da geliştirme gücüne sahip olması olarak yorumlanmaktadır (Leathem, 2015).

UNESCO'nun kuruluş hikayesi, yüzyılın ortasında iyimserlikle başlayan ancak sonrasında devletler meclisinden devlet tiranlığına doğru hızla giden kusursuz bir organizasyonun dönüşümü olarak yorumlanmaktadır (Meskell, 2019). Dünya mirasını korumak için kurulan UNESCO'nun statüsünün, korumak istediklerini tehdit ettiği; hükümetler arası bir kuruma dönüştüğü ifade edilmiş, eylemlerinin ise hükümetleri aşan ve işleyişin tüm yönlerine nüfuz etmeye çalışan bir yönelimde olduğu vurgulanmıştır. Geçmişin yeniden yazılması olarak yorumlanan kültürel miras çalışmalarının, yüksek profilli uluslararası programlar olması nedeniyle ulusal yönetime müdahalesi görülmektedir (Meskell, 2019). Savaş sonrası rehabilitasyona ihtiyaç duyan Avrupa ile başlayan uluslararası koruma macerasının boyutları, geleceği yönetmek için geçmişi düzenlemeye kadar ulaşmakta ve gelişmekte olan dünyaya tek yönlü olarak "Batıdan Diğerlerine" doğru sirayet etmektedir. Bu denklemde, Avrupa ülkeleri daha fazla kaynağa ve politik kaldıraç niteliğine sahipken denge unsuru başka uluslar kitle turizmi ve yeniden canlanan milliyetçilikle ilgili yeni sorunlarla baş etmek durumunda kalmaktadır (Meskell, 2019).

"Miras", görünüşe göre birçok kültürde tartışmasız olumlu ve yüksek değerde olmasına karşın tüm birey ve uluslar için bu görüşün paylaşılmasındaki zorluğa değinilmiştir. Dünya mirasının mutlaka iyi bir şey olması gerekirken dini, ahlaki,

ekonomik veya politik nitelikleri nedeniyle karşıt görüşün de dikkate alınmasıyla **negatif miras** kavramı ortaya çıkmaktadır (Meskell, 2002).

DML hızla kapasitesinin üzerinde bir yoğunluğa sahipken, bir taraftan bu yoğunluk UNESCO'yu turizm ve milliyetçi amaçlara hizmet eden etkili bir marka haline dönüştürmektedir. DML, aday liste ve hatta tehlike altındaki miras listesi ülkelerin daha fazla görünürlük sağladığı, prestij kazandığı veya kaybettiği, rekabetçi bir sürecin ulusları harekete geçirdiği iyi ya da kötü de olsa reklam platformu haline evrilmiştir (Meskell, 2019). Sebep olduğu durumun sonuçlarını fark eden DMM, 2 Şubat 2018'den itibaren her taraf devlet için adaylık sayısının 1 ile, yıllık adaylık sayısının ise 35 ile kısıtlanması kararı almış ve bu karar uyarınca, operasyonel kılavuzun 61. maddesinde değişiklik yapılmıştır (WHC/Operational Guidelines, II. Bölüm B paragrafı 61. madde, 2017).

Coğrafi keşifler, güneş merkezli evren teorisi, dünyanın ilk haritasının yapılması, böylece yere ilişkin ilk genellemelerde bulunulması savı, küreselleşme sürecinin başlangıcını (Robertson, 1999) tanımlarken "genellemeler" sözcüğü Robertson'un (1999) küreselleşmenin homojenleştirme amacı güden bir mekanizma olmadığı düşüncesiyle çelişkiler taşımaktadır. Bu çelişkinin yansımaları ise özellikle bugün kültürel mirasın korunmasında gün yüzüne çıkmaktadır. Dünyanın ortak mirası kabul edilen tüm miraslar heterojen yapılarına rağmen ortak bir havuzda, merkeziyetçi bir tutumla, standart bir araç ve küresel bir modelle korunmaya çalışılmakta yani homojenize bir şekilde idare edilmektedir. Bu durum ise miras alanlarında olup bitenlerden tüm dünyanın haberdar olması ve ilgili kurumun durumlar hakkında merkeziyetçi söyleminden öteye gitmemekte, sonuç olarak mirasın korunması konusunda yol alınamamaktadır.

3. MİRAS ALANLARI VE ALAN YÖNETİMİ ÇALIŞMALARI: ÖRNEKLER

3.1 Dünyada Korumanın Arka Planı, Alan Yönetimi ve Plan Örnekleri

1960'larda Aswan Barajı'nın Nil nehri üzerinde inşa edilmesi, 3000 yıllık Abu Simbel Tapınağı'nın varlığını tehdit etmiş ve böylece, dünyanın ortak miras bilincini oluşturacak koruma çalışmalarının başlamasına neden olmuştur. Mısır ve Suriye hükümetleri, tapınağı korumak amacıyla dünyaya çağrıda bulunmuş ve UNESCO liderliğindeki üye ülkeler tapınağın taşınması için çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Dünyanın bu ortak tecrübesi 1972 tarihli UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasını Koruma Sözleşmesi'ne ilham kaynağı olmuştur.

UNESCO Dünya Miras Komitesi, 1977'de Paris'te ilk oturumunu gerçekleştirdiği sırada Dünya Miras Sözleşmesi'ne dayanarak miras alanlarına ilişkin belirleyici bir çerçeve oluşturmuştur. Bu oturumda, Operasyonel Kılavuz'dan Üstün Evrensel Değer'e, Reaktif İzleme Süreci'nden Misyon Heyeti Ziyaretleri'ne, Alan Yönetim Planları'ndan Kültürel Miras Etki Değerlendirme'ye dek birçok araç, süreç, kabul ve tanımlama üzerine çalışılmıştır. Operasyonel Kılavuz'daki bu unsurlar, kılavuzun ilk versiyonunda tespit edildiği üzere sistem odaklı yaklaşımla kurgulanmıştır.

1977 tarihli bu kılavuzda, "Üstün Evrensel Değer" tamlamasının içerisindeki "Evrensel" tanımının ilgili kültür ve dönem ışığında yorumlanması gerektiği (WHC/Operational Guidelines, I. Bölüm A paragrafı 7. Madde, 1977) ifade edilmiş, varlıkların muhafaza/koruma durumu (State of Conservation/SOC) maddeler halinde tanımlanmış ve ilk defa bir metot oluşturmuştur. Metodu oluşturan maddeler: Teşhis; muhafaza/korumanın sorumlusu; muhafaza/korumanın tarihi; muhafaza/koruma için önerilen projeler; muhafaza/koruma için araçlar (yasal, teknik, idari ve mali olanlar, vb.) ve yönetim planları olarak sıralanmıştır (WHC/Operational Guidelines, I. Bölüm D paragrafı 14. madde-iv, 1977).

DMM, 1977 yılında Dünya Miras Alanlarının korunmasına ilişkin bir çerçeve oluşturduğunda; madde 14-iv'de yer alan başlıklar üzerinden analiz yaparken,

günümüzde bu değerlendirmeler varlıkların karşı karşıya olduğu tehditleri odak noktasına almaktadır.

Dünya Miras Sözleşmesi, "Korunarak gelecek kuşaklara aktarılmaya" değer, ÜED'e sahip varlıkların listeye dâhil edilmesi ve bu kültür varlıklarıyla ilgili eylemlerin ÜED kavramıyla ilişkilendirilmesi esasına dayanmaktadır (ICOMOS/KÜMED Rehberi, 2011). Bu nedenle, ÜED'in tehdit edilmesi ihtimali söz konusu olduğunda UNESCO taraf devletten Koruma Durumu Raporu adını taşıyan ve ÜED'in durumunu sorgulayan bir doküman talep etmektedir. Dokümanlardan elde edilen veriler, UNESCO DMM'nin web sayfasında yer alan Koruma Durumu Bilgi Sistemi adındaki veri tabanında çeşitli sınıflara ayrılmaktadır. Dünya Mirasının ÜED'ine olumsuz etki eden faktörlerin, miras kategorilerine (doğal, karma, kültürel) göre ve bölgesel bazda (Afrika, Arap Devletleri, Asya-Pasifik, Avrupa ve Kuzey Amerika, Latin Amerika ve Karayipler) sınıflandırıldığı ifade edilse de (WHC/SOC Analysis, 2014), aslında Koruma Durumu Bilgi Sistemi (WHC/SOC, 2018) temelde tehditleri dikkate almaktadır. DMM'nin Bilgi Sistemi'ni, *"1979'dan bu yana Dünya Mirası özelliklerinin korunması, geçmişte veya hâlihazırda karşılaştıkları tehditler hakkında güvenilir veriler sunar"* şeklinde tanımlaması, alandaki etkin ve kapsamlı değerlendirmelerin tehditler üzerinden yapıldığını ispatlar niteliktedir (WHC/SOC, 2018).

Çalışmaların yalnızca metot üzerine yoğunlaştığı ilk 20 yıl dikkate alındığında, Koruma Durumu Raporlarının ve de faktör yelpazesindeki tehditlerin sayısının dikkat çekici ölçüde az olması, durum tespitinde gerçeklikten uzak sapmalara neden olmuştur.

2000'li yılların başına kadar metot üzerine çalışmalarını sürdüren DMM, koruma üzerine edinilen tecrübeler sonrasında önemli bir bileşenin yani tehditlerin göz ardı edildiğini tespit etmiş ve bundan sonra sistemi yeniden düzenlemiştir. Dünya Mirası kavramı başlangıçta yalnızca bir tapınağın varlığına ilişkin tehdit sonucunda ortaya çıkmış olsa da, DMM günümüzde DMA'larına ilişkin olası tüm tehditleri analiz edebilir kapasitededir. Mirasa ilişkin tehditler Koruma Durumu Raporları üzerinden saptanabilmekte ve raporlardan elde edilen veriler yönetim planlarına dikkat çekmektedir.

İlk raporun elde edildiği 1979'den 2013'e dek tüm Koruma Durumu Raporlarının incelendiği istatistik bir analizde, Dünya Miras varlığını %75'ten daha yüksek bir oranda yönetimle ilişkili faktörlerin tehdit ettiği; bu faktör grubunun yalnızca belirli bir bölgeye özgü olmadığı, geniş bir alana yayılmış ve en sık karşılaşılan tehdit olduğu tespit edilmiştir (WHC/SOC Analysis, 2014).

Çalışmanın bu bölümünde ise yönetimle ilişkili faktörlerin etkilediği miras alanları üzerine literatür taraması yapılmış ve örneklem seçkisi oluşturulmuştur. Seçkiye giren varlıkların ÜED Beyanları incelenmiş, ardından Dünya Mirası'nın yönetilmesi, izlenmesi ve korunması için Reaktif İzleme'nin iki temel aracı olan varlıkların Periyodik Raporlamaları (PR) ve Koruma Durumu (SOC) Raporları analiz edilmiştir. Bu verilere ek olarak ilgili miras alanları hakkında oluşturulan DMK kararları da gözden geçirilmiştir.

Periyodik Raporlamalar, Dünya Mirası Sözleşmesi'nin taraf devletler tarafından uygulanmasını değerlendiren, bölge bazlı hazırlanan, altı yıllık dönemsel döngülere ayrılmış bir program uyarınca incelenen ve varlığa ilişkin sürecin izlenebildiği önemli araçlardan biridir.

Periyodik Raporlamalar, yapıldığı zaman döngüleri itibariyle bölge bazlı değişiklik göstermektedir, bu nedenle her bölge ayrı bir zaman çizelgesine sahiptir. Ardıl zamanlı bu raporlamalarda her bölge aynı zaman diliminde fakat farklı bir yıl döngüye dahil olabilmektedir. Bu nedenle, UNESCO DMM çalışma programında Periyodik Raporlamalarda 1. döngü 2000-2006 diliminde, 2. döngü 2008-2015 diliminde gerçekleştirilmiş; 3.döngünün 2018-2024 diliminde yapılması kararı verilmiştir (WHC/PR, 2018).

Reaktif İzleme'nin gerçekleşmesini sağlayan bir başka önemli araç, ilgili taraf devletin miras alanlarında tekrarlayan problemleri çözmek için önlem alma ve varlığın Koruma Durumunu DMM'ne bildirme yükümlülüğü gereği hazırladığı, problem, tehdit ve çözüm önerilerini içeren Koruma Durumu Raporlarıdır.

Dünya Mirası Sözleşmesinin uygulanmasından sorumlu ve yılda bir kez toplanan DMK'nin aldığı komite kararları, fonların kullanımından varlıkların listeye kaydedilmesine dek birçok konuyu içermektedir. Ancak çalışma kapsamında,

yalnızca DMK'nin varlıkların ilgili taraf devletler eliyle doğru bir şekilde yönetilip yönetilmediğini değerlendiren kararlar incelenmiştir.

3.1.1 Büyük ölçekli kentsel kültürel miras alanları örneklem seçimi

Herhangi bir kültürel miras alanı/varlığı, ÜED'i olduğu ve Operasyonel Kılavuz'da ifade edilen on kriterden en az birini karşıladığı takdirde UNESCO DML'nde yer almak için temel şartları karşılamış bulunmaktadır (WHC/Criteria, 2018). Bu on kriterden ilk altı kriter kültürel ve sonraki dört kriter ise doğal alanlarla ilgili olarak düzenlenmiştir (WHC/Operational Guidelines, II. Bölüm D paragrafı 77. madde, 2017).

i. İnsanın yaratıcı dehasının bir başyapıtını temsil etmek;

ii. Bir zaman zarfı içinde veya dünyanın bir kültürel alanında, mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, şehir planlama veya peyzaj tasarımı alanlarındaki gelişmeler ile ilgili insani değerler arasında önemli bir alışverişi sergilemek;

iii. Yaşayan veya ortadan yok olmuş bir kültürel geleneğe veya bir uygarlığa yönelik ünik veya en azından istisnai bir tanıklık üstlenmek;

iv. İnsanlık tarihinde önemli bir aşamayı veya aşamaları gösteren bir yapı tipinin, mimari veya teknolojik bütünün veya peyzajın istisnai bir örneği olmak;

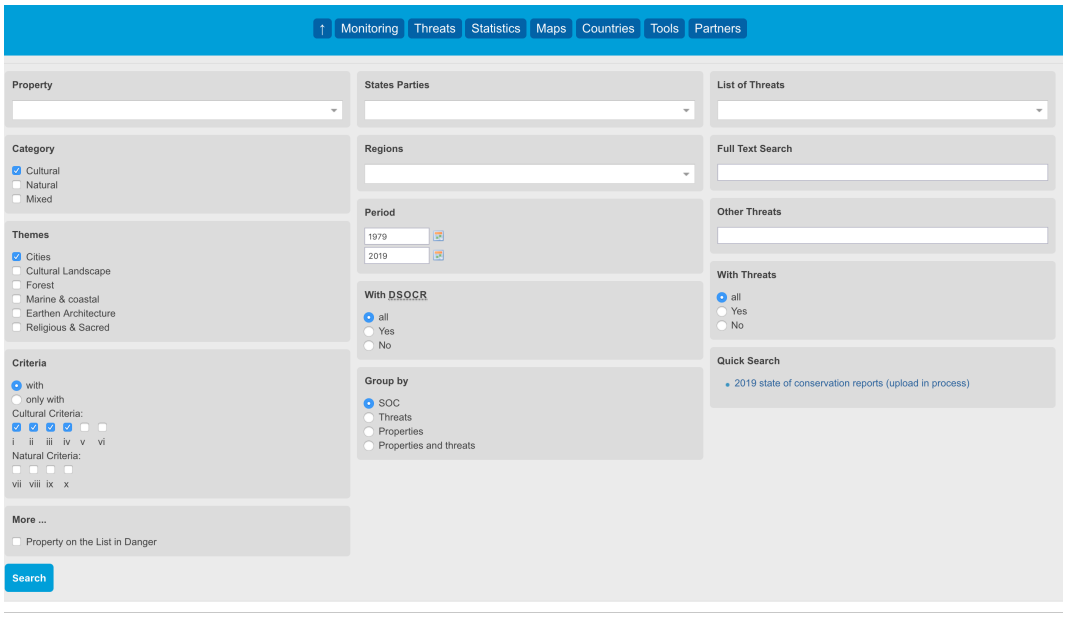
v. Özellikle geri döndürülemez değişimin etkisi altında hassas hale geldiği zaman, bir kültürün (veya kültürlerin) veya insanın çevresiyle etkileşiminin temsilcisi olan geleneksel insan yerleşiminin, arazi kullanımının veya deniz kullanımının istisnai bir örneği olmak;

vi. İstisnai evrensel öneme sahip olaylar veya yaşayan gelenekler ile, fikirler ile, veya inançlar ile, sanatsal ve edebi eserler ile doğrudan veya somut bir biçimde ilgili olmak (Komite bu kriterin tercihen diğer kriterler ile birlikte kullanılması gerektiğini kabul etmektedir).

Örneklem seçiminde, DML kriterleri de kullanılmış ve Koruma Durumu Bilgi Sistemi veri tabanında eleme yapmak üzere bazı seçim kriterleri geliştirilmiştir (Şekil 3.1). Seçim kriterleri olarak; varlıkların kültürel kategoride yer alması, kentsel temalı olması ve i, ii, iii ve iv kriterlerine sahip olması ve varlıkları etkileyen tehditler

seçeneği tercih edildiğinde yedi taraf devlet ve sekiz kentsel kültürel miras alanıyla karşılaşılmaktadır.

Dünya Miras Alanlarında Koruma Durumu Bilgi Sistemi veri tabanında, yıl özelinde, varlık özelinde, Taraf Devlete, bölgeye, tehdit türüne dair arama yapılabilmektedir. Ancak alanların koruma durumu raporları dikkate alındığında temel vurgunun tehditler üzerinden olduğu görülmüştür. Araştırmanın bu bölümünde odak noktası, kentsel kültürel miras alanlarında ilk dört kriter üzerinden listeye giren varlıklara ilişkin tehditler ve bunların koruma durumuna yansımasıdır.

Şekil 3.1 : Bilgi Sistemi örneklem seçim kriterleri ekranı (WHC/SOC, 2018).

Ancak örneklem seçkisindeki seçim kriterleri arasında varlığın yüzölçüm, tampon bölge yüzölçümü ve yerleşim yeri olup olmadığı bilgileri yer almadığından Çizelge 3.1 olarak adlandırılan ayrıca bir çizelge oluşturma gerekliliği doğmuştur.

Çizelge 3.1, Dünya Miras Listesi'ne kayıtlı 1073 varlıktan öncelikle en az dört kriter ve/veya dört kriterden fazlasıyla listeye kaydedilen varlıkları içermektedir. İlk sütunda varlıkların listeye kaydedilen isimleri, 2. sütunda varlıkların bulundukları ülke isimleri, 3. sütunda listede yer almalarına neden olan kriterler, 4. sütunda varlığın kategorisi, 5. sütunda varlığın yüz ölçümü, 6. sütunda varlığın tampon bölge yüzölçümü, 7. sütunda liste durumu, 8. sütunda listeye kaydedildiği tarih ve 9. sütunda ise varlığın kendisinin doğrudan kendisinin ya da varlığın sınırları içerisinde yerleşim alanı olup olmadığı bilgisi yer almaktadır. Çizelge 3.1'deki varlıkların temel

olarak i, ii, iii, iv kriterleri sabit ve fazlası kriterle listeye kaydedilmeleri (1), kültürel varlık kategorisinde yer almaları (2), varlık yüzölçümünün 200 ha'dan büyük olması (3) ve varlıkların kendisi/sınırları içinde yerleşim yeri olması (4) örneklem seçkisi için temel seçim kriterleridir.

Çizelge 3.1 : En az dört kriter veya dört kriterden fazlasıyla DML'ne kaydedilen varlıklar.

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	TamponBölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye Giriş Yılı	Yerleşim Yeri
Bamiyan Vadisi'nin Kültürel Peyzajı ve Arkeolojik Kalıntıları	Afganistan	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	158.9265 ha	341.95 ha	Tehlike Alt. Liste	2003	BZ
Tassili n'Ajjer	Cezayir	(i)(iii)(vii)(viii)	Karma	7,200,000 ha	-	Liste	1982	X
Mogao Mağaraları	Çin	(i)(ii)(iii)(iv)(v)(vi)	Kültürel	-	-	Liste	1987	X
Çin Seddi	Çin	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	2,151.55 ha	4,800.8 ha	Liste	1987	X
Pekin ve Shenyang'daki Ming ve Qing Hanedanları'nın İmparatorluk Sarayları	Çin	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	12.96 ha	153.1 ha	Liste	1987	CZ
İlk Çin İmparatorunun Mozalesi	Çin	(i)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	-	-	Liste	1987	X
Taishan Dağı	Çin	(i)(ii)(iii)(iv)(v)(vi)(vii)	Karma	25,000 ha	-	Liste	1987	CZ
Lushan Milli Parkı	Çin	(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	-	-	Liste	1996	CZ
Suzhou Klasik Bahçeleri	Çin	(i)(ii)(iii)(iv)(v)	Kültürel	11.922 ha	26.839 ha	Liste	1997	X
Wuyi Dağı	Çin	(iii)(vi)(vii)(x)	Karma	107,044 ha	40,170 ha	Liste	1999	BZ
Macao Tarihi Merkezi	Çin	(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	16.1678 ha	106.791 ha	Liste	2005	CZ

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var
BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Çizelge 3.1 (devam) : En az dört kriter veya dört kriterden fazlasıyla DML'ne kaydedilen varlıklar.

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	TamponBölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye GirişYılı	Yerleşim Yeri
Ming ve Qing Hanedan. İmp. Mezr	Çin	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	3,434.9399 ha	23,429.4399 ha	Liste	2000	BZY
Yungang Grottoları	Çin	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	348.75 ha	846.81 ha	Liste	2001	X
Yunnan Koruma Alanları Üç Paralel Nehir	Çin	(vii)(viii)(ix)(x)	Doğal	-	-	Liste	2003	X
Eski Koguryo Krallığı'nın Başkentleri ve Mezar	Çin	(i)(ii)(iii)(iv)(v)	Kültürel	4,164.8599 ha	14,142.4404 ha	Liste	2004	BZY
Yin Xu	Çin	(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	414 ha	720 ha	Liste	2006	X
Wutai Dağı	Çin	(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	18,415 ha	42,312 ha	Liste	2009	
Xanadu Sitesi	Çin	(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	25,131.27 ha	50,721.96 ha	Liste	2012	
İpek Yolları: Chang'an-Tianshan Koridorunun Yolları Ağı	Çin Kazakistan Kırgızistan	(ii)(iii)(v)(vi)	Kültürel	42,668.16 ha	189,963.1 ha	Liste	2014	
Büyük Kanal	Çin	(i)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	20,819.11 ha	55,629 ha	Liste	2016	
Qhapaq Ñan, Andean Yol Sistemi	Arj.,Boliv. Şili,Kolom. Ekv.,Peru	(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	11,406.95 ha	663,069.68 ha	Liste	2014	
Büyük Bariyer Resifi	Avustralya	(vii)(viii)(ix)(x)	Doğal	34,870,000 ha	-	Liste	1981	

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var

BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Çizelge 3.1 (devam) : En az dört kriter veya dört kriterden fazlasıyla DML'ne kaydedilen varlıklar.

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	TamponBölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye GirişYılı	Yerleşim Yeri
Kakadu Milli Parkı	Avustralya	(i)(vi)(vii)(ix)(x)	Karma	1,980,994.92 ha	-	Liste	2011	
Tazmanya Vahşi Yaşamı	Avustralya	(iii)(iv)(vi)(vii)(viii)(ix)(x)	Karma	1,584,233 ha	-	Liste	1982	
Uluru-Kata TjutaMilli Parkı	Avustralya	(v)(vi)(vii)(viii)	Karma	132,566 ha	-	Liste	1987	
Wet Tropics of Queensland	Avustralya	(vii)(viii)(ix)(x)	Doğal	893,453 ha	-	Liste	1988	
Shark Körfezi, Batı Av.	Avustralya	(vii)(viii)(ix)(x)	Doğal	2,200.902 ha	-	Liste	1991	
Plantin-Moretus Evi Atölyeleri-Müze Kompleksi	Belçika	(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	0.23 ha	184.1 ha	Liste	2005	
Angkor	Kamboçya	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	40,100 ha	-	Liste	1992	BZY
Kluane / Wrangell- St. Elias / Glacier Körfezi /Tatshenshini-Alsek	Kanada Amerika	(vii)(viii)(ix)(x)	Doğal	9,839,121 ha	-	Liste	1979	
Talamanca Range-La Amistad Rezervleri / La Amistad Milli Parkı	KostaRika Panama	(vii)(viii)(ix)(x)	Doğal	570,045 ha	-	Liste	1983	
Koguryo Mezarları Kompleksi	Kore Demok. Halk Cumhuriyeti	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	232.9 ha	1,701.2 ha	Liste	2004	BZY
Galápagos Adaları	Ekvator	(vii)(viii)(ix)(x)	Doğal	14,066,514 ha	-	Liste	1978	
Sangay Milli Parkı	Ekvator	(vii)(viii)(ix)(x)	Doğal	271,925 ha	-	Liste	1983	

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var

BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Çizelge 3.1 (devam) : En az dört kriter veya dört kriterden fazlasıyla DML'ne kaydedilen varlıklar.

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	TamponBölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye GirişYılı	Yerleşim Yeri
Saint Catherine Alanı	Mısır	(i)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	60,100 ha	-	Liste	2002	
Harar Jugol, Tarihi Kale Şehri	Etiyopya	(ii)(iii)(iv)(v)	Kültürel	48 ha	-	Liste	2006	
Canal du Midi	Fransa	(i)(ii)(iv)(vi)	Kültürel	1,172 ha	2,014 ha	Liste	1996	
Pyrénées - Mont Perdu	Fransa	(iii)(iv)(v)(vii)(viii)	Karma	30,639 ha	-	Liste	1997	
Lopé-Okanda Ekosistem ve Artan Kültürel Peyzajı	Gabon	(iii)(iv)(ix)(x)	Karma	491,291 ha	150,000 ha	Liste	2007	
Aachen Katedrali	Almanya	(i)(ii)(iv)(vi)	Kültürel	0.2 ha	67 ha	Liste	1978	
Roma Anıtları, Aziz Peter Katedrali ve Trier'deki Meryem Ana Kilisesi	Almanya	(i)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	-	-	Liste	1986	
Rammelsberg Madenleri, Goslar Tarihi Kenti ve Üst Harz Su Yönetim Sistemi	Almanya	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	1,009.89 ha	5,654.69 ha	Liste	1992	CZY
Dresden Elbe Vadisi	Almanya	(ii)(iii)(iv)(v)	Kültürel	1,930 ha	1,240 ha	ListeDışı 2009	2004	
Akropol Atina	Yunanistan	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	3.04 ha	116.71 ha	Liste	1987	
Delfi Arkeo. Alanı	Yunanistan	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	51.04 ha	14,313.67 ha	Liste	1987	
Meteora	Yunanistan	(i)(ii)(iv)(v)(vii)	Karma	271.87 ha	1,884.14 ha	Liste	1988	

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) Kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var
BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Çizelge 3.1 (devam) : En az dört kriter veya dört kriterden fazlasıyla DML'ne kaydedilen varlıklar.

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	TamponBölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye GirişYılı	Yerleşim Yeri
Athos Dağı	Yunanistan	(i)(ii)(iv)(v)(vi)(vii)	Karma	33,042.3 ha	-	Liste	1988	
Asklepios Tapınağı, Epidaurus	Yunanistan	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	1,393.8 ha	3,386.4 ha	Liste	1988	BZY
Olympia Arkeolojik Alanı	Yunanistan	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	105.6 ha	1,458.18 ha	Liste	1989	
Delos	Yunanistan	(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	350.64 ha	-	Liste	1990	
Archaeological Sites of Mycenae and Tiryns	Yunanistan	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	-	-	Liste	1999	
Tikal Milli Parkı	Guatemala	(i)(iii)(iv)(ix)(x)	Karma	57,600 ha	-	Liste	1979	
Roma Tarihi Merkezi, Şehrin Kutsal Makam Varlığı, Ekstretoryal Hakları ve San Paolo Fuori le Mura	Holy See Italya	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	1,430.8 ha	-	Liste	1980	CZY
Vatican Şehri	Holy See	(i)(ii)(iv)(vi)	Kültürel	44 ha	-	Liste	1984	
Río Plátano Biosfer Rezervi	Honduras	(vii)(viii)(ix)(x)	Doğal	350,000 ha	150,000 ha	Tehlike Alt. Liste	1982	
Ajanta Mağaraları	Hindistan	(i)(ii)(iii)(vi)	Kültürel	8,242 ha	78,676 ha	Liste	1983	
Mahabalipuram'da Anıtlar Grubu	Hindistan	(i)(ii)(iii)(vi)	Kültürel	-	-	Liste	1984	
Sanchi Budist Anıtları	Hindistan	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	-	-	Liste	1989	BZD

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) Kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var
BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Çizelge 3.1 (devam) : En az dört kriter veya dört kriterden fazlasıyla DML'ne kaydedilen varlıklar.

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	TamponBölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye GirişYılı	Yerleşim Yeri
Bodh Gaya'da Mahabodhi Tapınak Kompleksi	Hindistan	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	4.86 ha	-	Liste	2002	CZ
Champaner- Pavagadh Arkeoloji Parkı	Hindistan	(iii)(iv)(v)(vi)	Kültürel	1,328.89 ha	2,911.74 ha	Liste	2004	
Khangchendzonga Milli Parkı	Hindistan	(iii)(vi)(vii)(x)	Karma	178,400 ha	114,712 ha	Liste	2016	
Bali Bölgesi Kültürel Miras Alanı: Tri Hita Felsefesinin Bir Tezahürü Olarak Subak Sistemi	Endonezya	(ii)(iii)(v)(vi)	Kültürel	19,519.9 ha	1,454.8 ha	Liste	2012	
Takht-e Soleyman	İran	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	10 ha	7,438 ha	Liste	2003	CZ
Bam ve Kültürel Peyzajı	İran	(ii)(iii)(iv)(v)	Kültürel	-	-	Liste	2004	
Pasargadae	İran	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	159.65 ha	7,126.9702 ha	Liste	2004	
Pers Bahçeleri	İran	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	716.35 ha	9,740.02 ha	Liste	2011	BZD
Gonbad-e Qābus	İran	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	1.4754 ha	17.8551 ha	Liste	2012	
Susa	İran	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	350 ha	350 ha	Liste	2015	BZY
Hatra	Irak	(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	323.75 ha	-	Tehlike Alt. Liste	1985	

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) Kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var
BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Çizelge 3.1 (devam) : En az dört kriter veya dört kriterden fazlasıyla DML'ne kaydedilen varlıklar.

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	TamponBölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye GirişYılı	Yerleşim Yeri
Kuzey Irak'ın Ahvarı: Biyoçeşitlilik Sığınağı ve Mezopotamya Şehirlerinin Rüzgâr Manzarası	Irak	(iii)(v)(ix)(x)	Karma	211,544 ha	209,321 ha	Liste	2016	
Biblical Tels - Megiddo, Hazor, Beer Sheba	İsrail	(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	96.04 ha	604.01 ha	Liste	2005	
Florence Tarihi Merkezi	İtalya	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	505 ha	10,480 ha	Liste	1982	CZY
Piazza del Duomo, Pisa	İtalya	(i)(ii)(iv)(vi)	Kültürel	8.87 ha	254 ha	Liste	1987	
Venedik ve Lagünü	İtalya	(i)(ii)(iii)(iv)(v)(vi)	Kültürel	70.176,40 ha	-	Liste	1987	CZY
Ferrara, Rönesans Şehri ve Po Deltası	İtalya	(ii)(iii)(iv)(v)(vi)	Kültürel	46,712 ha	117,649 ha	Liste	1995	
Ravenna'nın Erken Hristiyan Anıtları	İtalya	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	1.32 ha	-	Liste	1996	
Caserta'daki 18. Yüzyıl Kraliyet Sarayı, Vanvitelli Su Kemeri ve San Leucio Kompleksi	İtalya	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	87.37 ha	110.76 ha	Liste	1997	
Agrigento Arkeolojik Alanı	İtalya	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	934 ha	1,869 ha	Liste	1997	BZY
Katedral, Torre Civica ve Piazza Grande, Modena	İtalya	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	1.2 ha	1.1 ha	Liste	1997	
Savoy Kraliyet Evi'nin Konutları	İtalya	(i)(ii)(iv)(v)	Kültürel	370.82 ha	6,931.47 ha	Liste	1997	

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) Kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var
BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Çizelge 3.1 (devam) : En az dört kriter veya dört kriterden fazlasıyla DML'ne kaydedilen varlıklar.

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	TamponBölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye GirişYılı	Yerleşim Yeri
Assisi, San Francesco Bazilikası ve Diğer Fransisken Siteleri	İtalya	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	14,563.25 ha	4,086.7 ha	Liste	2000	CZ
Villa Este, Tivoli	İtalya	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	4.5 ha	7 ha	Liste	2001	
Val di Noto'nun Geç Barok Şehirleri (Güney-Doğu Sicilya)	İtalya	(i)(ii)(iv)(v)	Kültürel	112.79 ha	305.8 ha	Liste	2002	
Syracuse ve Pantalica Kayalık Nekropolü	İtalya	(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	898.46 ha	5,519.4 ha	Liste	2005	
Horyu-ji Alanında Budist Anıtları	Japonya	(i)(ii)(iv)(vi)	Kültürel	15.03 ha	571 ha	Liste	1993	
Itsukushima Shinto Tapınağı	Japonya	(i)(ii)(iv)(vi)	Kültürel	431.2 ha	2,634.3 ha	Liste	1996	
Antik Nara'nın Tarihi Anıtları	Japonya	(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	617 ha	1,962.5 ha	Liste	1998	
Kii Sıradağları Kutsal Siteleri ve Hac Yolları	Japonya	(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	506.4 ha	12,100 ha	Liste	2004	
Maloti-Drakensberg Parkı	Lesoto Güney Afri.	(i)(iii)(vii)(x)	Karma	249,313 ha	46,630 ha	Liste	2000	
Gunung Mulu Milli Parkı	Malezya	(vii)(viii)(ix)(x)	Doğal	52,864 ha	-	Liste	2000	
Mexico City ve Xochimilco Tarihi Merkezi	Meksika	(ii)(iii)(iv)(v)	Kültürel	3010,88 ha	8561,69 ha	Liste	1987	CZY
Oaxaca Tarihi Merkezi ve Monte Albán Arkeoloji Bölgesi	Meksika	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	375 ha	121 ha	Liste	1987	CZY

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) Kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var
BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Çizelge 3.1 (devam) : En az dört kriter veya dört kriterden fazlasıyla DML'ne kaydedilen varlıklar.

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	TamponBölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye GirişYılı	Yerleşim Yeri
İspanyol Öncesi Kenti ve Palenque Milli Parkı	Meksika	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	1,772 ha	-	Liste	1987	BZD
Teotihuacan İspanyol Öncesi Kenti	Meksika	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	250 ha	3,118.15 ha	Liste	1987	BZY
Guanajuato Tarihi Kenti ve Bitişik Madenler	Meksika	(i)(ii)(iv)(vi)	Kültürel	2,167.5 ha	-	Liste	1988	
Hospicio Cabañas, Guadalajara	Meksika	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	-	-	Liste	1997	
Antik Maya Kenti ve Calakmul, Campeche'nin Korunan Tropikal Ormanları	Meksika	(i)(ii)(iii)(iv)(ix)(x)	Kültürel	331,397 ha	391,788 ha	Liste	2002	BZD
Agave Peyzajı ve Tequila'nın Eski Endüstriyel Tesisleri	Meksika	(ii)(iv)(v)(vi)	Kültürel	35,018.852 ha	51,261.334 ha	Liste	2006	
Nan Madol: Doğu Mikronezya Tören Merkezi	Mikronezya	(i)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	76.7 ha	664 ha	Tehlike Altındaki Liste	2016	
Kotor'un Doğal ve Kültür-Tarihi Bölgesi	Karadağ	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	14,600 ha	36,491 ha	Liste	1979	CZY
Medina of Marrakesh	Fas	(i)(ii)(iv)(v)	Kültürel	1,107 ha	-	Liste	1985	
Volubilis Arkeolojik Bölgesi	Fas	(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	42 ha	4,200 ha	Liste	1997	

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) Kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var
BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Çizelge 3.1 (devam) : En az dört kriter veya dört kriterden fazlasıyla DML'ne kaydedilen varlıklar.

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	TamponBölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye GirişYılı	Yerleşim Yeri
Namib Kum Denizi	Namibya	(vii)(viii)(ix)(x)	Doğal	3,077,700 ha	899,500 ha	Liste	2013	
Te Wahipounamu - Güney Batı Yeni Zelanda	Yeni Zelanda	(vii)(viii)(ix)(x)	Doğal	2,600,000 ha	-	Liste	1990	
Rock Adaları Güney Lagünü	Palau	(iii)(v)(vii)(ix)(x)	Karma	100,200 ha	164,000 ha	Liste	2012	
Machu Picchu Tarihi Kutsal Alanı	Peru	(i)(iii)(vii)(ix)	Karma	38,160.87 ha	-	Liste	1983	
Río Abiseo Milli Parkı	Peru	(iii)(vii)(ix)(x)	Karma	272,407.95 ha	-	Liste	1990	
Kremlin ve Kızıl Meydan, Moscow	Rusya	(i)(ii)(iv)(vi)	Kültürel	42.1 ha	1,121.3 ha	Liste	1990	
Baykal Gölü	Rusya	(vii)(viii)(ix)(x)	Doğal	8,800,000 ha	-	Liste	1996	
Kamchatka Volkanları	Rusya	(vii)(viii)(ix)(x)	Doğal	3,830,200 ha	-	Liste	1996	
Saint Petersburg Tarihi Merkezi ve İlgili Anıt Grupları	Rusya	(i)(ii)(iv)(vi)	Kültürel	3,934.1 ha	-	Liste	1990	
Studenica Manastırı	Sırbistan	(i)(ii)(iv)(vi)	Kültürel	1.16 ha	269.34 ha	Liste	1986	
Vallée de Mai Nature Reserve	Seyşeller	(vii)(viii)(ix)(x)	Doğal	19.5 ha	-	Liste	1983	
Mapungubwe Kültürel Peyzajı	Güney Afrika	(ii)(iii)(iv)(v)	Kültürel	28,168.6602 ha	104,800 ha	Liste	2003	
Kordoba Tarihi Merkezi	İspanya	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	80,28 ha	-	Liste	1984	CZY

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) Kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var
BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Çizelge 3.1 (devam) : En az dört kriter veya dört kriterden fazlasıyla DML'ne kaydedilen varlıklar.

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	TamponBölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye GirişYılı	Yerleşim Yeri
Toledo Tarihi Şehri	İspanya	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	259.85 ha	7,669.28 ha	Liste	1986	CZY
Sevilla, Katedral, Alcázar ve Archivo de Indias	İspanya	(i)(ii)(iii)(vi)	Kültürel	12 ha	187 ha	Liste	1987	
Las Médulas	İspanya	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	2,208.2 ha	-	Liste	1997	BZY
Ibiza, Bioçeşitlilik ve Kültür	İspanya	(ii)(iii)(iv)(ix)(x)	Karma	11,231 ha	-	Liste	1999	
Gebel Barkal ve Napatan Bölgesi Sitleri	Sudan	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	182.5 ha	46.5 ha	Liste	2003	
Meroe Adası Arkeolojik Siteleri	Sudan	(ii)(iii)(iv)(v)	Kültürel	2,357.36 ha	13,881.7 ha	Liste	2011	
Laponian Alanı	İsveç	(iii)(v)(vii)(viii)(ix)	Karma	940,900 ha	-	Liste	1996	
Eski Şam Şehri	Suriye	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	86.12 ha	42.6013 ha	Tehlike Altındaki Liste	1979	
Ohri Bölgesinin Doğal Ve Kültürel Mirası	Makedonya	(i)(iii)(iv)(vii)	Karma	83,350 ha	-	Liste	1979	
Kairouan	Tunus	(i)(ii)(iii)(v)(vi)	Kültürel	68.02 ha	154.36 ha	Liste	1988	
Göreme Milli Parkı ve Kapadokya	Türkiye	(i)(iii)(v)(vii)	Karma	9,883.81 ha	-	Liste	1985	

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) Kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var

BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Çizelge 3.1 (devam) : En az dört kriter veya dört kriterden fazlasıyla DML'ne kaydedilen varlıklar.

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	TamponBölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye GirişYılı	Yerleşim Yeri
İstanbul'un Tarihi Alanları	Türkiye	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	765.5 ha	-	Liste	1985	CZY
Hattuşa :Hitit Başkenti	Türkiye	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	268.46 ha	-	Liste	1986	BZY
Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu	Türkiye	(i)(ii)(iv)(vi)	Kültürel	27.467 ha	249.266 ha	Liste	2014	
Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı	Türkiye	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	332.5 ha	476.9 ha	Liste	2014	CZY
Afrodisias	Türkiye	(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	152.25 ha	1,040.57 ha	Liste	2017	
Buganda Krallarının Mezarları, Kasubi	Uganda	(i)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	26.8 ha	-	Tehlike Altındaki Liste	2001	
Kiev: Saint-Sophia Katedrali ve İlgili Manastır Binaları, Kiev-Pechersk Lavra	Ukrayna	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	28.52 ha	220.15 ha	Liste	1990	
Ironbridge Gorge	İngiltere	(i)(ii)(iv)(vi)	Kültürel	547.9 ha	-	Liste	1986	
St Kilda	İngiltere	(iii)(v)(vii)(ix)(x)	Karma	24,201.4004 ha	-	Liste	1986	
Maritime Greenwich	İngiltere	(i)(ii)(iv)(vi)	Kültürel	109.5 ha	174.85 ha	Liste	1997	

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) Kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var
BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Çizelge 3.1 (devam) : En az dört kriter veya dört kriterden fazlasıyla DML'ne kaydedilen varlıklar.

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	TamponBölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye GirişYılı	Yerleşim Yeri
Heart of Neolithic Orkney	İngiltere	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	15 ha	6,258 ha	Liste	1999	
Ngorongoro Koruma Alanı	Tanzanya	(iv)(vii)(viii)(ix)(x)	Karma	809,440 ha	-	Liste	1979	
Yellowstone Milli Parkı	Amerika	(vii)(viii)(ix)(x)	Doğal	898,349 ha	-	Liste	1978	
Büyük Kanyon Milli Parkı	Amerika	(vii)(viii)(ix)(x)	Doğal	493,270 ha	-	Liste	1979	
Büyük Smoky Dağları Milli Parkı	Amerika	(vii)(viii)(ix)(x)	Doğal	209,000 ha	-	Liste	1983	
Papahānaumokuākea	Amerika	(iii)(vi)(viii)(ix)(x)	Karma	36,207,499 ha	-	Liste	2010	
Canaima Milli Parkı	Venezuela	(vii)(viii)(ix)(x)	Doğal	3,000,000 ha	-	Liste	1994	

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) Kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var
BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Çizelge 3.2 : Çizelge 3.1'de kendisi ya da sınırları içerisinde yerleşim yeri olan DMAlar.

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	TamponBölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye GirişYılı	Yerleşim Yeri
Rammelsberg Madenleri, Goslar Tarihi Kenti ve Üst Harz Su Yönetim Sistemi	Almanya	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	1,009.89 ha	5,654.69 ha	Liste	1992	CZY
Roma Tarihi Merkezi, Şehrin Kutsal Makam Varlığı, Ekstretoryal Hakları ve San Paolo Fuori le Mura	HolySee İtalya	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	1,430.8 ha	-	Liste	1980	CZY
Florence Tarihi Merkezi	İtalya	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	505 ha	10,480 ha	Liste	1982	CZY
Venedik ve Lagünü	İtalya	(i)(ii)(iii)(iv)(v)(vi)	Kültürel	70.176,40 ha	-	Liste	1987	CZY
Assisi, San Francesco Bazilikası ve Diğer Fransisken Siteleri	İtalya	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	14,563.25 ha	4,086.7 ha	Liste	2000	CZ
Oaxaca Tarihi Merkezi ve Monte Albán Arkeoloji Böl.	Meksika	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	375 ha	121 ha	Liste	1987	CZY
Kotor'un Doğal ve Kültür-Tarihi Bölgesi	Karadağ	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	14,600 ha	36,491 ha	Liste	1979	CZY
Toledo Tarihi Şehri	İspanya	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	259.85 ha	7,669.28 ha	Liste	1986	CZY
İstanbul'un Tarihi Alanları	Türkiye	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	765.5 ha	-	Liste	1985	CZY
Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı	Türkiye	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	332.5 ha	476.9 ha	Liste	2014	CZY

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) Kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var
BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Genel örnekler olarak adlandırılan varlıklar, Çizelge 3.1'de elde edilen veriler ışığında ilk aşamada dört seçim esasına dayanılarak tercih edilmiş ve ardından bu varlıklar, 2. aşamada yeni bir seçim esasına tabi tutularak Çizelge 3.2'deki varlıklara indirgenmiştir. Varlıkların, temel olarak i, ii, iii, iv kriterleri sabit ve fazlası kriterle listeye kaydedilmeleri (1), kültürel varlık kategorisinde yer almaları (2) ve varlık yüzölçümünün 200 ha'dan büyük olması (3) halinde 2. aşamaya geçilmiş, 4. kriterde yerleşim yeri sorgusu yapılmıştır. Bu durumda varlığın doğrudan kendisi ya da varlık sınır içerisinde yerleşim yeri olması halinde, ilgili varlık Çizelge 3.2'ye aktarılmıştır. Çizelge 3.2'den seçilen varlıklar ise Dünya Miras Listesi'ne ilk kayıtların başladığı 1978'den ve yönetim sistemi/yönetim planı kavramının eksikliğinin kültür varlıkları için tehdit olarak anılmadığı 1989'a dek yönetim planı kavramı olmaksızın listeye kaydolan varlıklardır. Elemeler sonucunda, Çizelge 3.1'den Çizelge 3.2'ye ulaşılmış ve Çizelge 3.2'ye ise aynı veya benzer niteliklere sahip Holy See-İtalya, İtalya, Meksika, Karadağ, İspanya ve Türkiye'deki kentsel kültürel sitlerin isimlerine ulaşılmıştır.

Ayrıca UNESCO Dünya Miras Merkezi'nin taraf devlet bazlı Koruma Durumu Raporlarını yayınladığı bölümde (WHC/SOC, 2018), kültür varlığı kategorisinde, şehir (kentsel alanlar) temalı ve i, ii, iii, iv kriterleri üzerinden listeye kaydedilmiş varlıkların dökümü yapıldığında "Pekin ve Shenyang'daki Ming ve Qing Hanedanları'nın İmparatorluk Sarayları" ile Çin, "Roma Tarihi Merkezi, Şehrin Kutsal Makam Varlığı, Ekstretoryal Hakları ve San Paolo" ile Holy See-İtalya, "Floransa Tarihi Merkezi" ve "Venedik ve Lagünü" ile İtalya, "Oaxaca Tarihi Merkezi ve Monte Albán Arkeoloji Bölgesi" ile Meksika, "Kotor'un Doğal ve Kültür-Tarihi Bölgesi" ile Karadağ, "Toledo Tarihi Merkezi" ile İspanya ve "İstanbul Tarihi Alanları" ile Türkiye yer almaktadır.

Seçim esasları üzerinden eleme yöntemiyle erişilen taraf devletler, Koruma Durumu Raporları'ndan elde edilen verilerle karşılaştırıldığında oldukça önemli bir tutarlılık göze çarpmaktadır. Eleme yöntemi sonucunda ortaya çıkan Holy See-İtalya, İtalya, Meksika, Karadağ, İspanya, ve Türkiye sıralamasından farklı olarak, raporlardan elde edilen verilerde Çin'e, İtalya ve İspanya'dan ise farklı birer varlığa daha rastlanmıştır. Çin'deki "Pekin ve Shenyang'daki Ming ve Qing Hanedanları'nın İmparatorluk Sarayları" listeye 1987'de girmesi, yerleşim alanı olması açısından

seçim esaslarına uygun olmasına rağmen varlığın yüzölçümü 12.96 ha olduğu için Çizelge 3.1 ve 3.2'den elde edilen sıralamada yer alamamıştır. Ancak Koruma Durumu Raporları'nda yönetim sistemi eksikliğinin/yokluğunun tehdit olarak ifade edildiği Çin, İtalya, Karadağ ve Türkiye olmak üzere dört taraf devletin bahse konu dört varlığıyla karşılaşılmaktadır (WHC/WHL, 2018). Bu durumda Çin'deki varlığın çalışma kapsamında irdelenmesi önem kazanmaktadır.

Sonuç olarak örnekler kapsamında; Çin, Holy See-İtalya, İtalya, Meksika, Karadağ, İspanya ve Türkiye'den saptanan varlıklar incelenmektedir.

Bu elemede, sekiz kentsel kültürel miras alanı ve yedi taraf devlet; Pekin ve Shenyang'daki Ming ve Qing Hanedanları'nın İmparatorluk Sarayları (Çin), Roma Tarihi Merkezi ve San Paolo Fuori le Mura (Holy See, İtalya), Floransa Tarihi Merkezi (İtalya), Venedik ve Lagünü (İtalya), Oaxaca Tarihi Merkezi ve Monte Albán Arkeoloji Bölgesi (Meksika), Kotor Doğal ve Kültürel-Tarihi Bölgesi (Karadağ), Toledo Tarihi Merkezi (İspanya) ve İstanbul'un Tarihi Alanları (Türkiye) olarak sıralanmaktadır.

3.1.2 Büyük ölçekli kentsel kültürel miras alanları

3.1.2.1 Pekin ve Shenyang'daki Ming ve Qing Hanedanları İmparatorluk Sarayları, Çin

Ming Hanedanlığı döneminde 15.yüzyılda Pekin'de inşa edilen saray kompleksi 20. yüzyıla dek ikametgah olarak kullanılmıştır. Ming Hanedanlığı sonrasında Qing Hanedanlığı tarafından kullanılan saray, Çin hükümetinin tören alayları ve politik görüşmelerine de ev sahipliği yapmıştır (Kilsan, 2018).

Kriter (i): İmparatorluk sarayları, Çin'deki imparatorluk sarayı mimarisinin gelişimindeki şaheserleri temsil eder.

Kriter (ii): İmparatorluk Sarayı komplekslerinin, özellikle de Shenyang'daki kompleksin mimarisi, 17. ve 18. yüzyıllardaki geleneksel mimarinin ve Çin saray mimarisinin etkilerinin önemli bir değişimini sergiler.

Kriter (iii): İmparatorluk Sarayları, Ming ve Qing hanedanları zamanında Çin medeniyetine istisna tanıklık ediyor, manzara, mimari, mobilya ve sanat objelerinin

gerçek rezervleri olmasının yanı sıra, yaşam gelenekleri ve Mançu halkı tarafından yüzyıllarca uygulanan Şamanizm gelenekleri.

Kriter (iv): İmparatorluk Sarayları, Çin'deki en büyük saray mimarisi yapılarına olağanüstü örnekler sunar. Onlar, emperyal kurumun Qing Hanedanlığı'ndan önceki Ming ve Yuan hanedanlarına ve Mançu geleneklerine kadar gösterdiği ihtişamı gösterir ve 17. ve 18. yüzyıllarda bu mimarinin evrimi üzerine kanıtlar sunar.

Şekil 3.2 : Yasak Şehir adıyla bilinen Pekin'de saray kompleksi (Chen, 2018).

Çin'in **Pekin ve Shenyang'daki Ming ve Qing Hanedanlarının İmparatorluk Sarayları** 1987'de (i), (ii), (iii), (iv) kriterleriyle listeye girmiştir; 12,96 ha miras alanına sahip olan saraylar, 1925 ve 1926'da devlet tarafından koruma altına alınmıştır. Varlığın, ÜED Beyanı Koruma ve Yönetim için Gereklilikler başlığında 1. derece anıt eser statüsünde korunduğu ifade edilmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti Kültürel Mirasın Korunmasına Dair Kanunun 1996'da disiplinli bir şekilde uygulanması, 2003'te daha spesifik yönetmeliklerle yasal düzenlemelere gidilmesi, 2005'te 1.377 ha bir alanın tampon bölge olarak nitelendirilmesi gibi alanın yönetimine ilişkin çalışmaların; yasal, yönetsel ve kurumsal garanti verdiği beyan edilmiştir (WHC/OUV_439, 2012).

Bu DMA, yalnızca Periyodik Raporlama 1. (PR 1.) döngüsüne katılmış; PR 1. döngüsü ise Çin için 2003'te gerçekleştirilmiştir. Varlığın, yasal, sözleşmeli ve geleneksel düzenleme yöntemlerinden yalnızca yasal düzenleme yoluyla yönetildiği ve korunduğu bildirilmektedir. Varlığın yönetim sorumluluğunun devlet tarafından

yürütüldüğü; yeterli bulunduğu; varlık için bir yönetim planının olduğu ve 1988'ten beri uygulandığı; yeni bir plan için çalışmalar yapıldığı; varlığın korunması için çeşitli uluslararası fonlardan (Dünya Mirası Fonu, UNESCO Uluslararası Tanıtım Programı, UNDP, Dünya Bankası ve diğer kurumların ülke / bölgesel projeleri, ikili işbirliği) yararlanılmadığı beyan edilmiştir (WHC/PR.1_439, 2003). Varlık için 2003'te sunulan raporda, en büyük tehdidin çevre ve doğal afetlerin baskısı olduğu ve yapıda görülen/görülebilecek hasarlardan bahsedilmektedir.

DMM'ne sunulan 7 Koruma Durumu raporu incelendiğinde, toplamda 25 tehdidin dördü yönetim sistemi/yönetim planı (2004-2007), ikisi yönetim faaliyetlerine (2003-2004) ile ilişkindir. Ana başlıklar üzerinden değerlendirildiğinde raporlarda sıkça tekrarlanan genel tehditler: Binalar ve kalkınma, mirasın sosyo-kültürel kullanımları, diğer tehditlerdir (Koruma çalışmalarına rehberlik edecek belgesel kanıtların ve açık bir şekilde formüle edilmiş ilkelerin eksikliği). Ancak, 2003-2007 yılları arasında yayımlanan raporlarda, yasal çerçeve, yönetim faaliyetleri, yönetim sistemleri/yönetim planı olmak üzere üç ayrı tehdit unsuruna ve yönetim ve kurumsal faktörlere dikkat çekilmektedir (WHC/SOC_439, 2018).

DMK, DMA ile ilişkili toplam onbir karar almış bulunmaktadır. Kararlar; 1987'de listeye kayıt kararı, 1987'de Oturum Raporu genel kararlarda kayıt bildirimi, 1994'te misyon ziyareti sonrasına ilişkin karar, 2003 ve 2004'te alan yönetimi ve yönetim planı revizyonu gerekliliğine ilişkin karar, 2004'te isim ve kriter genişletilmesiyle adaylığın revize edilerek tekrar sunulmasına ilişkin karar, 2005 ilerleme raporu ve yönetime ilişkin karar, 2006'da koruma ve restorasyon prensiplerini de içeren Koruma Durumu'na ilişkin kararı, 2007'te restorasyonlar, risklere hazırlık ve ziyaretçi yönetimine ilişkin kararı, 2009'da Koruma Planlarına ilişkin karar ve 2012'de Retrospektif ÜED Beyanı'nın kabulü kararı olarak sıralanmaktadır (WHC/CD_439, 2018).

DMK tarafından alanla ilişkili kayıt ve revize çalışmaları dışında özellikle yönetim, yönetim planı, restorasyon çalışmaları ve koruma planına ilişkin kararlar alınmıştır. Ayrıca 1988, 1994 ve 2002 yıllarında olmak üzere üç defa misyon raporu hazırlanmıştır.

3.1.2.2 Roma Tarihi Merkezi, Şehrin Kutsal Makam Varlığı, Ekstretoryal Hakları ve San Paolo, Holy See - İtalya

Kuruluşu bir efsaneye dayandırılan Roma'nın, Romulus ve Romus tarafından M.Ö. 753'te kurulduğuna inanılmaktadır. Roma şehri, cumhuriyete ve sonra imparatorluğa dönüşmüş; Hristiyan dünyasının başkenti olmuş; tüm bunların yansıması olarak kent dokusu ve arkeolojik alanlarının varlığıyla çok katmanlı bir yerleşme halini almıştır (WHC/OUV_91, 2014).

Kriter (i): Mülkiyet, neredeyse üç bin yıllık tarih boyunca üretilen eşsiz bir dizi sanatsal değerin ifadesini içerir: antik dönem anıtları (Colosseum, Panteon, Roma ve İmparatorluk Forumları kompleksi), yüzyıllar boyunca inşa edilmiş tahkimat duvarları (surlar ve Castel Sant'Angelo gibi), Rönesans ve Barok dönemlerinden modern zamanlara kadar kentsel gelişmeler (Piazza Navona ve Sixtus V (1585-1590) tarafından planlanmış Piazza del Popolo ve Piazza di Spagna da dahil olmak üzere "Trident" gibi), görkemli resimli, mozaik ve heykel süslemeli sivil ve dini yapılar (Capitoline Tepesi ve Farnese ve Quirinale Sarayları, Ara Pacis, St Mary Major, St John Lateran ve St Paul Duvarlar Dışındaki başlıca bazilikalar gibi), hepsi tüm zamanların en ünlü sanatçılarından bazıları tarafından yapılmıştır.

Kriter (ii): Yüzyıllar boyunca, Roma'da bulunan sanat eserleri, kentsel planlama, mimari, teknoloji ve dünyadaki sanatın gelişiminde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Antik Roma'nın mimarlık, resim ve heykel alanındaki kazanımları sadece antik dönemde değil, Rönesans, Barok ve Neoklasik dönemlerde de evrensel bir modeldi. Roma'nın klasik binaları ve kiliseleri, sarayları ve meydanları, onları zenginleştiren resim ve heykellerle birlikte tartışmasız bir referans noktası olmuştur. Belirli bir şekilde, Barok sanatın doğduğu ve ardından Avrupa'ya ve diğer kıtalara yayıldığı yer Roma'dır.

Kriter (iii): Kentin adını taşıyan medeniyetin merkezi olan Roma'nın arkeolojik alanlarının değeri evrensel olarak tanınır. Roma, her zaman görülebilen ve hala mükemmel bir koruma durumunda olan olağanüstü sayıda anıtsal antik kalıntı korumuştur. Bu kalıntılar, binlerce yıldan fazla bir tarihi karakterize eden çeşitli gelişim dönemlerine ve sanat, mimari ve kentsel tasarım uslüplarına benzersiz bir şekilde tanıklık etmektedir.

Kriter (iv): Roma'nın bir bütün olarak tarihi merkezi ve binaları, üç bin yıllık tarihin kesintisiz dizisine tanıklık ediyor. Alanın kendine has özellikleri, kentin karmaşık morfolojisine uyumlu bir şekilde entegre olan mimari dillerin tabakalaşması, geniş bina tipolojileri ve kentsel planlamadaki orijinal gelişmelerdir.

Söz edilmeye değer, forumlar, hamamlar, surlar ve saraylar gibi önemli anıtlar; St Mary Major, St John Lateran ve St Paul Duvarları Dışındaki Barok kiliselere kadar olan erken Hıristiyan bazilikalarının dikkat çekici örneklerinden dini yapılar; su sistemleri (drenaj, su kemerleri, Rönesans ve Barok çeşmeleri ve Tiber boyunca 19. yüzyıl taşkın duvarları). Bu açıkça karmaşık stil çeşitliliği, zaman içinde gelişmeye devam eden benzersiz bir topluluk oluşturmak için birleşiyor.

Kriter (vi): İki bin yıldan fazla bir süredir Roma hem laik hem de dini bir başkentti. Dünya genelinde bilinen gücünü artıran Roma İmparatorluğu'nun merkezi olarak şehir, hukuk, dil ve edebiyatta en yüksek ifadesini bulan ve Batı kültürünün temeli olan yaygın bir uygarlığın kalbidir. Roma, kökenlerinden bu yana, Hıristiyan inancının tarihi ile de doğrudan ilişkilendirilmiştir. Ebedi Şehir, yüzyıllarca sürdü ve bugün, Havarilerin Mezarları, Azizler ve Şehitler ve Papa'nın varlığı sayesinde, hacıların en değerli hedeflerinden biri ve bir sembol olarak hâlâ duruyor.

Şekil 3.3 : Roma şehrinden genel bir görünüm (Hürriyet , 2017).

1980 yılında (i)(ii)(iii)(iv)(vi) kriterleriyle listeye giren **Roma Tarihi Merkezi ve San Paolo Fuori le Mura**, 1,430.8 ha miras alanıyla Vatikan ve İtalya taraf

devletleri denetiminde yönetilmektedir. Varlık; gerek büyük yüzölçümü gerek İtalya'nın başkenti olmasının yanı sıra, birçok işleve aynı anda ev sahipliği yapması ve gerekse ulus ötesi varlık statüsünden dolayı karmaşık bir yapıya sahiptir (WHC/OUV_91, 2014).

Eski Roma Belediyesinin genişletilmiş güçlerle yasal olarak kurulmasıyla birlikte, İtalya bazı konuları tek bir başlık altında birleştirmiş ve yönetimi basitleştirme sürecini başlatmıştır. Varlık ulus ötesi olması nedeniyle, hem Vatikan hem de İtalya Cumhuriyeti mevzuatı uyarınca korunmaktadır. Vatikan'ın parçası olması nedeniyle 355 sayılı Kültürel Mirasın Korunması Kanunu (25 Temmuz 2001); ulusal düzeyde İtalyan Hukuku uyarınca 42 no.lu Yasama Kararı (22 Ocak 2004) ve bölgesel düzeyde 24 no.lu (6 Temmuz 1998) Kanunla korunmaktadır. Bölgesel Peyzaj Planı, alanın peyzaj mirası koruma stratejilerini belirlemekte; Roma'nın Genel Kent Planı yerel düzeyde tarihi kentin tüm bölgelerine ilişkin düzenlemeler sunmakta; ayrıca Eski Roma Belediyesi hazırladığı stratejik planla varlığın korunmasına ilişkin eylem ve müdahaleleri belirlemektedir (WHC/OUV_91, 2014).

PR 1. döngüsünde (2006) varlığın yapısal ve yönetsel karmaşıklığı nedeniyle, raporda; yönetim planının hazırlanabilmesi amacıyla bir yönetim kurulunun oluşturulması için yetkili kurumların tespiti, alan başkanının atanması, kalıcı bir yönetim sisteminin kurulması, kurumlar arasındaki iletişimin güçlendirilmesi ve 2008'de uygulanmaya başlamak üzere yönetim planı çalışmalarının yapılması konularına dikkat çekilmektedir. Ancak Vatikan'ın bu konulara ilişkin herhangi bir planı ya da çalışması ifade edilmemektedir. Varlığın yönetimiyle ilgili kamu yetkilileri İtalya için ulusal, bölgesel ve yerel olmak üzere sıralanmakta ve Kutsal Makam (Vatikan'ın devlet pozisyonunu belirleyen resmi isimlerinden biridir. Apostolik Makam, Kutsal Koltuk vd.), kamu ve özel kurumları da bu sıralamada farklı kategorilerde yer almaktayken; Vatikan için ulusal ve bölgesel alandan sorumlu görevliler söz konusudur (WHC/PR.1_91, 2006).

Eski Roma Belediyesi, Kültürel Miras ve Aktiviteler Bakanlığı, Lazio Bölgesi ve Roma Piskoposluk Vekilliği, alanın yönetimi için Eski Roma Belediyesini referans ajans olarak belirlemek, teknik-bilimsel bir komisyon kurulmasına çağrıda bulunmak, sonrasında Vatikan tarafından atanan üyeleri de kapsayacak şekilde

komisyonu genişletmek ve yönetim planı taslağı hazırlamak üzere bir Anlaşma Protokolü imzalamıştır (WHC/OUV_91, 2014).

İtalya ve Vatikan'ın ortak görüşü yönetimin iyileştirme ihtiyacını ifade etmelerine rağmen mevcut yönetim sisteminin yeterince etkili olduğu yönündedir. Finans kaynakları İtalya açısından devlet bütçesi; Eski Roma Belediyesi; Lazio Bölge Yönetimi; World Heritage Fund (WHF/Dünya Miras Fonu); uluslararası sponsorluklarken, Vatikan açısından farklı bakanlıklar, kurumların ayırdığı fonlar ve devlet yasalarının Vatikan için sağladığı yıllık bütçelerdir (WHC/PR.1_91, 2006).

Periyodik raporda tehdit ve riskler konusunda yalnızca İtalya bilgi vermiş, Vatikan herhangi bir tespitte bulunmamıştır. Taraf devletlerden İtalya'nın sıraladığı tehdit ve riskler; gelişme baskısı, çevre baskısı, doğal afetler, ziyaretçi/turizm baskısı, kent merkezinin sosyal ve ekonomik çerçevesinde değişiklikler, antropojenik riskler (vandalizm), terörizmle ilgili tehdit ve saldırılar olarak sıralanmaktadır. Güçlü yanlar uluslararası bir ağın ve işbirliğinin parçası olmak, gereklilikler ise alanın korunması için küresel düzeyde farkındalığın arttırılması, bilimsel ve teknik işbirliğinin geliştirilmesi olarak değerlendirilmiştir (WHC/PR.1_91, 2006).

1. PR'dan 2.'ye dek bazı yasa ve düzenlemeler (77 sayı 20.02.2006 tarihli UNESCO Varlıklarını Koruma ve Kullanımı için Özel Hükümler (Law February 20th, 2006, no. 77 "Special provisions for the preservation and use of the UNESCO properties) çıkarılmıştır. Bölgesel Peyzaj Planı, 14 Mart 2008'den bu yana yürürlükte olan 2007 Roma Kent Planı'nda kabul edilmiştir. Yönetim Planı hazırlık çalışmaları 2008'de tamamlanmıştır. 2009'da geçici komisyon kurulmuş 2016'da yönetim planı nihai taslağı üzerinde çalışılmaktadır (WHC/PR.2_91, 2014).

Raporda, taslak hazırlandığı halde henüz gönderilmediğinden, yönetim sistemi/planının olmadığı, bunun için üç yıllık bir zaman aralığına ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir (WHC/PR.2_91, 2014).

Ayrıca bugüne dek DMM'ne iki rapor sunulmuştur; bu raporlar ulaşım altyapısının kullanımından doğan etkileri (1992-1993), hava kirliliğini (1992-1993) ve terörizmi (1993) kapsamaktadır (WHC/SOC_91, 2018).

DMK, DMA ile ilişkili toplam onbir karar almış bulunmaktadır. Kararlar; 1980'de listeye kayıt kararı, 1980'de Oturum Raporu genel kararlarda kayıt bildirimi, 1990'da

isim değişikliği ve varlığın genişletilmesine ilişkin karar, 1990'da Oturum Raporu genel kararlarda kayıt değişikliği bildirimi, 1992 ve 1993'te misyon ziyareti sonrasına ilişkin kararlar, 2007'de adaylık dosyası revizyonundan vazgeçilmesine ilişkin karar, 2009 ve 2010'da Restrospektif envantere yanıt olarak varlıkların sınır ve alanlarının/ölçülerinin netleştirilmesi kararları, 2014'te Retrospektif ÜED Beyanı'nın kabulü kararı ve 2015'te ise küçük bir sınır değişikliğinin yanı sıra yönetim planının sonuçlandırılmasına ilişkin karar olarak sıralanmaktadır (WHC/CD_91, 2018). DMK tarafından alanla ilişkili kayıt ve revize çalışmaları dışında dosya değişiklikleri ve yönetim planına ilişkin kararlar alınmıştır.

3.1.2.3 Floransa Tarihi Merkezi, İtalya

İtalya ve Avrupa'nın önemli ticaret merkezlerinden biri olan Floransa aynı zamanda sanatın da merkezidir. Etrüsk yerleşimi bölgesinde yer alan ve müzeler, kiliseler, binalar ve eşsiz eserlerle bezeli olan şehir, Rönesans'ın simgelerinden sayılmaktadır (WHC/OUV_174, 2014).

Kriter (i): Floransa'nın kentsel kompleksi başlı başına eşsiz bir sanatsal gerçekleşme, mutlak bir şaheser, altı yüzyıldan fazla bir süredir sürekli yaratımın meyvesidir. Müzelerine ek olarak (Arkeoloji Müzesi, Uffizi, Bargello, Pitti, Galleria dell'Accademia), dünyaca ünlü sanat eserlerinin en yoğun olduğu yer buradadır; Santa Maria del Fiore Katedrali, Vaftizhane ve Palazzo Vecchio ve Palazzo Uffizi, San Lorenzo, Santa Maria Novella, Santa Croce ve Pazzi Şapeli, Santo Spirito, San Miniato ve Fra Angelico'nun resimlerine ev sahipliği yapan San Marco Manastırı'nın bulunduğu Giotto Campanile'si.

Kriter (ii): Quattrocento'dan bu yana, Floransa mimarlık ve anıtsal sanatların gelişiminde baskın bir etki yarattı - ilk önce İtalya'da ve Avrupa'da: Brunelleschi, Donatello ve Masaccio tarafından Rönesans'ın sanatsal ilkeleri burada 15. yüzyılın başlarından itibaren tanımlandı. Floransalı çevresi içinde iki evrensel sanat dehası - Leonardo da Vinci ve Michelangelo - oluştu ve ileri sürüldü.

Kriter (iii): Floransa'nın Tarihi Merkezi, Ortaçağ'ın ve Rönesans'ın bir ticaret kenti olma gücüne, istisnai bir biçimde benzersiz tutarlılığı ile kendini gösterir. Geçmişten bu yana, Floransa bütün caddeleri, müstahkem sarayları (Palazzo Spini, Palazzo del Podestà, Palazzo della Signoria), zâviye (Loggia del Bigallo, Loggia dei Lanzi,

Loggia degli Innocenti ve del Mercato Nuovo), çeşmeler, dükkanlarıyla birlikte muhteşem 14. yüzyıl köprüsü Ponte Vecchio. Müreffeh sanatlara dönüştürülen çeşitli zanaatlar, Or San Michele gibi çeşitli anıtlar bıraktı.

Kriter (iv): 14. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar Avrupa'da birinci sınıf ekonomik ve politik bir güç olan Floransa, bankacıların ve prenslerin cömerliği olarak tercüme edilen prestijli binalar ile kaplandı: Palazzo Rucellai, Palazzo Strozzi, Palazzo Gondi, Palazzo Riccardi-Medici, Palazzo Pandolfini, Palazzo Pitti ve Boboli Bahçeleri - yanı sıra San Lorenzo'nun kutsallığı, Medicis'in mezarlık kilisesi ve Biblioteca Laurenziana ve diğerleri.

Kriter (vi): Floransa, evrensel öneme sahip olaylarla maddi olarak ilişkilidir. Rönesans kavramının sahnelendiği Neo-Platonik Akademi ortamındaydı. Floransa, Landino, Marsilio Ficino, Pico della Mirandola ve diğerlerinden esinlenen modern hümanizmin doğduğu yerdir.

Şekil 3.4 : Floransa şehrinden genel bir görünüm (Deşer, 2017).

İtalya taraf devletinin sorumluluğundaki Floransa Tarihi Merkezi (i)(ii)(iii)(iv)(vi) kriterleriyle 1982'de DML'ne girmiştir. Bileşenleriyle birlikte 505 hektarlık miras alanına sahip olan **Floransa Tarihi Merkezi,** Kültürel Miras ve Aktiviteler ve Turizm Bakanlığı (Ministero dei Beni e delle Attività Culturali e del Turismo) adına Floransa Belediyesinin sorumluluğunda, 2006 yılından bu yana yönetim planı ile eylem planları ve projelerin uygulanmasından sorumlu çalışma ofisi, önceki yasal düzenlemeler aracılığıyla korunmaktadır (WHC/OUV_174, 2014).

2006'da gerçekleştirilen PR 1. döngüsünde, kentin DMA olarak listeye dâhil olmadan önce koruma açısından periyodik olarak denetim ve izleme altında olduğu; koruyucu yasa ve mevzuatla yönetildiği ve yönetimin yeterince etkili olduğu; paydaşları koordine etmek ve alandaki çalışmaları yönetmek üzere bir kurul oluşturulduğu, ancak alan başkanının henüz atanmadığı; kamu otoritelerinin yetki seviyelerinin ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde kademelendirildiği ve yönetim planının tamamlanması ve onaylanmasının gerekliliği belirtilmektedir (WHC/PR.1_174, 2006).

Bu alanla ilgili olarak; yönetim planı hazırlıklarının sürdüğü ve uygulamaya 2006 ortasında başlık düzeyinde başlanacağı; devlet bütçesi, bölgesel fonlama, belediyeye ait bütçeler, özel sponsorluklar, banka fonları, dini makamların sağladığı finansmanla kaynak oluşturulduğu ve bunun yeterli olduğu ifade edilmiştir. Birinci döngüde, listeye giriş yılı olan 1982'den bu yana birçok çalışmanın gerçekleştirildiği ve süreklilik kazandığı; ancak bu tarihten önce de kent mirasına ilişkin çalışmaların olduğu; periyodik denetim ve izlemelerin yapıldığı; kentsel rehabilitasyon örnekleri olmasa bile, tekil restorasyon çalışmaları olduğu belirtilmiş olup doğal afetlerde özellikle de sel baskınları sıralanmıştır (WHC/PR.1_174, 2006).

PR 2. döngüde, 1995 tarihli Yapısal Plan'da Floransa için stratejik planlara yer verildiği; 1998 tarihli Şehir Master Planı'nda belediye sınırlarının dokuz homojen bölgeye ayrıldığı; tarihi kent çekirdeğinin ise bu dokuz bölgenin merkezi olarak tanımlandığı; 1999 Yapı Yönetmeliği'nde ise yapılar için ayrıcalıklı, toleranslı ve yasaklanmış işlevlerin kategorize edildiği belirtilmekte ve 2004 tarihli Kültürel Miras ve Peyzaj Kanunu'ndan bahsedilmektedir (WHC/PR.2_174, 2014). Floransa Tarihi Merkez Bürosu 2005'te kurulmuş, 2006'da Yönetim Planı onaylanmıştır; hâlen bölgede aktif çalışmalar yürüten çeşitli kurumların koordinasyonu üzerine çalışılmaktadır. 2014'teki 2. döngüde yönetim planının yeterliliği vurgulanmış, plan ve eylemlerin tam olarak uygulandığı, her seviyede sorumlu kurumların koordinasyon halinde olduğu ifade edilmiştir. Mevcut bütçenin yeterli olduğu, ancak uluslararası alanda etkili yönetim ve uygulama standardı için daha fazla fonun gerektiği, orta vade için yeterli bütçe olmasına karşın uzun vadeli finansman için planlamaların devam ettiği bilgisi verilmiştir. Raporda tehditlere detaylı olarak yer verilmiş; bunlar ulaştırma altyapısı, zemin taşıma altyapı, yeraltı taşıma altyapı,

kirlenme, hava kirliliği kriterleri, mirasın sosyal/kültürel kullanımlarının etkileri, turizm/ziyaretçiler, diğer insan faaliyetleri, mirasın kasıtlı tahribatı, iklim değişikliği ve şiddetli hava olayları, su baskını olarak sıralanmıştır (WHC/PR.2_174, 2014).

Floransa Tarihi Merkezi adına DMM'ne bugüne kadar toplam dört kere rapor sunulmuştur. Bu raporlarda dört tehdit üzerinde durulmuştur; ikisi temel lineer altyapı (1998, 1999), ikisi terörizm (1993, 1994) olarak ifade edilmiştir (WHC/SOC_174, 2018).

DMK, DMA ile ilişkili toplam onbir karar almış bulunmaktadır. Kararlar; 1982'de listeye kayıt kararı, 1982'de Oturum Raporu genel kararlarda kayıt bildirimi, 1993'de bombalı terör saldırısına ve 1994'te patlama sonrasında (Koruma Durumu) restorasyon çalışmalarının gidişatına ilişkin kararlar, 1998'de Koruma Durumu Raporlamaya ilişkin karar ve yine aynı yıl Oturum Raporu genel kararlarda Koruma Durumu Raporlama bildirim kararı, 1999'da yüksek gerilimli kuleler projesine ilişkin karar, 2007'de Avrupa için Periyodik Raporlama'nın takibi kararı, 2014'te Retrospektif ÜED Beyanı'nın kabulü ve küçük sınır değişikliklerinin incelenmesi kararları, 2015'te ise sınır değişiklikleri onay kararı olarak sıralanmaktadır (WHC/CD_174, 2018). DMK tarafından alanla ilişkili kayıt ve revize çalışmaları dışında koruma durumu, restorasyon çalışmaları ve yönetime ilişkin kararlar alınmıştır. Ayrıca 2017'de Danışma Organı Misyon Ziyareti gerçekleştirilmiştir.

3.1.2.4 Venedik ve Lagünü, İtalya

Venedik'in MS.5. yüzyıla kurulduğu, 10. yüzyılda ise önemli bir deniz gücü haline geldiği ve yüzyıllar boyunca Araplar, Cenevizler, Osmanlıların ticari teşebbüslerine karşı sürekli savunma halinde olmasıyla lagünde konumunu sağlamlaştırdığı bilinmektedir. Sürekli tehdit altındaki iç denizde 118 adaya yayılmış olarak kurulan bu şehir Ortaçağ dünyasının en büyük başkentlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Venedik ve lagün manzarası, insanlar ve doğal çevre ekosisteminin yüzyıllar boyunca ilişkisini ve etkileşimini gösteren, en küçük binasında bile dünyanın en bilindik sanatçılarının eserlerini barındıran olağanüstü mimari bir şaheser olarak tanımlanmaktadır (WHC/OUV_394, 2013).

Kriter (i): Venedik eşsiz bir sanatsal başarıdır. Şehir 118 küçük ada üzerine inşa edilmiş ve lagünün sularında yüzüyor görünmektedir, unutulmaz bir manzara

oluşturan ölçülemez güzelliği Canaletto, Guardi, Turner ve diğer birçok ressama ilham vermiştir. Venedik Lagünü, Torcello Katedrali'nden Santa Maria della Salute kilisesine değin dünyanın en yüksek konsantrasyonlu başyapıtlarından birine sahiptir. Cumhuriyetin olağanüstü Altın Çağı yılları, eşsiz güzellikteki anıtlarla temsil edilir: San Marco, Palazzo Ducale , San Zanipolo, Scuola di San Marco, Frari ve Scuola di San Rocco, San Giorgio Maggiore, vb.

Kriter (ii): Venedik'in mimarlık ve anıtsal sanatların gelişimi üzerindeki etkisi oldukça önemlidir; Serenissima'nın fondachi veya ticaret istasyonları aracılığıyla, Dalmaçya kıyıları boyunca, Küçük Asya ve Mısır'da, İyonya Denizi, Peloponnesus, Girit ve Kıbrıs adalarında, Venedik modellerinin ardından anıtların açıkça yapıldığı yerlerdir. Ancak Venedik, denizler üzerindeki gücünü kaybetmeye başladığında, etkisini büyük ressamları sayesinde çok farklı bir şekilde kullandı. Bellini ve Giorgione, daha sonra Tiziano, Tintoretto, Veronese ve Tiepolo, mekan, ışık ve renk algısını tamamen değiştirdi ve böylece tüm Avrupa'da resim ve dekoratif sanatların gelişiminde belirleyici bir iz bıraktı.

Kriter (iii): Venedik, hala yaşamı soluyan sıradışı bir arkeolojik alan olmasıyla kendi başına tanıklık etmektedir. Denizlerin bu sevgili kadını, Doğu ile Batı arasında, İslam ile Hristiyanlık arasında bir bağlantıdır ve geçmiş zamanın binlerce abidesi ve eserleri ile yaşamaktadır.

Kriter (iv): Venedik, Cumhuriyet'in ihtişamının yüksekliğini gösteren eşsiz bir dizi mimari topluluğu barındırmaktadır. Piazza San Marco ve Piazzetta (katedral, Palazzo Ducale, Marciana, Museo Correr Procuratie Vecchie) gibi harika anıtlardan, 13. yüzyıldan kalma Scuole hastaneleri ve Sestieri hastaneleri de dahil olmak üzere altı mahallesinin (Sestieri) calli ve kampüsündeki daha mütevazi konutlara ve hayır kurumları veya kooperatif kurumlarına kadar Venedik, örnek niteliği, alanın özel gereksinimlerine uyum sağlamak zorunda kalmış kentsel bir yerleşimin olağanüstü karakteri ile el ele giden, eksiksiz bir ortaçağ mimarisi tipolojisi sunmaktadır.

Kriter (v): Akdeniz bölgesinde, Venedik Lagünü, geri dönüşü olmayan doğal ve iklim değişikliklerinin bir sonucu olarak savunmasız hale gelen yarı-lakral bir habitatın olağanüstü bir örneğini temsil etmektedir. Bu uyumlu ekosistemde, çamurlu sığlıklar (dönüşümlü olarak su seviyesinin altında ve üstünde) en az adalar, havzalar,

balıkçı köyleri ve pirinç tarlaları kadar önemlidir, palazzi ve kiliselerden daha az korunmaması gerekmektedir.

Kriter (vi): Venedik, insanların muhalif bir doğaya hakim olmayı başardıklarında, unsurlara karşı kazandıkları muzaffer mücadeleyi sembolize etmektedir. Kent ayrıca insanlığın tarihi ile doğrudan ve somut bir şekilde ilişkilidir. Küçük adalarına kahramanca tünemiş olan "Denizlerin Kraliçesi", ufkunu lagün, Adriyatik ve Akdeniz'in ötesine uzatmaktadır. Marco Polo (1254-1324) Çin, Annam, Tonkin, Sumatra, Hindistan ve İran'ı araştırmak için Venedik'ten yola çıkmıştır. San Lorenzo'daki mezarı, Venedik tüccarlarının dünyanın keşfedilmesindeki - Araplardan sonra, ama Portekizlerden önce- rolünü hatırlatmaktadır.

Şekil 3.5 : Venedik Şehri'nden genel bir görünüm (Smith, 2018).

Venedik ve Lagünü (i)(ii)(iii)(iv)(v)(vi) olmak üzere, ilk altı kriterin tamamıyla 1987'de DML'ne girmiştir.

İtalya'da, başka bir Dünya Miras Alanı olan 70.176 ha'lık Venedik ve Lagünü, Floransa Tarihi Merkezi'yle benzer şekilde Kültürel Miras ve Aktiviteler ve Turizm Bakanlığı adına yerel ofisler aracılığı ve 2004 tarihli Kültür ve Peyzaj Mirası Kanunuyla 1973 tarihli Venedik Özel Kanunu hükümlerine göre yönetilmektedir. Bölgesel ölçekte arazi kullanımına ilişkin mevzuat ve kentsel planlama araçları ve kent ölçeğindeki planlar, kültürel miras ve çevresel değerlere ilişkin düzenlemeler ve belediye ölçeğinde mevcut planlama araçlarıyla, mimari mirasın yenilenmesi, korunması ve toplu konut programlarının düzenlenmesi amaçlanmaktadır. Venedik Belediyesi'nin koordinasyonunda, yönetim kurulunun katkılarıyla hazırlanan yönetim planı, alanın korunması ve yönetiminden sorumlu kuruluşlar tarafından 2012 yılında onaylanmıştır. Yönetimle ilgili en acil sorunlar; yüksek gelgitler, ulaşım

engelleri, turizm baskısı ve geleneksel yapıma ilişkin bakım ve restorasyon teknikleri olarak sıralanmaktadır (WHC/OUV_394, 2013).

2006'da gerçekleştirilen PR 1. döngüde, yönetimin; taraf devletin denetimi altında koruyucu yasa ve mevzuatla ulusal, bölgesel, yerel düzeylerde sağlandığı ve ayrıca kamu kurumlarının, özel kuruluşların, ulusal ve uluslararası derneklerin destek verdiği ifade edilmiştir. Raporda, mevcut yönetim sisteminin yeterince etkili olduğu, lagünün ve anıtsal ve mimari yapıların korunması, ziyaretçi yönetimine ilişkin çalışmalar devam eden projeler arasında sıralanmaktadır. Yönetim planın hazırlanması Venedik Belediyesi koordinasyonunda gerçekleştirilmiş ve 2006 yılının Aralık ayında tamamlanmıştır (Periodic Reporting Cycle 1, Section II (Summary) 2006).

Planda devlet bütçesi, UNESCO uluslararası kampanyası, yurtdışından özel derneklerin desteği finansman kaynakları olarak tanımlanmış, ancak yetersiz olduğu belirtilmiştir (WHC/PR.1_394, 2006).

İkinci döngüde, alan başkanı tarafından koordine edilen yönetim kurulunun bir yönetim planı hazırlanması ve oluşturulması amacıyla, yirmi bir sorumlu otorite tarafından 2007'de bir anlaşma yasası imzalanmış; bilahare yine aynı sorumlu kişilerin yönetim planını 2012'de onayladığı bildirilmiştir. Raporda, Venedik Lagünü'nün morfolojik ve hidrolik açıdan koruması; anıtsal ve mimari mirasının konservasyonu, somut olmayan kültürel mirasının korunması ve turizm hareketinin planlanması, hâlen devam eden eylemler olarak nitelendirilmiştir (WHC/PR.2_394, 2014).

Ayrıca, mevcut finans kaynaklarının temel yönetim için yetersiz olduğu, ihtiyaçların karşılanması ve kapasitenin arttırılması için ciddi bir kısıtlama getirdiği beyan edilmiştir (WHC/PR.2_394, 2014).

Taraf devlet, Venedik ve Lagünü DMA adına DMM'ne 1989, 1990, 2014, 2016, 2017 yıllarında olmak üzere toplam beş rapor sunmuş, alan için yedi tehdide toplamda on sekiz defa dikkat çekmiştir. Bu raporların beşinde de tekrar edilen en dikkat çekici tehdit, turizm/ziyaretçi/rekreasyon etkileridir. Üçü deniz taşımacılığı alt yapısı (2014, 2016, 2017); üçü su altyapısı (2014, 2016, 2017); üçü erozyon ve siltasyon/biriktirme (2014, 2016, 2017); ikisi ulaşım altyapısının kullanımından

doğan etkiler (2016, 2017); biri yasal çerçeve (2017) ve biri de yönetim sistemleri/yönetim planı (2017) vurgusudur (WHC/SOC_394, 2018).

Varlığa ilişkin tehdit ve riskler genel olarak çevresel baskı, nüfus sayısı, ziyaretçi/turizm baskısı; özel olarak taşkın sorunları; eş zamanlı olarak kentin zemin seviyesinin düşürülmesi, tarihi merkezde yaşayan ve üreten insanların azalması, turist monokültürü olarak ifade edilmiştir (WHC/PR.1_394, 2006).

Raporda tehdit eden faktörler, ulaştırma altyapısı ve kullanımdan doğan etkiler; mirasın sosyal ve kültürel kullanımı; toplumun miras değerlemesi; geleneksel yaşam ve bilgi sistemindeki değişiklikler ile kimlik, sosyal kohezyon, yerel nüfus ve topluluk içinde değişimler; turizm/ziyaretçi/rekreasyon etkileri; ani ekolojik veya jeolojik olaylar şeklinde sıralandıktan sonra DMA'nın bunlardan etkilendiği belirtilmiş, ama durumun etkili yönetim ile ele alınması nedeniyle bölgenin özgünlük ve bütünlüğünün bozulmadığı vurgulanmıştır (WHC/PR.2_394, 2014).

DMK, DMA ile ilişkili toplam dokuz karar almış bulunmaktadır. Kararlar; 1987'de listeye kayıt kararı, 1987'de Oturum Raporu genel kararlarda kayıt bildirimi, 1988'de Çin Seddi (Çin) ve Venedik'in (İtalya) korunmasında kullanmak için özel bir derneğin DMM'ne bağışına ilişkin karar alınmıştır. 1989'da her yıl yüzbinlerce ziyaretçiyi çeken evrensel bir serginin Venedik'e yönelik önemli bir tehdit oluşturduğu ve buna dair Koruma Durumu Raporlamaya ilişkin karar, 1990'da İtalyan makamlarının 2000 yılı için Evrensel Sergi'nin yeri olarak Venedik'in seçilmesi teklifinin onaylanmaması konusundaki karara ilişkin memnuniyet belirten kararlar beyan edilmiştir. 2013'te Retrospektif ÜED Beyanı'nın kabulü, 2014'te yönetim planı revizyonu ve büyük altyapı projelerine, turizm baskısına, yüksek tonajlı gemilere, erozyon tehdidine ilişkin duyulan endişeler ve KÜMED yapılmasına dair karar, 2016 ve 2017'de ise 2014'teki konuları, ÜED kaybını yineleyen kararlar verilmiştir (WHC/CD_394, 2018). DMK tarafından alanla ilişkili kayıt ve revize çalışmaları dışında koruma durumu, restorasyon çalışmaları ve yönetime ilişkin kararlar alınmıştır. Ayrıca 1987'de ICOMOS Danışma Organı DMA'ya ilişkin bir değerlendirme gerçekleştirmiş, 2015'te DMM, ICOMOS, Ramsar Reaktif İzleme Ortak Misyonu tarafından misyon raporu hazırlanmıştır.

3.1.2.5 Oaxaca Tarihi Merkezi ve Monte Albán Arkeoloji Bölgesi, Meksika

Kutsal kabul edilen bir coğrafyada, dağdan oyulmuşcasına inşa edilen barajları, kanalları, piramitleri, yapay höyükleri ve Monte Albán'ın teraslarıyla birlikte Oaxaca şehri, iki asra yakın Olmec'ler, Zapotecler, Mixtec'ler ve diğer halklara ev sahipliği yapmaktadır. İspanyol kolonyal mekan planlamasına örnek olan şehir grid düzende kurgulanmıştır. Yapılar, bölgenin karakteristik bir özelliği olan depreme göre sağlam ve uygun hacimlerde inşa edilmiştir (WHC/OUV_415, 2014).

Şekil 3.6 : Oaxaca Tarihi Merkezi'ndeki manastır (Visit Mexico, 2018).

Kriter (i): Oaxaca, 16. yüzyılda Yeni İspanya'da yer başına 100 metrekare bloklarla yerleştirilmiş ve merkezi bir meydandan planlanan ilk şehirdir. Ekonomik, politik ve dini güçlerin simgeleri bu merkezi yerde inşa edildi, şehre dinamizm kazandırdı ve evrensel şehirciliğe katkıda bulundu. Oaxaca şehrinin ızgara düzeni, 16. yüzyılda Yeni İspanya'da yapılan bir kentsel planlama örneğidir. Monte Alban'ın tören merkezi, bir tür sanatsal başarıdan birini sunan görkemli mimari bir manzara yarattı.

Kriter (ii): Binyıldan fazla bir süre boyunca Monte Alban, Oaxaca'nın tüm kültürel alanında önemli bir etki yarattı. Son zamanlarda Oaxaca, 16. yüzyıldan kalma bir sömürge kentinin mükemmel bir örneğidir. Oaxaca şehrinin ızgara yerleşim izleri diğer birçok sömürge kentinde de benimsendi.

Kriter (iii): Monte Albán, kuzeyden - önce Teotihuacan'dan, daha sonra Azteklerden - ve güneyden Mayalardan etkilenen günümüz Meksika'sının ortasındaki Kolomb

öncesi tören merkezinin olağanüstü bir örneğidir. Top oyun sahası, görkemli tapınaklar, mezarlar ve hiyeroglif yazıtlı kabartmalar ile Monte Albán, klasik ve klasik öncesi dönemlerde bölgeyi işgal eden başarılı medeniyetlere eşsiz bir tanıklık yapıyor.

Kriter (iv): Oaxaca vadisinde envanterlenmiş İspanyol öncesi 200 arkeolojik alan arasında, Monte Alban kompleksi, halkların art arda yaşadığı bir bölgenin tekil evrimini en iyi şekilde temsil eder: Olmecler, Zapotekler ve Mixtekler. Oaxaca Şehri, kontrol paneli gibi tasarımı ve ikonik mimarisi ile dört yüzyıldan fazla bir süredir iki kültürün Hint ve İspanyol füzyonunun bir kanıtı olarak gelişmiştir.

Meksika'daki **Oaxaca Tarihi Merkezi ve Monte Albán Arkeoloji Bölgesi**, 1987'de (i), (ii), (iii), (iv) kriterleriyle listeye girmiştir. 375 ha miras alanına sahip olan miras alanı, Federal Anıtlar ve Arkeolojik Alanlar ve Tarihi Sanat Yasası kapsamında korunmaya alındığı 1976'daki resmi gazetede ilan edilmiştir. Bu yasal hükümle birlikte, alandan sorumlu kurum Ulusal Antropoloji ve Tarih Enstitüsü (Instituto Nacional de Antropología e Historia / INAH) olarak belirlenmiştir. Enstitü, 1993 yılında tarihi merkezin korunması amacıyla belediyeyle işbirliği içine girmiş ve korumaya ilişkin eylemleri koordine etmesi için bir ofis kurulmasını teşvik etmiştir. Ofisin sorumlulukları arasında tarihi merkezdeki mimari projelerin kontrol edilmesi ve koruma esas alınarak geliştirilmesi yer almaktadır (WHC/OUV_415, 2014).

Ayrıca bu işbirliği kapsamında arazi kullanımlarını düzenleyen Oaxaca Şehri Tarihi Merkezi Koruma Kısmi Planı'nın kabulü resmi gazetede yayınlanmış; yapılar önemlerine göre sınıflandırılmış; tarihi merkezdeki müdahaleler için gerekli standartlar oluşturulmuştur. Koruma alanı içindeki kentsel gelişmeyi kontrol etme mekanizmasında federal, eyalet ve belediye düzeyinde yaptırımlar söz konusudur. Monte Alban yönetim planı; arkeolojik mirasın korunması, DMA'nın muhafaza ve bakımı, araştırma, kalkınma-koruma dengesinin gözetilmesi gibi esaslara öncelik veren bir yönetim sistemine bağlı olarak geliştirildiği bildirilmiştir (WHC/OUV_415, 2014). Planın, arkeolojik alanın kültürel ve doğal mirasla birlikte bütüncül bir şekilde korunması stratejiyle kurgulandığı ve eylem planlarının bu doğrultuda hazırlandığı ifade edilmiş, 1998-2004 yılında enstitü tarafından kendi kendine oluşturulan kaynakların kurulmasından bahsedilmiş ancak plana dair onay tarihi ve uygulamadaki yeterlilik durumuna dair bilgi verilmemiştir (WHC/BP_415).

Finans kaynakları olarak, Dünya Mirası Gelişen Fonu (UNESCO); Dünya Anıtlar Fonu; Büyükelçiler Fonu; Alfredo Harp Helú Vakfı; Monte Albán için kültürel işbirliği - imece; Francisco Toledo ve Rodolfo Morales; Japonya Hükümeti, Milli Park Servisi; Kardeş Program: Mesa Verde; Paquime; Monte Albán; Oaxaca Devlet Hükümeti; Genel Hükümet Sekreteryası; Meksika Sosyal Kalkınma Bakanlığı (SEDESOL) ve Tarım ve Orman Geliştirme Bakanlığı (SEDAF)'ın verdiği destekler sıralanmaktadır (WHC/BP_415).

DMM veri tabanında DMA'ya ilişkin herhangi bir Periyodik Raporlama dokümanı yer almamakta (WHC/PR_415) ve taraf devletin DMM sunduğu Koruma Durumu raporu bulunmamaktadır (WHC/SOC_415, 2018).

DMK, DMA ile ilişkili toplam üç karar almış bulunmaktadır. Kararlar; 1987'de listeye kayıt kararı, 1987'de Oturum Raporu genel kararlarda kayıt bildirimi ve 2013'te Retrospektif ÜED Beyanı'nın kabulü kararı olarak sıralanmaktadır (WHC/CD_415, 2018). DMK tarafından alanla ilişkili kayıt ve revize çalışmaları dışında herhangi bir karar alınmamıştır.

Ayrıca DMA, alana ilişkin çalışmaları nedeniyle DMM tarafından oluşturulan "En İyi Uygulama"lar arasında yer almaktadır. Bu çalışmalar kapsamında, disiplinler arası program yürütülmüş; taşınır ve taşınmaz varlıkların bütünleşik korunması üzerine çalışılmış; yakın topluluklarla sürekli ilişki içine girilmiş, kültürel mirasın yayılması stratejileri geliştirilmiş; araştırma ve belgeleme merkezi kurulmuştur. Bu süreçte, çocuk ve gençlere miras özelinde eğitim verilmesinden arkeolojik sit alanı için yönetim planı hazırlanmasına, alan güvenliği ve ziyaretçi yönetiminden belgeleme-araştırma merkezinin kurulmasına kadar birçok eylem gerçekleştirilmiştir (WHC/BP_415).

3.1.2.6 Kotor Doğal ve Kültürel -Tarihi Bölgesi, Karadağ

Akdeniz kültürlerinin Balkanlara yayılmasında oldukça etkili olan Kotor, Adriyatik kıyısında Ortaçağ'ın önemli bir sanat ve ticaret merkezi olan doğal bir limandı. Varlık, yüksek dağlarla çevrili ve birbirleriyle bağlantılı iki koydan oluşan eşsiz bir doğal alan olarak tanımlanmışken, aynı zamanda müstahkem ve açık şehirlerde, yerleşim yerlerinde, saray ve dini komplekslerdeki mimari yapı dili nedeniyle eşsiz bir yapılı çevre olarak kabul edilmektedir. Kendine özgü duvarcılık ve ikonografi

okullarına sahiptir ve kayalık bölgede topografyaya uyumlu bir dokusuyla oldukça etkileyeci görünmektedir (WHC/OUV_125, 2014).

Kriter (i): Şehrin anıtsal yapılarının körfez sahilinde bir araya getirilmesi, peyzajla uyumu ve mülkün Üstün Evrensel Değerine katkıda bulunan şehir planlamasına katılması büyük önem taşımaktadır.

Kriter (ii): Adriyatik'in güney kıyısında Venedik'in ana köprübaşları olarak Kotor ve komşuları, kaptanların ve gemi sahiplerinin aristokrat kentleri, yüzyıllar boyunca bölgenin yaratıcı hareketinin kalbiydi. Sanatı, kuyumculuğu ve mimarlık okullarıyla Adriyatik kıyısındaki sanatlar üzerinde derin ve kalıcı bir etkiye sahipti.

Kriter (iii): Bu şehirlerin Körfez'le başarılı bir şekilde uyumlaştırılması, anıtların ve kültürel varlıkların nicelik, nitelik ve çeşitliliği ve özellikle korumalarının istisnai orijinalliği, mülkün etkin bir şekilde benzersiz olarak kabul edilebileceği anlamına gelir.

Kriter (iv): Kotor ve Perast, yüksek kalitede mimari ile geliştirilmiş, karakteristik ve özgün bir şekilde korunmuş küçük şehirlerdir. Şehir planlamaları peyzaj alanına iyi adapte olmuş ve entegre edilmiştir

Taraf devlet Karadağ'da yer alan 14,600 ha büyüklüğündeki **Kotor Doğal ve Kültürel -Tarihi Bölgesi,** 1979'da bölgede yaşanan depremin hemen ardından, (i)(ii)(iii)(iv) kriterleriyle Dünya Miras Alanı listesine dâhil olmuştur. Bölge, Karadağ Cumhuriyeti Kültürel Anıtların Korunması Enstitüsü tarafından garanti altına alınmış olup 1980'de varlığın yönetimi ve korunması amacıyla Kotor Eski Kent'te Belediye Kültür Mirası Koruma Enstitüsü kurulmuş, buna 1992'de Kotor, Tivat ve Herceg Novi Belediyeleri de dâhil edilerek körfezin bütünüyle korunması için, kurum bir bölge enstitüsüne dönüştürülmüştür (WHC/OUV_125, 2014).

Kotor, Tivat, Herceg Novi ve Budva belediyeleri için koruma çalışmaları, saha çalışmaları ve koruma kılavuzlarının hazırlanması işi, 2011'den beri Karadağ Kültürel Mirasının Korunması ve Karadağ Koruma ve Arkeoloji Merkezi tarafından üstlenilmiştir. Depremin ardından yeniden yapılanma sürecine gidilmiş, kültürel mirasın korunması ve yönetiminde mesleki yeterlilik kriterleri getirilmiştir. Mirasın korunması konusunda yeni bir yasal çerçeve oluşturulmuş; varlığı ve tampon bölgeyi dikkate alan Kültürel Varlıkların Korunması Kanunu (2010) çıkarılmış; aşırı ve

kontrolsüz kentleşmenin önüne geçebilmek için Yönetim Planı (2011) hazırlanmış ve Kotor Bölgesi Yönetim Kurulu'nun kurulması, varlığın korunması, muhafaza ve yönetiminin koordine edilmesi hükümlerini içeren Kotor'un Doğal ve Kültürel-Tarihi Bölgesi'nin Korunması Hakkındaki Kanun (2013) yürürlüğe konmuştur (WHC/OUV_125, 2014).

Şekil 3.7 : Kotor'dan genel bir görünüm (Wikipedia, 2018).

PR'nın 1. döngüsünde (2006); alanın korunması için özel kanuna vurgu yapılmış, ancak bunun genel bir kanun olduğundan, spesifik mekânsal planlama ve imara ilişkin çözüm üretmediğinden; koruma düzenlemelerine rağmen yeterince etkili olmadığından; geleneksel koruyucu önlemlerin eksikliğinden ve yabancı mülkiyet ve özelleştirme sorunlarından bahsedilmiştir. Yönetim kurulu, alan başkanı ve yönetim planının olmamasına karşılık çalışmalara devam edildiği hususu, mevcut yönetim sisteminin etkisizliği ve mevzuatta yapılan değişiklikler oldukça dikkat çeken maddeler arasındadır. Bölgede koruma ve yönetime ilişkin sorumluluk kademelenmesi ulusal ve yerel düzeydedir. Finansal kaynaklar ise Kültür ve Medya Bakanlığı, Kotor Belediyesi, müzeler vd. kurumlardan aktarılan fonlar ve özel bağışlar olarak sıralanmaktadır. Ayrıca, taraf devlet Karadağ UNESCO Katılım Programı (2002-2003, 2004-2005), Japon kültürü Grassroots bağışı, ABD

Büyükelçiliği fonu, ICCROM eğitim fonları vb. desteklerden faydalanmış olmalarına rağmen, alanın korunması için finansal kaynakları yetersiz olarak nitelendirmektedir (WHC/PR.1_125, 2006).

Kotor Doğal ve Kültürel - Tarihi Bölgesi Dünya Miras Alanı'nda yönetimin güçlü yönünün; miras ve koruma özelinde yerel farkındalık oluşturması şeklinde değerlendirilirken, kontrolsüz şehirleşme, yeni yapılaşmanın kalitesi ve planlama gibi konular zayıf yönler olarak belirtilmektedir. Varlığa yönelik tehdit ve riskler arasında kalkınma baskısı, doğal afetler, ziyaretçi/turizm baskısı, kontrolsüz şehirleşme, mülkiyet değişiklikleri ifade edilmiştir. Raporda, 2006 ortasında tamamlanması hedeflenen yönetim planının bahsi geçen tehdit ve risklere karşı çözüm oluşturulacağı önlemler başlığında belirtilmektedir (WHC/PR.1_125, 2006).

PR 2. döngüde, 1. döngüden farklı olarak DM'nın yönetiminden daha kalabalık bir kurum kümesinin sorumlu olduğu ifade edilmekte ve 2010 tarihli Kültürel Mirasın Korunması Kanunu ile 2013 tarihli Kotor DMA'nın Korunması Kanunu'na değinilmektedir. Çevre ve Turizm Bakanlığı, Kültür Bakanlığı ve bağlı iki özel enstitü (Kültürel Miras Devlet Enstitüsü ve Kotor'un Kültürel Mirası Bölge Enstitüsü), Ekonomik Kalkınma Bakanlığı, yerel ve bölge düzeyinde kurumlar. Taslak yönetim planının (2007) yanı sıra; Güney Adriyatik Planı (1969), Kotor Belediyesi Mekânsal Planı (1987), Deniz Mülkiyetinin Özel Kullanımına Yönelik Proje (2007), Mekânsal Plan (2008), Kotor Körfezi bölgesinin bir bölümünü kapsayan Genel Kent Planı (Kotor, Skaljari, Muo, Dobrota), farklı ölçek ve işlevlerle alanın tamamını kapsamakta ve korumaya destek olmaktadır. Bütünleşik bir koruma anlayışının sonucu olarak yönetim planı 2011'de kabul edilmiş, ancak önemli kültürel ve/veya doğal değerler kısmen bozulmasına karşın, yönetim araçlarının etkinliği sayesinde DMA'nın önemli ölçüde etkilenmediği bildirilmiştir (WHC/PR.2_125, 2014).

DMM'ne ilk koruma durumu raporunu 1979'da sunan taraf devlet Karadağ, en son raporu 2018'de iletmiş ve toplamda 14 rapor değerlendirmesi gerçekleştirmiştir. On dört raporun 11'inde yönetim sistemleri/yönetim planı (2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2012, 2014, 2016, 2018), 10'unda konut (2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2012, 2014, 2016, 2018), 9'unda deprem (1979, 1995, 2002, 2005, 2006, 2008, 2009, 2012, 2018) ve 8'inde yeraltı ulaşım yapısına ilişkin (2005, 2006, 2007,

2009, 2012, 2014, 2016, 2018) tehditlere değinilmiştir. Bu raporlarda bazı tehditler daha az sayıda anılmıştır, bunlar: Yasal çerçeve (3) (2009, 2012, 2018); büyük ziyaretçi konaklamaları ve ilgili altyapı (1) (2018); ulaşım altyapısının kullanımından doğan etkiler (1) (2018); arazi dönüşümü (1) (2018); geleneksel yaşam ve bilgi sistemindeki değişiklikler (1) (2018); turizm/ziyaretçi/rekreasyonun etkileri (1) (2018) ve toplumun miras değerlemesi (1) (2018) olarak sıralanmaktadır (WHC/SOC_125, 2018).

DMK, DMA ile ilişkili toplam yirmibir karar almış bulunmaktadır. Kararlar; 1979'da dört karar olmak üzere DML ve tehlike altındaki DML kayıt kararları, varlık için acil yardım ve adaylığının değerlendirilmesi kararlarıdır. 1982'de teknik işbirliği taleplerine ilişkin karar, 2002'de koruma durumu ve misyon davetine ilişkin karar, 2003'te tehlike altındaki DML'den kaldırılması kararı, 2003, 2004 ve 2005'te yönetim planı eksikliğine ilişkin kararlar, 2006'da koruma durumu inceleme kararı, 2007'de yönetim planı ve misyon daveti kararı, 2008'de Verige Köprü Projesi Kültürel Miras Etki Değerlendirmesi (KÜMED) yapılması ve yönetim planı uygulamaları bildirimi kararı, 2009'da yönetim sistemi eksikliklerine ilişkin karar, 2012'de küçük sınır değişikliklerinin incelenmesi ve yönetim planı koordinasyonuna ilişkin karar, 2014'te Retrospektif ÜED Beyanı'nın kabulü kararı, 2015'te küçük sınır değişikliklerinin kabulü ve yönetim planına ilişkin karar, yine 2014'te ve 2016'da yönetim sistemi eksiklikleri ve KÜMED çalışmalarına ilişkin kararlar, 2018'de ise projeler ve KÜMED odaklı karar olarak sıralanmaktadır (WHC/CD_125, 2018). DMK tarafından alanla ilişkili kayıt ve revize çalışmaları dışında koruma durumu, restorasyon çalışmaları, yönetim planı/ sistemi ve ayrıca KÜMED çalışmalarına ilişkin kararlar alınmıştır. Ayrıca 2008, 2013 ve 2018'de Reaktif İzleme Misyon Ziyareti gerçekleştirilmiştir.

3.1.2.7 Toledo Tarihi Şehri, İspanya

Tarihin farklı birçok devrine ve kültürene ev sahipliği yapan DMA, sırasıyla Vizigot Krallığı'nın başkenti, Kordoba Emirliği'nin kalesi, Moro halkına karşı savaşan Hristiyan Krallıkların karakolu ve 16. yüzyılda V. Charles'a dayanan iktidarın geçici tahtı olarak 2000 yıldan fazla tarihi birçok olaya sahne olmuştur. Çok katmanlı yapısı ve farklı sosyal dokuların yerleşmedeki izleri, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ın

yapı dili ve karakteri üzerindeki etkisinden okunabilmektedir (WHC/OUV_379, 1986).

Kriter (i): Vizigot kiliselerinden erken 18. yüzyıl Barok yapı topluluklarına dek Toledo şehri bütünüyle eşsiz bir sanatsal kazanım ve kesintisiz bir başarıyı temsil etmektedir.

Kriter (ii): Toledo, hem Vizigot döneminde, hem Narbonnese bölgesine kadar uzanan bir krallığın başkenti olduğu hem de Rönesans döneminde İspanya'nın en önemli sanat merkezlerinden biri olduğu zamanlarda önemli bir etki yarattı.

Kriter (iii): Toledo, kaybolan birçok uygarlığa istisnai bir tanıklık göstermektedir: Kral Wamba duvarlarının kalıntıları ve Santa Cruz Müzesi'nde muhafaza edilen eserler ile birlikte, arena izleriyle birlikte Roma, su kemeri ve lağım suyuyla birlikte Vizigotlar. Kordoba Emirliği uygarlığı birçok İslami sanat eseri inşa etti: yıkılan Bano de la Cava Köprüsü'nün iskeleleri, Puerta Vieja de Bisagra, Las Tornerias Camii, Bib Mardum Camii (999'da tamamlanan özel bir tapınak), Del Angel Sokağı ve Pozo Amargo Sokağı'nda hamamlar, vb.

1085'te Reconquista (Yeniden Fetih)'dan sonra, Santa Maria la Blanca Sinagogu (1180) ve El Transito Sinagogu (1366) gibi dikkat çekici Yahudi dini anıtlarla daha önceki vakıfların bulunduğu yerde (6. yüzyılda Saint Eugene tarafından kurulan Katedral, camiye dönüştürülmüş) ya da ex nihilo (San Roman, Santiago, San Pedro Martir vb.) kiliselerle aynı anda inşa edilmiştir. Ayrıca, Toledo orta çağdan kalma geniş bir yapı yelpazesine sahiptir: San Servando Kalesi, köprüler, evler ve tüm sokaklar gibi duvarlar ve müstahkem binalar.

Kriter (iv): Toledo, 15. ve 16. yüzyıl yapılarının çarpıcı örneklerini barındırmaktadır. San Juan de los Reyes Kilisesi ve Katedral, San Juan Bautista ve Santa Cruz hastaneleri, Puerta Nueva de Bisagra, vb. Bu anıtların her biri, ister dini ister hastane veya askeri olsun, İspanyol altın çağının belirli bir mimarisinin mükemmel bir örneğidir.

Dahası, Toledo, Orta Çağ'dan itibaren Vizigot ve Müslüman sanatının yapısal ve dekoratif unsurlarını bir araya getiren, daha sonra bunları ardışık stillere uyarlayan bir Mudéjar (Müdeccen: Katolik yönetimi altında yaşayan Emeviler/Araplar) tarzının ortaya çıkmasına tanık olmuştur. Santiago del Arrabal (13. yüzyıl), Moro atölyesi ve

Puerta del Sol (14. yüzyılda), Santa Cruz Hastanesi'nin ahşap kaplamaları ve Katedralin papazlar meclis binası (15. ve 16. yüzyıllar), vb.

1986'da İspanya taraf devletinin sorumluluğunda DML'ne giren **Toledo Tarihi Şehri**, (i), (ii), (iii) ve (iv) kriterleriyle listede yer almaktadır (WHC/OUV_379, 1986).

Şekil 3.8 : Toledo panoraması (Columbus Travel Media Ltd., 2018).

259.85 hektarlık miras alanına sahip olan DMA'nın 2006 yılında gerçekleştirilen 1. döngü PR'sında özgünlük ve bütünlük açısından alanın değerlerinin korunduğu bildirilmiştir. Koruma, 1997'den bu yana Toledo Tarihi Mahallesi için hazırlanmış özel plan; 16/1985 sayılı İspanya Tarihi Mirası (Koruma) Kanunu; 4/1990 sayılı Castilla-La Mancha Tarihi Mirası (Koruma) Kanunu; 2/1998 sayılı Castilla-La Mancha'da Bölge Planlama ve Şehir Planlama Kanunu aracılığıyla sağlandığı bildirilmiştir. Belediye Meclisi temsilcileri ve özerk topluluktan oluşan iki ayrı koruma komisyonundan bahsedilmekte, ayrıca şehri çevreleyen alanlar (kuzey sektöründe Roma Arenası ve Covachuelas, güney sektöründe ise Cigarrales) için de iki ayrı koruma planı hazırlandığı bilgisi verilmektedir (WHC/PR.1_379, 2006).

1997'de hazırlanan ve uygulamaya konulan Toledo Tarihi Mahallesi için özel planla kastedilen yönetim planıdır ve etkili bir şekilde uygulandığı vurgulanmaktadır. Planın uygulama ve izleme sorumluğu Castilla-La Mancha Özerk Topluluğu'na; alan

yönetimi sorumluluğu yarı zamanlı bir koordinatöre verilmiş ve alanda etkili kamu otorite düzeyleri ulusal, bölgesel ve yerel olarak sıralanmıştır. Sorumluluk tanımları yapılırken özerk topluluk mirasın korunması ve arkeolojik alanların kontrolünden, Kültür Bakanlığı devlete ait binalardan, Toledo Belediyesi ise kentsel planlama konusundan sorumlu tutulmuştur (WHC/PR.1_379, 2006).

Toledo tarihi mahallesi eylem planlarının yönetimi ve doğrudan idaresinden sorumlu resmi bir yürütme kurulu olmadığı; komisyon adı altında hem Toledo Belediye Sarayı'yla, hem de Kültür Bakanlığı'yla ilişkilendirilmiş bir yapılanma bulunduğu; sektörel bazda kentsel gelişim planlarının uygulanmasını denetleyen ve mirastan sorumlu olan idareler arası bir komisyon yapılanmasından bahsedilmiştir. Anıt eserlerin rehabilitasyon ve restorasyon uygulamalarından sorumlu Toledo Şehri Konsorsiyumu kurulduğu ve mevcut koruma durumunun yeterli olduğu bilgisi verilmiştir. Ancak mevzuatın dikkate alınması, dünya miras şehirlerine ve tescillenmiş yapılara mali destek veya vergi yardımı sağlanması ve dünya miras şehirlerinde Belediye'ye destek verilmesi vb. eylemler önerilmiştir. Alan yönetiminde idari organlar arasında fikir birliği olduğu ve alanın, geleneksel koruyucu önlemler veya geleneksel yasalar altında korunduğu eklenmiştir (WHC/PR.1_379, 2006).

Vitrinlerin rehabilitasyonu; mahallenin dışındaki otoparklar; Özel Plan'da ortaya konan tavsiyeler doğrultusunda trafik ve parkın düzenlenmesi için özel bir yönetmeliğe ihtiyaç duyulduğu, farklı faaliyetler için kamusal alan kullanımını düzenleyen bir kanun taslağı hazırlandığı bildirilmiştir. Tüm servis kablolarının yeraltı montajı için tek bir hendek kazıldığı; bir reklamcılık ve tabela düzenlemesi hazırlandığı ve şehir mobilyalarının kademeli olarak değiştirildiği; farkındalık arttırma kampanyasının bir parçası olarak konut restorasyon faaliyetlerinin yaygınlaştırıldığı; özel eserlerin kontrolü ve arkeolojik kontrol sağlandığı ve sıralanan tüm bu konularda acil durum önlemleri alındığı ifade edilmiştir (WHC/PR.1_379, 2006).

Alanla ilgili olarak dikkat çeken gelişmeler arasında DMA statüsünün temel faydaları: koruma, sosyal, ekonomik fayda sağladığı vurgulanmış; bozulmalara neden olan ziyaretçi baskısı; artan trafik yönetimin zayıf yönleri olarak ifade edilirken Toledo'nun Tarihi Mahallesi 1997 Özel Planına uyulması, 2000 yılında

nüfus artış eğilimini tersine çevirerek Eski Mahalledeki nüfusun stabilize edilmesi ve arttırılması güçlü yönler olarak nitelendirilmiştir. Bunlara ek olarak, anıtsal yapı topluluğunun derlenmesi ve rehabilitasyonunun izlenmesin için ortak bir mekanizma çerçevesi oluşturulması; Toledo şehrinin ününün artması ve sonuç olarak daha fazla ziyaretçi gelmesi güçlü yönlere dahil edilmiştir (WHC/PR.1_379, 2006).

Finansman kaynakları Toledo Belediyesi, Castilla-La Mancha Özerk Topluluğu, Ulusal İdare, Toledo Konsorsiyumu, Avrupa Yatırım Bankası 1998-2004 EFTA ve özel vakıflar olarak belirtilmiş ancak kaynak yetersizliğine dikkat çekilmiştir (WHC/PR.1_379, 2006).

2014 yılında gerçekleştirilen PR 2. döngüde, konut rehabilitasyonu için tahsis edilen yönetmelik, renk şeması ve yapı kataloğundan bahsedilmiş, mağaza cephelerinin (vitrinlerin) rehabilitasyonu için yönetmelik, sokak ve park etkinliklerini düzenleyen yönetmelik ve reklam-tabela yönetmeliğinin ilk onayı geçtiği bildirilmiştir.Yapı kataloğunun kültüre alanda maksimum puana sahip 105 bina içerdiği; komşu binalar da dahil olmak üzere bu binaları çevreleyen alanların da korunduğu; inşaatın özelliklerine ve izin verdiği inşaat müdahalesine göre üç farklı seviyede kataloglanmış 600 bina daha bulunduğu; sektörün endemik özelliklerini korumak için çoğunlukla çevresel nitelikte olmak üzere belirli teknik yönergelerin uygulandığı bina kümelerinden oluşan 49 anıtsal sektörün var olduğu ifade edilmiştir (WHC/PR.2_379, 2014).

Tarihi Mahallenin %85'ini etkileyen farklı sınıflar ve koruma seviyeleri nedeniyle anıtsal topluluğa yapılan genel uygulamalardan bağımsız olarak özel teknik yönerge kullanıldığı; doğal olarak kayda değer sayıda binanın kendi bireysel koruma derecelerine bakılmaksızın koruma seviyelerinin birçoğunda kategorilere ayrıldığı; halen iki idarenin (Bakanlık ve Belediye) yetkinliklerinden bağımsız olarak planlama kriterlerinin uygulanmasını izlemekten ve tarihi mahallede yer alan her türlü inşaat inisiyatifini analiz etmekten sorumlu Özerk Topluluk ve Belediye Meclisinden oluşan iki koruma komisyonu bulunduğu vurgulanmıştır (WHC/PR.2_379, 2014).

Castilla-La Mancha Bölgesel Hükümeti Kültür Bakanlığı anıtın korunmasından sorumlu ve Toledo Belediye Binası da Özel Planın yönetimi ve uygulanmasında yetkinliklere sahip olduğu; bölgesel hükümetin ayrıca arkeolojik yönler ve Kültürel

İlgi Alanları ile beyan edilen çevrelerinin korunmasında da özel bir yeterliliği olduğu bildirilmiştir. Toledo'nun DMA ilanından bu yana, hukuki durumu Özel Planın onaylanması ve daha önce ifade edilen düzenlemeler gibi mevzuatın uygulanmasıyla bir miktar değiştiği bilgisi verilmiştir. Bina mülkiyeti değişikliği ile ilgili temel olarak tüm anıtsal yapıların hala aynı kurumlara ait olduğu ya da kamu idaresinin kontrolü altında olduğu belirtilmiştir. Şehri çevreleyen alanlarda ise PR 1. döngüde ifade edildiği gibi biri kuzey sektöründe (Roma Arenası ve Covachuelas), diğeri ise henüz hazırlık çalışmaları devam eden güney sektöründeki (Cigarrales) iki özel koruma planının varlığından bahsedilmiştir (WHC/PR.2_379, 2014).

Alanın genel yönetim sistemine dair bilgi verilirken koruyucu yasalar uyarınca yönetim, geleneksel koruyucu önlemler veya geleneksel yasalar uyarınca yönetim, anlaşmalı yönetim olmak üzere birkaç farklı yönetim sistemi olduğu bilgisi aktarılmıştır. Ayrıca çalışmaların daha önce belirtilen komisyonlar çatısı altında yürütüldüğü ve yönetimin örgütlendiği bildirilmiştir. 4/1990 sayılı Castilla-La Mancha Tarihi Mirası (Koruma) Kanunu güncellenerek yerine 4/2013 içeren yeni bir kanun yapıldığı bilgisi verilmiştir (WHC/PR.2_379, 2014).

Finansman kaynakları olarak merkezi yönetim %50, bölgesel yönetim %20, yerel yönetim %30 düzeyinde tanımlanmıştır. Mevcut bütçenin yeterli olduğu, ancak uluslararası düzeyde yüksek uygulama standardında daha etkin bir yönetim için daha fazla finansmana ihtiyaç duyulduğu, mevcut bütçenin orta vadede yeterli olduğu ancak uzun vade için planlama çalışmalarının devam ettiği bildirilmiştir. Ayrıca PR belgesinde, DMA ve çevresindeki çalışma ve faaliyetlerin yerel topluluklara büyük bir ekonomik fayda akışı sağladığı bilgisine yer verilmiştir (WHC/PR.2_379, 2014).

Listeye girdiği 1986'dan günümüze dek DMA'ya ait herhangi bir Koruma Durumu Raporu bulunmamaktadır (WHC/SOC_379, 2018).

Ancak PR 1. döngüde varlığı etkileyen faktörler arasında ziyaretçi / turizm baskısı ve sonucu olarak artan ticari faaliyetler sıralanmaktadır. Halka açık yerler; trafik; elektriksel altyapı ve reklam "görsel kirlilik"; geleneksel olmayan inşaat malzemelerinin kullanımı ve kentsel manzarayı etkileyen inşaat boyutları; arkeolojik alanlara ilişkin yönetim planı; Alcázar'ın kullanımı önemli tehditler olarak ifade edilmiştir (WHC/PR.1_379, 2006).

PR 2. döngüde DMA'nı etkileyen faktörler; yapılaşma ve kalkınma, ulaşım altyapısı, mirasın sosyal/kültürel kullanımları, yönetim ve kurumsal faktörler olarak sıralanırken, olumsuz etkileyen faktörler konut ve kara taşımacılığı alt yapısı olarak vurgulanmıştır. Yönetim ve kurumsal faktörler altında yalnızca düşük etkili araştırma/izleme faaliyetleri ve yönetim faaliyetleri olduğu bildirilmiştir (WHC/PR.2_379, 2014).

DMK, DMA ile ilişkili toplam üç karar almış bulunmaktadır. Kararlar; 1986'da listeye kayıt kararı, yine 1986'da Oturum Raporu genel kararlarda kayıt bildirimi ve 2013'te Restrospektif envantere yanıt olarak varlıkların sınır ve alanlarının netleştirilmesi kararı şeklinde sıralanmaktadır (WHC/CD_379, 2018). DMK tarafından alanla ilişkili kayıt ve revize çalışmaları dışında herhangi bir karar alınmamıştır.

3.1.2.8 İstanbul'un Tarihi Alanları, Türkiye

Eşsiz ve kendine özgü bir silüete sahip İstanbul, coğrafi olarak stratejik konumunun kattığı değerinin yanı sıra 2000 yılı aşkın bir tarihe şahitlik etmiş bir yerleşmedir. Politik, dini ve sanat merkezi olmuş, Doğu Roma İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu'na başkentlik etmiş yarımada, başlangıcı 5. yüzyıla tarihlenen tarihi surlarla çevrilidir. Kuzeyde doğal bir liman Haliç ve doğuda İstanbul Boğazı ve güneyde Marmara denizi ile çevrilmiştir (WHC/OUV_356, 2011).

Boğaz, Balkanlar, Anadolu, Karadeniz ve Akdeniz arasında önemli bir aksın belirleyicisi niteliğindedir ve yerleşme, Boğaz'a nazır biçimlenmiş herbiri farklı bir tarihi dönemin, farklı kültür ve dinlerin yansıması olan mimari şaheserleri barındırmaktadır. Anıt eserlerin yanı sıra Zeyrek ve Süleymaniye'deki sivil mimarlık örneklerinden türbe ve mezarlarına, silüetinden arkeolojik alanlarına, hamamlarından sarnıçlarına dek küçük-büyük ölçekli, yeraltı ve yerüstü birçok özel yapıyı barındırmakta, imparatorluk dönemlerine ait benzersiz mimari başyapıtları kapsamaktadır (WHC/OUV_356, 2011).

Kriter (i): İstanbul'un Tarihi Alanları, Trallesli Anthemios ve Miletli Isidoros tarafından 532-537 yıllarında tasarlanan Aya Sofya ve Mimar Sinan tarafından 1550-1557 yıllarında tasarlanan Süleymaniye Külliyesi gibi Osmanlı ve Bizans dönemlerine ait eşsiz mimari başyapıtları içermektedir.

Kriter (ii): İstanbul'daki anıtsal yapıların, tarih boyunca hem Avrupa hem de Yakın Doğu'daki mimari, anıtsal sanatlar ve kentsel mekan organizasyonu gelişimi üzerinde dikkate şayan etkileri olmuştur. Bu nedenle 447 yılında inşa edilen ikinci savunma hattı ile II. Theodosius'un 6.650 m'lik Kara Surları askeri mimari için önde gelen mimari kaynaklardan biridir. Ayasofya ise pek çok kilise ve sonraki dönem camileri için bir model olmuş, İstanbul saray ve kilise mozaikleri de doğu ve batı sanatını etkilemiştir.

Kriter (iii): İstanbul, bir kısmı sanat eserleri ile bağlantılı çok sayıdaki üstün nitelikli yapı türleri ile Bizans ve Osmanlı medeniyetlerine dair eşsiz bir tanıklık üstlenmiştir. Bunlardan bazıları; surlar, mozaik ve freskli kilise ve saraylar, anıtsal sarnıçlar, sultan türbeleri, camiler, medreseler ve hamam yapılarıdır. Süleymaniye ve Zeyrek bölgesinde yer alan önemli dini yapılar etrafında şekillenen geleneksel yerleşim, son dönem Osmanlı şehir dokusunun müstesna örneklerindendir.

Kriter (iv): Şehir, mimari ve teknik bütünlük oluşturan ve insanlık tarihi aşamalarına örnek teşkil eden birçok eşsiz eserden oluşmaktadır. Özellikle Topkapı Sarayı ve Süleymaniye Camii Külliyesi, tüm eklentileri ile birlikte (kervansaraylar, medreseler, şifahaneler, hamam binaları, imarethaneler ve hanedana mensup sultan türbeleri) Osmanlı döneminin saray ve külliyelerine dair üstün örnekler teşkil etmektedir.

İstanbul'un Tarihi Alanları, (i)(ii)(iii)(iv) olmak üzere, ilk dört kriterle 1985 yılında listeye dâhil olmuştur. Varlığın yönetim planı alanı 765,5 ha'dır. Yönetim yapısı merkezi ve yerel yönetimle çeşitli devlet kurumlarının ortak sorumluluklarını kapsamaktayken (WHC/OUV_356, 2011), 2016 yılında kanun hükmünde kararname ile doğrudan merkezi yönetimin sorumluluğu altına girmiştir (6745 ve 2863 sayılı kanunlar, alan yönetimi Ek-2A maddesi revizyonu, 2016).

Dünya Miras Alanı'nı (DMA) yönetmesi amacıyla 2006 yılında yerel yönetim (İstanbul Büyükşehir Belediyesi) tarafından kurulan Alan Başkanlığı da aynı kararnameyle merkezi yönetim (Kültür ve Turizm Bakanlığı) idaresine geçmiştir. ÜED Beyanı'nda, varlığın ulusal koruma mevzuatı ile yasal olarak korunduğu; yasal korumanın ve yönetim mekânizmalarının varlığın uygun şekilde korunmasını sağlamak için yeterli olduğu; alanda restorasyon ve koruma projelerinin uluslararası fonlardan destek alınmaksızın hükümet, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul İl Özel

İdaresine ek olarak, Avrupa Kültür Başkenti kapsamında, ilgili fonlarla gerçekleştirildiği bildirilmiştir (WHC/OUV_356, 2011).

Şekil 3.9 : İstanbul Tarihi Yarımada'dan genel bir görünüm (Anonim, 2018).

Varlığın, PR 1. döngüsü 2006'da, 2. döngüsü ise 2014'te gerçekleştirilmiştir. Birinci döngüde yönetim faaliyetleri yaygın olarak; devam eden, önemli, orta kapasiteli ve kapasite artışı söz konusu nitelendirmeleriyle tanımlanmaktadır. Koruma mevzuatı, tarihi alanların turizm merkezleri olarak ilan edilmesi, yasayla tarihi kentsel rehabilitasyon/yenileme alanlarının deklarasyonu, kültürel miras özelinde koruma düzenlemesi vb. çalışmaların yeterince etkili olduğu; yönetim planı hazırlanacağı; koruma, uygulama ve izleme birimlerinin kurulacağı; koruma mevzuatında değişiklikler yapılacağı ifade edilmiştir (WHC/PR.1_356, 2006). Alan yönetiminde etkili kamu yetkilileri için, 2006'da ulusal, bölgesel ve yerel olarak bir sıralama gözetilmekte; 2004'te yönetim kurulu oluşturulmasına rağmen henüz bir alan başkanı olmadığına ve bunun gerekliliğine dikkat çekilmekte; tüm bu maddelerden sonra da mevcut yönetim sisteminin yeterince etkili olduğu vurgulanmaktadır (WHC/PR.1_356, 2006). Alanda yapılan çalışmalar için temel bir finansman kaynağı bulunmamaktadır, ancak her yıl devlet tarafından tahsis edilen fonlar, koruma için devlet ve belediye bütçelerinden sağlanan destekler, çeşitli uluslararası fonlardan

sağlanan destekler, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen hibelerin %10'u vb. kaynaklardan bahsedilmekte ve yeterli olduğu ifade edilmektedir (WHC/PR.1_356, 2006).

Kalkınma, doğal afetler, mevcut nüfus, turizm/turizm baskısı, alanda düşük gelir gruplarının artması, ziyaretçiler için ulaşım ve otopark sorunları, yüksek deprem riski, büyük miktarda ticari faaliyetler tehditler olarak sıralanmakta; koruma ve yönetim DMA statüsünün getirdiği temel fayda olarak sayılmaktadır. Halkın koruma bilincinin artırılması, yerel, bölgesel ve ulusal otoriteler arasında her türlü inşaat faaliyetlerinde hassasiyet ve duyarlılık artışı yönetimin güçlü yanları; yönetim planı hazırlamanın uzun bir süreç olması yönetimin zayıf yanları olarak tespit edilmiş; yönetim planının revize edilmiş koruma yasasına uygun olarak hazırlanması ise gelecek eylemler arasında ifade edilmiştir (WHC/PR.1_356, 2006).

PR 2. döngüde (2014) alanın genel yönetim sistemi: devletin yönetimi; koruyucu mevzuatta yönetim, geleneksel koruyucu önlemler veya geleneksel yasalar, mutabakat yönetimi ile diğer etkili yönetim sistemlerinin karması olarak açıklanmıştır (WHC/PR.2_356, 2014). 2006'da alan başkanlığının kurulduğu, alan başkanının ancak 1. döngü sonrasında belirlendiği, danışma kurulu ve sekretaryanın oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Yönetim planı sınırlarının 2009'da belirlendiği; yönetim planı çalışmalarının hazırlandığı; 2011'de planın kabul edilerek uygulamaya geçildiği ve 2012'de revizyon çalışmalarının başlatıldığını aktaran rapor, 2011'de 1/5000 koruma planının, ardından 1/1000 uygulama planının onaylandığı bilgisini vermektedir. Raporda dikkat çeken ifadeler arasında "yönetim planının, varlığın ÜED'ni korumada kısmen yeterli olduğu ve bir eylem planı bulunmasına rağmen ancak yalnızca birkaç maddenin uygulandığı" ifadeleri yer almakta; temel tehditler ulaşım altyapısının kullanımından kaynaklanan etkiler, mirasın sosyal ve kültürel kullanımları (mirasın toplumsal değeri, geleneksel yaşam şekilleri ve bilgi sistemindeki değişiklikler, kimlik, sosyal uyum, yerel nüfus ve toplumdaki değişiklikler, turizm/ ziyaretçi/ rekreasyon etkileri); ani ekolojik ve jeolojik olaylar ya da afetler olarak sıralanmaktadır (WHC/PR.2_356, 2014).

2016'da yasal bir değişiklik söz konusu olmuş, alan yönetimi üzerine ilgili maddeler içeren 6745 sayılı kanun ve 2863 sayılı kanun Ek 2 A maddesi revize edilmek suretiyle kentsel sit alanlarında alan yönetimi ile ilgili tüm yetkiler bu yerleşimde

etkin belediyeden alınarak Kültür ve Turizm Bakanlığı devredilmiştir. Böylece 07.12.2016'da yasa gereği Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanı atanmış; İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Kültür Varlıkları Müzeler Genel Müdürlüğü arasında 10 yıllık Ortak Hizmet Protokolü imzalanmıştır (İstanbul Alan Başk., 2018).

2018'de Başbakanlık sisteminin kaldırılarak Cumhurbaşkanlığı Başkanlık sistemine geçilmesiyle Cumhurbaşkanlığı 4 sayılı kararnamesi yayınlanmış, kararnamenin 692. maddesi gereğince Başbakanlığa bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yerine tüm görevlerini gerçekleştirmek üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı ve özel bütçeli Vakıflar Genel Müdürlüğü kurulduğu bildirilmiştir (T.C.C.B. Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü, 2018)

Taraf Devlet, 1992-94, 1997-2000, 2003-2013, 2015, 2017-2018 yılları arasında, DMM'ne toplam 21 tane Koruma Durumu Raporu sunmuştur. Bu raporlarda bahsi geçen toplam 86 tehdidin; 21'i yönetim sistemi/yönetim planı (1992-1994, 1997-2000, 2003-2013, 2015, 2017, 2018), 18'i yönetim faaliyetleri (1994, 1997-2000, 2003-2004, 2006-2013, 2015, 2017, 2018) ve biri de yasal çerçeveyi (2004) vurgulamaktadır (WHC/SOC_356, 2018).

DMK, DMA ile ilişkili toplam kırkdört karar almış bulunmaktadır. Kararlar; 1985'te listeye kayıt, yine 1985'te Oturum Raporu genel kararlarda kayıt bildirimi kararı, 1986'da teknik işbirliği taleplerine ilişkin karar, 1986 ve 1987'de ekipman alımı için uluslararası para yardım talebine ilişkin kararlar, 1992'de kentsel gelişim planı hakkında bilgi sağlanmasına ilişkin karar, Ayasofya mozaiklerinin restorasyonu için uluslararası para yardım talebine ilişkin iki karar ve planlarla ilgili olarak Koruma Durumu-Misyon Ziyaretine ilişkin karar, 1993'te Ayasofya'ya mali destek ve koruma durumuna ilişkin iki karar, 1994'te Ayasofya mozaiklerinin restorasyonu için uluslararası para yardım talebine ilişkin üç karar ve Ayasofya ile İstanbul Surları Koruma Durumuna ilişkin karar, 1997'de Koruma Durumuna ilişkin karar, 1998'de Balat bölgesi rehabilitasyonu ve Zeyrek'teki ahşap konutların durumu; Ayasofya mozaiklerinin restorasyonu için uluslararası para yardımı; Koruma Durumu Raporu, Fatih Sakinleri Evi için teknik işbirliği ve para yardımı için açıklama talebi konularını içeren altı karar verilmiştir. 1999'da Ayasofya, Zeyrek'te İstanbul Teknik Üniversitesi'nin envanter çalışmaları ve Mimarlar Odası'nın ahşap yapıların

restorasyonu için eğitim programı eylem planını, Koruma Planı onayının kaygı uyandırdığını aktaran karar; Surların içinde kalan yapı ve anıtların belgelenmesi için teknik işbirliği adı altında uluslararası para yardımını içeren karar; Koruma Durumuna ilişkin karar; depremin yapılardaki etkisini, kentsel gelişim ve koruma planı çalışmaları hakkındaki bilgileri değerlendiren karar olmak üzere dört karar verilmiştir. 2000'de koruma durumu kararı, 2003'te koruma planı, Zeyrek, metro çalışmaları ve arkeolojik alanlar üzerine etkisi, uluslararası yardım konularını içeren karar, 2004'te Marmaray Tüp Geçit Tüneli, Fener - Balat kentsel rehabilitasyon projeleri, Türk Ahşap Birliği'nin ahşap sivil mimarlık örnekleri üzerine farkındalık uyandırması konularını içeren karar alınmıştır. 2005'teki kararda, Fener-Balat "Çatıları Kurtar" kampanyası, "İstanbul: Müze Şehri" projesi, koruma ve kalkınma planları ve Theodosius Surları'nın güçlendirilmesinde hassasiyet gösterilmesi konularına değinilmiştir. 2006'da koruma çalışmalarının "Avrupa Kültür Başkenti 2010" girişimiyle bütünleştirilmesi; Zeyrek ve Süleymaniye'deki ahşap evlerin durumu; Tekfur Sarayı ve Anemas Zindanları'nı içeren Ayvansaray restorasyonlarının durdurulmasına dair memnuniyet; koruma planı ve koruma uygulama planıyla entegre bir yönetim planı hazırlanması gerekliliği; Haliç Metro Geçiş Köprüsü, Dubai Kuleleri, Haydarpaşa ve Galataport projeleri gibi büyük ölçekli projeler ve Four Seasons Hotel'in genişleme projesinin gözden geçirilmesi ve KÜMED yapılması kararda yer alan temel konulardır.

2007, 2008 ve 2009 yıllarındaki kararlarda da büyük projeler için özellikle Haliç Metro Geçiş Köprüsü için KÜMED yapılması tavsiye edilirken, yönetim planının tamamlanması, yönetim sisteminin uygulanması, UNESCO DMM ile temas halinde olacak bir ofis kurulması vurgulanmaktadır. Ayrıca 2009'daki kararda Avrasya Tüp Geçit Tüneli'nin oluşturacağı trafik yükü ve 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması hakkındaki kanunun olası negatif etkilerine dikkat çekilmiştir. 2010'daki iki karardan biri Restrospektif envantere yanıt olarak varlıkların sınır ve alanlarının netleştirilmesi kararıyken, bir diğeri alan yönetimi birimi kurulduğunu ve yönetim planı çalışmalarının tamamlanması gerektiğini bildirmekte, 2007-2009 arasındaki konuları yinelerken tavsiyeleri de tekrar dile getirmektedir.

2011'deki DMK kararı doğrudan ve yalnızca Haliç Metro Köprüsü ile ilgilenmektedir. 2011'deki ikinci karar ise Retrospektif ÜED Beyanı'nın kabulü kararıdır. 2012 kararında Haliç Metro Köprüsü ve etki hafifletme çalışmalarına, yenileme projeleri, yönetim planının gözden geçirilmesi konularına değinilmiştir. 2013'te yönetim planı, Haliç Metro Köprüsü, Avrasya Tüp Geçit Projesi'nin Mermer Kule-deniz ve kara surları ilişkisi, Yenikapı Rekreasyon Alanı Projesi ve KÜMED yapılmamış olması, Osmanlı ahşap konutlarının kaybı konuları kararda yer almıştır. 2015 kararı, 2013 kararının devamı niteliği taşımakta, aynı konuları gündeme getirmektedir. Ek olarak, deniz surları ve Theodosius Surları için acil entegre bir plana ihtiyaç olduğunu bildirmektedir.

2017'de varlığın sınırlarında gerçekleştirilen küçük değişiklikler ve alanı oluşturan dört bileşenin isimlerinin sadeleştirilmesi kararı ile yine 2017'de büyük projeler, ÜED'e etkileri ve etki değerlendirme çalışmalarından bahsedilmektedir. Bu projeler arasında Avrasya Tüneli, Yenikapı Rekreasyon Alanı, Yenikapı Etkinlik Çadırı, Topkapı Kültür Parkı, Planetaryum, İstanbul Şehir Müzesi gibi büyük ölçekli tasarım projeleri, Zeyrek ve Kariye camilerinin restorasyonu, Ayasofya Medresesi'nin rekonstrüksiyonu, Karasurlarının rehabilitasyonu gibi büyük ölçekli restoasyon projeleri, kentsel dönüşüm projeleri sıralanmaktadır.

2018 kararı, KÜMED sürecinin yönetim planına dahil edilmesi, Osmanlı ahşap evler ilgili çalışma başlatılması, büyük çaplı restorasyon projeleri için KÜMED hazırlanmış olması hakkında memnuniyet bildirmektedir (WHC/CD_356, 2018). DMK tarafından alanla ilişkili kayıt ve revize çalışmaları dışında büyük ölçekli projeler, ÜED kaybı, KÜMED ve yönetim planı/sistemi eksikliğine dair kararlar alınmıştır.

1993'te Misyon Ziyareti, 1997, 1998, 1999 ve 2000'de Reaktif İzleme Misyon Ziyaretleri Ayasofya Restorasyonları odaklıdır. 2001'de metro geçiş köprüsünün DMA'nın değerine etkisi üzerine misyon gerçekleşmişken, 2008'de Misyon, 2009, 2012 ve 2016'da Reaktif İzleme Misyon Ziyaretleri'nde alanın durumu değerlendirilmiştir (WHC/CD_356, 2018).

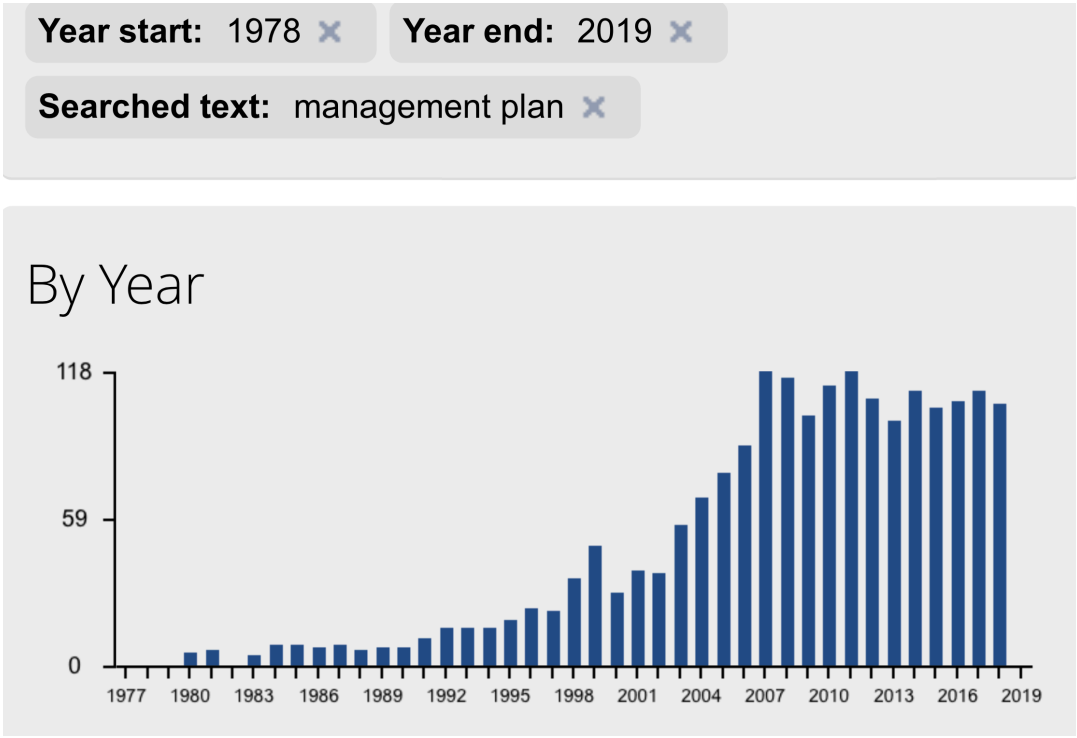
Ayrıca DMA, Sulukule Yenileme Alanı çalışması nedeniyle DMM tarafından oluşturulan "En İyi Uygulama"lar arasında yer almaktadır (WHC/BP_356, 2005).

3.1.3 Küçük ölçekli kentsel kültürel miras alanları örneklem seçimi

İlk örneklem kümesi seçim kriterleri, büyük yüzölçümdeki çoklu kritere sahip alanlar arasından 1978-1989 yılları arasında henüz kültür varlıkları için yönetim planı aranmaksızın DML'ne kaydolan kentsel kültürel alanlarını ortaya çıkarmıştır.

İkinci örneklem kümesinde seçim kriterleri, çalışmanın son bölümünde detaylarıyla aktarılan Kastamonu şehrinin özellikleri dikkate alınarak belirlenmiştir. Şehrin tarihi çekirdeğinin küçük ölçekli kentsel bir alan olması nedeniyle birincil kriter yüzölçüm, ikincil kriter ise kentsel alan niteliğidir. Üçüncül kriter olarak alan yönetimi sorgusu yapabilmek için kentsel kültürel miras alanlarının UNESCO DML'ndeki durumları ve listeye giriş yılları dikkate alınmıştır.

5. bölümde detaylarıyla çalışılmış olan Kastamonu, kültürel varlıklar için altı kriterden ii ve iv kriterleriyle uygunluk göstermektedir. Bu iki kriterle birlikte UNESCO DML'ne giren kentsel kültürel alanlar için Çizelge 3.3 oluşturulmuş ve ardından Çizelge 3.3 üzerinden eleme yapılarak Çizelge 3.4 oluşturulmuştur. Yüzölçümü 200 ha'dan küçük kentsel yerleşmeler 1990-1995 yıllarında listeye kaydoldukları takdirde Çizelge 3.4'e aktarılmıştır.

Şekil 3.10 : 1978 ile 2019 yılları arasında DMK tarafından yönetim planları hakkında alınan kararları gösteren grafik (WHC/CD, 2019).

DMK Komite Kararları incelendiğinde, 1978-1989 yılları arasında kültürel miras alanlarında yönetim planı kavramına rastlanmazken 1980'den 1990'a dek bu kavram doğal alanlarla ilişkilendirilerek dile getirilmiştir. Kararlarda, teknik işbirliği talebi ve doğal alanlarla ilgili yönetim planı hazırlanması gerektiği vurgusu yer almaktadır. Bu yıllarda alınan toplam 32 karardan yalnızca 4 karar kültürel miras alanları ve yönetimleriyle ilişkilidir. Oysa 1990-1995 yılları arasında birçok kültürel miras alanıyla ilişkili olarak yönetim planı talep edilmiştir. 1996'da ise 20 karardan yine sadece 4 karar kültür varlıklarıyla ilişkilidir. Bu durumda, 1978'den 2019'a dek DMK kararları da dikkate alınarak 1990-1995 yıl bandının kültür varlıkları özellikle kentsel kültürel alanlar açısından önemli bir aralık olduğu tespit edilmiştir.Tüm bunların yanı sıra 1997'de İngiltere'nin Hadiran Surları için hazırlanan yönetim planıyla DMM tarafından övülmesi, 1999'da DMK yönetim planlarıyla ilişkili 45 karar alınmışken 2000'den sonra karar sayısındaki hızlı artış dikkat çekicidir. Ancak örneklem kümesinde, yalnızca ilk evrede hazırlanan yönetim planlarının durumu ve alana yansımaları analiz edilmek istenmektedir.

İlk seçkide "DMA kavramının ilk 10 yılında listeye girmiş varlık yüzölçümü 200 ha'dan büyük ve çok kriterli alanların alan yönetimi süreçleri nasıl ilerledi? Büyük yüzölçüm ve çok kriter ÜED'in korunmasında doğrudan etkili mi? DMM ve danışma organlarınca, yönetim planı kavramı şart koşulmazken ve sadece tavsiye niteliği taşırken hangi alanlar, hangi zaman aralığında yönetim planı hazırladı? Bu alanlar için tespit edilen temel tehditler nelerdi?" soruları üzerinden alanlar analiz edilmeye çalışılmıştır.

İkinci seçki olan bu bölümde ise benzer şekilde, "DMA kavramının ikinci 10 yılının ilk evresinde listeye girmiş varlık yüzölçümü 200 ha'dan küçük ve az kriterli alanların alan yönetimi süreçleri nasıl ilerledi? Küçük yüzölçüm ve az kriter ÜED'in korunmasında doğrudan etkili mi? DMM ve danışma organlarınca, yönetim planı kavramı aktif bir halde talep edilirken hangi alanlar, hangi zaman aralığında yönetim planı hazırladı? Bu alanlar için tespit edilen temel tehditler nelerdi?" sorularına yanıt aranmıştır.

Çizelge 3.3 : (ii) ve (iv) kriterleri sabit olmak üzere daha fazla kriterle DML'ne kaydedilen varlıklar.

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	Tampon Bölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye Giriş Yılı	Yerleşim Yeri
Salzburg Şehri Tarihi Merkezi	Avusturya	(ii)(iv)(vi)	Kültürel	236 ha	467 ha	Liste	1996	CZY
Graz Şehri - Tarihi Merkez ve Eggenberg Şatosu	Avusturya	(ii)(iv)	Kültürel	-	-	Liste	1999	CZY
Viyana Tarihi Merkezi	Avusturya	(ii)(iv)(vi)	Kültürel	371 ha	462 ha	Tehlike Alt. Liste	2001	CZY
Brugge Tarihi Merkezi	Belçika	(ii)(iv)(vi)	Kültürel	410 ha	168 ha	Liste	2000	CZY
Potosí Şehri	Bolivya	(ii)(iv)(vi)	Kültürel	2211 ha	-	Tehlike Alt. Liste	1987	CZY
Olinda Kasabası Tarihi Merkezi	Brezilya	(ii)(iv)	Kültürel	190.9 ha	624 ha	Liste	1982	CZY
Diamantina Kasabası Tarihi Merkezi	Brezilya	(ii)(iv)	Kültürel	28.5 ha	-	Liste	1999	CZY
Goiás Kasabası Tarihi Merkezi	Brezilya	(ii)(iv)	Kültürel	40.3 ha	43.5 ha	Liste	2001	CZY
Pekin ve Shenyang'daki Ming ve Qing Haned. İmpar. Sarayları	Çin	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	12.96 ha	153.1 ha	Liste	1987	CZ
Antik Ping Yao Şehri	Çin	(ii)(iii)(iv)	Kültürel	245.62 ha	95.99 ha	Liste	1997	CZY
Macao Tarihi Merkezi	Çin	(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	16.1678 ha	106.791 ha	Liste	2005	CZY

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) Kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var
Varlığın SOC Raporlarındaki tehdit: "Yönetim ve Kurumsal Faktörler"

BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	Tampon Bölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye Giriş Yılı	Yerleşim Yeri
Kaiping Diaolou ve Köyleri	Çin	(ii)(iii)(iv)	Kültürel	371.948 ha	2,738.052 ha	Liste	2007	CZY
Diocletian Sarayı ile Split Tarihi Kompleksi	Hırvatistan	(ii)(iii)(iv)	Kültürel	20.8	-	Liste	1979	CZY
Trogir Tarihi Şehri	Hırvatistan	(ii)(iv)	Kültürel	6.4 ha	4.8 ha	Liste	1997	CZY
Cienfuegos Kentsel Tarihi Merkezi	Küba	(ii)(iv)	Kültürel	70 ha	105 ha	Liste	2005	CZY
Kutná Hora: St. Barbara Kilisesi ve Sedlec'deki Meryem Ana Katedrali ile Tarihi Şehir Merkezi	Çekya	(ii)(iv)	Kültürel	62.437 ha	649.9 ha	Liste	1995	CZY
Santo Domingo Kolonyal Şehri	Dominik Cumhuriyeti	(ii)(iv)(vi)	Kültürel	106 ha	-	Liste	1990	CZY
Quito Şehri	Ekvator	(ii)(iv)	Kültürel	320 ha	-	Liste	1978	CZY
Santa Ana de los Rios de Cuenca Tarihi Merkezi	Ekvator	(ii)(iv)(v)	Kültürel	224.14 ha	1,836.14 ha	Liste	1999	CZY
Tallinn (Eski Şehir) Tarihi Merkezi	Estonya	(ii)(iv)	Kültürel	113 ha	2,253 ha	Liste	1997	CZY
Harar Jugol, Tarihi Sur Şehir	Etiyopya	(ii)(iii)(iv)(v)	Kültürel	48 ha	-	Liste	2006	CZY
Paris, Seine Kıyıları	Fransa	(i)(ii)(iv)	Kültürel	365 ha	-	Liste	1991	CZY

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) Kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var
Varlığın SOC Raporlarındaki tehdit: "Yönetim ve Kurumsal Faktörler"

BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	Tampon Bölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye Giriş Yılı	Yerleşim Yeri
Carcassonne Tarihi Sur Şehri	Fransa	(ii)(iv)	Kültürel	11 ha	1,358 ha	Liste	1997	CZY
Lyon'un Tarihi Bölgesi	Fransa	(ii)(iv)	Kültürel	427 ha	323 ha	Liste	1998	CZY
Provins, Ortaçağ Fuarları Şehri	Fransa	(ii)(iv)	Kültürel	108 ha	1,365 ha	Liste	2001	CZY
Le Havre, Auguste Perret'nin yeniden inşa ettiği şehir	Fransa	(ii)(iv)	Kültürel	133 ha	114 ha	Liste	2005	CZY
Bordeaux, Ay'ın Limanı	Fransa	(ii)(iv)	Kültürel	1,731 ha	11,974 ha	Liste	2007	CZY
Rammelsberg Madenleri, Goslar Tarihi Kenti ve Üst Harz Su Yönetim Sistemi	Almanya	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	1,009.89 ha	5,654.69 ha	Liste	1992	CZY
Bamberg Şehri	Almanya	(ii)(iv)	Kültürel	142 ha	444 ha	Liste	1993	CZY
Stralsund ve Wismar Tarihi Merkezleri	Almanya	(ii)(iv)	Kültürel	168 ha	448 ha	Liste	2002	CZY
Stadtamhof ile Regengsburg Tarihi Şehri	Almanya	(ii)(iii)(iv)	Kültürel	182.8 ha	775.6 ha	Liste	2006	CZY
Rodos Ortaçağ Şehri	Yunanistan	(ii)(iv)(v)	Kültürel	65.85 ha	-	Liste	1988	CZY
Antigua Guatemala	Guatemala	(ii)(iii)(iv)	Kültürel	49.57 ha	-	Liste	1979	CZY

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) Kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var
Varlığın SOC Raporlarındaki tehdit: "Yönetim ve Kurumsal Faktörler"

BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	Tampon Bölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye Giriş Yılı	Yerleşim Yeri
Roma Tarihi Merkezi, Şehrin Kutsal Makam Varlığı, Ekstretoryal Hakları ve San Paolo Fuori le Mura	Holy See-İtalya	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	1,430.8 ha	-	Liste	1980	CZY
Vatican Şehri	Holy See	(i)(ii)(iv)(vi)	Kültürel	44 ha	-	Liste	1984	CZY
Budapeşte, Tuna Nehri Kıyıları, Buda Şatosu ve Andrassy Bulvarı dahil	Macaristan	(ii)(iv)	Kültürel	473.3 ha	493.8 ha	Liste	1987	CZY
Bam ve Kültürel Peyzajı	İran	(ii)(iii)(iv)(v)	Kültürel	-	-	Liste	2004	
Tel Aviv'in Beyaz Şehri - Modern Akım	İsrail	(ii)(iv)	Kültürel	140.4 ha	197 ha	Liste	2003	CZY
Florence Tarihi Merkezi	İtalya	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	505 ha	10,480 ha	Liste	1982	CZY
Venedik ve Lagünü	İtalya	(i)(ii)(iii)(iv)(v)(vi)	Kültürel	70.176,40 ha	-	Liste	1987	CZY
Ferrara, Rönesans Şehri ve Po Deltası	İtalya	(ii)(iii)(iv)(v)(vi)	Kültürel	46,712 ha	117,649 ha	Liste	1995	CZ
Siena Tarihi Merkezi	İtalya	(i)(ii)(iv)	Kültürel	170 ha	9.907 ha	Liste	1995	CZY
Pienza Şehri Tarihi Merkezi	İtalya	(i)(ii)(iv)	Kültürel	4.41 ha	-	Liste	1996	CZY
Costiera Amalfitana	İtalya	(ii)(iv)(v)	Kültürel	11,231 ha	-	Liste	1997	CZ

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) Kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var
Varlığın SOC Raporlarındaki tehdit: "Yönetim ve Kurumsal Faktörler"

BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	Tampon Bölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye Giriş Yılı	Yerleşim Yeri
Portovenere, Cinque Terre ve Adalar (Palmaria, Tino ve Tinetto)	İtalya	(ii)(iv)(v)	Kültürel	4,689.25 ha	-	Liste	1997	CZ
Urbino Tarihi Merkezi	İtalya	(ii)(iv)	Kültürel	29.23 ha	3,608.5 ha	Liste	1998	CZY
Assisi, San Francesco Bazilikası ve Diğer Fransisken Siteleri	İtalya	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	Kültürel	14,563.25 ha	4,086.7 ha	Liste	2000	CZ
Verona Şehri	İtalya	(ii)(iv)	Kültürel	444.4 ha	303.98 ha	Liste	2000	CZY
Val di Noto'nun Geç Barok Şehirleri (Güney-Doğu Sicilya)	İtalya	(i)(ii)(iv)(v)	Kültürel	112.79 ha	305.8 ha	Liste	2002	CZY
Cenova: Le Strade Nuove ve Palazzi dei Rolli'nin Sistemi	İtalya	(ii)(iv)	Kültürel	15.777 ha	113 ha	Liste	2006	CZY
Lamu Eski Şehir	Kenya	(ii)(iv)(vi)	Kültürel	15.6 ha	1,200 ha	Liste	2001	CZ
Timbuktu	Mali	(ii)(iv)(v)	Kültürel	-	-	Tehlike Alt. Liste	1988	
Mexico City ve Xochimilco Tarihi Merkezi	Meksika	(ii)(iii)(iv)(v)	Kültürel	3010,88 ha	8561,69 ha	Liste	1987	CZY
Oaxaca Tarihi Merkezi ve Monte Albán Arkeoloji Bölgesi	Meksika	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	375 ha	121 ha	Liste	1987	CZY

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) Kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var
Varlığın SOC Raporlarındaki tehdit: "Yönetim ve Kurumsal Faktörler"

BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	Tampon Bölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye Giriş Yılı	Yerleşim Yeri
Puebla Tarihi Merkezi	Meksika	(ii)(iv)	Kültürel	690 ha	-	Liste	1987	CZY
Tarihi Guanajuato Şehri ve Yanındaki Madenler	Meksika	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	2,167.5 ha	-	Liste	1988	CZ
Morelia Tarihi Merkezi	Meksika	(ii)(iv)(vi)	Kültürel	390 ha	-	Liste	1991	CZY
Zacatecas Tarihi Merkezi	Meksika	(ii)(iv)	Kültürel	207.72 ha	109.15 ha	Liste	1993	CZY
Queretaro'nun Tarihi Anıtlar Bölgesi	Meksika	(ii)(iv)	Kültürel	258.30 ha	141.67 ha	Liste	1996	CZY
Tlacotalpan'ın Tarihi Anıtlar Bölgesi	Meksika	(ii)(iv)	Kültürel	75 ha	320 ha	Liste	1998	CZY
Campeche'nin Tarihi Sur Şehri	Meksika	(ii)(iv)	Kültürel	181 ha	-	Liste	1999	CZY
San Miguel'in Koruyucu Şehri ve Jesus Nazareno de Atotonilco Tapınağı	Meksika	(ii)(iv)	Kültürel	46.95 ha	47.03 ha	Liste	2008	CZY
Kotor'un Doğal ve Kültür-Tarihi Bölgesi	Karadağ	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	14,600 ha	36,491 ha	Liste	1979	CZY
Marrakesh Şehri	Fas	(i)(ii)(iv)(v)	Kültürel	1,107 ha	-	Liste	1985	CZY
Tetouan Şehri (Titawin)	Fas	(ii)(iv)(v)	Kültürel	6.5 ha	-	Liste	1997	CZY

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) Kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var
Varlığın SOC Raporlarındaki tehdit: "Yönetim ve Kurumsal Faktörler"

BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	Tampon Bölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye Giriş Yılı	Yerleşim Yeri
Essaouira Şehri (Mogador)	Fas	(ii)(iv)	Kültürel	56.7 ha	-	Liste	2001	CZY
Mazagan'ın Portekiz Şehri (El Cedide)	Fas	(ii)(iv)	Kültürel	7.5 ha	-	Liste	2004	CZY
Rabat, Modern Başkent ve Tarihi Şehir: Ortaklaşa bir Miras	Fas	(ii)(iv)	Kültürel	348.59 ha	-	Liste	2012	CZY
Willemstad Tarihi Bölgesi, İç Şehir ve Limanı, Curaçao	Hollanda	(ii)(iv)(v)	Kültürel	86 ha	87 ha	Liste	1997	CZY
Droogmakerij de Beemster (Beemster Polder)	Hollanda	(i)(ii)(iv)	Kültürel	7.208 ha	-	Liste	1999	CZ
Panama Viejo Arkeolojik Sit Alanı ve Panama Tarihi Bölgesi	Panama	(ii)(iv)(vi)	Kültürel	57.4 ha	-	Liste	1997	CZ
Vigan Tarihi Şehri	Filipinler	(ii)(iv)	Kültürel	-	-	Liste	1999	CZY
Torun Ortaçağ Kasabası	Polonya	(ii)(iv)	Kültürel	48 ha	300 ha	Liste	1997	CZY
Evora Tarihi Merkezi	Portekiz	(ii)(iv)	Kültürel	-	-	Liste	1986	CZY
Guimaraes Tarihi Merkezi	Portekiz	(ii)(iii)(iv)	Kültürel	19.45 ha	99.23 ha	Liste	2001	CZY
Novgorod ve Çevresi Tarihi Anıtları	Rusya	(ii)(iv)(vi)	Kültürel	-	-	Liste	1992	CZ

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) Kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var
Varlığın SOC Raporlarındaki tehdit: "Yönetim ve Kurumsal Faktörler"

BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	Tampon Bölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye Giriş Yılı	Yerleşim Yeri
Kazan Kremlin Tarihi ve Mimari Kompleksi	Rusya	(ii)(iii)(iv)	Kültürel	13.45 ha	115 ha	Liste	2000	CZY
Yaroslavi Şehri Tarihi Merkezi	Rusya	(ii)(iv)	Kültürel	110 ha	580 ha	Liste	2005	CZY
Saint-Louis Adası	Senegal	(ii)(iv)	Kültürel	-	-	Liste	2000	CZY
Kordoba Tarihi Merkezi	İspanya	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	80,28 ha	-	Liste	1984	CZY
Toledo Tarihi Şehri	İspanya	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	259.85 ha	7,669.28 ha	Liste	1986	CZY
Salamanca Eski Şehri	İspanya	(i)(ii)(iv)	Kültürel	50.78 ha	130.3 ha	Liste	1988	CZY
Alcala de Henares Tarihi Bölgesi ve Üniversitesi	İspanya	(ii)(iv)(vi)	Kültürel	78.38 ha	106.68 ha	Liste	1998	CZY
San Cristobal de La Laguna	İspanya	(ii)(iv)	Kültürel	60.38 ha	23.71 ha	Liste	1999	CZY
Aranjuez Kültürel Peyzaj	İspanya	(ii)(iv)	Kültürel	2,047.5601 ha	16,604.5605 ha	Liste	2001	CZ
Ubeda ve Baeza'da Rönesans Anıtsal Toplulukları	İspanya	(ii)(iv)	Kültürel	9 ha	176 ha	Liste	2003	CZ
Paramaribo'nun Tarihi İç Şehir	Surinam	(ii)(iv)	Kültürel	30 ha	60 ha	Liste	2002	CZY
Gammelstad Kilisesi, Lulea	İsveç	(ii)(iv)(v)	Kültürel	16.402 ha	243.474 ha	Liste	1996	CZY
Karlskrona Limanı	İsveç	(ii)(iv)	Kültürel	320.417 ha	1,105.077 ha	Liste	1998	CZ

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) Kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var
Varlığın SOC Raporlarındaki tehdit: "Yönetim ve Kurumsal Faktörler"

BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	Tampon Bölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye Giriş Yılı	Yerleşim Yeri
İstanbul'un Tarihi Alanları	Türkiye	(i)(ii)(iii)(iv)	Kültürel	765.5 ha	-	Liste	1985	CZY
Safranbolu Şehri	Türkiye	(ii)(iv)(v)	Kültürel	193 ha	-	Liste	1994	CZY
Bath Şehri	İngiltere	(i)(ii)(iv)	Kültürel	2,900 ha	-	Liste	1987	CZY
Edinburgh Eski ve Yeni Şehirleri	İngiltere	(ii)(iv)	Kültürel	450 ha	-	Liste	1995	CZY
Yeni Lanark	İngiltere	(ii)(iv)(vi)	Kültürel	146 ha	667 ha	Liste	2001	CZ
Saltaire	İngiltere	(ii)(iv)	Kültürel	20 ha	1,078 ha	Liste	2001	CZY
Liverpool-Deniz Ticaret Şehri	İngiltere	(ii)(iii)(iv)	Kültürel	136 ha	750.5 ha	Tehlike Alt. Liste	2004	CZY
Buhara Tarihi Merkezi	Özbekistan	(ii)(iv)(vi)	Kültürel	216 ha	339 ha	Liste	1993	CZY
Semerkand-Kültürler Kavşağı	Özbekistan	(i)(ii)(iv)	Kültürel	1,123 ha	1,369 ha	Liste	2001	CZ
Zabid Tarihi Şehri	Yemen	(ii)(iv)(vi)	Kültürel	-	-	Tehlike Alt. Liste	1993	CZY

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) Kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var
Varlığın SOC Raporlarındaki tehdit: "Yönetim ve Kurumsal Faktörler"

BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Çizelge 3.4 : Çizelge 3.3'te 1990-1995 yılları arasında DML'ne kaydolan DMAlar.

Varlığın Adı	Ülke	4 Kriter ve Fazlası	Kategori	Varlık Yüzölçümü	Tampon Bölge Yüzölçümü	Durumu	Listeye Giriş Yılı	Yerleşim Yeri
Kutná Hora: St. Barbara Kilisesi ve Sedlec'deki Meryem Ana Katedrali ile Tarihi Şehir Merkezi	Çekya	(ii)(iv)	Kültürel	62.437 ha	649.9 ha	Liste	1995	CZY
Bamberg Şehri	Almanya	(ii)(iv)	Kültürel	142 ha	444 ha	Liste	1993	CZY
Siena Tarihi Merkezi	İtalya	(i)(ii)(iv)	Kültürel	170 ha	9.907 ha	Liste	1995	CZY
Safranbolu Şehri	Türkiye	(ii)(iv)(v)	Kültürel	193 ha	-	Liste	1994	CZY
Edinburgh Eski ve Yeni Şehirleri	İngiltere	(ii)(iv)	Kültürel	450 ha	-	Liste	1995	CZY
Ferrara, Rönesans Şehri ve Po Deltası	İtalya	(ii)(iii)(iv)(v)(vi)	Kültürel	46,712 ha	117,649 ha	Liste	1995	CZ

CZY: Yerleşim Core Zone'nun (Varlığın) Kendisi
CZ: Core Zone'da (Varlığın sınırları içinde) yerleşme var
Varlığın SOC Raporlarındaki tehdit: "Yönetim ve Kurumsal Faktörler"

BZY: Yerleşim Buffer Zone'da (Tampon Bölgede)
BZD: Yerleşim Buffer Zone'nun (Tampon Bölge) dışında/uzağında
X: Varlığın hiçbir yerleşimle doğrudan ilgisi yok

Örneklem seçiminde ortaya çıkan örneklerin dışında DML'ne dahil ve DML'den hariç birkaç yerleşim alanı da çalışmanın bu bölümünde incelenmiştir. Bunlardan DML'nde yer alan Kutna Hora, Edinburgh, Ferrara DMA'ları yüzölçümleri büyük olmalarına rağmen kriter, kategori, listeye giriş yılı ve yerleşim yeri özelliği dikkate alındığında örneklem kümesi ile tutarlılık göstermektedir. Yüzölçümleri büyük olmasına rağmen kümeye dahil edilmelerinin temel nedeni, çalışma alanı olarak belirlenen Kastamonu'nun yalnızca tarihi merkeziyle değil şehir çeperlerinde ve ilçelerinde yer alan alanların dahil edilmesi halinde büyük yüzölçümlü bir alana dönüşmesi ihtimalinden kaynaklanmaktadır. Vaka çalışması olan Kastamonu büyük yüzölçümlü bir alan olarak korunmaya çalışıldığında karşılaşılmaıs muhtemel durumları tanımlayabilmek için benzer alanların yönetim tecrübesinin analiz edilmesi gerekmektedir. Bahse konu üç alan sınırların genişletilmesiyle çalışılmış, bundan dolayı yönetim süreçlerinin irdelenmesi için örneklere dahil edilmiştir.

DML'nde olmamalarına rağmen Antalya Kaleiçi ve Ankara Beypazarı yerleşmelerinin çalışmaya dahil edilmelerinin temel nedeni ise ülke geneli dikkate alındığında Kastamonu ile aynı şartlar altında yönetiliyor/yönetilecek olmalarından kaynaklanmaktadır. Kastamonu şehri tarihi merkezinin sınırları, eklemlenmiş anıtlar/yerleşmelerle genişletilmiş yüzölçümün büyük tutulması yerine küçük tutulması hususu dikkate alınarak belirlenmiştir. Nicelik olarak Kastamonu tarihi merkeziyle eşdeğer bu yerleşmeler, ortalama olarak aynı idari organlar, aynı yönetsel yapılanma, finans kaynakları ve koruma anlayışı/gelenekleri üzerine yönetilmektedir. Bu nedenle, alanların örneklere dahil edilmesiyle birlikte olumlu ve olumsuz yönlerin tespiti ve yönetim tecrübelerinin değerlendirilmesi oldukça önem kazanmaktadır.

3.1.4 Küçük ölçekli kentsel kültürel miras alanları

3.1.4.1 Kutná Hora: St. Barbara Kilisesi ve Sedlec'deki Meryem Ana Katedrali ile Tarihi Şehir Merkezi, Çekya

Şehir, 13. yüzyılın sonunda gümüş madenlerinin keşfiyle gelişmiş, 14. yüzyılda kraliyet şehri niteliğiyle birlikte refah seviyesi yükselmiştir. Ortaçağ'dan kalma bir maden kasabasını süsleyen birçok anıt eser bulunmaktadır ancak bunlardan en dikkat çekici olan Orta Avrupa mimarisini etkileyen Gotik tarzda Santa Barbara Kilisesi ve

18. yüzyılda Barok tarzda restore edilen Cistercian Katedrali (Our Lady of Sedlec)'dir (WHC/OUV_732, 2016).

Kriter (ii): Kutná Hora'nın kentsel dokusu, Orta Avrupa mimarisindeki sonraki gelişmeler üzerinde derin bir etkisi olan, mimari ve sanatsal nitelikteki pek çok binaya, özellikle St. Barbara Kilisesi'ne sahiptir.

Kriter (iv): St Barbara Kilisesi ve Sedlec'teki Meryem Ana Kilisesi ile birlikte Kutná Hora'nın tarihi kent merkezi, zenginliği ve refahı gümüş madenlerine dayanan bir Ortaçağ kentinin olağanüstü bir örneğini oluşturur.

1995 yılında ii ve iv olmak üzere iki kriterle listeye kaydolan **Kutná Hora: St. Barbara Kilisesi ve Sedlec'deki Meryem Ana Katedrali ile Tarihi Şehir**, tarihi çekirdeğin yanı sıra önemli anıt eserleri de sınırlarına dahil etmekte ve böylece 62.437 ha'lık yüzölçümle oldukça geniş bir sınıra sahip olmaktadır. DMA'nın dikkat çeken özellikleri arasında, Gotik ve Barok dönemlerden mimari eserler, erken dönem şehir dokusunun şehir planı üzerinden açıkça okunabilir olması ve tarihi yerleşimin pitoresk panaroması sayılmaktadır (WHC/OUV_732, 2016).

Şekil 3.11 : Kutná Hora şehrinden genel bir panaroma (Viator, 2019).

Bu DMA, 2006'da PR 1. döngüsüne katılmış; PR 2. döngüsü ise 2014'te gerçekleştirilmiştir.

PR 1. döngüde DMA değerlerinin bütünlük ve özgünlüklerini koruduğu, koruma düzenlemelerinin yeterli olduğunu ancak 2006 yılında yürütme kurulu oluşturulması planlandığı ve henüz bir koordinatör atanmadığı ifade edilmiştir. Halihazırda bir yönetim planı olmadığı, 2007'de tamamlanması beklenen taslak bir çalışmanın var olduğu, alan yönetimiyle ilgili öncelikli otoritelerin bölgesel ve ardından yerel olarak sıralandığı bilgisi verilmiştir (WHC/PR.1_732, 2006).

20/1987 sayılı kanun, kültürel anıtlar ve anıtların koruma alanlarının korunması problemleriyle ilgilenmesi; 16 417/87-VI / 1 sayılı Eğitim ve Kültür Bakanlığı Kararnamesi'nin bazı kasabaların tarihi merkezlerinin Belediye Koruma Alanları ilan edilmesi (1961); Belediye Koruma Alanının tampon bölgesinin kurulması ve ilan edilmesine dair karar (1982); St Barbara Kilisesi ve İtalyan Mahkemesi Ulusal Kültür Anıtı Deklarasyonu; imar planı ile oluşturulan potansiyel yeni yerleşim alanları ve olası ilerleme ve yerleşimin gelişmesinin temel ilkelerinin belirlenmesi ile ilgili düzenlemeler (1994'ten beri, daha sonra 2001'de), kentin yenilenme programı (1993); demografik, ekonomik, sosyal, kültürel ve ekolojik karakterin kamu ve özel faaliyetlerinin uzun vadeli koordinasyonunu sağlama amacıyla kasabanın gelişimi için stratejik plan çalışmalarının yapılması korumaya ilişkin yasa ve düzenlemeler olarak sıralanmaktadır (WHC/PR.1_732, 2006).

Mevzuat dikkate alındığında miras alanının tampon bölgesi ve Kutná Hora'nın tarihi merkezinin tampon bölgesi çakıştığı; her iki alanın da ortak bir tampon bölgeye sahip olduğu; Sedlec'teki Meryem Ana Kilisesi'nin bu bölgede yer aldığı ifade edilmiştir. Sedlec'teki Meryem Ana Kilisesi yönetiminin sorumluluğu, Roma Katolik Kilisesi ile Kutná Hora Şehri için mülkün bakım, koruma ve tanıtılmasından sorumlu eyalet ve yerel makamları arasında paylaşılmaktadır (WHC/OUV_732, 2016).

Finansal kaynakları açısından gayrimenkul yönetiminin tüm şehir bütçesinin bir parçası olduğu; bu nedenle gayrimenkul yönetimine ait fonların dağıtılmadığı; Kültür Bakanlığının sübvansiyon programları (Belediye Koruma Alanları ve Belediye Koruma Bölgelerini Yenileme Programı, Mimari Mirasın Kurtarılması Programı,

Acil Durum Programı, Taşınabilir Kültürel Anıtların Restorasyonu Programı) kaynaklı fonların yeterli olduğu bilgisi aktarılmıştır (WHC/PR.1_732, 2006).

PR 2. döngüsünde, yönetim planının tamamlanarak 2011 yılında Belediye Meclisi tarafından onaylandığı, yönetim planının eşgüdüm içerisinde uygulandığı ve izlendiği; son beş yılda çok yönlü finansman kaynakları (GEF, Dünya Bankası vb.), ulusal bağışlar (STK, vakıflar vb.) ve diğer hibelerden hiç gelir elde edilmediği bildirilmiştir. Finansman kaynaklarının %15'i uluslararası bağışlar (STK, vakıflar vb.); %40' merkezi yönetim; %15'i bölgesel yönetim, %10'u yerel yönetim tarafından sağlanırken, %15'ini bireysel ziyaretçi ücretleri (giriş, otopark, kamp ücreti vs) ve %5'ini ise ticari uygulama ödemeler (örn. film izni, imtiyazlar vs.) oluşturmaktadır (WHC/PR.2_732, 2014).

Listeye girdiği 1995 yılından bugüne dek hakkında Koruma Durumu Raporu hazırlanmayan varlık için, herhangi bir tehdit unsurundan da bahsedilmemiştir (WHC/SOC_732, 2018). Ancak PR 1.'de gelişim baskısı tehdit olarak ifade edilmişken (WHC/PR.1_732, 2006), PR 2. döngüde tehditler, yapılaşma; hizmet altyapı çalışmaları; kimlik, sosyal uyum, yerel nüfus, toplumdaki değişiklikler ve çığ/heyelan olarak sıralanmaktadır (WHC/PR.2_732, 2014).

DMK, DMA ile ilişkili toplam dört karar almış bulunmaktadır. Kararlar; 1995'te listeye kayıt kararı, 1995'te Oturum Raporu genel kararlarda kayıt bildirimi, 2011'de Restrospektif envantere yanıt olarak varlıkların sınır ve alanlarının netleştirilmesi kararı ve 2016'da Retrospektif ÜED Beyanı'nın kabulü kararı olarak sıralanmaktadır (WHC/CD_732, 2018). DMK tarafından alanla ilişkili kayıt ve revize çalışmaları dışında herhangi bir karar alınmamıştır.

3.1.4.2 Bamberg Şehri, Almanya

Bamberg şehri, bir yandan Hegel ve Hoffmann gibi ünlü yazar ve filozoflara ev sahipliği yapmakla bulunduğu bölgede Aydınlanma'nın merkezi sayılırken, diğer yandan 10. yüzyıl Almanyası'nda Polonya ve Pomeranya gibi Slav halklarıyla önemli bir temas alanıdır. 12. yüzyılda ise artan refah düzeyiyle ortaya çıkan mimari yapıtlar Bamberg mimarisi adı altında kuzey Almanya ve Macaristan'daki imar hareketlerini etkilemiştir. 11. yüzyılda Bavyera Dükü'nün Almanya Kralı olmasıyla birlikte neredeyse ikinci bir Roma olarak imar edilen DMA'nın dikkat çeken bir özelliği,

kasabanın bahçe ve üzüm bağlarıyla kentsel dağıtım merkezi arasındaki bağlantısını hala gösterebilir nitelikte olmasıdır. Kent üç yerleşim bölgesiyle birlikte hala ortaçağ karakterini korumakta, bu karakter cadde düzenlerinde özgünlüğünü sürdürmektedir (WHC/OUV_624, 2013).

Kriter (ii): Ortaçağ ve Barok Bamberg'in yerleşimi ve mimarisi, 11. yüzyıldan itibaren Orta Avrupa topraklarında kentsel form ve dönüşüm üzerinde güçlü bir etki yarattı.

Kriter (iv): Bamberg, hem planı hem de ayakta kalan dini ve seküler binaları ile Orta Avrupa'daki ilk ortaçağ kentinin seçkin ve temsili bir örneğidir.

Şekil 3.12 : Bamberg tarihi şehrinden genel bir görünüm (Berger, 2012).

1993 yılında ii ve iv olmak üzere iki kriterle listeye kaydolan Bamberg Şehri'nin çekirdek bölgesi 142 ha'lık alana sahiptir. DMA'nın dikkat çeken özelliği büyük ve iddialı projeler yerine bir dizi küçük projeden oluşan Bamberg Modeli'dir. 1950'lerden bu yana DMA, bu model kapsamında sürekli olarak küçük ölçekte bakım ve onarım çalışmaları geçirmektedir (WHC/OUV_624, 2013).

Bamberg Şehri'nde korumanın yasal garantörü, Federal Almanya Cumhuriyeti ve Bağımsız Bavyera Eyaleti yasaları ve yönetmelikleridir ve ayrıca Bavyera Anıtların

Korunması Yasası'nda da bu durum açıkça ortaya konmaktadır. Belediye Topluluğu, Dünya Mirası mülkü ve Tampon Bölgesi sınırlarını resmi olarak arazi kullanım planı lejandına dahil etmiştir ve Bamberg Şehri (Belediye), mülkün yönetiminden sorumlu kurumdur. Bu özel görev için Bamberg Dünya Miras Merkezi kurulmuştur (WHC/OUV_624, 2013).

Bu DMA için PR 1. döngüsü 2006'da, PR 2. döngüsü ise 2013'te gerçekleştirilmiştir. Bir kent merkezi olan DMA, geleneksel koruyucu önlemlerle birleştirilmiş bir sistemle yerel parti tarafından korunmaktadır. Alan çalışmaları için 1996'da yürütme kurulu kurulmuş, mevcut olan bir göreve sorumluluklar eklenerek alan yöneticisi tanımlanmıştır. Öncelikli kamu otoritesi yerel yönetim olarak kabul edilirken mevcut yönetim sisteminin oldukça etikili olduğu bilgisi de verilmiştir (WHC/PR.1_624, 2006).

2003 Aralık'ta uygulanmaya başlanan yönetim planının 2005 Temmuz'da revize edildiği; planın uygulama ve izleme sorumluluğunun Bamberg Şehri Şehir Planlama ve Yapı İşleri (Baureferat) tarafından yürütüldüğü bildirilmiştir. Federal Eyalet Bütçesi; Bağımsız Bavyera Devleti Bütçesi; Bamberg Şehri Bütçesi olmak üzere merkezi, bölgesel ve yerel bütçeler, Bamberg Şehri Dünya Mirası Vakfı; özel mülk sahipleri; kilise; vakıflar ve kentsel gelişim sübvansiyonları gibi diğer kaynaklardan yeterli düzeyde alan için finansman kaynağı sağlandığı beyan edilmiştir (WHC/PR.1_624, 2006).

PR 2.döngüde, yönetim planının 2013-2014'te revize edildiği; yönetim sisteminin halen geleneksel yönetimle entegre edilmiş yerel partinin koordine ettiği aynı sistem olduğu; alan yönetim bütçesinin %10 Federal Eyalet Bütçesi; %20 Bağımsız Bavyera Devleti Bütçesi; %20 Bamberg Şehri Belediye Bütçesi olmak üzere merkezi, bölgesel ve yerel bütçeler dışında %5'lik bir ulusal bağıştan elde edilen gelirle sınırlı olduğu ve diğer gelirlerin bütçenin %45'ini oluşturduğu bilgisi aktarılmıştır (WHC/PR.2_624, 2013).

Listeye girdiği 1993 yılından bugüne dek hakkında Koruma Durumu Raporu hazırlanmayan varlık için, herhangi bir tehdit unsurundan da bahsedilmemiştir (WHC/SOC_624, 2018).

Ancak PR 1.'de şuanki koruma durumu iyi olmasına rağmen özellikle gelecek yıllarda finansal kaynakların yetersizliğinin önemli bir anahtar faktör olacağı alana ilişkin tehdit olarak saptanmıştır (WHC/PR.1_624, 2006).

PR 2. döngüde ise gelecek için muhtemel tehdit faktörleri, yapılaşma ve gelişim; ulaşım altyapısı; hizmet altyapısı; biyolojik kaynak kullanımı/modifikasyonu; mirasın sosyal/kültürel kullanımları; yönetim ve kurumsal faktörler olarak sıralanmakta, ancak şuanda negatif etkisi görülen bir faktör olmadığı vurgulanmaktadır. (WHC/PR.2_624, 2013).

DMK, DMA ile ilişkili toplam dört karar almış bulunmaktadır. Kararlar; 1993'te listeye kayıt kararı, 1993'te Oturum Raporu genel kararlarda kayıt bildirimi, 2008'de Restrospektif envantere yanıt olarak varlıkların sınır ve ölçülerinin netleştirilmesi kararı ve 2013'te Retrospektif ÜED Beyanı'nın kabulü kararı olarak sıralanmaktadır (WHC/CD_624, 2018). DMK tarafından alanla ilişkili kayıt ve revize çalışmaları dışında herhangi bir karar alınmamıştır.

3.1.4.3 Siena Tarihi Merkezi, İtalya

Siena'da 12. yüzyılda başlayarak 15. yüzyıla uzanan imar faaliyetleri, yakınındaki Floransa ve Pisa'daki imar faaliyetleri ile çekişmeli olarak devam etmiş ve günümüze dek varlığını sürdüren bir Ortaçağ kentini bugün önemli bir miras alanı olarak DML'ne taşımıştır (WHC/OUV_717, 2015).

Kriter (i): Kentsel ve mimari özellikleriyle Siena'nın tarihi merkezi insan yaratıcılığının bir kanıtıdır ve insanın sanatsal ve estetik kapasitesini maddi formda ifade eder.

Kriter (ii): Özellikle mimari, resim, heykel ve kent planlamasıyla, sanatsal medeniyetin güçlü, özel örneği, 13. ve 17. yüzyıllar arasında sadece Siena topraklarında değil, aynı zamanda İtalya ve Avrupa'da da çok güçlü bir kültürel etkiye sahiptir.

Kriter (iv): Yüzyıllar boyunca kesintisiz bir şekilde süren kentin yapısı ve dönüşümü, korunmuş bir tasarım birliği ile birlikte Siena'yı ortaçağ ve Rönesans İtalyan kasabasının en değerli örneklerinden biri haline getirmiştir.

170 ha'lık çekirdek bölgeye sahip Siena Tarihi Merkezi, i, ii ve iv olmak üzere üç kriterle 1995 yılında listeye kaydolmuştur. DMA'nın dikkat çeken özelliği, vadi ve vadide uzanan Y şeklindeki üç ana caddenin birbirine bağladığı üç tepe üzerinde gelişen şehrin, manzaraya uyum sağlamak üzere kurgulanarak Ortaçağ'da Avrupa sanatına da yön veren İtalyan sanat eseri olarak tasarlanmış olmasıdır (WHC/OUV_717, 2015).

Şekil 3.13 : Siena şehrinden genel bir görünüm (Borisov, 2014).

Bu Ortaçağ şehri, savaşların ve ülkenin kalkınma politikalarının yıkıcı/yıpratıcı etkisi altında kalmaksızın kentsel yerleşim alanı olarak bu boyutlarda günümüze dek gelebilmiş nadir örneklerin başında gelmektedir. Sanayi devriminin tecrübe edilmediği şehirde nüfus oranı da buna bağlı olarak düşük kalmıştır. Büyük çapta projeler, kentsel genişleme yerine 19. yüzyılda gerçekleştirilmiş ancak bugünki tarihin birer parçası olan küçük çapta projelerle dokuda değişiklik olmuştur. Buna rağmen şehrin belli bölgelerinde devam ettirilen geleneksel faaliyetler de dahil olmak üzere özgünlük ve bütünlük halen korunan önemli iki unsurdur (WHC/OUV_717, 2015).

Bu DMA için PR 1. döngüsü 2006'da, PR 2. döngüsü ise 2014'te gerçekleştirilmiştir. Tarihi merkezin korunması, 25/03/1965 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla 1497/39 ve daha önce 1089/39 sayılı Yasa ile yönetilen anıtlar üzerindeki kısıtlamalara ek olarak kültürel mirasla ilişkili ulusal yasa "Decreto Legislativo 42/2004, Codice dei beni

culturali e del paesaggio" ile garanti altına alınmıştır. Bu düzenlemelerle, Genel Kentsel Plan'la birlikte fonksiyon dağılımından renk planına, büfelerin tasarımından trafik düzenlemelerine, katı atık yönetiminden anten kullanımı ve akustik çalışmalara dek birçok konunun ele alındığı bildirilmiştir. Korumayla ilgili özel müdahale yetkileri yerel yönetime aitken, genel kontrol Kültürel Miras ve Faaliyetler Bakanlığı (Soprintendenze)'nın idaresi altında olduğu ve bu nedenle bakanlığın korumayla ilişkili önerilen değişiklikleri reddedebilir ya da müdahaleleri kısıtlayabildiği belirtilmiştir Ayrıca Siena için peyzajıyla muhafaza ederek korunması ilkesi üzerine şehrin rehabilite ve restorasyonu için mali katkı ve vergi indirimi sağlayan özel bir yasanın mevcut olduğu da ifade edilmiştir (WHC/PR.1_717, 2006).

PR 1. döngüde ifade edildiğine göre; alanın yönetimini etkileyen kamu otoriteleri sırayla ulusal, bölgesel ve yerel yönetimlerdir. Ayrıca, Ortaçağ'dan beri tarihi merkezi bölgelere ayıran ve kendi aralarında hiyerarşik yapılanmaları olan Contradas adında 17 adet halk birliği alanda söz sahibidir. Bunlar Siene'lilerin sosyal yaşamını ve kentin en eski festivali olan Palio'yu organize etmektedir. Şuanda etkili bir şekilde yönetildiği bildirilen alan için yönetim planı çalışmalarının sürdüğü ve 2006 yılı sonunda uygulamaya geçileceği belirtilmiştir. Planın uygulama ve izleme sorumluluğunun Siena Belediyesi tarafından yürütüleceği vurgulanmıştır (WHC/PR.1_717, 2006).

Finansman kaynakları Siena Bölgesi için ayrılmış devlet bütçesi, Avrupa DOCUP (Documento Unico di Programmazione) fonları, özel bütçeler (üniversite, yerel bankalar, Monte dei Paschi di Siena Vakfı vb.) sıralanmış ve yetersiz olduğu beyan edilmiştir. Karşılanamayan ihtiyaçlar nedeniyle kamu ve özel yapıların, sokakların bakım-koruma çalışmalarının sürdürülemediği, müze, tiyatro gibi kültürel faaliyetlerin yürütülemediği ve tüm bunlar için belediyenin kamu kaynakları, özel kaynaklar, ortak projeler vb. araçlarla fon bulmayı taahüt ettiği bildirilmiştir (WHC/PR.1_717, 2006).

PR 2. döngüde, kentsel planın 2011 yılında onaylandığı; Genel Kentsel Plan'a sadık kalındığı; ancak tarihi merkezin çatı ve cephelerinin yenilenmesini finanse eden Siena Özel Kanunu'nun yürürlükte olmadığı ifade edilmiştir (WHC/PR.2_717, 2014).

2007'de alanın yönetimi adına Yürütme Kurulu kurulması için protokol imzalanmış ve Mayıs 2011'de, Siena Belediyesi yönetim sistemini tanımlayan ilk yönetim planını onaylamıştır. Yıllık iş planı olmaksızın yönetim planının kısmen uygulandığı bildirilmiştir (WHC/PR.2_717, 2014). Alanla ilişkili kritik sorunlar yönetim planı kapsamında beş spesifik eyleme dönüştürülmüştür. Koruma adına geleneksel teknikler çağdaş yaklaşım ve araçlarla bütünleştiren bir yaklaşımla alanın değerleriyle çalışmalar yapıldığı vurgulanmıştır. Şehir parkları, surlarla çevrili şehir ve çevresindeki yeşil vadiler arasındaki eski ilişkiyi sürdürmek için halk bahçelerinin yeniden değerlendirilmesiyle geliştirildiği ifade edilmiştir. Trafik düzenlemesinin uygulanması süreci, araçların alana erişimininin azaltılması, tarihi merkezde bir yaya ve bisiklet planının sağlanması, surların içinde ve dışında bir park sistemi önerilmiştir. Turist sayısını düzenlemek için ziyaretçi yönetim sistemi uygulayarak, alana ziyaretçi sayısını arttıracak faaliyetler sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olarak optimize edildiği beyan edilmiştir (WHC/OUV_717, 2015).

Finans kaynaklarının %26'sı yerel yönetim bütçesi, %26'sı katkıyla STK ve vakıflardan gelen bağışlar ve %43'ü diğer gelirler olarak ifade edilmiştir. Kaynakların daha fazla geliştirilebileceği ve uzun vadede güvenilir finansman için plan yapılması gerekliliği vurgulanmıştır (WHC/PR.2_717, 2014).

Listeye girdiği 1995 yılından bugüne dek hiç Koruma Durumu Raporu hazırlanmadığı için SOC raporu ile belirtilen herhangi bir tehdit unsuru bulunmamaktadır (WHC/SOC_717, 2018). Ancak ÜED'de içerisinde koruma durumundan bahsedilirken, yılın birkaç ayında yoğun turist ziyareti ile oluşan çevre kirliliği ve turizm baskısına değinilmiş, ayrıca yerel halkın tarihi merkezden ayrılması endişeleri dile getirilmiştir (WHC/OUV_717, 2015).

PR 1. döngüde tehdit ve riskler başlığı altında, doğal afetler ve ziyaretçi/turizm baskısı olarak sıralanmaktadır. Ulusal sınıflandırma sisteminde orta ile düşük risk sınıfı arasında anılmasına rağmen 1983'te yaşanan deprem nedeniyle raporlamada bu faktöre de yer verilmiştir. Deprem için yapıları emniyetli hale getirmek üzere mevzuat çalışmaları yürütüldüğü, Avrupa standartıyla entegrasyon sağlandığı bilgisi verilmiştir. Turizm baskısına yönelik, konaklama yapılarının şehrin karakteristik özelliklerini bozmayacak niteliklerde olması, sürekli izleme yapılması ve yerel

nüfusun korunması üzerine bir politika izleneceği bildirilmiştir (WHC/PR.1_717, 2006).

PR 2. döngüde varlığı etkileyen faktörler arasında hizmet altyapıları, fiziksel dokuyu etkileyen yerel koşullar altında mikro-organizmalar, mirasın sosyal/kültürel kullanımı altında turizm/ziyaretçi etkileri sıralanmıştır (WHC/PR.2_717, 2014). Mikro-organizamaların sebep olduğu kirlilik tehdidi sonucunda, mimari unsurların kaldırılarak kopyalarıyla değiştirilmesinin yapıların özgünlüğü açısından endişe uyandırdığı bildirilmiştir (WHC/OUV_717, 2015).

DMK, DMA ile ilişkili toplam dört karar almış bulunmaktadır. Kararlar; 1995'te listeye kayıt kararı, 1995'te Oturum Raporu genel kararlarda kayıt bildirimi, 2008'de Restrospektif envantere yanıt olarak varlıkların sınır ve ölçülerinin netleştirilmesi kararı ve 2015'te Retrospektif ÜED Beyanı'nın kabulü kararı olarak sıralanmaktadır (WHC/CD_717, 2018). DMK tarafından alanla ilişkili kayıt ve revize çalışmaları dışında herhangi bir karar alınmamıştır.

3.1.4.4 Safranbolu Şehri, Türkiye

13. yüzyıldan itibaren 20. yüzyıla dek Doğu-Batı ticaret hattı üzerinde önemli bir kervan uğrağı olan Safranbolu, mimarisiyle tipik bir Osmanlı yerleşimidir. Yerleşim 17. yüzyılda altın çağını yaşamış, bu yükseliş anıt eserler ve sivil mimarlık örneklerine de yansımıştır (WHC/OUV_614, 2014).

Kriter (ii): Yüzyıllar boyunca kervan ticaretindeki kilit rolü sayesinde Safranbolu büyük bir refah elde etti. Sonuç olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda geniş bir alanda kentsel gelişmede büyük etkisi olan kamu ve konut mimarisi üzerine bir standart belirledi.

Kriter (iv): Yüzyıllar boyunca, kervan ticareti Doğu ve Avrupa arasındaki ana ticari bağlantı olmuştur. Sonuç olarak, güzergahı boyunca karakteristik kasabalar gelişmiştir. 19. yüzyılda demiryollarının ortaya çıkmasıyla birlikte bu kasabalar aniden varolma nedenlerini yitirdiler ve çoğu başka ekonomik amaçlara adapte oldu. Özgün formunu ve yapılarını dikkate değer ölçüde korumasına rağmen Safranbolu, kervan ticaretinin çöküşünden sonra Karabük çelik tesislerine yakınlığı nedeniyle yeni bir sosyo-ekonomik rol üstlendi.

Kriter (v): Safranbolu, topografyasıyla tarihi yerleşim arasında ilginç bir etkileşim sergileyen tipik bir Osmanlı şehridir.

Şekil 3.14 : Safranbolu şehrinden genel bir görünüm (Acar, 2019).

193 ha'lık çekirdek bölgeye sahip **Safranbolu Şehri**, ii, iv ve v olmak üzere üç kriterle 1994 yılında listeye kaydolmuştur. Çukur, Kıranköy ve Bağlar (Üzüm Bağları) olmak üzere üç ayrı tarihi bölgeden oluşan yerleşme, ahşap konutları ve sokaklarıyla tipik bir Osmanlı kentidir. Kıranköy, gayrimüslimlerin yaşadığı; esnaf ve zanaatkarlarınların dükkanlarının üst katlarında konutlarının yer aldığı; yapı malzemesi olarak ahşap yerine taşın tercih edildiği; Avrupa kentlerine benzer bir yerleşmedir. Çukur, konut bölgesinden ayrılan esnaf konutları ve atölyelerle çevrili pazar alanıyla tipik Anadolu kentlerine örnektir. Bağlar yerleşimi ise geniş bahçeli bağ evlerinden oluşan kentin yazlık yeridir. Çukur ve Kıranköy'de sokaklar dar ve kavisli olmaları nedeniyle köşelerde daha geniş manzaralar oluşturmakta, farklı sokak perspektifleri ortaya çıkmaktadır (WHC/OUV_614, 2014).

DMA'nın dikkat çeken özelliği, yüzyıllar boyunca kervan yolu üzerindeki önemli bir kervan uğrağı olması nedeniyle devrinin sosyo-ekonomik yapısını temsil etmesidir. Binaların özellikleri ve sokak dokusu varlığın ÜED'ini yansıtmaya devam etmekte dolayısıyla özgünlük ve bütünlük unsurları korunmuştur. Listeye kaydından bu yana önemli bir değişiklik olmadığı ifade edilmiş olsa da geleneksel dokunun özgünlüğü

ve bütünlüğünün korunması çaba gerektirdiği vurgulanmıştır (WHC/OUV_614, 2014).

Alan, 2863 sayılı yasa kapsamında kentsel ve doğal sit ilan edilmiş, belediyenin sorumluluğunda tescilli binalar ve koruma alanında değişikliklerle birlikte plan hazırlama sürecinde bir tampon bölge tanımlanmıştır. Koruma planında, detaylı koruma ve restorasyon ilkeleri ve standartları tanımlanmış, koruma-kullanımı dengelemeye çalışan farklı müdahaleler yapılmıştır. Bakım-onarım ve koruma eylemi için kaynaklar turizm faaliyetlerinden elde edilir, ÜED'in korunumu için sürekli yatırım ve izleme gerektiği bilgisi verilmiştir (WHC/OUV_614, 2014).

Bu DMA için PR 1. döngüsü 2006'da, PR 2. döngüsü ise 2014'te gerçekleştirilmiştir. PR 1. döngüde alan için tampon bölge tanımlanmadığı ve koruma düzeyi yeterli olduğu için gerekli olmadığı; alanın kentsel sit koruma alanı olduğu; koruma mevzuatına tabi olduğu; koruma mevzuatına uygun olarak yerel yönetim bünyesinde koruma, uygulama ve izleme birimleri kurulacağı ve yönetim planı olmadığı ancak revize edilmiş mevzuata uygun bir plan hazırlanacağı bildirilmiştir. Mal sahiplerinin ihtiyaçlarına yönelik maddi yardım sağlanması gerektiği ve küçük ölçekli kentsel tasarım projelerine ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir (WHC/PR.1_614, 2006).

Finans kaynakları konusunda her yıl devlet fonlarından ve alandaki ilgili kuruluşlardan altyapı ve koruma vb. proje giderleri için bütçe tahsis edildiğini, buna ek olarak belediye ve özel vakıflardan sağlanan fonlar olduğunu ancak çekirdek bir bütçe olmaması nedeniyle finans kaynaklarının süreksiz ve yetersiz olduğu bilgisi verilmiştir (WHC/PR.1_614, 2006).

PR 2. döngüde, 2004 yılında yürürlüğe giren revize edilmiş koruma mevzuatına göre DMA için bir yönetim planı hazırlanması öncelikli kabul edilmiş olmasına rağmen yönetim planı hazırlanmamış, yürütme kurulu ve alan başkanı belirlenmemiştir. Mevcut yönetim sistemi yeterince etkili kabulüyle alan yönetilmekte ancak yönetimin verimliliğini arttırmak için "Coğrafi Bilgi Sistemi" nin kurulmasıyla ilgili çalışmalar yürütülmektedir. Merkezi ve yerel yönetimin alandan sorumlu olduğu, aralarında eşgüdüm olsa dahi iyileştirilmesi gerektiği, yönetim sisteminin de kısmen uygulandığı ve yıllık eylem planlarının olmadığı vurgulanmıştır. 1. döngünün aksine bu döngüde tampon bölgeye ihtiyaç olduğu, sınırlandırıldığı ve onay için DMM'ne

gönderileceği ifade edilmiş, ulusal mevzuata göre onaylanmış bir Etkileşim Geçiş Bölgesi bulunduğu; halen yönetim planı olmadığı ve Safranbolu Belediyesi ve Kültür Turizm Bakanlığı'nın sorumluluğunda hazırlanması, onaylanması, uygulanması gerektiği ifade edilmiştir (WHC/PR.2_614, 2014).

Yıllık eylem planları ve sürekli finans kaynağının olmadığı vurgulanmıştır. Finans kaynağı olarak %30'unu merkezi yönetim ve %70'ini yerel yönetim kaynaklı bütçe oluşturmaktadır. Bütçeye katkı sağlayan kurumların finansal kapasitelerinin arttırılması ve bölge kalkınma ajanslarından da destek alınması için ortak bir protokol hazırlanması bahsedilmiştir (WHC/PR.2_614, 2014).

Listeye girdiği 1994 yılından bugüne dek hiç Koruma Durumu Raporu hazırlanmadığı için koruma durumuyla ilişkilendirilmiş herhangi bir tehdit unsuru da bulunmamaktadır (WHC/SOC_614, 2018). Ancak ÜED'de içerisinde koruma durumundan bahsedilirken, kentsel doku açısından sanayi devri öncesi Anadolu'nun temsili olan Safranbolu'da, değişen fiziksel mekan konforu beklentileriyle tek yapı ölçeğinde ciddi değişiklikler yapıldığı bildirilmektedir. Özellikle artan turizm yoğunluğuyla birlikte konutların turizm tesislerine dönüştürülmesi, otel ve restoran fonksiyonları uyarınca özgünlüklerini yitirmeleri tehdit faktörleri arasında sıralanmaktadır. Konut ve dükkanların bozulmasına ek olarak geleneksel yapım yöntemleri alanında tecrübeli ustaların azalması da bir başka önemli tehdit faktörüdür (WHC/OUV_614, 2014).

PR 1. döngüde, gelişme baskısı; ziyaretçi / turizm baskısı; altyapı eksikliği; turistik konaklama için evleri yenileme eğilimi; yoğun trafik ve park sorunları tehdit ve riskler olarak sıralanmaktadır (WHC/PR.1_614, 2006).

PR 2. döngü tehditler, hava kirliliği, katı atık, mirasın sosyal/kültürel kullanımları, toplumun mirasa değer vermesi, geleneksel yaşam ve bilgi sistemindeki değişiklikler, kimlik, sosyal uyum, yerel nüfus ve toplumdaki değişiklikler olarak ifade edilmektedir (WHC/PR.2_614, 2014).

DMK, DMA ile ilişkili toplam beş karar almış bulunmaktadır. Kararlar; 1992'de aday varlığın listeye giriş ertelenme kararı, 1994'te listeye kayıt kararı, 1994'te Oturum Raporu genel kararlarda kayıt bildirimi, 2010'da Restrospektif envantere yanıt olarak varlıkların sınır ve alanlarının netleştirilmesi kararı ve 2014'te

Retrospektif ÜED Beyanı'nın kabulü kararı olarak sıralanmaktadır (WHC/CD_614, 2018). DMK tarafından alanla ilişkili kayıt ve revize çalışmaları dışında herhangi bir karar alınmamıştır.

3.1.4.5 Edinburgh Eski ve Yeni Şehirleri, İngiltere

15. yüzyıldan bugüne İskoç başkenti olan Edinburgh, kalenin hakim olduğu organik Ortaçağ kent dokusuyla şekillenmiş Eski Şehir ve Avrupa'da şehir planlamasını etkileyen neoklasik üslupla tasarlanmış Yeni Şehrin birlikteliğiyle sıradışı bir yerleşim karakterine sahiptir (WHC/OUV_728, 2013).

Farklı kentsel peyzajlar sunan bu iki farklı şehir planlaması arasındaki kontrast, Avrupa coğrafyasında rakipsiz bir kentsel yapının temelini oluşturmaktadır. Eski şehir, kaleden yüksek bir sırt boyunca kayalık üzerindeki Holyrood Sarayı'na doğru uzanmakta olup Canongate'nin burgaj alanlarını ve dar "toftlara" dayanan ulusal yapı geleneğini ya da kendi çağında dünyanın en yüksek, dramatik, sağlam ve kendine özgü kiralık binalarını yansıtmaktadır. Eski Şehir'in en geniş, en uzun caddesi olan High Street'in oluşturduğu omurga ve önemli eski kamu binaları, tüccar ve soyluların evleri, küçük ve dar sokakları şehri oluşturmaktadır (WHC/OUV_728, 2013).

1767-1890 yıllarında inşa edilen Yeni Şehir, nadir görülen yüksek oranda planlanmış, döneminin ünlü mimarlarıyla ilişkili, özel ve kamusal açık alanlardan kapsamlı bir sistem oluşturan bahçeleri olan, topografyadan tam anlamıyla faydalanmak için tasarlanmış Georgian tarzında bir yerleşme alanıdır. Yeni Şehir'le birlikte ortaya çıkan planlama yaklaşımı ve mimarinin yüksek kalitesi, İskoçya'yı aşarak Avrupa çapında şehir planlamasının gelişiminde etkili olmuştur (WHC/OUV_728, 2013).

Kriter (ii): Yeni Şehrin ardışık planlı uzantıları ve mimarisinin yüksek kalitesi, İskoçya ve ötesinde standartlar belirledi ve 18. ve 19. yüzyılda Avrupa genelinde kentsel mimari ve şehir planlamasının gelişimi üzerinde büyük bir etki yarattı.

Kriter (iv): Eski ve Yeni Şehir, Eski Şehir'in kraliyet sarayları, manastırlar ve organik olarak geliştirilen burgaj arsalarından savunma surları olan iç görünümlü ortaçağ kentinden Yeni Şehir'in 18. ve 19. yüzyılların resmi Aydınlanma planlaması doğrultusunda, 19. yüzyılda Eski Şehir'in yeniden keşfedilmesi ve canlandırılması, kentsel bir ortamda kendine özgü kalma Baronial mimari tarzına adaptasyonuna

kadar Avrupa şehir planlamasındaki önemli değişikliklerin geniş ve etkileyici bir yansımasını oluşturur.

Şekil 3.15 : Edinburgh şehrinden genel bir görünüm (Clark, 2019).

DMA'nın dikkat çeken özelliği, Eski Şehir'in sahip olduğu farklı topografya ve Eski-Yeni Şehirlerin farklı dönemlerde olsa bile uyum içinde planlamış ana binaları, eşsiz manzaralar, panoramalar ve ikonik bir siluetidir (WHC/OUV_728, 2013).

450 ha'lık çekirdek bölgeye sahip Edinburgh Eski ve Yeni Şehirleri, ii ve iv olmak üzere iki kriterle 1995 yılında listeye kaydolmuştur. Alan, modern zaman içinde yaşayan bir şehir olarak gelişirken aynı zamanda adapte olan, tutarlı bir ifadeye sahip, ufuk çizgisini ve sınırları içindeki geniş görüş alanlarını koruyan bir yapıdadır. Tekil ölçekte farklı dönemlere ait yapıların yapı standartlarına dikkat edilmesi, sokak ve meydanların korunmuş olması özgünlük düzeyini yüksek tutmaktadır. Alanın canlı bir ticaret merkezi olmasının yanı sıra idari ve kültürel başkent olarak İskoçya için hala tarihi önemini sürdürmektedir (WHC/OUV_728, 2013).

İskoçya'daki tarihi çevrenin korunması ve yönetimi konusunda ulusal temel politika rehberi İskoçya Tarihi Çevre Politikası (SHEP)'dır. Bunun yanı sıra İskoç Planlama Politikası (SPP), tarihi çevre ile ilgili ulusal planlama politikasını içermekte ve

İskoçya Tarihi Çevre Politikası'nı desteklemektedir. Yerel politikalar ise Edinburgh Şehri Yerel Planı kapsamında aktarılmaktadır (WHC/OUV_728, 2013).

Şekil 3.16 : Edinburgh şehrine dair panaromik görüntü (Massive, 2019).

DMA'nın koruma çerçevesini yerelde ve bölgede planlama politikasından hareketle aşağıda sıralanan yasal ve idari düzenlemeler oluşturmaktadır; 1997 tarihli Şehir ve Ülke Planlaması (İskoçya) Yasası, 1997 tarihli (Tescilli Yapılar ve Koruma Alanları) Planlama (İskoçya) Yasası, 1979 tarihli Eski Eser ve Arkeolojik Alanlar Yasası, 1992 tarihli Şehir ve Ülke Planlama Emri (İskoçya Büyük Kalkınma Prosedürü / GDPO), 1991 tarihli Edinburgh Bölge Belediyesi Onay Emri (WHC/OUV_728, 2013).

1997 tarihli (Tescilli Yapılar ve Koruma Alanları) Planlama (İskoçya) Yasası, DMA içindeki yapıların % 75'i A, B veya C kategorisinde tescillenmesine olanak tanımış, tarihi ve arkeolojik alanları, eski eserleri, Edinburgh Eski ve Yeni Şehri, Dean Köyü ve Batı Yakası bölgeleri için yeterli koruma sağlamıştır. Yapıların tescillenmesi ve koruma alanı tanımlamaları, varlığın ÜED'ini korumak amacıyla kapsamlı bir araç olan Skyline Politikası'yla birleştirilmiştir (WHC/OUV_728, 2013).

Edinburgh Belediye Meclisi tarafından onaylanan Skyline Politikası sayesinde varlık içindeki ve dışındaki manzaralar güvence altına alınmış bulunmaktadır. Şehrin geneli için temel görüşleri tanımlayan bu araç, şehir merkezini etkileyebilecek binaların

yükseklik kontrolünü gerçekleştirmekte, Arthur's Seat ve Forth Firth gibi önemli topografik özelliklere yönelik koruma sağlamakta ve böylece Edinburgh'un silüetini korumaktadır (WHC/OUV_728, 2013).

2006'da PR 1.döngüsü gerçekleştirilen DMA'na ilişkin sınırların yetersiz ve tampon bölgenin tanımsız ancak özgünlük ve bütünlüğün korunmuş olduğu bilgisi verilmiştir. 1997'de DMA için yürütme kurulu kurulmuş ve tam zamanlı bir alan yönetici tayin edilerek alanda yönetim kademelenmesi ulusal, bölgesel ve yerel düzey olarak belirlenmiştir. Koruma üzerine yasal düzenlemelerin yeterince etkili olduğu bildirilmiş, Ocak 2006'da kabul edilen planın Eylül 2005'ten itibaren uygulanmaya başlandığı ifade edilmiştir. Planın uygulanması ve eylemlerin izlenmesi sorumluluğu Edinburgh Belediyesi ve Historic Scotland'a (Tarihi İskoçya-rapor veren ve bu iki kurum tarafından kurulmuş olan Edinburgh Dünya Miras Vakfı'na aittir (WHC/PR.1_728, 2006). Vakfın rolü, DMA özelinde farkındalık uyandırmak, tanıtım yapmak, varlığın yönetiminde yerel halk ve paydaşların katılımını sağlamak iken (WHC/OUV_728, 2013), Historic Scotland ise İskoçya'nın tarihi çevresini araştırmak, bakımını yapmak ve tanıtmak için kurulan kamu yararına çalışan bir başka kurumdur (Historic Environment Scotland, 2018).

Genel olarak mevcut koruma durumu iyi ve yeterli olarak tanımlanmış, özetle bazı çalışmalar anılmıştır. Bu çalışmaların başında, yaşanan yangın sonrası Cowgate alanında ayrıntılı arkeolojik araştırmalar yürütülmesi, yine yangın sonrasında büyük koruma girişimiyle ilgili St. Giles Katedrali ve Edinburgh Kalesi koruma planı hazırlanması sıralanmaktadır. DMA statüsünün alana getirisi koruma ve ekonomi olarak değerlendirilmiş, yapıların onarımı ve korunması için finansman; yönetim planının geliştirilmesi; Belediye Meclisi'nin koruma fonu programının gözden geçirilmesi güçlü yönler olarak ifade edilmiştir. Alanla ilişkili kamu kurumlarındaki kötü terfiler ve yerel halkın miras alanına ilişkin bilinçsizliği ise zayıf yönler olarak aktarılmıştır (WHC/PR.1_728, 2006).

Finansman kaynakları olarak Belediye'nin (Edinburgh Belediye Meclisi) desteği ve vakfın (Historic Scotland) bütçesi ifade edilmiştir (WHC/PR.1_728, 2006).

2013'te gerçekleştirilen PR 2. döngüde ise alanın sınırları içinde ve çeperlerinde öğrenci konutları ve karma kullanıma dikkat çekilmiş, detaylarıyla birlikte etkisinin

potansiyel zararlarını göz önünde bulundurmak gerekliliği vurgulanmıştır. Alan içerisinde hava kalitesinin dikkatle izlendiği, devam etmekte olan tramvay çalışmalarının trafiği etkilediği ve bu nedenle araç emisyon eğilim bilgilerinin güvenilmez olduğu bildirilmiştir. Alanın bölümünde taşkın tehdidinin varolduğu ve periyodik raporlama sırasında taşkın savunmasının yapım aşamasında olduğu; geleneksel bir tampon bölgenin sunabileceğinden öte koruma alanı, tescilli yapı tanımlamaları ve kilit bir görüntüleme stratejisi üçlüsü uyarınca daha fazla gelişmiş koruma katmanları oluşturulduğu ifade edilmiştir (WHC/PR.2_728, 2013).

Ayrıca, 2008'de UNESCO ve ICOMOS Reaktif İzleme Misyonu tavsiyeleri uyarınca 2011 yılında revize edilmiş bir yönetim planı hazırlandığı ve onaylandığı bildirilmiştir. Bu plan çalışmasının geniş paydaş katılımı sonucu ortaya çıktığı; uygulanmaya devam edildiği; endüstri, turizm ve ulaşım yönetimi gibi farklı sektörlerde DMA bilinci ve kabulü oluştuğu; yönetim ve eylem planlarına doğrudan girdi (Edinburgh Turizm Stratejisi/ Edinburgh Ulaşım Stratejisi vb.) sağlandığı beyan edilmiştir (WHC/PR.2_728, 2013).

PR 2 dokümanında, son 6 yıl içinde planlama mevzuatında ulusal düzeyde önemli değişiklikler yapıldığından, yerelde ise Edinburgh Belediye Meclisi'nin şehirdeki kalkınmayı yönlendirmek için yerel yönelik politika ve önerilerini belirleyen yeni bir Yerel Plan hazırladığından bahsedilmiştir. Bunlara ek olarak, Yerel Plan'ın ilk defa DMA'na ilişkin bir politika içermesi ve bu süre içerisinde ilk defa yerel otoriteye dayalı bir DMA koordinatörü atanması konularına dikkat çekilmiştir (WHC/PR.2_728, 2013).

Eğitim ve farkındalık alanında faaliyet artışı olduğu, yeni projeler planlandığı, turizm işletmeleriyle işbirliğini arttıran yeni ortaklıklar kurulduğu, ziyaretçi merkezi olmamasına rağmen şehrin hikayesini anlatan birçok galeri ve müze olduğu bilgisi verilmiştir. DMA statüsünün eğitim, bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmalarını kısmen etkilediği, gönüllü projeler için fırsatlar sunulduğu, yıllık sunum programları düzenlendiği, okul atölyeleri yapıldığı, broşür ve haber bültenleri hazırlandığı ifade edilmiştir. Alanın ve şehrin daha geniş tanıtımı için kilit ortaklar ve gönüllülerle işbirliği içinde çalışıldığı, etkinliklerinden sergilere dek alandaki sosyal hayatı keşfetmek için bir i-Phone uygulamasının geliştirildiği bildirilmiştir. (WHC/PR.2_728, 2013).

Şehir merkezi için revize edilmiş bir yaya yol bulma sistemi ve ayrıca ziyaretçileri yönlendirmek, bilgilendirmek için gezi-yorumlama yöntemleri üzerinde durulduğu bilgisi verilmiştir. Bunları geliştirme fırsatları sunabilecek yeni teknolojinin kullanılması üzerine çalışıldığı bildirilmiş, bu navigasyon ve yorumlama yöntemlerinin yerel halkın, toplulukların ve toprak sahiplerinin yanı sıra şehre gelen ziyaretçilere de fayda sağlayacağı vurgulanmıştır (WHC/PR.2_728, 2013).

Finansman kaynakları %60 oranında merkezi ve %30 oranında yerel yönetimin bütçe desteğiyle %10 oranında STK, vakıf vb. yapılanmalardan gelen bağışlar olarak sıralanmış, kaynakların sınırlı olduğu ifade edilmiştir (WHC/PR.2_728, 2013).

Taraf Devlet, 2003, 2004, 2008, 2009 ve 2011 yıllarında, DMM'ne toplam 5 tane Koruma Durumu Raporu sunmuştur. Bu raporlarda bahsi geçen toplam 6 tehdidin; 4'ü yapılaşma (konut), 1'i ulaştırma altyapısı kullanımından kaynaklanan etkiler, 1'i katı atıktır. Cowgate yangını nedeniyle 2011'e dek hazırlanan her raporda yangın diğer tehdit faktörü olarak anılmıştır (WHC/SOC_728, 2018).

PR 1. döngüde gelişme -özellikle yükseklik ve ölçek açısından uygun olmayan gelişme- ve turizm baskısı tehdit olarak anılmakta, yangın sürekli gündemde tutulmakta (WHC/PR.1_728, 2006), PR 2. döngüde ulaştırma altyapısı (kara taşımacılığı, ulaştıma altyapısından kaynaklanan etkiler), mirasın sosyal/kültürel kullanımları (turizm/ ziyaretçi/ rekreasyonun etkileri) ve iklim değişikliği ve şiddetli hava olayları (taşkın) tehdit faktörleri olarak sıralanmaktadır (WHC/PR.2_728, 2013).

DMK, DMA ile ilişkili toplam sekiz karar almış bulunmaktadır. Kararlar, 1995'te listeye kayıt kararı; 2003'te yangın sırası-sonrası eylemleri takdir ve etkilenen bölgeyi iyileştirmeye ilişkin karar; 2004'te varlığın yeniden gelişimi ve yangın sonrası görsel bütünlüğe ilişkin karar; 2008'de Caltongate gelişimi olası negatif etkileri nedeniyle Reaktif İzleme misyon davet kararı ve yine 2008'de Revize ÜED Beyanı ve Alanın Önemi Beyanı'nın kabulü kararı; 2009'da kalkınma projeleri, tampon bölge, alanda yükseklik kısıtlamaları ve alan planlamasında ufuk çizgisi uygulaması kararı; 2011'de "Temel Görüşlerin Korunması Rehberi - Skyline Politikası"ni memnuniyetle karşılandığını, koruma alanları-tampon bölge ilişkisinin kurulması gerekliliğini, kalkınma projelerinin plan ve detaylarını inceleme talebini

içeren karar; 2013'te Retrospektif ÜED Beyanı'nın kabulü kararı olarak sıralanmaktadır (WHC/CD_728, 2018). DMK tarafından alanla ilişkili kayıt ve revize çalışmaları dışında yönetim ve yönetim planına ilişkin takdir ve tavsiye kararları alınmıştır

3.1.4.6 Ferrara, Rönesans Şehri ve Po Deltası, İtalya

Po Nehri üzerindeki sığlıkta kurulan Ferrara ve İtalya'nın Emilia Romagna bölgesinde yer alan antik ve geniş Po Deltası'ndaki bitişik tarım alanları oldukça önemli bir kültürel peyzaj ortaya çıkarmaktadır (WHC/OUV_733, 2014).

Yerleşmenin çekirdeği, 12. yüzyıldaki nehir sığlığına kurulmuş bir kasabaya ve etrafını saran surlara dayanmaktadır. Zamanla kentsel büyümeyle birlikte yerleşmeyi çevreleyen surlar da genişletilmiş, Ortaçağ kentini, San Giorgio Katedrali ve Estense Kalesi'ni çevreler hale gelmiştir. 14. ve 16. yüzyıllar arasında Ferrara'da birçok kentsel planlama çalışması gerçekleştirilmiş, 15. ve 16. yüzyıllarda ise İtalyan Rönesans'ının merkezi olmuştur. Biagio Rossetti'nin 1492'den sonra inşa ettiği mahalleler Hümanizme göre 'İdeal şehir' kavramıyla tanımlanmış, modern şehir planlamasının doğuşu ve gelişimini etkilemiştir. 15. yüzyıldaki Addizione Erculea olarak tanımlanan bu çalışma perspektif fikrine dayandırılmış, açık alan, şehrin ihtiyaçları ve yerel gelenekler dikkate alınmıştır. Böylece Rönesans döneminde ilk kentsel planlama örneği Ferrara kenti, sokak, sur ve yapıların tekil güzelliklerini vurgulamak yerine kentsel perspektiflerin uyumuna öncelik veren, sarayların, kiliselerin, bahçelerin bağlantılı ve genel planın bir parçası olduğu bir anlayışla tasarlanmıştır (WHC/OUV_733, 2014).

14. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar tüm gelişmelerin temelinde, Ferrara'nın karakter ve yapılanmasında iktidardaki Este ailesi yatmaktadır. Aile, Ferrara çevresindeki geniş arazilerin ıslahını sağlamış ve yeni inşaat çalışmaları yapılmasına olanak tanımıştır. Büyük bataklık su alanlarının drenajı, kastazi (mülklerin) kurulması, genel kentsel gelişim planının bir parçası olarak yeni su yolları ve sokakların oluşturulması ve Este ducal konutlarının inşaatı kent imajını şekillendirmiştir. Şehirle çevresindeki kırsal alan bütünleşmesi ve sürekliliği, Rönesans peyzajını 21. yüzyılda hala okunabilir kılmaktadır. Ayrıca Piero della Francesca, Mantegna ve Michelangelo gibi sanatçılar

Este Sarayı'nda çalışmış, sanatçıların desteği ile önemli bir sanat koleksiyonu oluşturulmuştur (WHC/OUV_733, 2014).

Şekil 3.17 : Ferrara'dan hava fotoğrafı (Best Western, 2019).

46,712 ha'lık çekirdek bölgeye sahip **Ferrara, Rönesans Şehri ve Po Deltası**, ii, iii, iv, v ve vi olmak üzere beş kriterle 1995 yılında listeye kaydolmuştur.

Kriter (ii): Rönesans Ferrara'da ifade edilen kent planlamasındaki gelişmeler, kent tasarım uygulamaları üzerinde derin bir etkiye sahipti ve sonraki yüzyıllar boyunca korumayı planladı. Ferrarese mimarlık okulu (Biagio Rosetti, Girolamo da Carpi, Giambattista Aleotti, vb.), diğer İtalyan ve Avrupa şehirlerinin planlanmasına kentsel tasarım görünümleri ve surlar ve kale gibi unsurlar ihraç etti.

Kriter (iii): Po Delta'daki Este ducal konutları, Rönesans kültürünün doğal peyzaj üzerindeki etkisini istisnai bir şekilde göstermektedir.

Kriter (iv): Ferrara'nın tarihi kenti, bu döneme ait yerleşim düzeni ve yapılı biçimlerin hala görülebildiği ve kent dokusunun neredeyse sağlam olduğu, Rönesans dönemi kent planlamasının istisnai bir örneğidir.

Kriter (v): Po Delta, orijinal biçimini dikkat çekici ölçüde koruyan olağanüstü planlı bir kültürel alandır.

Kriter (vi): Rönesans'ın iki yüzyıl boyunca, Este ailesinin mükemmel sarayı önde gelen sanatçıları, şairleri ve filozofları kendine çekti ve İtalya'da 'yeni hümanizm'in geliştirilmesi ve pratik uygulaması için büyük bir merkez haline geldi.

Ferrara'da 1570 yılında yaşanan depremden sonra 16. yüzyılda ilk koruma çalışmaları gerçekleştirilmiş, 17. yüzyıldan bu yana uzmanlık hizmetleri bu çalışmaları üstlenmiştir. Dekorasyon Sivil Kurulu (1860), Emilia-Romagna Anıtlarını Koruma Bölge Bürosu (20. yüzyıl başı) ve Ferrariae Decus (1906) vb. Kuruluşlar anıt ve şehir dokusunun restorasyonu üzerine yoğun çalışmalar yürütmüştür. 19. ve 20. Yüzyıllar boyunca planlama ofisi tarafından şehrin Ortaçağ ve Rönesans planlamasına dair kapsamlı karşılaştırmalı çalışmalar yürütülmüş, şehrin bütünlük ve özgünlüğünü koruduğu görüşü kabul görmüştür (WHC/PR.1_733, 2006).

Ferrara, 1995 yılında listeye kaydolmuş ancak 1999 yılında varlığa Po Deltası'nı da dahil etmek suretiyle genişletilmiştir. Varlık, ulusal kültürel miras mevzuatı kapsamında korunmaktadır: "Codice dei Beni Culturali e del Paesaggio" (42/2004 sayılı Kanun Hükmünde Kararname). Koruma ve yönetim, ulusal, bölgesel, il ve belediye düzeyinde farklı kamu otoritelerini kapsamaktadır. Mevzuata uygunluğu için izlemeyi Kültür Bakanlığı'nın yerel ofisleri (Bölgesel Eşgüdüm ve Denetim) sürdürmektedir (WHC/OUV_733, 2014).

Bölgesel düzeyde alanların tarihi-kültürel kimliği ve çevresindeki manzarayla ilişkili düzenlemeler yapan Bölgesel Koordinasyon Peyzaj Planı (PTPR), doğal öneme sahip alanları koruyan Po Delta Park Planı, çevre ve kırsal alanın niteliğini korumak şartıyla geleneksel ekonomik faaliyetler ve turizmi geliştirmek için eylemler tanımlayan İl Bölge Planı (PTCP) bölgesel düzeydeki üç planlama sistemi olarak sıralanmaktadır. Yerel düzeyde ise belediye tarafından 1975'ten bu yana uygulanmakta olan onaylı bie Kentsel Planlama tarihi şehrin tamamını kültürel ilgi alanı olarak tanımlamakta, Rönesans surları, suriçi ve dışındaki alanların korunmasını amaçlamaktadır (WHC/OUV_733, 2014).

DMA, PR 1. döngüsü 2006'da, PR 2. döngüsü ise 2014 yılında gerçekleştirilmiştir. PR 1. döngü gerçekleştirildiği sırada henüz bir yürütme kurulu olmadığı, kurula ihtiyaç duyulduğu, buna rağmen yapılanma ve görevlerine henüz karar verilmediği

ve korumaya ilişkin koordinasyon eylemlerinin valilik ve belediye idarelerince üstlenildiği bilgisi verilmiştir (WHC/PR.1_733, 2006).

DMA ve tampon bölgeleri, 141/1990 yasa ve 6/1996 sayılı Bölgesel Yasa ile uyumlu 1997'den bu yana yürürlükte olan İl Koordinasyon Bölgesel Planı kapsamındadır. Ayrıca 431/1988 sayılı kanun tarihi peyzajın korunmasını sağlamakta, il sınırları içerisinde on peyzaj birimini belirlemekte olduğu bildirilmiştir. Planın, 20/2000 Bölge Yasası (bölgelerin korunması) ve tarihi-kültürel mirasın korunmasına ilişkin yeni hükümler uyarınca revize edildiği, 2006 ortasına dek tamamlanmış olacağı ifade edilmiştir. Ferrara kentsel alanının, 1995'te onaylanan ve yürürlükte olan Genel Kentsel Gelişim Planı ve ilgili yönetmelikle düzenlendiği, 20/2000 sayılı Bölge Yasası hükümlerine uygun olarak kurgulanan Belediye Yapısal Planı'nın hazırlık aşamasında olduğu, Yapısal Plan'ın hassas alanları tespit eden ve belli başlı temalar üzerine şekillenmiş bir plan olduğu bilgisi verilmiştir (WHC/PR.1_733, 2006).

Mevcut korumanın yeterli olduğu ifade edilirken, diğer yandan varlığın karmaşıklığı nedeniyle devletin yasa koyma ve yönetme yetkinliklerini de içinde barındırdığı, dolayısıyla yasal zeminde plan paydaşlarının ilk etapta belirlenmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Ancak bu aşamadan sonra valilik tarafından koordine edilen ve paydaş temsilcilerinden oluşan bir yürütme kurulu kurulabileceği, kurulun plan hedeflerini gerçekleştirmek adına strateji ve eylemleri yalnızca ana hatlarıyla belirtebileceği, disiplinlerarası ve kurumsal bir çalışma grubu kurabileceği, farklı temalar üzerine yoğunlaşan alt çalışma gruplarını koordine edebileceği bildirilmiştir (WHC/PR.1_733, 2006).

Varlığın yönetiminden çok düzeyli devlet yönetim kademelenmesine sahip yürütme kurulu yıllık yönetim planı hazırlayarak uygulamaktan sorumlu tutulmakta; planın amacı DMA'nın kapsam ve değeri hakkında özellikle yerel sakinler ve çalışanlara bilinç kazandırmak olarak tanımlanmaktadır (WHC/OUV_733, 2014). DMA'nın "genişletilmiş bölgesi"deki veya arabellek bölgelerdeki değerler nedeniyle, Ferrara ilinin tamamının korunması, tanıtılması, değerlendirilmesi ve ortak politikaların uygulanmasının oldukça önemli olduğu belirtilmektedir. Yönetim planının hazırlık aşamasında olduğu ve yönetime ilişkin uygulamalara 2005'te başlandığı ifade edilmektedir. Plan ile birlikte, değişiklik ve mevcut/planlanan dönüşümler; tehlike riskleri; aktif koruma ve koruma amaçları; peyzaj ve spesifik özelliklerin geri

kazanılmasındaki amaçların tanımlanacağı bildirilmiştir. DMA statüsünün Ferrara için yönetimde daha fazla işbirliği ve daha fazla görünürlük sağladığı, değerlendirme kriterleri için ihtiyaç farkındalığının oluştuğu belirtilmiş ancak yanı sıra varlığın karmaşıklığı, büyüklüğü ve birçok farklı kurumun katılımının homojen bir eylem çerçevesi taslağını zorlaştırdığı vurgulanmıştır (WHC/PR.1_733, 2006).

Finans kaynakları; devlet bütçesi, bölgesel fonlar, Avrupa Bankası olarak sıralanmış ancak kaynakların yetersizliği ifade edilmiştir (WHC/PR.1_733, 2006).

2014'te gerçekleştirilen PR 2. döngüde, PR 1. 'de "Belediye Yapısal Planı'nın 2006 ortasına dek revize edileceği" ifadesinin revizyon için yerel yönetimin yetki alanı dışında bir prosedürün işlediği için yanlış bir ifade olduğu bildirilmiş, Ferrara Şehri kentsel alanının 2009 yılında onaylanan ve yürürlükte olan Belediye Yapısal Planı uyarınca düzenlendiği ifade edilmiştir (WHC/PR.2_733, 2014).

Belediye Yapısal Planı'nda tarihi merkez, hassas alanların en başında tanımlanırken merkezin yeniden değerlendirilmesi amacıyla eski yapılar, anıtlar ve açık alanların restorasyonu, bu eserlerin kullanımı, gizli kalmış ve kısıtlı kamu erişimine sahip manzaraların geri kazanımı, şehir dokusu içinde önemi olmayan cadde ve sokakların değerlendirilmesine ilişkin yöntemlerin aktarıldığı bilgisi verilmiştir. Bu güzergahların algılanması zor yeni bölgeleri yeniden keşfetmeye olanak tanıyabileceği, bunun yanı sıra şehrin tarihi ve turistik bölgelerini de birbirine bağlayabileceği vurgulanmıştır (WHC/PR.2_733, 2014).

Kasım 2010'da yönetim planının hazırlandığı, Eylül 2011'de ise alanın yönetiminden sorumlu yerel, bölgesel ve ulusal olmak üzere farklı düzeydeki tüm otoriteler planın uygulanması ve güncellenmesinden sorumlu olacak icra kurulunu ve teknik personeli belirleyen mutabakat protokolünü imzaladığı, ancak yönetim planının henüz DMM'ne gönderilmediği bildirilmiştir (WHC/PR.2_733, 2014).

Yerel toplulukların DMA'nın yönetimiyle ilgili alınan tüm kararlara yani eş yönetime doğrudan katıldıkları, 2012 ve 2013 yıllarında yönetim planı uygulanırken hem DMA'da hem de tampon bölgelerde çalışan çiftçiler ve turizm girişimcilerinde farkındalığı arttırmak için bazı eylemler gerçekleştirildiği, birçok paydaşın bu faaliyetlere dahil olduğu ve sürecin nihai bir sonucu olarak "Agricoltura e Paesaggio

Culturale" isimli En İyi Uygulamalar El Kitabının hazırlanmasının sağlandığı bilgisi verilmiştir (WHC/PR.2_733, 2014).

Finansman kaynakları % 10 oranında merkezi, %30 oranında bölgesel, %50 oranında yerel yönetimin bütçe desteğiyle % 5 oranında STK, vakıf vb. yapılanmalardan gelen bağışlar ve % 5 oranında bireysel ziyaretçi (giriş, otopark, kamp vb. giriş) ücretleri olarak sıralanmış, kaynakların sınırlı olduğu ifade edilmiştir (WHC/PR.2_733, 2014).

Taraf Devlet, 2012 yılında olmak üzere DMM'ne yalnızca bir Koruma Durumu Raporu sunmuştur. Bu raporda bahsi geçen tek tehdit ise deprem olarak anılmıştır (WHC/SOC_733, 2018).

Ancak, ÜED Beyanında varlığın mülkün kuzey-güney ekseni boyunca ulusal ve uluslararası düzeyde farklı altyapıların oluşturulmasından etkileneceği, varlığın batı kısmındaki ulaşım altyapılarla doğu kısmındaki ulaşım altyapılarının çakıştığı ve bu değişikliklerin varlığın bütünlük değerini etkileyebileceği, belirlenen baskı ve sonuçlarının PTPR'nin peyzaj bölümünde revizyonla giderilebileceği bildirilmiştir (WHC/OUV_733, 2014).

PR 1. döngüde genel olarak gelişme baskıları, çevresel baskı, doğal afetler ve yeni ana yollar, özel olarak da delta kıyısında Lidi di Ferrara için hidrolik risk; sismik risk; ormanda yangın riski ve deniz turizmi sıralanmakta ve acil durum önlemlerinin alındığı bildirilmektedir (WHC/PR.1_733, 2006).

PR 2. döngüde yapılaşma ve kalkınma, ulaştırma altyapısı, hizmet altyapıları, kirlilik, biyolojik kaynakların kullanımı/modifikasyonu, fiziksel kaynak çıkarma, fiziksel dokuyu etkileyen yerel koşullar, iklim değişikliği ve bazı hava olayları (sel), ani ekolojik ve jeolojik olaylar (deprem), istilacı ve yabancı türler tehdit faktörleri olarak sıralanmaktadır (WHC/PR.2_733, 2014).

Ayrıca, Mayıs 2012 depremlerinden, özellikle şehir surlarında, Estense Kalesi'nde, ortaçağdan kalma katedralde, Stellata'da (bodrum katına) ve birkaç tarihi binada oluşan önemli zararlardan bahsedilmiş, bu zararlara müdahale için yeterli kaynak tahsis edilmesi gerekeceği bildirilmiştir (WHC/OUV_733, 2014).

DMK, DMA ile ilişkili toplam yedi karar almış bulunmaktadır. Kararlar, 1995'te "Rönesans şehri Ferrara" listeye kayıt kararı; 1995'te Oturum Raporu genel

kararlarda kayıt bildirimi, 1999'da varlığın "Ferrara, Rönesans Şehri ve Po Deltası" olarak genişletilmesi kararı, 1999'da Oturum Raporu genel kararlarda genişletme bildirimi, 2008'de Restrospektif envantere yanıt olarak varlıkların sınır ve ölçülerinin netleştirilmesi kararı, 2012'de Koruma Durumu eğilimlerinin yansıması olarak afet risklerinin azaltılması ve depreme ilişkin karar, 2014'te Retrospektif ÜED Beyanı'nın kabulü kararı olarak sıralanmaktadır (WHC/CD_733, 2018). DMK tarafından alanla ilişkili kayıt ve revize çalışmaları dışında depremle ilgili koruma durumuna ilişkin karar alınmıştır. Ayrıca 2012'de DMM ve danışma organlarınca depremle ilgili misyon raporu hazırlanmıştır.

3.1.4.7 Ankara Beypazarı, Türkiye

Mağaralar, antik buluntular, kaleler ve höyükler barındıran Beypazarı'nın, Hitit, Frig, Galat, Roma ve Bizanslılara ev sahipliği yaptığı ifade edilmektedir (Beypazarı Belediyesi, 2019).

Doğu-Batı arasındaki ticaret kervanlarının aksı üzerindeki uğrak yerlerinden biri olan 1.868 km^2'lik yüzölçüme sahip yerleşme, Ortaçağ döneminde oldukça hareketli bir lokasyonda yeralmaktadır (Aklanoğlu, 2010). Evliya Çelebi'nin 1638 yılında Beypazarı'na yolu düşmüş ve seyahatnamesinde yerleşmeden

"İlk Fatihi Kütahya beylerinden Germiyanoğlu Yakup Şah'ın veziri Dinar Hezar'dır. Haftada bir gün güzel süslü bir Pazar kurulup, bütün kıymetli eşyalar bulunur. Halkın uğraşları tiftik keçisi olduğundan, pazarında sof (yün) çok satılır. Müşterisi vardır. Senede bin kantar sof ipliği satılır. Pazarına her hafta etraf köylerinden on bin insan toplanır. Aşağıda şehir iki geniş dere içinde olup 20 mahalle 41 mihraptır. Çarşı içindeki cami (Paşa Camii) güzeldir. Hepsi 3060 tane iki katlı evleri vardır. Talebe bilginleri çoktur. 70 adet çocuk mektebi vardır. Çocukları gayet temiz ve olgun olup, 700'ün üzerinde hafızı vardır. Bir Şeyhülislamı var ki, bütün bilginler onunla ilmi tartışmaya girmekten acizdirler. Halkının çoğu bilginlerdir. Hepsi renk renk sof giyerler. Türk şehri olduğundan halkı Oğuz taifesidir. Yedi tane hanı vardır. Hamamları, 600 dükkanı vardır..." diyerek bahsetmiştir (Evliyâ Çelebi , 2011; Bozkurt , 2012).

Şekil 3.18 : Ankara, Beypazarı Evleri (Dede, 2016).

1869-1953 yılları arasında yerleşmede çıkan yangınlar sonucunda 1200 kadar ev yanmış ve Safranbolu'dan gelen ustalar tarafından yeniden inşa edilmiştir (Hocaoğlu, 2016)

Birçok tarihi konağın yeraldığı Alaaddin Sokak'ta sokak sağlıklaştırma projesi ve konakların, klasik Osmanlı şehir içi hanı olan Suluhan Kervansarayı'nın, 1938 yılında açılan Halk Evi'nin restorasyonları gerçekleştirilmiş ve unutulmaya yüz tutan geçmiş zanaatların yaşatılmasını sağalayan İmaret Meydanı El Sanatları Meslekleri Dükkanları'nın projesi hayata geçirilmiştir (Beypazarı Belediyesi, 2019).

Ayrıca Boğazkesen Kümbeti, Yediler Türbesi, Gazi Gündüzalp Türbesi, Karaca Ahmet Sultan Türbesi, Karadavut Türbesi, İvaz Dede Türbesi Beypazarı'nın kültür varlıkları arasındadır (Beypazarı Belediyesi, 2019).

1995'te Alaeddin Sokak'ta gerçekleştirilen sokak sağlıklaştırma kapsamında 13 konut restore edilmiştir. 2000 yılında "Beypazarı Yeniden Projesi" kapsamında belediye 25 konutu restore etmiştir. İlçedeki 3500 konut onarılmış, katkı sağlamaları ve evlerine sahip çıkmaları amacıyla çatı onarımı konut sahiplerine bırakılmıştır. Yine 2000'de "Kültürel Miras Kentsel Markalaşma" üzerine temel çalışmalar başlamış, üç yıl sonrasında 2003'te konaklar üzerine vaka çalışması gerçekleştirilmiştir. 2008'de 550

konutun restorasyonu tamamlanmış, 283 konut için tescil kararı alınmıştır. Belediye sponsorluk çağrısı yaparak "Bir Sokak da Siz Yapın" projesini başlatmıştır. 2010 yılında Gazi Üniversitesi I. Ulusal Tasarım Bölümü ürün çalıştayı gerçekleştirmiştir. Kent müzeleri, kent mobilyaları ve kentsel tasarım üzerine çalışmalar yürütülmüştür (Hocaoğlu, 2016).

Beypazarı'nda gerçekleştirilen kültürel mirasın korunması çalışmaları sonrasında evlerin değeri artmıştır. Projeler öncesinde değerlerinin on katı oranında artış yaşanırken, uygulama ve kent markalaşma çalışmalarının ardından -2011'den sonra- değer artışı yüz katı oranına ulaşmıştır. Yerleşmeye ilişkin artış yalnızca konut değerlerinde yaşanmamış, ziyaretçi oranlarında da değişiklik saptanmıştır. 1999'da ziyaretçi sayısı yıllık 2500 kişiyken, 2003'te yıllık ziyaretçi sayısı 400.000 kişi olmuştur (Hocaoğlu, 2016). Günümüzde yirmi turistik işletmesi bulunan Beypazarı, kent tarihi müzesi; Cahide Gürsoy Müze Evi; eskiden okul olarak kullanılan ancak belediyenin organizasyonuyla yemeği yöreden kadınların yaptığı restoran Taş Mektep kültürel temsilleriyle (Hocaoğlu, 2016), doğal bitki örtüsü ve kültürel kalıntılarıyla İnözü Vadisi; ormanla çevrili Eğriova Yaylası; Kirmir Çayı ve Gönen Vadisi; Tekke Yaylası ve Beypazarı Karagöl Milli Parkı doğal güzellikleriyle dikkat çekmektedir (Beypazarı Belediyesi, 2019).

Kültür varlığı olarak tarihi konutların, gümüş işlemeciliği (telkari) ve dokumacılığın (bürgü). ürün olarak havuç ve yemek olarak güvecin ön plana çıkması nedeniyle Uluslararası Tarihi Evler, El Sanatları, Havuç ve Güveç Festivali düzenlenmektedir Festivalin yanı sıra belediyenin gerçekleştirdiği dikkat çeken çalışmalar arasında iş kuranlara maddi destek yerine eğitim desteği verilmesi, ürünlere tek fiyat uygulaması yapılması da sayılmaktadır (Beypazarı Belediyesi, 2019). Çalışmaların yerleşmeye tekil ölçekte ayrı bir katkı sağladığı ancak bütüncül olmadığı saptanmış; tarım, sanayi, tarih ve üniversite şehri imajlarına aynı anda sahip olma çabasının markalaşma için odak noktasının kaybına sebep olduğu bildirilmiştir (Hocaoğlu, 2016).

3.1.4.8 Antalya Kaleiçi, Türkiye

Antik kentin kuruluşundan önce Bergama Krallığı'nın hakimiyeti, sonrasında korsanların yönetiminde bir yerleşimken, Roma idaresindeyken donanma üssü,

Bizans idaresinde psikoposluk olmuş ve Attalos Yurdu olarak adlandırılan Antalya, Türk'lerin idaresine geçtikten sonra büyük bir gelişme göstermiştir. Limanın hemen arkasında gelişen Attaleia antik şehri, M.Ö. 2. yüzyıldan günümüze dek sürekliliğini koruyan bir yerleşim yeri olmuştur. Şehrin, antik yerleşme üzerinde kurulması nedeniyle mendireğin bir kısmı, limanı çevreleyen sur ve Hadrian Kapısı dışında yüzeyde antik çağ döneminden kalıntıya rastlanmamaktadır.

Antik şehrin sınırlarını ifade eden surlar, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı devirleri olmak üzere farklı birçok dönemde eklentiler ve onarımlarla çok katmanlı bir yapıya dönüşmüştür. Büyük bir bölümü yıkılmış olan surlar üzerinde 80 burcun yanı sıra sur içinde yerleşim birimlerini ayıran duvarlar, birçok anıt eser ve bölgenin mimari dokusunu yansıtan 3000 civarında kiremit çatılı ev bulunmaktadır (Antalya KTB, 2019)

Günümüzde bir kısmı ayakta kalabilmiş olan surlar, batıda deniz yönünde, kuzeyde ve doğuda ana caddeler yönünde uzanmaktadır. Böylece Kaleiçi'nin sınırlarını belirlenmiş ve bu belirgin sınırlar nedeniyle özgün geleneksel doku kimliğini şehir merkezindeki çok katlı yapılaşmadan koruyabilmiştir. Tarihi şehir merkezini sur ve çevresi olarak kabul eden belediye, Kaleiçi, Yat Limanı, Kalekapısı, Balbey, Haşim İşcan Mahallelerini bir bütün olarak ele almaktadır.

2.051 km2'lik yüzölçüme sahip Kaleiçi yerleşmesinin özgün dokusunu belirleyen önemli bir unsur (Kaleiçi Old Town, 2019). Cami Sokak ve Hıdırlık Sokak boyunca uzanan orta sur duvarıdır. Bu duvar, Cumhuriyet Caddesi ile sura dek olan sokaklar arasındaki alanın topografya ve sur duvarlarına uygun olarak organik bir yapıda gelişmesine neden olmuştur.Yapı adaları geometrik olarak düzenli formlara sahip değil, büyüklük ve uzunlukları değişken haldedir. Orta sur duvarından Karaalioğlu yeşil alanı ve Hıdırlık Kulesi'ne dek olan sokaklar ise grid plan düzeninde, yapı adaları düzgün dikdörtgen formdadır. Konutların ön cepheleri sokağa, arka cepheleri ise bahçelerine açılmaktadır. Zemin katlar sokağın sınırlarına uygun planlanırken, birinci katlar çıkmalarla birlikte düzenlenerek planlanmıştır. İç mekanda düzgün geometrik formların oluşmasını sağlayan çıkmalar, dış mekanda ise hareketlilik ve ritm katmakta ve aynı zamanda sokak keşisim noktalarında ya da meydanlarda açık alanın formunu belirlemektedir (Antalya KTB, 2019).

Şekil 3.19 : Antalya Kaleiçi'nden genel bir görüntü (Dalarslan, 2016).

Kat adetleri iki veya üç katla sınırlı olan konutların alt katları, taşlık ve avludan oluşan servis mekanları; ara katları depo veya kışlık odalar; son katları ise ortak bir sofaya açılan günlük yaşamın sürdüğü odalardan oluşmaktadır (Antalya KTB, 2019).

Kaleiçi'nde geleneksel dokunun yanı sıra farklı dönemlere tarihlenen birçok anıt eser yeralmaktadır. Günümüze ulaşabilmiş Roma dönemine ait olan Hadrian Kapısı'nın sur duvarlarının genişletildiği bir dönemde kapatılarak sur içinde kalmasıyla beraber korunmuş olabileceği düşünülmektedir. Antik çağdan kalma bir başka yapı ise kara surları güney başlangıcında yer alan Hıdırlık Kulesi'dir. Türk dönemi eseri olan Kesik Minare Camii yapı elemanlarına ilişkin bulgular antik bir tapınak üzerine yapıldığını göstermektedir. Selçuklu mimari uslübunda yapılardan oluşan Yivli Minare Külliyesi, Yivli Minare, Yivli Camii, Gıyaseddin Keyhüsrev Medresesi, Selçuklu Medresesi, Mevlevihane, Zincirkıran Türbesi ve Nigar Hatun Türbesi'ni içinde barındırmaktadır. Bunların yanı sıra Karatay Medresesi, İskele Camii, Tekeli Mahmut Paşa Camii Kaleiçi'nde yer alan önemli anıt eserlerden sadece bazılarıdır (Antalya KTB, 2019).

Tarihi şehir merkezi geleneksel dokusu nedeniyle 1972'de sit bölgesi ilan edilerek koruma altına alınmış, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yürüttüğü "Antalya- Kaleiçi

Kompleksi Restorasyon Çalışmaları" nedeniyle 1984'te uluslararası bir ödül almıştır (Antalya KTB, 2019).

Antalya Büyükşehir Belediyesi, "Tarihi Kültürel Merkez Projesi"; Kent Meydanı ve Valilik Binası, Kale Kapısı Kent Merkezi Yenileme ve Sokak Sağlıklaştırma Uygulama Projesi; Vakıf İşhanı, Sobacılar Çarşısı Mimari ve Mühendislik Uygulama Projeleri; Okullar Bölgesi Mimarlık ve Mühendislik Uygulama Projeleri; Doğu Garajı ve Halk Pazarı Alanı Düzenlemesi ve Kaleiçi Düzenlemesi adıyla kültür varlıkları ve kentsel koruma özelinde birçok çalışma yürütmüştür. Ayrıca Yat Limanı, Kent Surları, Balbey ve Haşim İşcan Mahalleleri üzerine çalışmalar yapılmış, bu çalışmaların ortak akılla yürütülebilmesi için Antalya Mimarlar Odası ve Belediye tarafından protokol imzalanmıştır. Protokol kapsamında yerelde oda temsilcileri ve meslek insanlarından, ulusalda ise uzmanlardan oluşan komisyon ve komitelerin kurulmasıyla çalışmalar yürütülmüştür. Koruma Amaçlı İmar Planı ve proje hazırlıkları sırasında komisyon ve komitelerin denetim, danışmanlık ve koordinasyonu görevlerini üstlenmesiyle katılımcı bir süreç yürütülmüştür. Ayrıca çalışmaların disiplinlerarası olması nedeniyle çıktılar bütüncül bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle, 2008'de Antalya Büyükşehir Belediyesi "Tarihi Kültürel Merkez Projesi"yle Tarihi Kentler Birliği Özendirme ve Koruma Ödülü'nü almıştır (Mimdap, 2009).

2013 yılında Toplumsal Ekonomik Araştırmalar Merkezi Derneği isimli bir STK tarafından, merkezi ve yerel yönetimi temsilen kamu idarecilerin, STK temsilcilerinin ve halkın katılım sağladığı "Kaleiçi'nin Dünü, Bugünü" adı altında bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantıda Kaleiçi'nin kayba uğrayan değerlerinden mahalle hayatı ve kültürünün yitirilmesine, turizm baskısından etkilenmesinden sit alanı içinde yer alan 53 beton yapının varlığına, otopark sorunundan araç trafiğinin negatif yansımalarına, tabela ve ticari alanların oluşturduğu görüntü kirliliğine değinilmiştir. Kaleiçi'ne özgü bu konular kapsayan acil bir eylem planının yapılması ve uygulanmasının elzem olduğu vurgulanmıştır (Çekül, 2013).

Antalya Kaleiçi'nin UNESCO DML'ne girmesi amacıyla yürütülen çalışmaların yoğunlaşmasıyla 2016 yılında Muratpaşa Belediye tarafından "Kaleiçi'nin Unesco Dünya Miras Listesi'ne Yolculuğu" başlıklı bir panel düzenlenmiştir. Panelde listeye girmek için yapılması gerekli çalışmalar üzerinde durulmuş, "UNESCO ve Alan

Yönetimi: Dünyadan ve Türkiye'den Örnekler", "Kaleiçi Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu", "Koruma Politikaları ve Alan Yönetimi", "Koruma Politikaları, Kültür, Sanat, Somut Olmayan Kültürel Miras ve Turizm" konuları ele alınmıştır (Turizm Güncel, 2016).

2019 yılında bölgesel bir STK olan Antalya Kültürel Miras Derneği (ANKA), çocuklar için kültür varlıkları ve kültürel miras konularını kapsayan bir atölye çalışması düzenlemiştir. Somut ve somut olmayan kültür varlıkları üzerine çalışan uzmanlar arasında diyalog/dayanışmayı sağlamak bununla birlikte, somut ve somut olmayan kültürel miras varlıklarının araştırılması, kayıt altına alınması, korunması, yönetimi, ekonomisi, hukuku ve diğer ilgili konularda toplumsal bilincin gelişmesine katkı sağlamak amacıyla kurulduğunu beyan eden ANKA'nın koordinatörlüğünde ve eğitmenler, arkeologlar, tarihçiler, doğabilimcilerin katkılarıyla gerçekleşen çalışma, çocukların içinde yaşadıkları çevreyi tanımaları, kültürel ortama ve şehre dair aidiyet geliştirmeleri için farkındalık oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır. Atölye çalışmasında çocuklara yaşadıkları kentin doğal ve kültürel değerleri gibi temel kavramları oyunlar ve geziler eşliğinde aktarmaya çalışılmıştır (Antalya Kültür Sanat ANKA, 2019).

Günümüzde Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin tarihi ve kültürel miras özelinde çalışmaları devam etmektedir. Bu çalışmalar, Balbey Mahallesi Kentsel Sit Alanı ve Çevresi Kentsel Yenileme Projesi; Haşim İşcan Koruma Amaçlı İmar Planı Projesi; Kaleiçi Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu; Kaleiçi Sur Onarımı, Kaleiçi Yat Limanı Düzenleme Projesi; Hadrian Kapı Kısmi Düzenleme Projesi; Yivli Minare Çevre Düzenleme Çalışmaları olarak sıralanmaktadır (Antalya Belediyesi, 2019).

3.2 Kategori Dışı Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Dünya Miras Sözleşmesi'nin ruhunu yansıtan ÜED ve DMA'ya katkıda bulunan genel görünüm, siluet, manzara noktaları gibi unsurlara ilişkin tehditlerin önüne geçmek, olumsuz etkilenmesini önlemek ve etkilerini azaltmak için çeşitli araçlar kullanılmaktadır (ICOMOS/KÜMED Rehberi, 2011) Koruma raporlarında özellikle yüksek ve yoğun yapılaşma, büyük ölçekli yatırım projeleri, köprüler, karayolları, AVM'ler, yıkımlar, kent bağlamından uzak kentsel dönüşümler sıkça anılmakta, DMK kararlarında bu tehditlere ilişkin Kültürel Miras Etki Değerlendirme

((KÜMED)/Heritage Impact Assessment (HIA)) Raporları talep edilmektedir. Bu durum, I. ve II. grup örneklerin bazıları için alınan DMK kararlarına yansımış ve özellikle büyük projeler, ulaşım ve altyapı çalışmaları, bağlamdan uzak kentleşme ve yapım-yıkımı içeren çeşitli tehditler nedeniyle taraf devletlerden ilgili DMA için KÜMED yapılması talep edilmiştir.

Listeye kabul sırasında kesinleşen ÜED metninin, varlığın listeye kaydedildiği esnada değerlendirmesini yansıttığı ve tartışılamaz olduğu, 2007'den bu yana her kültür varlığı için talep edildiği ve ÜED'i olmayan varlıklar için çalışmaların 2012'de tamamlanacağı bildirilmektedir (ICOMOS/KÜMED Rehberi, 2011). UNESCO danışma organlarından ICOMOS, alanların ihtiyaçlarına cevap vermek ve Kültürel Miras Etki Değerlendirme yöntemi oluşturmak maksadıyla 2011 yılında KÜMED Rehberi isimli dokümanı hazırlamıştır. Rehber, ÜED üzerindeki olumsuz etkileri değerlendirmek konusunda ülkelerde kullanılan mevcut kültürel miras etki değerlendirme sistemlerini güvenilir bulmamakla birlikte, güvenilir sistem bileşenlerine dair bilgi sunmamaktadır. Etki alanlarının tanımlanması; etkinin değerlendirilmesi için araçların yetersizliğine vurgu yapılmakta, sınırlı sayıda kusursuz KÜMED olduğundan bahsedilmekte, üç boyutlu sanal gösterimler ve dijital anlatım araçlarının KÜMED'de kullanılabilecek yeni araçlar olduğuna değinilmektedir (ICOMOS/KÜMED Rehberi, 2011).

Rehberde, birçok ülkenin etki değerlendirme konusunda yasal bir çerçeveye sahip olmadığı; miras yönetiminden sorumlu yöneticiler arasında kapasitenin ülke bazlı değişiklik gösterdiği; ülkelerde koruma politikalarının merkezi yönetim sisteminde zayıf yapıda olduğu bildirilmiştir. Dünya mirası ve hatta kültürel mirasa dair kuralların olmadığı ya da az geliştiği, KÜMED'in eylem listesinden öte gidemediği ve bu nedenle rehberin destek olmak amacıyla hazırlandığı ifade edilmektedir (ICOMOS/KÜMED Rehberi, 2011). Etki değerlendirmenin arka planına dair bilgi verilirken bir yandan yönetim sistemlerine dair eleştiri yapılmakta, ardından yönetim planlarının etkin olmaması sonucunda ÜED'in etkilenmesi, Korunmuşluk Durumu Raporlarının talep edilmesi ve yeni araçlar üretme gerekliliğiyle KÜMED'in ortaya çıkış hikayesi aktarılmaktadır. Yönetim planlarının aslında ulusal koruma sistemleri içinde çalışan ve değişimi değerlendirmek üzerine tanımlanan araçlar olduğu, ancak çok sayıda DMA için Korunmuşluk Durumu Raporu talep edilmesinin temel

nedeninin birçok DMA'nın iyi işleyen bir yönetim sisteminden yoksun olmasından kaynaklandığı belirtilmiştir (ICOMOS/KÜMED Rehberi, 2011).

Bu nedenle, KÜMED'i üstlenen kurum veya kişilerin bu işe uygun birikime sahip ve deneyimli olmaları gerektiği, somut ve soyut miras içeriğini, ÜED'i ve önerilen değişiklikleri kavrayacak nitelikte ve analitik beceriye sahip olması gerektiği, tek bir uzman yerine ekip çalışmasının önemi ifade edilmektedir. Sorumlu yönetici, personel, KÜMED'i yürüten ve hazırlayan kişilerin süreçle ilgili eğitilmesi gerektiği, bütün ilgili tarafların -üye devlet, bölgesel/yerel yönetim, kültürel miras danışmanları veya yöneticileri, yerel topluluklar ve diğer paydaşların- onayladığı bir değerlendirme olması gerekliliği vurgulanmaktadır (ICOMOS/KÜMED Rehberi, 2011).

Bu ifadeler, yönetim planlarının işlevsiz ve etkisiz kaldığı; böylece yeni araçlara ihtiyaç duyulduğu; ancak bu araçların temel esaslar, iş akışı ve yöntem açısından belirsiz olduğu, bu nedenle etkisiz kalma tehlikesinin öngörüldüğü yönünde bir izlenim uyandırmaktadır. Rehberde değerlendirme çalışmalarının bağımsız uzmanlar tarafından yapılması gerekliliği vurgulanmış, bağımsız uzmanların eğitim, nitelik ve yeterliliklerine dair bilgi verilmemiştir.

Rehberdeki ifadelere ek olarak değerlendirme süreciyle ilgili birçok belirsizlik ve çelişki söz konusudur. DMM taraf devletten bir proje için KÜMED talep ettiğinde, raporlamayı kimin kimden talep edeceği; raporlama bedelinin kim tarafından ödeneceği; raporun kim tarafından kime iletileceği; raporla ilgili değerlendirmenin kimler tarafından yapılacağı; bütün ilgili tarafların onayladığı bir rapor olması durumunun bağımsız uzmanı denetleyen birçok temsile neden olduğu; bağımsız uzmanın sahip olması gereken niteliklerin ne olduğu; bu niteliklerin kabulü için kurumsal bir yapılanmanın bir uzmanı nasıl bağımsız kılabileceği gibi birçok soruyu doğurmaktadır.

Bir kamu/özel yatırımda değerlendirmeler, -yatırımcı ve yükleniciden raporlama için ödeme yapacak muhataba ilişkin belirsizlikler; bu bedelin ihale bütçesine dahil edilmemesinden doğan mali yükler; zaman kaybının doğurduğu yatırıma ilişkin mali kayıplar; zaman kaybının önüne geçmek için değerlendirmeyi beklemeden gerçekleştirilen girişimler sonucu mirasa ilişkin değer kaybı; değerlendirme uzman

ekibin nitelik, deneyim ve yeterliliğine ve bu yeterliliği belirleyen kural veya kurumlara ilişkin belirsizlikler; uzman ekiple raporlama bedelini üstlenen kurum/kuruluş arasında doğan ekonomik ilişki ve bağımsızlık çelişkisi; uzman ekiple ekibin seçimini üstlenen kurum/kuruluş arasında doğan seçen-seçilen ilişkisi ve bağımsızlık çelişkisi; uzman ekiple ekibin değerlendirmesi üzerine onay veren bütün ilgili tarafların arasında doğan onay ilişkisi ve bağımsızlık çelişkisi; ortak bir mecrada ortak görüşler yerine elden ele iletilen değerlendirme sonucunun tek yönlü bir akışa dayanması ve geri beslemeden yoksun olması ve gelişime kapalı yapısı; ulusaldan DMM ve Danışma Organlarına ulaşan değerlendirmeyi değerlendiren uzmanların DMM ve danışma organlarıyla ilişkisi ve bağımsız uzmanı denetleme çelişkisi; ilgili projelerin DMK kararlarına yansıması durumunda DMK teşkilat yapılanması, üye ülke ilişkileri ve dış politikası çelişkisi gibi- birçok ilişki ve çelişki üzerinden yürütülmektedir. Miras yönetimi üzerine kendi etkisini değerlendiremeyen Kültürel Miras Etki Değerlendirme, iş akışı ve yöntem konusunda birçok eksikliği barındırmasına rağmen yürürlükte olan mesleki yönetmeliklerin KÜMED sürecini zorunlu kılması ve yöntemlerin uluslararası standartta olması (ICOMOS/KÜMED Rehberi, 2011) beklemektedir.

DMM, etki değerlendirme çalışmaları gibi ÜED'in korunmasını teşvik amacıyla "En İyi Uygulamalar" adı altında bir bölüm geliştirmiştir. Başka DMA'na motivasyon kaynağı olarak tasarlanan bu bölümde, "Oaxaca Tarihi Merkezi ve Monte Alban Arkeoloji Bölgesi" ve "İstanbul Tarihi Alanları"nda olduğu gibi DMA'larda gerçekleştirilen çalışmalar sunulmaktadır.

Yenileme Alanı Sulukule Örneği, DMM'nce "En İyi Uygulamalar" arasında yerini almıştır. Proje kapsamında tescilli eser statüsünde 46 SMÖ ve 15 anıtsal yapı, 378 parsel yer almakta ve toplamda Belediye'nin kendi mülkünden dahil ettiği 13.000 m²'lik alanla birlikte toplam 91.000 m2'lik alan proje alanı olarak tanımlanmaktadır. Edirnekapı ve Vatan Bulvarı arasında gerçekleştirilmesi planlanan projenin, mekan esaslı yenilemeden öte yeşil alanlar, oyun alanları, ticaret ve kültür merkezleri gibi ortak alanların varlığıyla yerleşim alanındaki kullanıcıların yaşam koşullarının iyileştirilmesini hedeflediği bildirilmektedir (WHC/BP_356, 2005)

Kültürel ve turistik potansiyeli olan Sulukule'nin, Tekfur Sarayı, Anemas Zindanları, Ayvansaray ve Fener-Balat'ın da dahil olduğu bir rotayla birlikte diğer eserlerle

entegrasyonu ve kentle kurduğu ilişkinin önemine değinilmiştir. 2011'de Yenileme Uygulama Projesi uyarınca çalışmalara başlandığı ve yenileme alanında 165 blok yapılması planlandığı belirtilmiştir (WHC/BP_356, 2005).

TOKİ, Fatih Belediyesi ve İBB ortaklığında gerçekleştirilen Sulukule Projesi'nde süreç, ilk olarak 2005'te Fatih Belediyesi'nin, 2006'da Bakanlar Kurulu'nun yenileme alanı ilanıyla başlamıştır. 2008'de Mimarlar Odası'nın yürütmeyi durdurma davası ve yıkım çalışmalarına karşı gönüllü bir grubun (Sınır Tanımayan Otonom Plancılar) alternatif plan çalışması; 2009'da İstanbul 4. İdare Mahkemesi'nin yürütmenin durdurulması talebini reddi; TOKİ'nin yenileme avan projeleri inşaat ihalesine çıkması ve ihale sonrasında yıkımların başlamasıyla devam etmiştir. 2010'da inşaat çalışmaları başlamış, 2012'de ilgili mahkeme avan projelerin kamu yararına uygun olmadığı gerekçesiyle iptal kararı vermiş, iptal kararına rağmen inşaat devam etmiş ve 2013'te anahtar teslimleri yapılmıştır (Mega Projeler İstanbul, 2016).

Ancak hukuki süreç devam etmiş ve 2013'te Danıştay Fatih Belediyesi'nin projenin iptaline yönelik itirazlarını reddetmiştir. 2015'te medya kaynaklı bilgilere göre yeni yapılara Suriyeli göçmenler yerleştirilmiş, Danıştay Sulukule mahallesinin avan projesini iptal eden mahkeme kararını onamıştır. Yine aynı yıl, İstanbul 4. İdare Mahkemesi'nin verdiği iptal kararını temyize götüren Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Fatih Belediyesi'nin itirazını Danıştay reddetmiştir. Ayrıca, 2011'de yürürlüğe giren Tarihi Yarımada 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın Sulukule'ye ilişkin hükümlerine ilişkin meslek odası tarafından dava açılmış ve iptal kararıyla sonuçlanmıştır. Son olarak 2016'da Danıştay, Fatih Belediyesi'nin karar düzeltme talebini reddetmiştir (Mega Projeler İstanbul, 2016)

Yenileme Alanı Sulukule Projesi, DMM resmi sayfasındaki "En İyi Uygulamalar" arasında yerini hala korumakta buna rağmen geldiği nokta ve sonuçlarına dair bilgi paylaşılmamaktadır (WHC/BP_356, 2005).

Benzer şekilde İstanbul Tarihi Alanları'ndan bir başka çalışma olan "Fener-Balat Rehabilitasyon Programı" 1996 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen Habitat II toplsntısıyla başlamış ve 2004 yılında gerçekleştirilen komite toplantısında 28 COM 15B.80 kodlu karar alınmıştır. DMK, kararda *"Varlığın, Dünya Mirasının bir parçasını oluşturan İstanbul'un ahşap sivil mimarisinin korunması ve geliştirilmesi*

ve Fatih İlçesi'nde Fener -Balat'ta AB tarafından finanse edilen kentsel rehabilitasyon projesinde ilerleme kaydedilmesi için Türk Ahşap Birliği ve diğer STK'ların halkın bilinçlenmesine yönelik başlattığı kampanya için takdirlerini sunduğunu" ifade etmiştir (WHC/CD_356, 2004)

1996'da sosyal ve çevresel haklara saygı gösteren kent politikalarının benimsenmesi hedefiyle yola çıkılmış; Fener-Bala üzerinden bir model oluşturulmuş; 1998'de AB-Akdeniz Ülkeleri Ortaklığı programına alınmış; 2000'de AB, Türkiye Cumhuriyeti Hazine Müsteşarlığı ve Fatih Belediyesi arasında finans anlaşması imzalanmış; 2003'te alanda teknik ofis kurulmuştur (Fatih Belediyesi, 2008). Program kapsamında dört ana eylem planlanmış, yaklaşık 100 konut mülk sahiplerinin rızası ile restore edilmiş; kadın, çocuk ve gençler için sosyal merkez kurularak faaliyete geçirilmiş; Tarihi Balat Çarşısı iyileştirmelerle ekonomik bir çekim merkezi haline getirilmiş; katı atık stratejisi doğrultusunda halkın çöplerin yeniden kullanımında duyarlılığı sağlanmıştır (Fatih Belediyesi, 2008). Proje kapsamında, 7 milyon Euro bütçe kullanılarak 35 bina için kapsamlı onarım ve 121 bina için basit bakım-onarım çalışması gerçekleştirildi (Mimdap, 2008). 2006 yılında, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanuna dayandırılmak suretiyle Fener-Balat-Ayvansaray yenileme alanı ilan edilmiş, devlet - sivil inisiyatif ortaklığı yerini devlet - özel sektör ortaklığına bırakmıştır. Böylece koruma odaklı başlanan rehabilitasyon projesinin Fener-Balat Yenileme Projesi'ne dönüşmesi tepkilere neden olmuş ve birçok uzman çalışmadan çekilmiştir (Arkitera, 2012). Fener-Balat Bölgesi geçmişte azınlıkların yaşadığı; Eylül Olayları'yla birlikte demografik yapının değiştiği; Prost'un şehir planıyla birlikte bölgenin fonksiyon dağılımının farklılaştığı ve mimari dokunun bozulduğu; atölye ve fabrikaların yapılmasıyla taşradan göçenlerin meskeni olduğu; rehabilitasyon projesiyle fiziki dokuda iyileştirmelerin yapıldığı; ardından yenileme çalışmalarıyla sosyal doku değişikliğinin planlandığı; günümüzde ise sanatçılar ve genç girişimcilerin popüler kıldığı bir alan olarak tanımlanmaktadır (Engin & Öztürk, 2017).

AB'nin proje kapsamında mülk sahiplerine mülkün satışı ve kiracının çıkarılmasına ilişkin getirdiği 5 yıllık kısıta rağmen kullanıcılardan bir kısmı başka bölgelere tahliye edilmiştir. 2009'da ilçe belediyesi Yenileme Alanı Avan Projesi'ni onaylamış;

bölge halkı Fener Balat Kültür Mirasını Koruma Derneği (FEBAYDER) önderliğinde karara itiraz etmiş; 2012'de mahkeme iptal kararı vermiş; 2012 Ekim'de Bakanlar Kurulu, Ayvansaray'ın da dahil olduğu Fener-Balat Bölgesi için acele kamulaştırma kararı almıştır (Engin & Öztürk, 2017).

Hakların aranmasına ilişkin süreç 2013'te mahkemenin acele kamulaştırmaya ilişkin yürütmeyi durdurma kararı, ardından Danıştay'ın kamulaştırma iptal kararı, 2014'te İstanbul 1. İdare Mahkemesi'nin yenileme projesinin de dahil olduğu 1/5000'lik koruma amaçlı nazım imar planını iptal kararıyla sonuçlanmış ancak kentsel dönüşümden kurtulan bölge sosyal dönüşüm yaşamıştır (Engin & Öztürk, 2017). Kültür varlıkları sürekliliklerini korurken sosyal dönüşümle birlikte kültürel miras ve mahalle kültürü kaybolmuştur.

Bir başka miras alanı olan "Oaxaca Tarihi Merkezi ve Monte Alban Arkeoloji Bölgesi"ne dair verilerin paylaşımda çelişkiler görülmektedir. Miras alanına ilişkin birçok veriye ulaşılamazken, alanın yönetim planı çalışmaları DMM resmi sayfasında "En İyi Uygulamalar" arasında yer almaktadır (WHC/BP_415).

INAH ve UNESCO arasındaki ilişkiyi inceleyen bir makalede, alanın yönetiminde güç dengelerine ilişkin sorunlara ve bütünlük özgünlük değerlemesinin kolonyal mimari ve yerlilerin miras bağlantısı nedeniyle çelişkili olmasına dikkat çekilmektedir. "En iyi uygulamalar"ın sunulmasıyla, ülkelerin kendi miras politikaları ve prosedürlerini Birleşmiş Milletler ve UNESCO'nun hazırladığı miras koruma çerçevesi içinde uygulandığı kabulünü göstermeye çalıştığı iddia edilmektedir (Leathem, 2015).

Ayrıca ÜED Beyanı'nın retrospektif olarak yeniden düzenlenmesinin Operasyonel Kılavuz'daki boşluklardan kaynaklandığı ve bu durumun politik kabullere uygun yeni ifadeler için fırsat tanıdığı; INAH'ın UNESCO ve farklı Oaxacan paydaşlar arasında arabulucu olarak nitelendirildiği; bu ulusal miras örgütünün uygulamalarını evrenselci yaklaşımdaki uluslararası bir kurum olan UNESCO'ya tanıtmasının ve onaylatmasının kendi otoritesini belirsizleştirdiği; miras alanı için UNESCO'dan alınan fon desteği nedeniyle mali bir ilişkinin söz konusu olduğu ve bunun ilişkilerdeki bağlayıcılığı vurgulanmıştır (Leathem, 2015).

UNESCO'nun yalnızca fiziksel bütünlüğü korumaya odaklanması nedeniyle korunmuşluk durumu değerlendirmesinde Zapotek Uygarlığının başkenti Monte Albán'ın fiziksel olarak iyi korunduğu bildirilmiştir. Kolonyal yerleşim olan grid planlı Oaxaca'ya verilen değerin sömürge tarihini yeniden canlandırdığına dikkat çekilmiştir (Leathem, 2015). Ancak bunların sağlaması, analizi ya da kıyaslamasını yapabilmek için DMM merkezli başka herhangi bir resmi kaynak sunulmamıştır.

4. ÖRNEKLERE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

Büyük ölçekli örneklem miras alanlarının 1987 yılı ya da öncesinde listeye girdiği, yani listeye kabullerinin, listenin oluşturulması ve koruma durumu raporlarının hazırlanması kadar eskiye dayandığı görülmektedir (Çizelge 3.2).

Bu alanlardan yalnızca Pekin ve Shenyang Ming ve Qing Hanedanları'nın İmparatorluk Sarayları listeye girdikten (1987) hemen bir yıl sonra yönetim planı hazırlamıştır. Diğer miras alanlarında ise listeye giriş için yönetim planı/yönetim sistemi gerekliliğinin sürekli olarak vurgulandığı 2000'li yıllardan sonra plan çalışmalarının tamamlandığı tespit edilmiştir.

I. gruptaki yedi taraf devletin sekiz miras alanı için farklı sayılarda hazırladığı toplam 53 raporun (SOC) 37'sinde yönetim sistemleri/yönetim planı, 20'sinde yönetim faaliyetleri, 7'sinde yasal çerçeve tehditler başlığı altında değerlendirilmiştir. Yönetim sistemleri/yönetim planına tehdit vurgusu; Dünya Miras Listesi'ne girişinden 32 yıl sonra onaylı bir yönetim planına sahip olan Kotor Doğal ve Kültürel-Tarihi Bölgesi 14 (SOC) raporun 11'inde (% 78,5); 26 yıl sonra İstanbul Tarihi Alanları 21 (SOC) raporun 21'inde (% 100); 25 yıl sonra Venedik ve Lagünü 5 (SOC) raporun birinde (% 20) ve 1 yıl sonra Pekin ve Shenyang'daki Ming ve Qing Hanedanlarının İmparatorluk Sarayları 7 (SOC) raporunun dördünde (% 57) geçmektedir. İstanbul için 21 raporun 18'inde (% 85,7) yönetim faaliyetleri, birinde yasal çerçeve (% 4,7); Pekin ve Shenyang'daki İmparatorluk Sarayları için yedi raporun ikisinde (% 28,5) yönetim faaliyetleri, ikisinde (% 28,5) yasal çerçeve; Kotor için 14 raporun üçünde (% 21,4) ve Venedik için beş raporun birinde (% 20) yasal çerçeveye ilişkin tehdit değerlendirmesi yapılmıştır.

Roma için iki ve Floransa için dört defa koruma durumu raporu hazırlanmış ancak yönetime ilişkin hiçbir tehdit unsurundan bahsedilmemiştir. Oaxaca ve Toledo DMA'ları için henüz hiç koruma durumu raporu hazırlanmadığından koruma durumuyla ilişkilendirilmiş herhangi bir tehdit unsuru kaydedilmemiştir.

Çizelge 4.1 : Koruma Durumu Bilgi Sistemi'nde kentsel kültürel miras alanlarında I. grup örneklemler.

DMA Adı	Kriterler	Yüz ölçüm	Rapor Sayısı	Birincil Tehdit	Yönetim Planı	İlk YP Tarihi	DMA İlan Tarihi
Ming ve Qing Hanedan. İmparatorluk Sarayları	(i)(ii)(iii)(iv)	12.96 ha	7	Konut	Var	1988	1987
Roma Tarihi Merkezi ve San Paolo Fuori le Mura	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	1,430.8 ha	2	Ulaşım alt yapısı	2014 Taslak	2009	1980
Floransa Tarihi Merkezi	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	505.0 ha	4	Lineer alt yapı, Terör	Var	2006	1982
Venedik ve Lagünü	(i)(ii)(iii)(iv)(v)(vi)	70.176,40 ha	5	Turizm	Var	2012	1987
Oaxaca Tarihi Merkezi ve Monte Alban Arkeoloji Böl.	(i)(ii)(iii)(iv)	375 ha	0	-	Var	?	1987
Kotor Doğal ve Kültürel - Tarihsel Bölgesi	(i)(ii)(iii)(iv)	14,600.0 ha	14	Yönetim planı /sistemi	2011 Onay	2007	1979
Toledo Tarihi Şehri	(i)(ii)(iii)(iv)	259.85 ha	0	-	Var	1997	1986
İstanbul Tarihi Alanları	(i)(ii)(iii)(iv)	765,5 ha	21	Yönetim planı /sistemi	Var	2011	1985

Tüm bu değerlendirmeler yüzdelik dilim üzerinden göz önüne alındığında, yönetim ve kurumsal faktörlerden etkilenen DMA sıralamasında ilk sırada İstanbul, ikinci sırada Kotor Bölgesi, üçüncü sırada Pekin ve Shenyang'daki İmparatorluk Sarayları ve dördüncü olarak Venedik ve Lagünü yer almaktadır. Roma ve Floransa DMAları varolan koruma raporlarında yönetim-kurumsal faktörlere ilişkin bir tehditle ilişkilendirilmediği, Oaxaca ve Toledo DMAları ise koruma raporları olmadığı için yüzdelik dilim ifadelerinde yer almaması dikkat çekmektedir.

Ayrıca Çin taraf devleti bahse konu DMA için 31 yılda yalnızca 4 defa yönetim ve kurumsal faktörlerin fiziksel tehdide dönüşümünden bahsetmiş ve toplamda yalnızca yedi rapor hazırlaması gerekmiştir. Dolayısıyla yalnızca rakamsal verileri ya da yüzdelik dilimleri değerlendirmek yerine zaman aralığını da analize dahil etmek sonuçları etkileyecektir (Çizelge 4.1).

Benzer şekilde az bileşenle değerlendirme yapıldığında, Roma Tarihi Merkezi'nin 2014'te bir yandan taslak yönetim planı üzerine çalışırken diğer yandan 34 yıldır yönetim planı olmaksızın yönetilmesi, 34 yılda yalnızca iki defa koruma durumu raporu teslim etmesi ve ulaşım alt yapısı en birincil tehdit olarak değerlendirilmesi başarılı bir yönetim sistemine sahip olduğu kanısı uyandırmaktadır. Oysa, yönetime ilişkin tehditler koruma durumu raporlarında yer almazken, periyodik raporlarda (PR) bu konudaki eksikliğe ve iki taraf devletin idaresi olması nedeniyle ortaya çıkan yetki karmaşasına değinilmektedir.

Çizelge 4.1, çizelgede yer almayan diğer tüm verilerle (ÜED Beyanları, PR'lar, Koruma Durumu Raporları ve DMK kararları) birlikte değerlendirildiğinde, bir başka dikkat çeken saptama alanların yüzölçümünün yönetime yansımasıdır. Yüzölçümü büyük olan DMA'nında yönetimle ilgili bütün bileşenler nicelik olarak artmakta, nitelik olarak karmaşaya neden olmaktadır. Pekin ve Shenyang'daki İmparatorluk Sarayları, erken dönemde başlattığı uzun soluklu yönetim planı çalışmaları ve listedeki yerlere nazaran daha küçük olan yüzölçümü sayesinde koruma açısından başarılı bir tablo sergilemektedir. Oysa Roma Tarihi Merkezi, 2014'te taslak halinde bulunan yönetim planına ve öncelikli tehdit ulaşım altyapısı olmasına rağmen; yüzölçümü, iki taraf devletin sorumluluğu altında olması, sıradışı yapısı ve farklı paydaşların yol açtığı yetki karmaşası nedeniyle mirasın yönetimine ilişkin ciddi sorunlar yaşamaktadır. Kotor ve İstanbul DMA'ları, yönetim planı

çalışmalarının ya da miras alanının ÜED'ini korumaya yeterli yasal düzenlemelerin henüz yeni olması ve DMA yüzölçümlerinin büyüklüğü, alandaki birçok etmeni yönetim denklemine dâhil etmektedir. Bu ise daha zorlu bir yönetim getirmektedir.

Floransa'nın yönetim planı çalışması 2000'li yıllara dayanmasına rağmen, daha öncesinde miras alanı özelinde yasal düzenlemeler, denetim ve periyodik izlemelerin mevcut olduğu bilgisine erişilmektedir. Bu ise, gerek Koruma Durumu Raporları'nda gerek Periyodik Raporlarda gerekse Komite Kararlarında açıkça görülmektedir. Benzer bir durum Venedik için de geçerli olmakla birlikte, bu DMA jeolojik nedenler ve turizm baskısı tehditleri yüzünden yönetime ilişkin bazı düzenlemelere ihtiyaç duymaktadır. Toledo Tarihi Şehri ise listeye girdikten on yıl sonra yönetim planı hazırlamış, özerk yapılanmanın, yerel ve merkezi yönetimlerin sorumluluk alanları kesin olarak tanımlanmış ve ayrıca komisyonlar kurulduğundan bahsedilmiştir. Alan yönetiminde idari organlar arasında fikir birliği, geleneksel koruyucu önlemler ve geleneksel yasalarla korumanın sağlanması oldukça dikkat çekicidir. Bu DMA için koruma durumu raporu hazırlamamış olan İspanya taraf devleti, PR'de Dünya Miras Alanı'nda korumaya ilişkin yönetim yapılanmasının yeterli olduğunu vurgulamıştır. Henüz hiç koruma durumu raporu bulunmayan DMA'ya ilişkin ilk tehditler PR 1. döngüde turizm baskısı, PR 2. döngüde yapılaşma ve kalkınma olarak ifade edilmiştir. 1987'de listeye giren Oaxaca Tarihi Merkezi ve Monte Albán Arkeoloji Bölgesi'ne ilişkin bir yönetim planından bahsedilmekle birlikte DMM veri tabanında plana dair hiçbir veriye rastlanmamıştır. Ayrıca DMK, ikisi kayıt ve biri de ÜED revizyonu olmak üzere DMA'yla ilgili bugüne dek yalnızca üç karar almıştır. Hiçbir PR döngüsüne katılmadığı saptanan DMA'nın koruma durumu raporu bulunmamaktadır. DMA'yla ilgili DMM çerçevesindeki veri kaynaklarının paylaşılmamış olmasına rağmen yönetim plan çalışmaları nedeniyle DMM'nin "En İyi Ugulamalar" sıralamasında yer alması dikkat çekmektedir.

Toledo ve Oaxaca'ya dair her iki DMA'nın da koruma durumu raporu olmaması ve dolayısıyla doğrudan herhangi bir tehditle ilişkilendirilmemesi, her iki DMA'nın koruma düzeyini değerlendirirken yanıltıcı bir tablo ortaya çıkarmaktadır.

II. grupta ise beş taraf devletin altı miras alanı için hazırladığı toplam 6 raporun (SOC) hiçbiri, yönetim ve kurumsal faktörler altında yer alan bir tehdidi içermemektedir.

Çizelge 4.2 : Koruma Durumu Bilgi Sistemi'nde kentsel kültürel miras alanlarında II. grup örneklemler.

DMA Adı	Kriterler	Yüz ölçüm	Rapor Sayısı	Birincil Tehdit	Yönetim Planı	İlk YP Tarihi	DMA İlan Tarihi
Kutna Hora: St. Barbara Kilisesi ve Sedlec'deki Meryem Ana Katedrali ile Tarihi Şehir Merkezi	(ii)(iv)	62.437 ha	0	-	Var	2011	1995
Bamberg Şehri	(ii)(iv)	142 ha	0	-	Var	2003	1993
Siena Tarihi Merkezi	(i)(ii)(iv)	170 ha	0	-	Var	2011	1995
Safranbolu Şehri	(ii)(iv)(v)	193 ha	0	-	Yok	-	1994
Edinburgh Eski ve Yeni Şehri	(ii)(iv)	450 ha	5	Yapılaşma	Var	2006	1995
Ferrara, Rönesans Şehri ve Po Deltası	(ii)(iii)(iv)(v)(vi)	46,712 ha	1	Deprem	Var	2010	1995

Geniş bir sınıra sahip olan Kutná Hora: St. Barbara Kilisesi ve Sedlec'deki Meryem Ana Katedrali ile Tarihi Şehir,'le ilgili olarak yönetim planının eşgüdüm içerisinde uygulandığı ve izlendiği; bugüne dek hakkında Koruma Durumu Raporu hazırlanmadığı bildirilmiş; DMK tarafından alanla ilişkili kayıt ve revize çalışmaları dışında herhangi bir karar alınmamıştır. Koruma durumu raporu olmadığı için doğrudan bir tehdit vurgulanmasa da, PR 1. döngüde gelişim baskısı, PR 2. döngüde yapılaşma tehdit olarak ifade edilmektedir.

Hakkında hiç koruma durumu raporu hazırlanmamış bir başka DMA olan Bamberg Şehri, 2003'ten bu yana belli aralıklarla revize edilen bir yönetim planı doğrultusunda yönetilmektedir. Ancak bu yönetim planı haricinde, 1950'lerden günümüze dek bir dizi küçük ölçekli ancak sürekli bakım-onarım çalışmalarının oluşturduğu Bamberg Modeli doğrultusunda korunmaktadır. Dolayısıyla yönetim sistemi halen aktif olan geleneksel yönetimle entegre bir şekilde uygulanmaktadır. DMK tarafından alanla ilişkili kayıt ve revize çalışmaları dışında herhangi bir karar alınmamıştır. PR 1.'de finansal kaynakların yetersizliği, PR 2. döngüde muhtemel tehdit faktörleri arasında yönetim ve kurumsal faktörler sıralanmakta, ancak şuanda negatif etkisi görülen bir faktör olmadığı vurgulanmaktadır.

Siena Tarihi Merkezi, ulusal, bölgesel ve yerel yönetim düzeyinde kamu otoriteleri tarafından yönetilmesinin yanı sıra Ortaçağ'dan beri tarihi merkezin bölgeleri üzerine söz sahibi ve kendi aralarında hiyerarşik yapılanmaları olan Contradas adında 17 adet halk birliğinin etkisi altındadır. 2011 yılında tamamlanan planla birlikte geleneksel teknikler ve çağdaş yaklaşımların/araçların bütünleştirildiği ve alanın karma bir teknikle yönetildiği bildirilmiştir. DMK tarafından alanla ilişkili kayıt ve revize çalışmaları dışında herhangi bir karar alınmamıştır. Listeye girdiğinden bugüne dek hiç Koruma Durumu Raporu hazırlanmamış ve herhangi bir tehdit unsurunun ifade edilmemiştir. Ancak PR 1. döngüde tehdit ve riskler başlığı altında, doğal afetler ve ziyaretçi/turizm baskısı, PR 2. döngüde hizmet altyapıları, fiziksel dokuyu etkileyen yerel koşullar altında mikro-organizmalar, mirasın sosyal/kültürel kullanımı altında turizm/ziyaretçi etkileri sıralanmıştır.

Safranbolu Şehri, koruma düzeyi yeterli olduğu kabulüyle PR 1. döngüye dek tampon bölge tanımlamasına dahi ihtiyaç duymamış ve yönetim planı

hazırlamamıştır. PR 2. döngüde yönetim planı hazırlanması öncelikler arasında yer almış ancak yine de bu konuda bir gelişme kaydedilmemiştir. DMK tarafından alanla ilişkili kayıt ve revize çalışmaları dışında herhangi bir karar alınmamıştır. Listeye girdiğinden bugüne dek hiç Koruma Durumu Raporu hazırlanmamış ve herhangi bir tehdit unsurunun ifade edilmemiştir. Ancak ÜED'de koruma durumuna değinilmiş, fiziksel mekan konforunu arttırmak amacıyla tek yapı ölçeğinde ciddi değişiklikler yapıldığı bildirilmiştir. Turizm yoğunluğunun artışıyla konutların turizm tesislerine dönüştürüldüğü, bu nedenle özgünlüklerini yitirdikleri saptanmış ve bunlar tehdit faktörleri arasında sıralanmıştır. PR 1. döngüde gelişme baskısı; ziyaretçi / turizm baskısı; altyapı eksikliği; turistik konaklama için evleri yenileme eğilimi; yoğun trafik ve park sorunları, PR 2. döngüde hava kirliliği; katı atık; mirasın sosyal/kültürel kullanımları; toplumun mirasa değer vermesi; geleneksel yaşam ve bilgi sistemindeki değişiklikler; kimlik, sosyal uyum, yerel nüfus ve toplumdaki değişiklikler tehdit ve riskler olarak sıralanmaktadır.

2006'da onaylanan ve yürürlüğe giren yönetim planıyla yönetilen Edinburgh Eski ve Yeni Şehirleri'nin mevcut koruma durumu iyi ve yeterli olarak tanımlanmaktadır. DMK tarafından alanla ilişkili toplam sekiz karar olmak üzere kayıt ve revize çalışmaları dışında yönetim ve yönetim planına ilişkin takdir ve tavsiye kararları alınmıştır. DMA'nın koruma durumuna ilişkin toplam beş rapor bulunmakta; beş raporda anılan toplam altı tehditin dördü yapılaşma (konut), biri ulaştırma altyapısı kullanımından kaynaklanan etkiler, bir diğeri ise katı atık olarak bildirilmektedir. Ayrıca PR 1. döngüde gelişme ve turizm baskısı, yangın sürekli, PR 2. döngüde ulaştırma altyapısı (kara taşımacılığı, ulaştıma altyapısından kaynaklanan etkiler), mirasın sosyal/kültürel kullanımları (turizm/ ziyaretçi/ rekreasyonun etkileri) ve iklim değişikliği ve şiddetli hava olayları (taşkın) tehdit faktörleri olarak sıralanmaktadır.

Mevcut korumanın yeterli olduğu ifade edilen Ferrara, Rönesans Şehri ve Po Deltası, 16. yüzyılda bölgede yaşanan deprem sonrasında koruma çalışmalarına eğilmiş ve bu konuda ilerleme kaydetmiştir. Tüm bu ilerlemelere rağmen DMM'ne sunulan tek Koruma Durumu Raporu 2012'de hazırlanmış ve tek tehdidin deprem olduğu vurgulanmıştır. DMA hakkında DMK tarafından alınan yedi kararın, kayıt ve revize çalışmalarını içerdiği ve bunların dışında depremle ilgili koruma durumuna ilişkin

olduğu saptanmıştır. DMA sınırları öncelikle yalnızca Ferrara Tarihi Merkezi'ni kapsarken sonrasında yapılan sınır değişikliğiyle birlikte Po Deltası da DMA'na dahil edilmiştir. DMA'nın genişletilmiş sınırları nedeniyle varlığın fiziksel, yönetsel ve sosyal unsurları yönetimde karmaşıklığa yol açmaktadır. Karmaşa, varlığın büyük yüzölçümü ve birçok farklı kurumun yönetimde yer almasının etkisiyle homojen bir yönetim düzeni sağlanamamaktadır. PR 1. döngüde genel olarak gelişme baskıları; çevresel baskı; doğal afetler ve yeni ana yollar; özel olarak da delta kıyısında Lidi di Ferrara için hidrolik risk; sismik risk; ormanda yangın riski ve deniz turizmi sıralanmakta, PR 2. döngüde yapılaşma ve kalkınma; ulaştırma altyapısı; hizmet altyapıları; kirlilik; biyolojik kaynakların kullanımı/modifikasyonu; fiziksel kaynak çıkarma; fiziksel dokuyu etkileyen yerel koşullar; iklim değişikliği ve bazı hava olayları (sel); ani ekolojik ve jeolojik olaylar (deprem); istilacı ve yabancı türler tehdit faktörleri olarak sıralanmaktadır.

Büyük ölçekli örneklem kümesindeki DMA'larının PR döngüleri analiz edildiğinde, taraf devletlerin/yönetim birimlerinin % 75'i alan yönetimdeki durumlarını olumlu (etkili/yeterli), % 6,25'i olumsuz (etkisiz/yetersiz/eksik) olarak değerlendirmiş ve PR kaynaklı bilgi sağlanamadığı için % 18,75'lik bir oranda değerlendirme eğilimi tespit edilememiştir. Finans kaynaklarının yeterlilik durumu taraf devletler/yönetim birimleri tarafından % 50 oranında olumsuz (yetersiz/süreksiz), % 31,25 oranında olumlu (yeterli) olarak değerlendirilmiş ve %18,75 oranında finansal kaynak yeterliliğine dair PR kaynaklı bilgi sağlanamamıştır.

Sekiz DMA'ndan yalnızca ikisi (Roma ve Toledo), PR döngülerinde "Yönetim ve Kurumsal Faktörler"e yer vermiş ve tehdit olarak ifade etmiştir. Bu alanlardan 3 DMA (Ming-Qing, Floransa, Toledo) PR 1.döngüden önce, 4 DMA (Roma, Venedik, Kotor, İstanbul) PR 1. ve PR 2.döngü arasında ilk yönetim planını hazırlamış ve 1 DMA (Oaxaca)'nın PR döngüsü- yönetim planı kronolojisine dair veriye ulaşılamamıştır.

Çizelge 4.3 : I. grup örneklemlerde Yönetim ve Kurumsal Faktörler değerlendirmesi.

DMA Adı	Yönetim Planı	YP (İlk)/ PR1- PR2 Tarihleri	SOC Rapor/YK Tehdit Sayısı	DMK/YK Karar Sayısı	Yönetim ve Kurumsal Faktör	Faktör Değerlend. Kaynağı	PR 1/2'de Öz Değerlend.(YK)	PR 1/2'de Öz Değerlend.(FK)
Ming ve Qing Hanedan. İmparatorluk Sarayları	Var	1988 2003- -	7/5	11/4	Yönetim Sist./Pl.	DMK 2003, 2004-2007 SOC 2003-2007	Yeterli/ -	Yeterli/ -
Roma Tarihi Merkezi ve San Paolo Fuori le Mura	2016 Nihai Taslak	2009 2006-2014	2/0	11/1	Yönetişim Yönetim Sist./Pl.	PR 1-PR 2 DMK 2015	Etkili/ Yeterli	Yeterli/ Yeterli
Floransa Tarihi Merkezi	Var	2006 2006-2014	4/0	11/0	-	-	Etkili/ Yeterli	Yeterli/ Süreksiz
Venedik ve Lagünü	Var	2012 2006-2014	5/1	9/2	Yönetim Sist./Pl. Yasal Çerçeve Finansal Kayn.	SOC 2017 DMK 1988, DMK 2014	Etkili/ Yeterli	Yetersiz/ Yetersiz
Oaxaca Tarihi Merkezi ve Monte Alban Arkeoloji Böl.	Var	? 2006-2013	0/0	3/0	-	-	?/ ?	?/ ?
Kotor Doğal ve Kültürel -Tarihsel Bölgesi	2011 Onay	2007 2006-2014	14/11	21/9	Yönetim Sist./Pl. Yasal Çerçeve	DMK 2003-2005, 2007-2009, 12,14-16,18	Eksik-Etkisiz/ Etkili	Yetersiz/ Yetersiz
Toledo Tarihi Şehri	Var	1997 2006-2014	0/0	3/0	Düşük İzl./Araş. Yönetim Faal.	PR 2	Yeterli/ Yeterli	Yetersiz/ Süreksiz
İstanbul Tarihi Alanları	Var	2011 2006-2014	21/21	44/14	Yönetim Sist./Pl. Yasal Çerçeve Yönetim Faal. Finansal Kayn.	DMK86,87, 92-94, 98, 2006-2010 2012,13,18	Etkili/ Yeterli	Yeterli/ Kısmen Yeterli

YK: Yönetim ve Kurumsal Faktör, **FK:** Finansal Kaynaklar, **DMK 2011 :** DMK 2011 Kararı, **SOC 2017:** 2017 Koruma Durumu Raporu

Çizelge 4.4 : II. grup örneklemlerde Yönetim ve Kurumsal Faktörler değerlendirmesi.

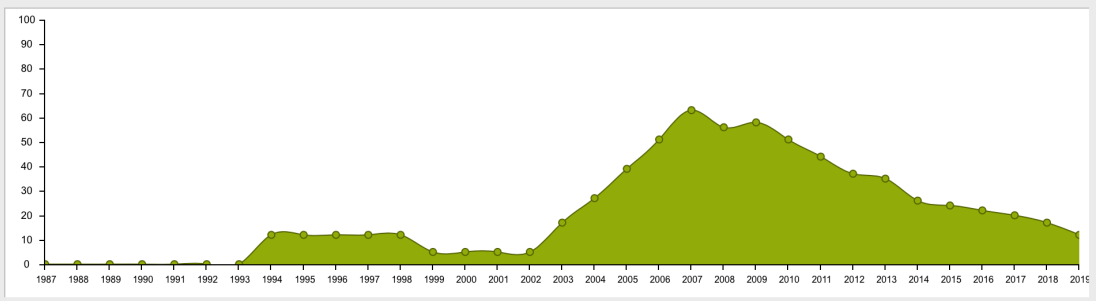
DMA Adı	Yönetim Planı	YP (İlk)/ PR1- PR2 Tarihleri	SOC Rapor/YK Tehdit Sayısı	DMK/YK Karar Sayısı	Yönetim ve Kurumsal Faktör	Faktör Değerlend. Kaynağı	PR 1/2'de Öz Değerlend.(YK)	PR 1/2'de Öz Değerlend.(FK)
Kutna Hora: St. Barbara Kilisesi ve Sedlec'deki Meryem Ana Katedrali ile Tarihi Şehir Merkezi	Var	2011 2006-2014	0/0	4/0	Yok	-	Yeterli/ Yeterli	Yeterli/ Yeterli
Bamberg Şehri	Var	2003 2006-2013	0/0	4/0	Var (Yönetim Faal.)	PR 1 PR 2	Etkili/ Etkili	Yeterli/ Yeterli
Siena Tarihi Merkezi	Var	2011 2006-2014	0/0	4/0	Var (Finansal Kayn.)	PR 1 PR 2	Yeterli/ Yeterli	Yetersiz/ Yetersiz
Safranbolu Şehri	Yok	- 2006-2014	0/0	5/0	Var (Finansal Kayn.)	PR 1 PR 2	Yeterli/ Yeterli	Süreksiz/ Yetersiz
Edinburgh Eski ve Yeni Şehri	Var	2006 2006-2013	5/0	8/1	Var (Yönetim Sist./Pl.)	DMK 2011K.	Yeterli/ Yeterli	Sınırlı/ Yetersiz
Ferrara, Rönesans Şehri ve Po Deltası	Var	2010 2006-2014	1/0	7/0	Var (Yönetişim)	ÜED Beyanı	Yeterli/ Yeterli	Yetersiz/ Sınırlı

YK: Yönetim ve Kurumsal Faktör
FK: Finansal Kaynaklar
DMK 2011 K.: DMK 2011 Kararı
SOC 2017: 2017 Koruma Durumu Raporu

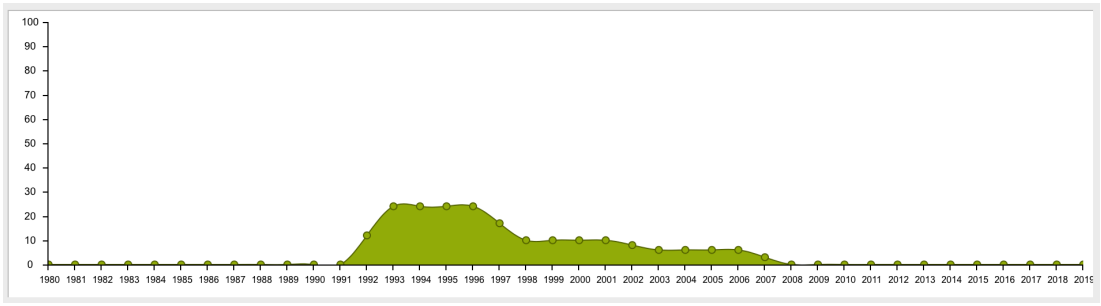
PR döngüleri analizinde küçük ölçekli örneklem kümesi DMA'ları incelendiğinde, taraf devletlerin/yönetim birimlerinin alan yönetimdeki durumlarını %100 oranında olumlu (etkili/yeterli) olarak değerlendirdiği tespit edilmiştir. Finans kaynakları yeterliliğinde %49,8 oranında olumsuz (yetersiz/süreksiz), %33,6 oranında olumlu (yeterli) ve %16,6 oranında nötr değerlendirme saptanmıştır.

Altı DMA'ndan üçü (Bamberg, Siena ve Safranbolu) PR döngülerinde, biri (Ferrara) ise ÜED beyanında "Yönetim ve Kurumsal Faktörler"i DMA'na ilişkin tehdit olarak sıralamıştır. Ayrıca bu alanlardan 2 DMA (Bamberg, Edinburgh) PR 1.döngüden önce, 3 DMA (Kutna Hora, Siena, Ferrara) PR 1. ve PR 2.döngü arasında ilk yönetim planını hazırlamış ve 1 DMA(Safranbolu)'nın ise henüz yönetim planı olmadığı için PR döngüsü- yönetim planı kronolojik ilişkisi değerlendirilmemiştir.

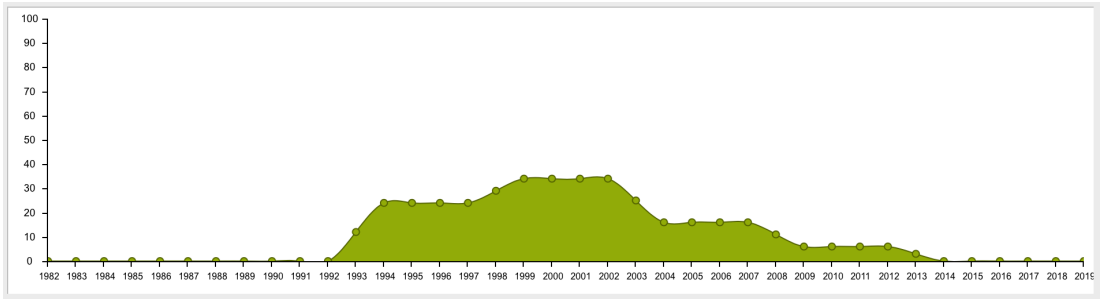
DMM tarafından hazırlanan ve DMA'larının DMK gündeminde görüşülme sıklığını ifade eden göstergeler raporlama eğilimine dayandırılmakta ve tehditler bağlamında bu eğilim min.0 - max.100 arasında puanlanmaktadır. Böylece grafik eğrisi altında kalan yeşil alan tehditlerle ilişkili olarak DMA'larının DMK gündemine taşınma yoğunluğuna işaret etmektedir. I grup arasından en yoğun görüşülen DMA'larının İstanbul Tarihi Alanları (Şekil 4.8) ve ardından Kotor Doğal ve Kültürel -Tarihsel Bölgesi olduğu görülmektedir (Şekil 4.6). Üçüncü olarak yoğun bir şekilde gündemi işgal eden Ming ve Qing Hanedan. İmparatorluk Sarayları (Şekil 4.1) DMA olmuş, bu DMA'nın peşinden gittikçe azalan oranlarda sırasıyla Venedik ve Lagünü (Şekil 4.4), Floransa Tarihi Merkezi (Şekil 4.3) ve Roma Tarihi Merkezi (Şekil 4.2) DMA'ları gelmektedir. Göstergeler incelendiğinde, Oaxaca Tarihi Merkezi (Şekil 4.5) ve Toledo Tarihi Şehri (Şekil 4.7) DMA'larına ilişkin tehdit odaklı DMK görüşmesi gerçekleştirilmediği anlaşılmaktadır.

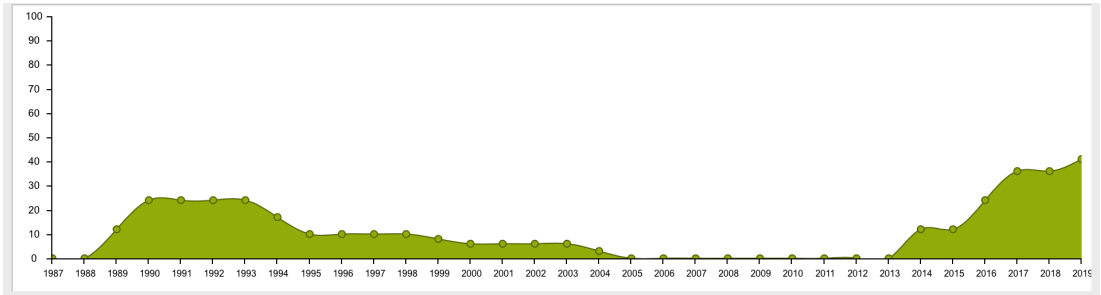

Şekil 4.1 : DMK'nın Ming - Qing DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi (WHC/RT_439, 2019).

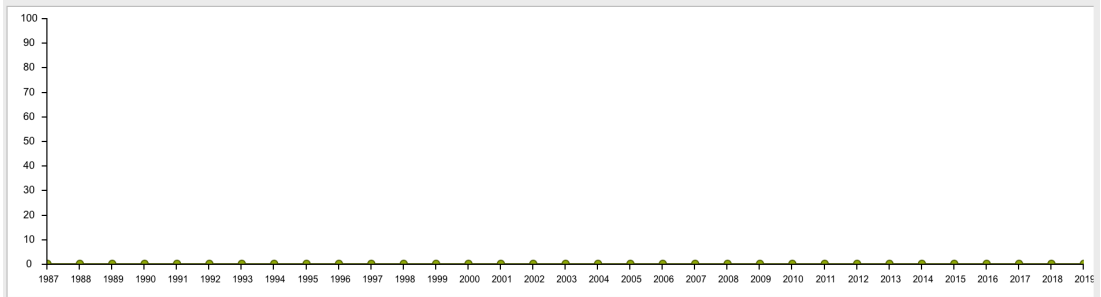

Şekil 4.2 : DMK'nın Roma DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi (WHC/RT_91, 2019).

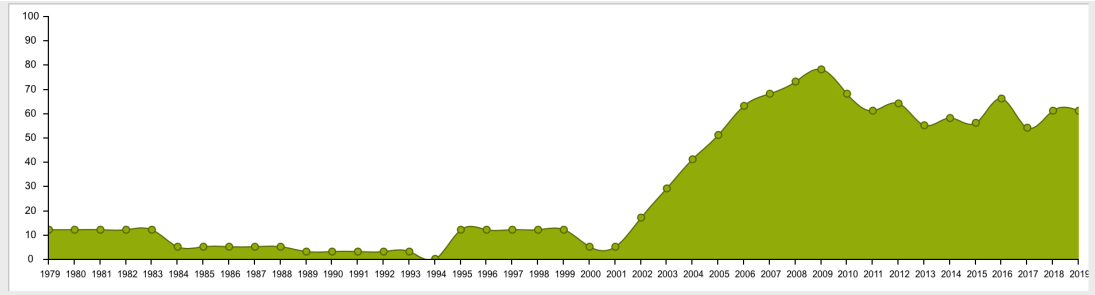

Şekil 4.3 : DMK'nın Floransa DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi (WHC/RT_174, 2019).

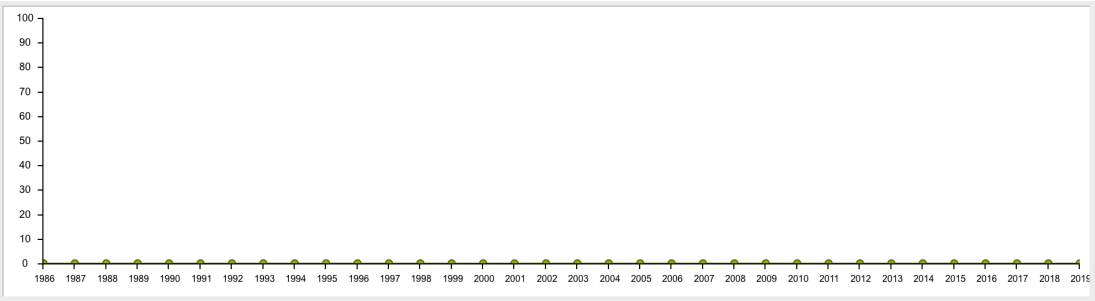

Şekil 4.4 : DMK'nın Venedik DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi (WHC/RT_394, 2019).

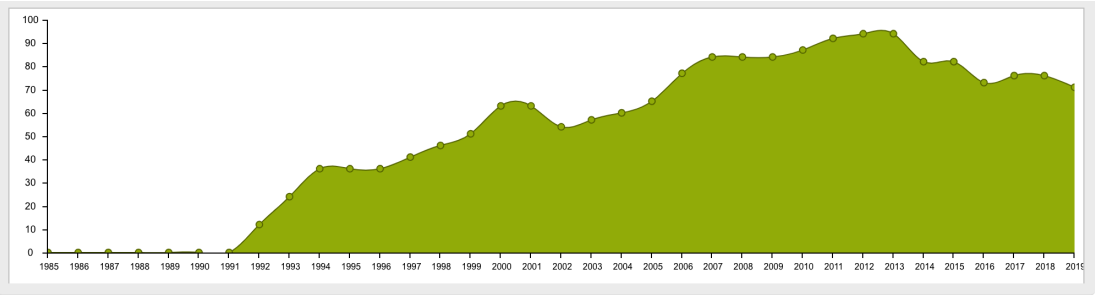

Şekil 4.5 : DMK'nın Oaxaca DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi (WHC/RT_415, 2019).

Şekil 4.6 : DMK'nın Kotor DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi (WHC/RT_125, 2019).

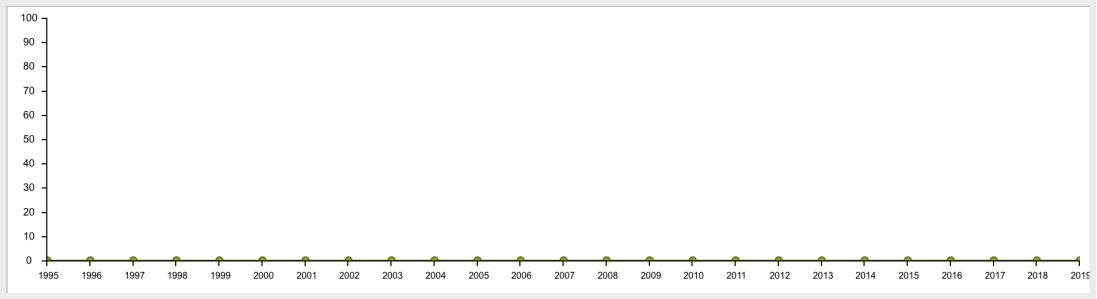

Şekil 4.7 : DMK'nın Toledo DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi (WHC/RT_379, 2019).

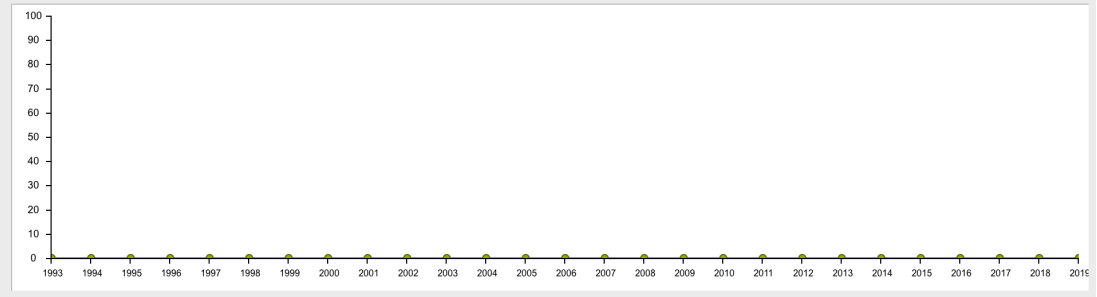

Şekil 4.8 : DMK'nın İstanbul DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi (WHC/RT_356, 2019).

I. grup (büyük ölçekli örneklem kümesi) DMA'larının DMK gündeminde görüşülme sıklığının yanı sıra DMK karar içerikleri dikkate alındığında, Ming ve Qing Hanedan. İmparatorluk Sarayları için % 50 oranında; Roma Tarihi Merkezi ve San Paolo Fuori le Mura için % 7,7 oranında; Floransa Tarihi Merkezi için % 0 oranında; Venedik ve Lagünü için % 21,4 oranında; Oaxaca Tarihi Merkezi ve Monte Alban Arkeoloji Bölgesi için % 0 oranında; Kotor Doğal ve Kültürel -Tarihsel Bölgesi için % 57 oranında; Toledo Tarihi Şehri için % 0 oranında; İstanbul Tarihi Alanları için % 53,9 oranında yönetim ve kurumsal faktörler ve altında sıralanan tehditlere ilişkin karar alındığı tespit edilmiştir.

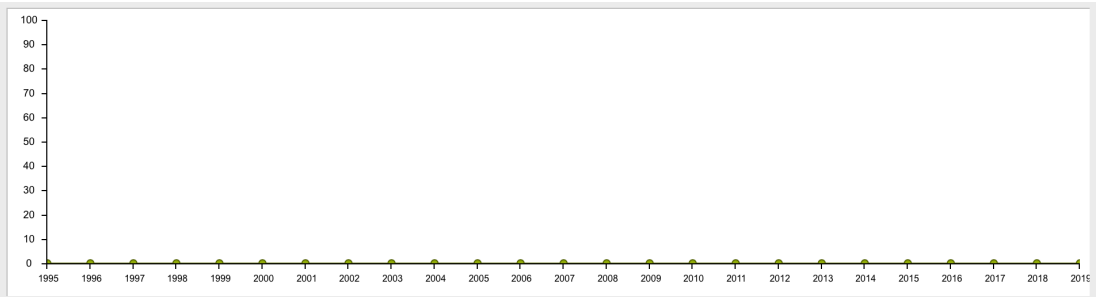
Göstergeler incelendiğinde, II.gruptaki örneklem kümesine göre en yoğun görüşülen DMA'nın Edinburgh Eski ve Yeni Şehri (Şekil 4.13) olduğu saptanmıştır. Ardından çok ciddi bir farkla Ferrara, Rönesans Şehri ve Po Deltası gelmektedir (Şekil 4.14). Kutna Hora Tarihi Şehir Merkezi (Şekil 4.9), Bamberg Şehri (Şekil 4.10), Siena Tarihi Merkezi (Şekil 4.11) ve Safranbolu Şehri (Şekil 4.12) DMA'larına ilişkin tehdit odaklı DMK görüşmesi ve raporlama gerçekleştirilmediği görülmektedir.

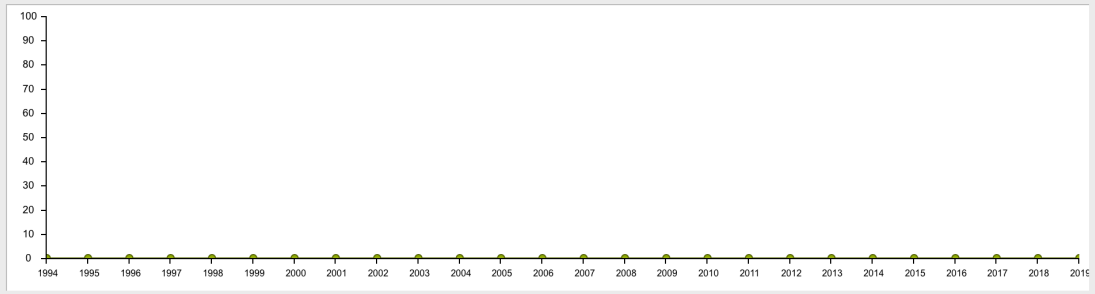

Şekil 4.9 : DMK'nın Kutna Hora DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi (WHC/RT_732, 2019).

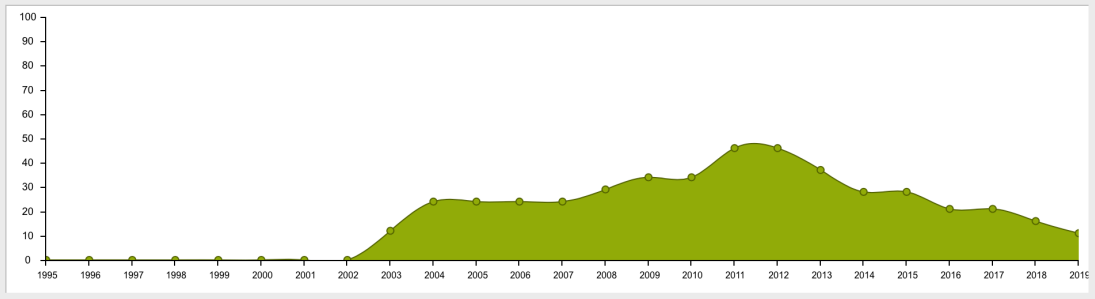

Şekil 4.10 : DMK'nın Bamberg DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi (WHC/RT_624, 2019).

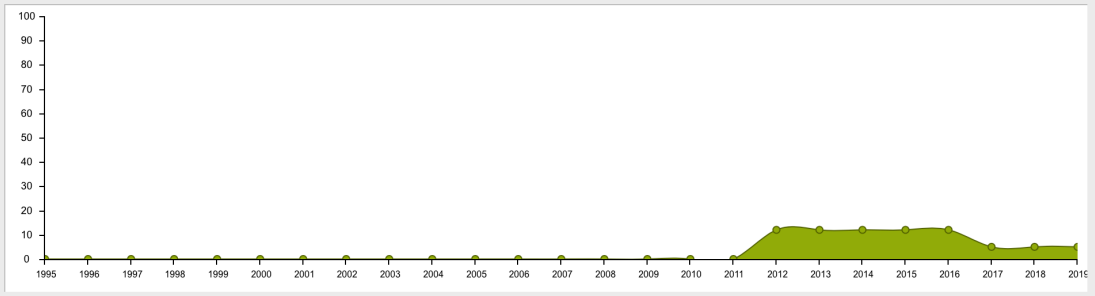

Şekil 4.11 : DMK'nın Siena DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi (WHC/RT_717, 2019).

Şekil 4.12 : DMK'nın Safranbolu DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi (WHC/RT_614, 2019).

Şekil 4.13 : DMK'nın Edinburgh DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi (WHC/RT_728, 2019).

Şekil 4.14 : DMK'nın Ferrara DMA'na ilişkin görüşme sıklığı göstergesi (WHC/RT_733, 2019).

II. grup (küçük ölçekli örneklem kümesi) DMA'larının DMK karar içerikleri incelendiğinde, Edinburgh Eski ve Yeni Şehri'ne dair % 7,7 oranında yönetim ve kurumsal faktörler ve altında sıralanan tehditlere ilişkin karar alındığı ancak grupta geriye kalan tüm DMA'lar için bu oranın % 0 olduğu saptanmıştır. Yaygın bir şekilde tüm dünyadaki DMA'larının temel sorununun, tıpkı I. ve II. grup örneklem DMA'larında olduğu gibi yönetim ve kurumsal faaliyetlere ilişkin tehditler olduğu bu bölümde görülmüştür. Her bölgede Dünya Mirasının ÜED'i üzerinde olumsuz etkisi olan belirli faktörlerin analizinde "yönetim sistemleri/yönetim planı"nın beş bölgede de ilk sırada yer aldığı saptanmıştır (Çizelge 4.5).

Yönetim ve kurumsal faktörler başlığı altında yer alan beş tehdidin listede ilk on arasında yüksek oranlarla yer aldığı görülmektedir; (1.) Yönetim sistemleri/yönetim planı, (3.) yasal çerçeve, (7.) finansal kaynaklar, (8.) insan kaynakları, (9.) yönetim faaliyetleri.

Çizelge 4.5 : Dünya Mirasının Üstün Evrensel Değeri üzerinde olumsuz etkisi olan belirli faktörlere dair çizelge (WHC/SOC Analysis, 2014).

Varlığın ÜED'ini olumsuz etkileyen belirli faktörler	AFR	ARB	APA	EUR-NA	LAC
1- Yönetim sistemleri/Yönetim planı	%81	%84	%77	%58	%75
2- Konut	%28	%51	%32	%38	%43
3- Yasal çerçeve	%22	%29	%22	%18	%41
4- Yasadışı faaliyetler	%47	%27	%26	%9	%22
5- Turizm/ziyaretçi/rekreasyon etkileri	%16	%24	%32	%25	%29
6- Karayolu taşımacılığı altyapısı	%16	%27	%27	%20	%28
7- Finansal kaynaklar	%47	%14	%20	%8	%26
8- İnsan kaynakları	%39	%24	%15	%7	%21
9- Yönetim faaliyetleri	%14	%29	%23	%15	%21
10- Arazi dönüşümü	%28	%20	%10	%3	%21
11- Kimlik, sosyal uyum, yerel nüfus ve toplumdaki değişiklikler	%27	%20	%11	%2	%21
12- Büyük ziyaretçi toplu konaklamaları ve ilgili altyapı	%11	%16	%12	%13	%21
13- Su (yağmur/su tablası)	%14	%16	%10	%7	%12
14- Mirasın kasıtlı yıkımı	%9	%20	%10	%8	%9
15- Evcil hayvan yetiştiriciliği/evcil hayvanların otlanması	%28	%10	%1	%1	%15
16- Madencilik	%27	%2	%12	%8	%6
17- Ulaşım altyapısının kullanımından doğan etkiler	%3	%14	%10	%8	%18
18- Su altyapısı	%14	%8	%10	%6	%12
19- Yorumlayıcı ve ziyaret olanakları	%9	%10	%14	%10	%6
20- Katı atık	%11	%16	%4	%6	%4
21- Erozyon ve siltasyon/biriktirme	%13	%14	%3	%4	%6
22- Savaş	%22	%14	%0	%1	%0

Ayrıca PR'larda aktarılan veriler göstermektedir ki, yönetimle ilişkili sorunların temelinde finansal kaynaklar da önemli bir rol oynamaktadır. Birçok miras alanı finansman konusunda kısa vadeli çözümlerle alan yönetimini sağlamaktayken, miras alanlarının neredeyse tamamı denecek kadar büyük bir kısmı uzun vadede finansman yokluğu çekmektedir.

Çizelge 4.6 : I. grup ve II. grup örneklem kümelerinin seçim kriterleri ve analiz sonuçlarına dair çizelge.

Seçim Kriterleri	**I. GRUP**	**II. GRUP**
Kategori	Kentsel-Kültürel	Kentsel-Kültürel
Kriter	i, ii, iii, iv ve dahası	ii, iv ve dahası
Yüzölçüm	≥ 200ha	≤ 200ha
Zaman Aralığı	1978-1989	1990-1995
DMM-Yönetim Planı	Tavsiye	Aktif Talep
Analiz Sonuçları	**I. GRUP**	**II. GRUP**
Alan Yönetimi Durum Öz-Değerlendirmesi (PR)	%75 olumlu (etkili/yeterli) %6,25 olumsuz (yetersiz/eksik) %18,75 bilinmiyor	%100 olumlu (etkili/yeterli)
Finans Kaynakları Durum Öz-Değerlendirmesi (PR)	%50 olumsuz (yetersiz) %31,25 olumlu (yeterli) %18,75 bilinmiyor	%49,8 olumsuz (yetersiz) %33,6 olumlu (yeterli) %16,6 nötr
PR'de Anılan Tehdit: "Yönetim ve Kurumsal Faktör"	%25	%66,6
DMK Karar İçerikleri: "Yönetim Planı"	Kotor % 57 İstanbul % 53,9 Ming ve Qing % 50 Venedik % 21,4 Roma % 7,7 Floransa % 0 Oaxaca % 0 Toledo % 0	Edinburgh (% 7,7) Kutna Hora (% 0) Bamberg (% 0) Siena (% 0) Safranbolu (% 0) Ferrara (% 0)
SOC Raporu -Tehdit: "Yönetim Sist. / Planı"	İstanbul % 100 Kotor % 78,5 Ming ve Qing % 57 Venedik % 20 Roma % 0 Floransa % 0 Oaxaca % 0 Toledo % 0	Edinburgh % 0 Kutna Hora % 0 Bamberg % 0 Siena % 0 Safranbolu % 0 Ferrara % 0
SOC Raporu -Tehdit: "Yönetim Faaliyetleri"	İstanbul % 85,7 Ming ve Qing % 28,5 Kotor % 0 Venedik % 0	Edinburgh % 0 Kutna Hora % 0 Bamberg % 0 Siena % 0

	Roma % 0 Floransa % 0 Oaxaca % 0 Toledo % 0	Safranbolu % 0 Ferrara % 0
SOC Raporu -Tehdit: "Yasal Çerçeve"	Ming ve Qing % 28,5 Kotor % 21,5 Venedik % 20 İstanbul % 4,7 Roma % 0 Floransa % 0 Oaxaca % 0 Toledo % 0	Edinburgh % 0 Kutna Hora % 0 Bamberg % 0 Siena % 0 Safranbolu % 0 Ferrara % 0
Yönetim Planı Hazırlık Evresi	%37,5 PR.1 öncesi %50 PR.1 - PR.2 arası %12,5 bilinmiyor	%33,3 PR.1 öncesi %50 PR.1 - PR.2 arası %16 YP yok
DML Kayıt - İlk Yön. Planı Arası Zaman Dilimi	Ming ve Qing - 1 yıl Toledo - 11 yıl Floransa - 24 yıl Venedik - 25 yıl İstanbul - 26 yıl Roma - 29 yıl Kotor - 32 yıl Oaxaca - bilinmiyor	Bamberg - 10 yıl Edinburgh - 11 yıl Ferrara - 15 yıl Kutna Hora - 16 yıl Siena - 16 yıl Safranbolu - yok

I. gruptakilerin 3/4'ü kendi alan yönetimlerinin etkili olduğunu düşünürken 1/2'si finans kaynaklarının yetersiz olduğunu ifade etmekte, sadece 1/4'ü "Yönetim ve Kurumsal Faktörü" tehdit olarak algılamaktadır. Büyük çoğunluğu listeye kayıt tarihinden yaklaşık 20 yıl sonra yönetim planı hazırlayan I. grubun yine büyük çoğunluğu yönetim planı çalışmalarına PR.1-PR.2 evresinde başlamıştır.

II. gruptakilerin tamamı kendi alan yönetimlerinin etkili olduğunu düşünürken 1/2'si finans kaynaklarının yetersiz olduğunu ifade etmekte, yaklaşık 7/10'si "Yönetim ve Kurumsal Faktörü" tehdit olarak algılamaktadır. Büyük çoğunluğu listeye kayıt tarihinden yaklaşık 10-15 yıl arasında yönetim planı hazırlayan bu grubun yine büyük çoğunluğu yönetim planı çalışmalarına PR.1-PR.2 evresinde başlamıştır.

5. BİR ŞEHİR VE YÖNETİM PLANI MODEL ÖNERİSİ: KASTAMONU

Küreselleşme eğilimleri, büyük çaptaki uluslararası göçler ve süreğen kentleşme hareketleri, tarihinin somut kültürel değerleri olan kentleri ve dahası "kentin fizik bütününün bir bileşeni ya da alt sistemi olan eski kent mekanları"nı (Aysu, 1977) dönüşüm/değişimle birlikte parçalamakta, hızla bütünlüğün bozulmasına neden olmaktadır (Yenen, 1988).

Eski şehirlerin tarihi merkezlerinde yaşanan bu bozulmanın önüne geçebilmek ya da en iyi ihtimalle geciktirebilmek adına bu şehirlere dair fiziksel verilerin toplanması, özelliklerinin saptanması gerekmektedir. Bu nedenle, vaka çalışmasında reel bir örnek üzerinde durulmuş ve Kastamonu şehri üzerine çalışılmıştır. Şehrin seçiminde yerleşmenin bölgesel merkez olma niteliği ve şehir oluşumunu etkileyen unsurlar dikkate alınmıştır.

1844'te gerçekleşen idari sistem değişikliğiyle birlikte Anadolu Eyaleti'nden ayrılaran Kastamonu Eyaleti, Kastamonu, Bolu, Sinop, Çankırı sancaklarından oluşmakta ve 19. yüzyılda sekiz il eyalet sınırları içinde yer almaktadır (Topçubaşı, 2009). Osmanlı döneminde eyalet, Beylikler döneminde ise beylik merkezi statüsü nedeniyle şehrin devrinin temsil gücünü en üst seviyede gösteren yapılaşmaya sahne olması, şehrin vaka çalışması olarak seçilmesinde önemli bir kriterdir. Siyasi yapı ve yönetim örgütlenmesinin şehrin idari sınırlarından yol sistemine, anıtsal yapılardan konut dokusuna ve şehrin mekansal organizasyonuna dek birçok veriyi -günümüze ulaşabildiği ölçüde- fizik mekan üzerinden sunması bu seçimi desteklemektedir. Bir diğer kriter ise yine merkez statüsü nedeniyle şehirle ilgili tarihi kayıt ve arşiv belgeleri bulunması, şehrin toplum ve mekan kurgusundaki farklılıkların daha net olarak ortaya çıkması, niteliklerinin daha kolay okunabilmesidir (Yenen, 1988).

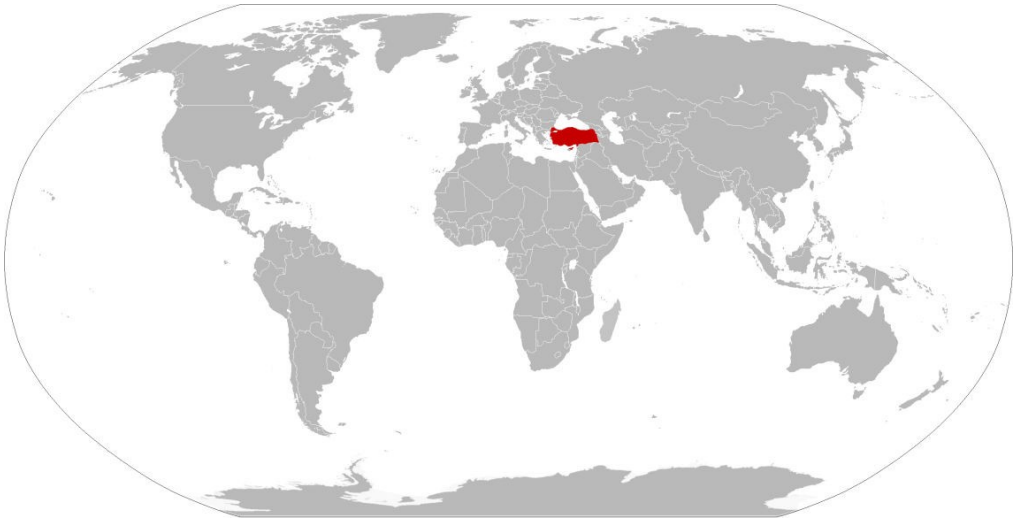
Vaka çalışması araştırma safhasında alan sınırları, geçmiş verilere ulaşabilmek ve şehrin tarihi merkezini etkileyen parametrik değerlendirmeleri tanımlayabilmek için il merkezi olarak kabul edilmiştir. Ancak model önerisi safhasında alan, yalnızca şehrin tarihi merkezi olarak saptanmıştır.

Araştırma safhasındakinin aksine alan sınırlarının tarihi merkezle sınırlı tutulmasının temel nedeni, modelde küçük ölçek yaklaşımının benimsenmesi ve odağın ancak yerleşim karakterinin bozulmadığı sınırlara dek genişletilebilmesidir.

5.1 Şehrin Konumu

Çalışmada yönetim modeli doğrultusunda kurgulanacak plan çalışması, Anadolu'nun kuzeyinde yer alan ve Karadeniz'e sınır Kastamonu şehir merkezinin tarihi çekirdeğini kapsamaktadır.

Batı Karadeniz Bölgesi'nde 41° 21″ kuzey enlemi ile 33° 46″ doğu boylamı arasında yer alan Kastamonu'nun deniz seviyesinden yüksekliği 775m ve yüzölçümü 13.108,1 km²dir (Kastamonu Valiliği, 2018).

Şekil 5.1 : Kastamonu ve Türkiye'nin dünya haritasında konumu (Wikia, 2018).

Şekil 5.2 : Kastamonu şehrinin Türkiye haritasında konumu ve ilçeler haritası (Wikimedia, 2018).

Şehrin sınırları; kuzeyde Karadeniz paralelinde İsfendiyar (Küre) Dağları ve güneyde ise doğu-batı uzantılı Ilgaz dağlarının konumuyla birlikte topografik olarak belirlenmiştir. Bu topografik sınır nedeniyle Araç, Daday, Azdavay, Cide, İnebolu, Küre, Devrekani, Bozkurt ve Çatalzeytin Batı Karadeniz havzasında, Taşköprü, Hanönü, Merkez ve Tosya ilçeleri ise Kızılırmak havzasında yer almaktadır. Şehrin, merkez ilçe ile birlikte toplam 20 ilçesi bulunmaktadır .

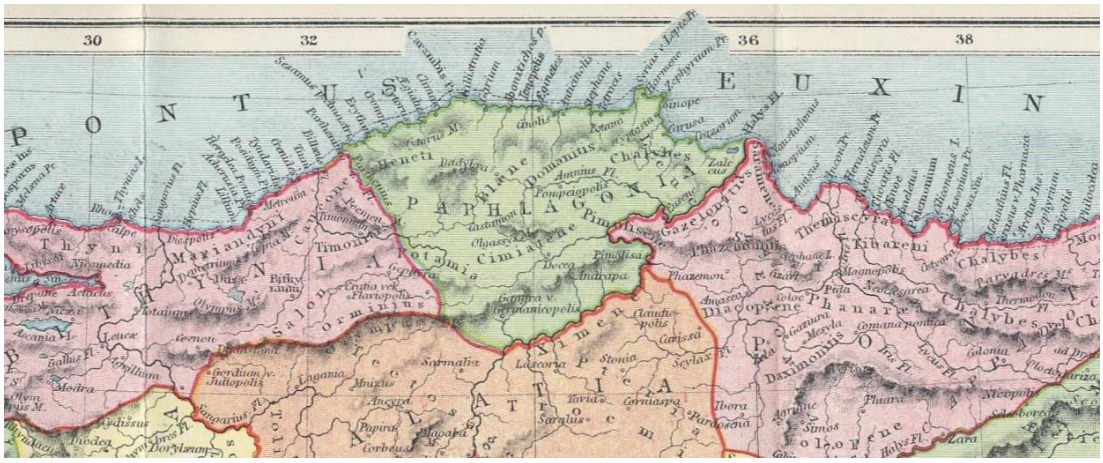
Şekil 5.3 : Şehrin topoğrafyasını gösteren bir fotoğraf (Özbek, 2018).

Şehrin merkezi, engebeli bir coğrafyanın içerisinden geçen Karaçomak Çayı'nın açtığı vadiye kurulmuş ve dağlık bir yapıya sahip olduğundan engebeli arazinin eteklerine doğru yayılmıştır.

5.2 Şehrin Siyasi ve Sosyal Tarihi

Roma çağı Paphlagonia'sının sınırları içinde bulunan Kastamonu (Kuban, 1967), klasik İlkçağ ve erken Ortaçağ yazılı tarih kaynaklarında yer almamasına (Şahin İ. , 2001) rağmen kaya mezarlarının varlığı, yerleşme tarihinin M.Ö. 5 yüzyıla dek götürürken (Karasalihoğlu, 2008), Kınık Kazısında (Devrekani) çıkan buluntular ise M.Ö. 4000 yıllarına dek uzandığını kanıtlamaktadır (Genç, 2008).

Yerleşmenin hangi zaman diliminden bu yana şehir olduğu bilinmediği gibi, adının kökenine dair bilgiler de kesin değildir. Bölgede M.Ö. 1130 yıllarında yaşam sürmüş eski bir kavim olan Gasga/Kaşka'ların buraya bir tum(m)ana yani şehir kurarak "Gasgaların/Kaşkalar'ın Şehri" demek olan Gastumanna adını verdikleri ve zamanla dönüşerek Kastamonu adını aldığı rivayet edilmektedir (Ainsworth, 1842; Yaman, 1935; Şahin İ. , 2001). Strabon'un antik Anadolu coğrafyasını anlattığı Geographika adlı eserinde Pompeipolis (Taşköprü) Paphlagonia eyaletinin merkeziyken, aynı eserden yola çıkarak ikinci derecedeki kentlerden biri olan Timonion'un Kastamonu olma olasılığı ileri sürülmektedir (Kuban, 1967).

Şekil 5.4 : Paphlagonia yerleşimleri - 1907 Küçük Asya Haritası (Butler, 1907).

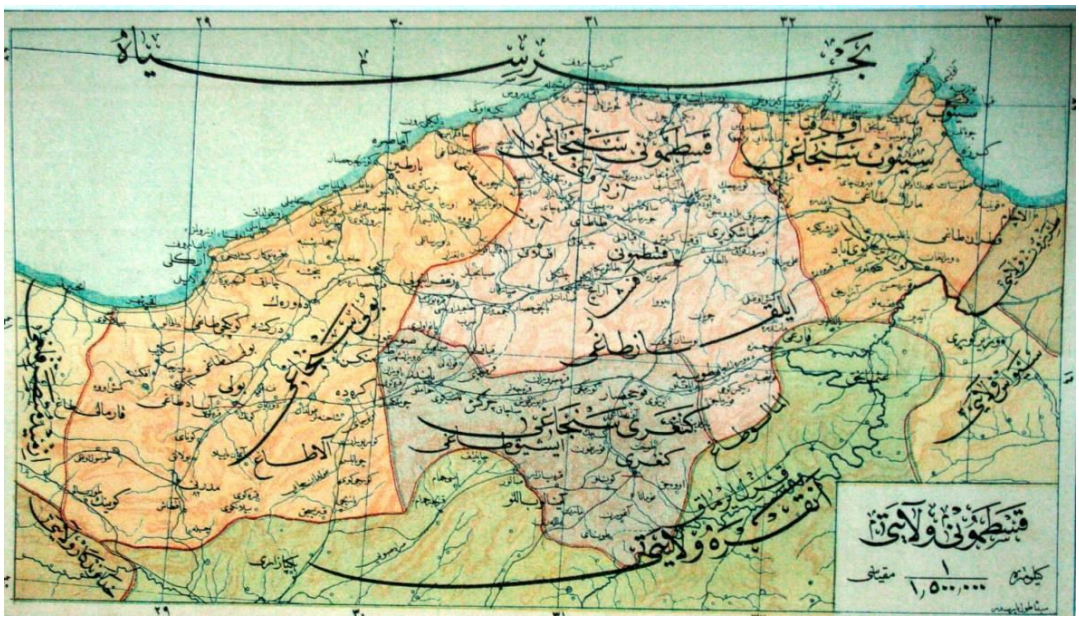
Bir başka görüşe göre, şehrin hakimi olan Bizans hanedanı Komnenler'in Kalesi anlamında Kastra-Komneni veya Kastra Komnenos ifadesi kullanılmakta ve şehrin ismi buradan gelmektedir (Şahin İ. , 2001). Kastamonu ismi günümüzdeki halini alana dek Ortaçağ coğrafya ve tarih kitaplarında Castamea, Casstimana, Castemol; geç dönem Bizans ve İslam kaynaklarında Kastamon, Kestamûniyâ, Kastamûniye, Kastamûnî; Osmanlı dönemi kaynaklarında genellikle Kastamoni olarak geçmektedir (Kuban, 1967; Şahin İ. , 2001). 15. yüzyılda kaleme alınan Saltukname'de ise Kastamonu bölgesinin hakimi olan Bizans hükümdarı Moni ve oğlu Kasta'dan bahsedilmekte, şehrin adının İslami ifadeyle Kasta bin Moni (Moni oğlu Kasta)'den Kastamonu'ya dönüştüğü ifade edilmektedir (Yakupoğlu, 2014).

Farklı devirlerde farklı isimlerle anılan Kastamonu şehri ve çevresinin bölge olarak, M.Ö. 1800'lerde Hititler; M.Ö. 1200-695 arasında Frigler; M.Ö. 695-625 arasında Kimmerler; M.Ö. 625-546 arasında Lidyalılar; M.Ö. 546-331 arasında Persler; M.Ö.

301-91 arasında Pontos Krallığı hakimiyetinde olduğu rivayet edilmekte olup, M.Ö. 91-M.S. 395 tarih aralığında Roma ve M.S. 395-1080 arasında ise Bizans hükümdarlıkları tarafından yönetilmiştir (Yurt Ansiklopedisi, 1983).

Türklerin Malazgirt Savaşı (1071) ve sonrasında Anadolu'da sağladıkları üstünlükle birlikte yerleşme, Bizanslılar ve Türkler arasında el değiştirmiştir (Kuban, 1967). 1081'de Danişmend emirleri egemenliğine girmiş; 1124'te yeniden Bizans hakimiyetine geçmiş; 1186'da Selçuklular tarafından yönetilmiş; 1213'te Kastamonu merkez olmak üzere Konya Selçuklularına bağlı Çobanlar Beyliği kurulmuş; 1200'lerin ikinci yarısında merkezi Sinop'ta olan Pervane Beyliği tarafından ele geçirilmiş; sonrasında ise Moğol komutan Yaman Candar ve Çobanlar Beyliği'nden Yavlak Arslan arasında bir mücadeleye sahne olmuştur. 1335'te Candaroğulları Beyliği kurulmuş, 1385'te beylik I. Murat tarafından ikiye bölünmüş ve Kastamonu'nun hakimi II.Süleyman Paşa Yıldırım Beyazıd'la mücadelesi sırasında ölmüş, Yıldırım Beyazıd şehri fethetmiştir. Sonrasında 1402'de Candaroğulları toprakları Timur'un izniyle Sinop'a hakim İsfendiyaroğulları'nın yönetimi altına girmiştir (Yakupoğlu, 2007). 1400'lerin ortasına dek İsfendiyar Bey toprak bütünlüğünü koruyamamış, Candaroğlu ve II. Murat döneminde evlilik yoluyla kurulan ilişkiler de durumu değiştirmemiş ve Fatih, bölgeyi 1461'de Trabzon seferi sırasında Osmanlı topraklarına katana dek İsfendiyaroğulları tarafından yönetilmiştir (Yakupoğlu, 2007).

Türkler ve Bizanslılar arasında şehrin sınır olması nedeniyle başlayan mücadele, 14. yüzyıl boyunca Moğollar ve Selçuklular arasında devam etmiş, sonrasında Fatih Sultan Mehmed bölgeye hakim oluncaya dek, bölgedeki güçlü beylikler arasında süregelmiştir (Kuban, 1967; Şahin İ. , 2001). Kastamonu, 15. yüzyılın ikinci yarısında sancakbeyi ünvanıyla Şehzade Cem'in idaresinde Osmanlı Devleti'nin sancağı niteliği kazanmış; 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Anadolu Beylerbeyliği'ne bağlı 18 sancağından biri, 18. yüzyılda ise Anadolu Eyaletine bağlı 15 sancaktan biri olmuştur (Yakupoğlu, 2007). Anadolu'nun mutasarrıflıklara ayrıldığında 1826'da mutasarrıflık (Yakupoğlu, 2007) yönetim sisteminde yapılan düzenlemelerle 1846'da Karabük, Bartın, Zonguldak, Düzce'nin kendisine bağlı olduğu eyalet ve 1867'de Vilayet Nizamnamesi ile 93 kazası 18'e indirilerek vilayet olmuştur (Yurt Ansiklopedisi, 1983; Yakupoğlu, 2007).

Şekil 5.5 : Kastamonu Vilayeti 1907 tarihli idari sınır haritası (Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi ; Topçubaşı, 2009).

16. yüzyılda medrese öğrencilerinin çıkardığı (Suhte) ayaklanmaları, 17. yüzyılda Celali ayaklanmaları, 18. yüzyılda geçirdiği depremler, yangınlar ve 19. yüzyılda "Tahmisçioğlu Vakası" olarak anılan halk ayaklanmasıyla adı anılan Kastamonu, Osmanlı egemenliği boyunca istilaya uğramamış ve savaş yaşanmamıştır (Yurt Ansiklopedisi, 1983). I. Dünya Savaşı boyunca savaşın sıcaklığını doğrudan yaşamamasına rağmen şehir halkının büyük bir kısmı Çanakkale Cephesi'nde savaşarak ve Kurtuluş Savaşı'nda ise İnebolu Limanı üzerinden Anadolu'ya cephane dağıtımını sağlayarak milli mücadeleye aktif rol oynamıştır (Yurt Ansiklopedisi, 1983).

Antik dönem tarihi ulaşım yollarının dışında kalmış olmasına rağmen, Anadolu'daki Türklerin bölgede politik açıdan örgütlenmesi ve hakimiyet mücadelesi açısından önem kazanmış ancak dağlık coğrafyasının getirdiği erişim kısıtları nedeniyle tarihin hiçbir döneminde güçlü ekonomisiyle ön planda olan bir şehir olamamıştır (Kuban, 1967). Ancak Türklerle ilk teması Anadolu'daki hakimiyetleriyle yani 11. yüzyılda başlamış, 12. yüzyıldan sonra ise aralıksız Selçuklu, Çobanoğulları, Candaroğulları ve Osmanlı idaresinde kalmış ve bütün bu asırlar boyunca sosyal, kültürel, ekonomik ve idari olarak ilerleme kaydetmiştir (Yakupoğlu, 2007).

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte idari sınırların küçülmesiyle doku zenginliğini kaybeden Kastamonu, 1943'te yaşadığı 8 şiddetindeki "Büyük Deprem" olarak anılan doğal afetle birlikte sınırları içinde kalan çok sayıda yapı da hasara uğramıştır (Öztürk, 2016). 1953'te Devrekani Hidroelektrik Santrali, 1958'de Suni Tohumlama İstasyonu, 1960'ta Otomatik Telefon Santrali, 1963'te Şeker Fabrikası, 1967'de Kastamonu Ziraat Meslek Okulu, 1975'te Eğitim Enstitüsü, 1976'da İnşaat Meslek Yüksekokulu (Öztürk, 2016), 1984'te SEKA Kağıt Fabrikası'nın kurulması şehrin sosyal ve ekonomik gelişiminde olumlu etkilere neden olmuştur.

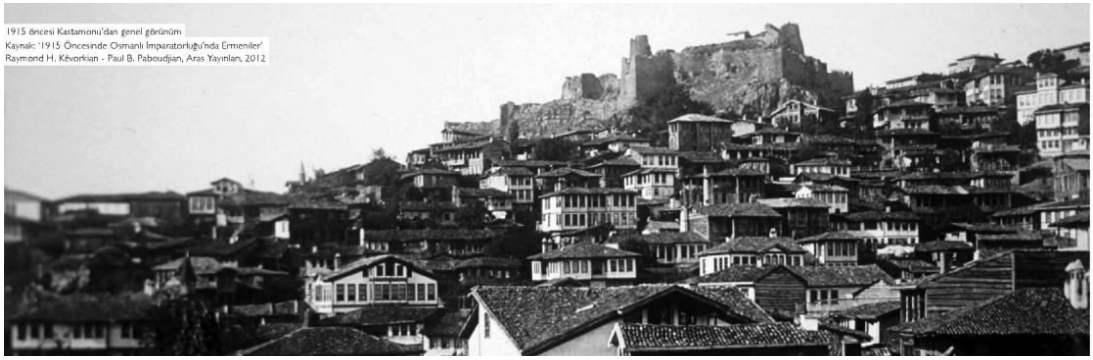
5.3 Şehrin Demografik Tarihi

Şehrin antik dönemlerde yüksek nüfusa sahip yoğun bir merkez olmadığı bilinmekle birlikte, Osmanlı Dönemi'ne dek geçmiş dönemlere ilişkin nüfus verilerinin çoğu şehri ziyaret eden seyyahların aktarımına dayanmaktadır. İbn Batuta, 14. yüzyılda bu Candaroğulları şehrini ziyaret etmiş, şehri döneminin ölçülerine göre büyük bulduğunu ifade etmiştir. Şehrin, Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında olduğu 16. yüzyılın son çeyreğine ait vergi tahrir defterlerinde şehirde 1069 hane ve bir on yıl sonraki kayıtlara göre 1634 hane olduğu bilgisi yer almaktadır (Kuban , 2010). Beylikler dönemindeki imar hareketleriyle birlikte sur dışına taşan şehrin, nüfus yoğunluğu fazla artmadığı için Candaroğlu dönemindeki sur içi dokusunu korumuş olması muhtemeldir (Kuban , 2010). Beylikler döneminde şehrin yoğunluğunda artış olmamasına rağmen etnik köken ve din unsurları farklılaşmış, nüfus yavaş yavaş Müslüman Türkler üzerinde yoğunlaşmıştır. 1898 Vilayet Salnamelerine göre Kastamonu Merkez'de Müslüman nüfus 29.695 kadın, 29.123 erkek; Rum nüfus 848 kadın, 832 erkek; Ermeni nüfus 443 kadın, 407 erkekten oluşmaktadır (Yasa, 2013).

Şehir nüfusu, imar ve ticari hareketlilik nedeniyle Candaroğlu Beyliği'nden Osmanlı Devri'nin son dönemlerine dek artış gösterirken, 19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyıl ortalarına dek savaşlar, ekonomik çöküş ve büyük şehirlere göç nedeniyle gerileme yaşamıştır (Şahin B. , 2009). Ardından kırdan kente göç, günümüzde ise üniversite ve askeri birimlerin artması nedeniyle cazibesi artan şehrin nüfusu da artmış ancak geçmişteki etnisite ve kimlik çeşitliliği dolayısıyla ortaya çıkan heterojen demografik yapı kalmamıştır.

5.4 Şehir Dokusunun Kronolojik Gelişimi

Şehrin topoğrafyası ve tarihi eserlerin dağılımı, yerleşimin Ortaçağ'daki olası haline dair bazı izler taşımaktadır (Akok, 1946). Bu izler, eski şehir merkezi, dış kale kapıları ve ana yollarını esas alarak Türkler döneminde şekillenen şehrin 16. yüzyıldaki tasvirine destek olmaktadır (Kuban, 1967). Eski şehir, doğu yönünde uzanan bir dış kalenin dereyle doğal bir sınır oluşturduğu, batı yönünde ise iç kaleyi kuşattığı ve kuzey-güney yönlerinde ise dik yamaçlı dağlık topografyanın müsaade ettiği ölçüde savunma duvarlarının yükseldiği tarihi surlar içinde tasvir edilmektedir (Akok, 1946).

Şekil 5.6 : 1915 öncesinde Kastamonu şehri genel görünümü (Avakian, 2016).

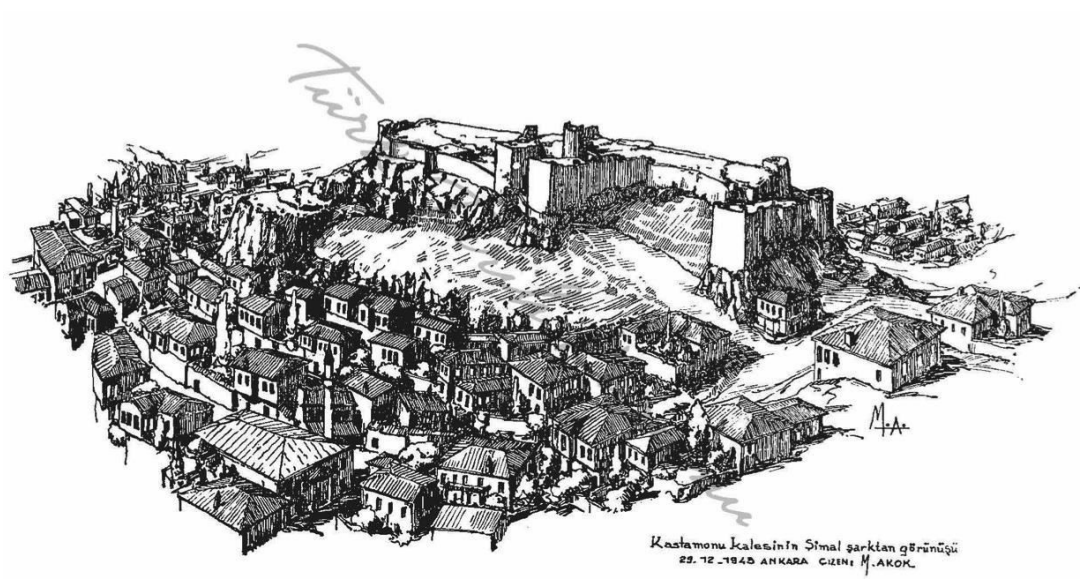

Şekil 5.7 : 2000'li yıllarda Kastamonu şehri genel görünümü (Gezimanya, 2018).

Bizans devrine ait olduğu kabul edilen temelleri/kontürleri (Akok, 1946; Gökoğlu, 1952; Kuban, 1967) ve Ortaçağ Türk mimari karakterini taşıdığı düşünülen planı, basık kemerleri, sivri kemer tarzında örülmüş tonozları ve yapım tekniğiyle (Akok, 1946; Gökoğlu, 1952) şehre hakim bir noktada yer alan iç kale günümüze dek ayakta kalabilmiştir. Kalenin ilk inşası, Bizans kaynaklarına ve Konstantin Porf'un Thema adlı eserine dayanılarak (Gökoğlu, 1952) Bizans'ın son çağına tarihlenmesine rağmen (Yaman, 1935), iç kale çevresindeki kaya mezarları, merdivenli geçitler ve

yer altı yolları bu alanın oldukça erken çağlarda da savunma amacıyla kullanıldığı ve nekropol olduğu ihtimalini doğurmaktadır (Akok, 1946).

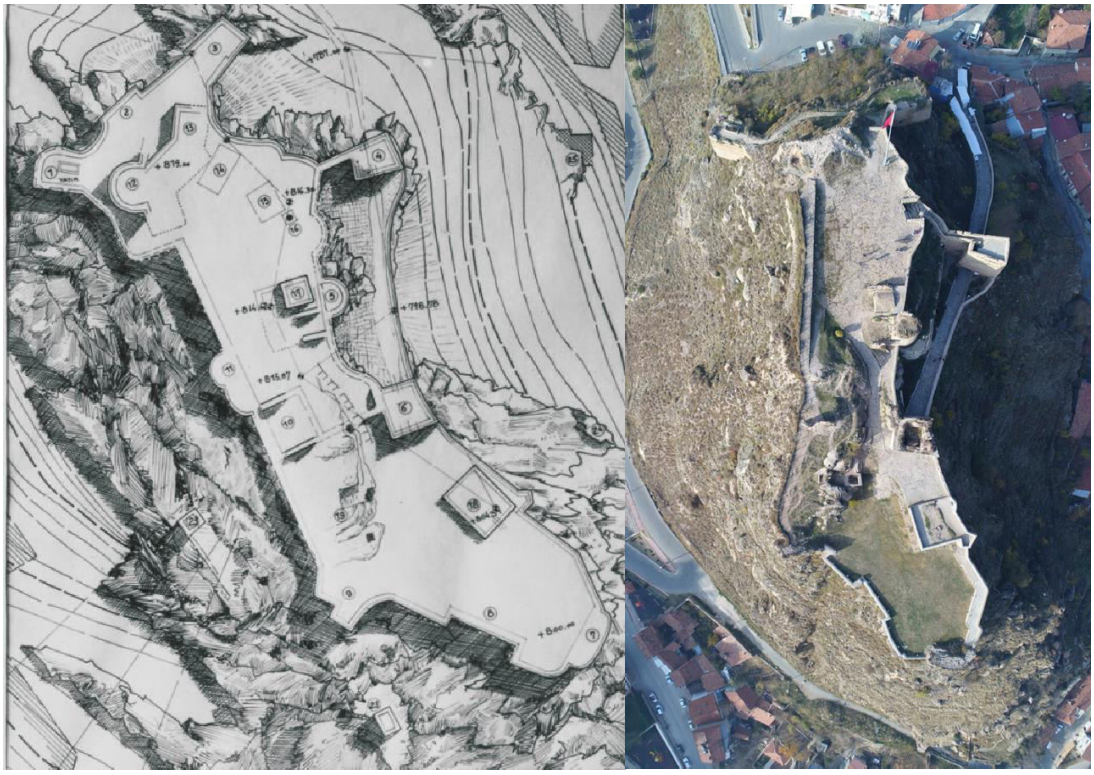
Yüksek bir kotta, kumtaşı zeminine oturan iki savunma kotuna ve birbirine paralel ara duvarlara sahip iç kaleye kuzeydoğu yönündeki dik bir yoldan çıkılmaktadır. Kare planlı bir kapı burcu sonrasında kuzeye uzanan yol, önce kare planlı ikinci bir kapı burcuna ve ardından geniş bir platforma ulaşmaktadır. Dairesel planlı kale burçlarının sardığı kalenin ikinci platformu, güçlü bir savunma için detaylı olarak tasarlanmış kalenin en hakim noktasıdır. Akok gerçekleştirildiği yapı incelemesinde, ikinci kapı geçidinin yapıya sonradan eklendiğini, geniş düzlükte yer alan belli belirsiz izlerin geçmişte bu alanda yer alan -olası- yapılara ait olduğunu, iç surların oturduğu kayalığın alt kotlarında şehri çevreleyen dış surların bazı kalıntılarını ve bağlantılarını tespit edilmiştir (Akok, 1946). Şehrin Ortaçağ dönemine ait oldukça önemli bir anıt eser olan iç kale kültürel miras olarak şehri taçlandırırken, bir taraftan kalenin batı ucunda yer alan Bayraklı Beden olarak anılan mezarlık şehrin kahramanlık hikayelerinin en güzel örneklerinden biri olarak somut olmayan kültürel mirasa işaret etmektedir.

Şekil 5.8 : Kastamonu Kalesi ve kale eteğindeki yerleşim çizimi (Akok, 1946).

İç kalenin yüzyıllardır süregelen varlığına ve güçlü temsiline rağmen dış kaleye dair izler, geçmişte kullanılan ana akslar, sokak isimleri, yerleşim dokusu, yaşlıların şehre dair anlatıları ve coğrafi kısıtların (sarp yamaçlar, dere yatağı vb.) yönlendirdiği tahminlerle sınırlıdır. En kesin tanımla, dış kalenin batı yönündeki duvarları iç

kalenin sırtında yani batısında başlamakta, İbn-i Neccar Cami (Eligüzel Cami), Vakıf Hamamı ve Sinan Bey Camisini de içine alarak dereye paralel bir aks üzerinde şehrin içlerine doğru uzanmaktadır (Gökoğlu, 1952; Kuban, 1967). Şehrin kuzeyine doğru yol alan dere yatağı doğrultusundaki takribi kale surları Çengeller Köprüsü'ne ulaştığında Dumlupınar Caddesi'yle kesişmekte ve bu caddeyle birlikte kuzey batı yönündeki Kale Kapısı Caddesi'ne bağlanmaktadır.

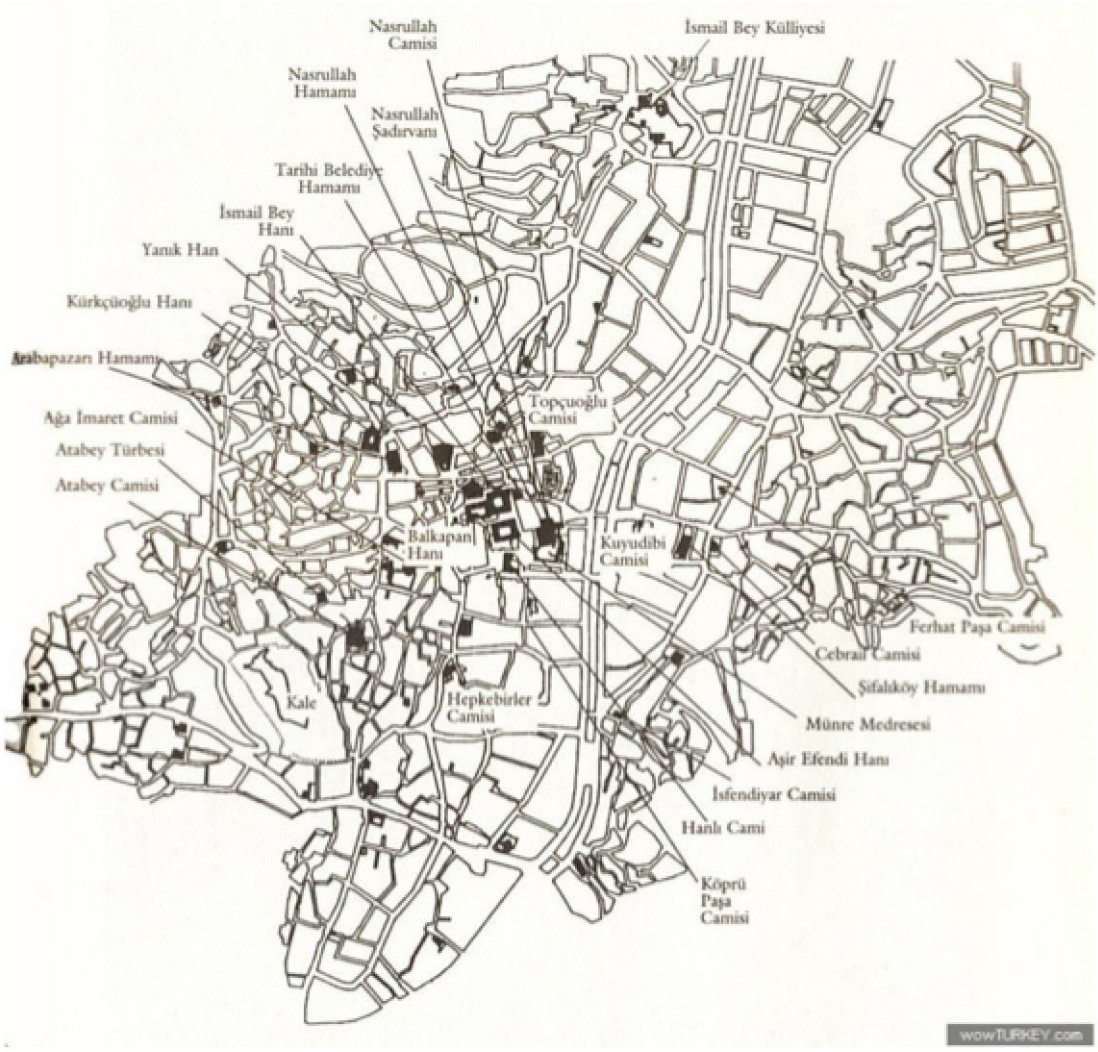

Şekil 5.9 : Kastamonu Kalesi plan çizimi (Akok, 1946).
Şekil 5.10 : Kalenin hava fotoğrafı (Tóth, 2017).

Sur duvarlarının 18.yüzyıldaki varlığı ve Nasrullah Köprüsü'nün başında bir kapı bulunduğunu Hicri 1139 (M. 1726-1727) tarihli şer'iyye sicilinden; Kale Kapısı olarak anılan caddenin kale duvarlarının geçtiği hat olduğu ve Araba Pazarı, Kefeli Yokuşu, Kale Hamamı çevresinden geçerek iç kaleye doğru ulaştığını şehirdeki yaşlıların anlatılarından öğrenilmektedir (Gökoğlu, 1952). Kalıntılar, belgeler ve anlatılar doğrultusunda ortaya çıkan dış kalenin kuşattığı eski şehir, Bizans çağının yerleşim sınırlarını göstermekte; kaleye sınır şekilde özellikle derenin doğusunda ve kalenin kuzey sınırında yani Kale Kapısı mevkinin hemen dışında başlayan yerleşme ise Türk İslam devri iskanına işaret etmektedir (Gökoğlu, 1952).

5.5 Vakıflar Yoluyla Şehrin İmarı ve Şehirdeki Anıt Eserlerin Vakıflarla İlişkisi

"Kent planındaki değişimler, kentin mevcut dokusunda veya dışında ortaya çıkan yeni kurumlarla ilgilidir. Kurumlar (töresel, yönetimsel, kültürel, ticari, endüstriyel) önemli unsur olarak kent planlama tarihine etki yapmıştır" (Tunnard, 1966). Bu önemli unsur, Türk-İslam şehir yapılanmalarında vakıf sistemidir ve etkisi, şehrin kendine özgü kurgusu, biçimlenişi, şehir hayatı ve fiziksel yapısının olgunlaşması (Yenen, 1988) olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 5.11 : Kastamonu Tarihi Şehir Merkezi (WowTurkey, 2016).

Türk- İslam devrinde imar hareketlerini şekillendiren ve yerleşmelerin merkezi olan en temel unsur vakıflar yoluyla inşa edilen vakıf eserleri olmuştur (Yenen, 1988). İlk inşası 13. yüzyıl olarak tarih düşülen Frenkşah Hamamı ve yine aynı yüzyılda inşa

edilen Atabey Camii, 1272 yılında yapılan ancak günümüze yalnızca taçkapısı özgün olarak ulaşmış darüşşifa (Kuban , 2010), şehrin tarihi merkezi içindeki önemli vakıf eserlerinden birkaç tanesidir.

Şehirde, 1385-1392 yıllarında hüküm süren Candaroğlu II. Süleyman Paşa dönemine ait eserlere rastlanamamaktadır (Şakar, 2008). Ancak kalıntı ve kayıtlara göre, İsfendiyar Bey'in (1392-1439) torunu İsmail Bey (1443-1461) Kastamonu, Sinop ve civar yerleşmelerde medrese, cami, mescid, han, hamam, çeşme olmak üzere birçok eser yaptırmıştır (Şakar, 2008). Küçük İmaret (Aşağı İmaret) olarak anılan Kastamonu'daki İsmail Bey Külliyesi, bu eserlerin başlıcasıdır. İbrahim Beyzade İsmail Bey adına düzenlenen vakfiyeye tarih olarak M.1457 (H.861) düşülmüştür. Kendisi külliye için Kastamonu merkezden ve Küre ilçesinden birer hamam, imaret ve medresenin inşa edildiği alan ve üç bahçe, annesi Devlet Hatun ise Devrekani ilçesi Gölceğiz mevkiinde satın aldığı bir çiftliği vakfetmiştir (Şakar, 2008).

Tıpkı İsmail Bey Külliyesi gibi Atabey Gazi Camii'nden Kal'a Mescidi'ne, Yakup Ağa İmarethanesi'nden Cem Sultan Vakfı'na (Şakar, 2008) dek nice anıtsal yapı farklı dönemlerin vakıf eseri olarak inşa edilmiştir. Bir şehrin ancak kendisini oluşturan olaylar dizisiyle ve geçmiş deneyimlerin hatırasıyla algılanabiliceği savı, şehir/kent imgesi gibi hiçbir şeyin kendiliğinden deneyimlenemeyeceği, her zaman çevresiyle bağları olması gerekliliğine dayanmaktadır. Bu bağların uzandığı çevresel imge ise kimlik, yapı ve anlam üzerine kurulmaktadır. (Lynch, 2011). Bu imge, şehrin imarında kendini vakıf eserlerli olarak somutlaştırmaktadır. Bu nedenle, Kastamonu şehri Türk-İslam kimliğini vakıf cami, mescidi, medresesi, hamamı ve külliyesi gibi yapılarla inşa etmiştir. Ve şehre dair anlam, her bir devirde yaşayan hemşehrilerin şehre ya da şehrin parçalarına dair hatıralarıyla ilişkilidir.

5.6 Kültür Varlıkları ve Kültürel Mirasa ilişkin Mevcut Projeler

Bu bölümde, Kastamonu'daki kültür varlıkları ve kültürel mirasa ilişkin mevcut projelerden bahsedilirken, projelerin kapsamı, bütçesi ve proje paydaşlarına dair kısa bilgiler verilmektedir. Bir kısmı Kastamonu Valiliği'nin kamu yatırımları kapsamında belediyeye verdiği destekle, bir kısmı belediyenin kendi bütçesi ve bir kısmı da restore et-işlet-devret modeliyle gerçekleştirdiği koruma çalışmalarında, şehrin tarihi çekirdeğindeki anıt eserler başta olmak üzere birçok sivil mimarlık

örneğini onarılmakta ve sokak sağlıklaştırma çalışmaları yapılmaktadır (Kastamonu Belediyesi, 2018).

Şekil 5.12 : Kastamonu Belediyesi'nin tarihi dokuya ilişkin projeleri - I (Kastamonu Belediyesi, 2018).

Bunların başında **Kastamonu Kalesi'nin Restorasyon Projesi** gelmektedir. Kalenin Restorasyon Projesi, ilgili Koruma Kurulu'nca onaylanmış olup restorasyon çalışmaları için hazırlıklara başlanmaktadır. **Kale Çevresinde Yapıların Cephe İyileştirme Projesi** büyük oranda tamamlanmıştır. **Saat Kulesi Çevresindeki Yapıların Cephe İyileştirme Projesi** ihale aşamasında, **Aşir Efendi Hanı Cephe İyileştirme Projesi** için gerekli projeler hazırlanmıştır (Kastamonu Belediyesi, 2018).

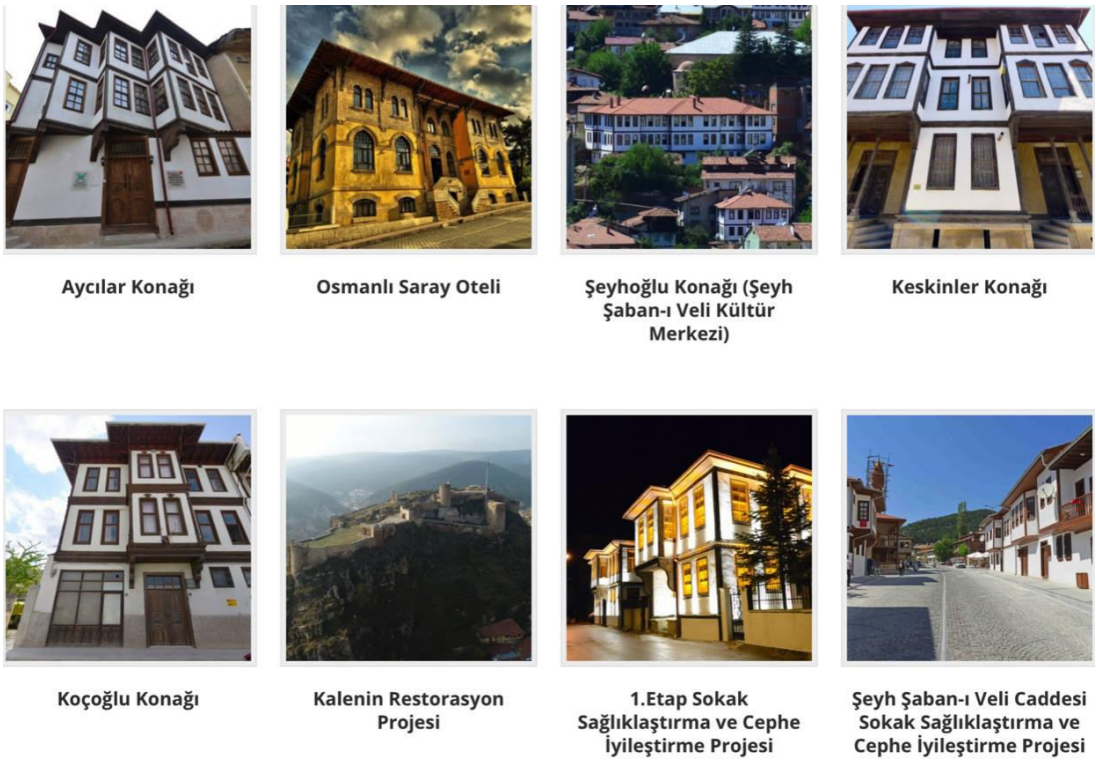
Kastamonu'da geçmiş dönemlerdeki bakırcılık işleri, 1842'de Ainsworth ve 1862'de ise Texier'in dikkatini çekecek ölçüde etkin bir işkoludur. Bakırcılar Çarşısı ise bu savın önemli bir göstergesiyken 1920'lerde bakırcılığın gözden düşmesi ile birlikte çarşı metruk hale gelmiş, yalnızca birkaç bakırcı ve kalaycı dükkanı kalmıştır (Kastamonu Belediyesi, 2018).

Geleneksel dokunun iyileştirilmesi çalışmalarının bir parçası olarak **Bakırcılar Çarşısı Cephe İyileştirme Projesi**, 3.006.952,41 TL yatırım bedeli ve ilgili koruma

kurulu kararıyla 2017 yılında uygulanmaya başlamıştır. 6.355,00 m² alan içerisinde, 3'ü tescilli olmak üzere 110 yapıyla ilgili çalışmalar sürdürülmektedir (Kastamonu Belediyesi, 2018).

Köklü geçmişi ve tarihte sahip olduğu eyalet merkezi olma statüsü nedeniyle şehrin tarihi merkezinde birçok anıt eser ve tarihi sokak dokusu yer almaktadır. Bu yapıların ve dokunun varlığını sürdürebilmesi için geliştirilen projelerden biri de Akmescit, Honsalar, Atabey, Hepkebirler, Yavuzselim ve ayrıca Şeyh Şaban-ı Veli Camii'nin bulunduğu Hisarardı mahallelerindeki aksları kapsayan **Sokak Sağlıklaştırma Projeleri**'dir. Bunlardan **Şeyh Şaban-ı Veli Caddesi Sokak Sağlıklaştırma ve Cephe İyileştirme Projesi** tamamlanmıştır. Beyçelebi Mahallesi, Atatürk Caddesi, Horozoğlu Sokağını içeren 220 mt uzunluğundaki **1. Etap** çalışmasında 7 tescilli ve 3 tescilsiz yapının cephe iyileştirimesi proje aşaması tamamlanmıştır (Kastamonu Belediyesi, 2018). 550 mt uzunluğundaki **2. Etap** çalışmasında ilgili koruma kurulu kararıyla 5 anıt eser, 18 tescilli ve 50 tescilsiz sivil mimarlık örneği olmak üzere toplam 73 yapıda 4.229.695,30 TL yatırım bedeliyle uygulama başlamıştır (Kastamonu Belediyesi, 2018). Yavuz Selim ve Hepkebirler Mahalleleri, Şamlıoğlu, 75. Yıl Cumhuriyet, Çifte Hamam, Mahkemealtı Sokaklarını kapsayan 690 mt uzunluğundaki **3. Etap** çalışması rölöve-restorasyon projeleri tamamlanmış olup, 4 anıtsal yapı onarımı, 23 tescilli ve 74 tescilsiz yapı cephe giydirmesi kurul onay aşamasındadır (Kastamonu Belediyesi, 2018). Akmescit-Hisarardı Mahalleleri, Ballık, Başveren, Göçmenevleri, Kırkodalı Mevki, Mağara Önü, Kale Arkası ve Kale Yolu Sokakları kapsamında gerçekleştirilecek olan 1.210mt uzunluğundaki **4. Etap** çalışmasında 6 anıtsal yapı ve 24 tescilli yapı cephe iyileştirmesiyle 48 tescilsiz yapı cephe giydirme uygulamasının yapılması planlanmaktadır (Kastamonu Belediyesi, 2018). Honsalar-Topçuoğlu-İsmail Bey Mahalleleri, Araba Pazarı Hamamı, Kale Kapısı Sokakları ve Aşağı İmaret Yolu'nu içeren 920mt uzunluğundaki **5. Etap** çalışması kapsamında 4 anıtsal yapı, 29 tescilli yapı cephe iyileştirme ve 83 tescilsiz yapı cephe giydirme çalışması projelendirilmektedir (Kastamonu Belediyesi, 2018).

İsfendiyar-Cebrail Mahalleleri 10 Aralık Caddesi, Saray Cami, Çoruk, Kuleli Sokakları kapsamında 750mt uzunluğundaki 6. Etap çalışmasında 8 anıtsal yapı, 7 tescilli yapının cephe iyileştirme ve 55 tescilsiz yapının cephe giydirme uygulaması gerçekleştirilecektir (Kastamonu Belediyesi, 2018).

Şekil 5.13 : Kastamonu Belediyesi'nin tarihi dokuya ilişkin projeleri - II (Kastamonu Belediyesi, 2018).

Bu çalışmalarla birlikte bölgedeki tarihi dokuyu canlandırmak amacıyla şehir merkezindeki iş merkezlerinin **Site İş Hanı, Bağkur Çarşısı, Topçuoğlu Hanımeli Çarşısı Projeleri** kapsamında yenilenmesi projelendirilmiş, **Dövücüler Sokağı Üstünün Kapatılması Projesi** ve **Kasaplar Çarşısı Projesi** hazırlanmış, 178.694,36 TL yatırım bedeliyle **Saat Kulesi Çevre Düzenleme Projesi** uygulanmıştır (Kastamonu Belediyesi, 2018). **Nasrullah Meydanı ve Çevresi Kentsel Tasarım Projesi**yle birlikte cami, medrese, meydan, şadırvan ve köprüden oluşan tarihi yapı grubu kurul kararıyla birlikte çevresindeki niteliksiz yapılardan arındırılmış, gerekli onarım çalışmaları 2017'de tamamlanmıştır. 9.000 m² alana sahip projenin yatırım bedeli 1.696.990,00 TL'dir (Kastamonu Belediyesi, 2018).

Kastamonu Belediyesi tarafından yürütülen onarım ve sağlıklaştırma çalışmaları içerisinde sivil mimarlık örnekleri oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Atabey Camii yakınında yer alan, 200 yıl öncesine tarihlenen **Şeyhoğlu Konağı** belediye tarafından satın alınmış, projelendirilmiş ve restorasyon projesi kurul kararınca onaylanmıştır (Kastamonu Belediyesi, 2018). Sokak Sağlıklaştırma Projesi 2. Etap çalışmaları kapsamında belediye tarafından satın alınan **Atabey Konağı**'nın ise butik otel olarak

restore edilen Şeyhoğlu Konağı'na ek bina olarak hizmet vermesi planlanmakta olup onarımı tamamlanmıştır (Kastamonu Belediyesi, 2018).

10 yıllığına restore et-işlet-devret modeliyle belediye tarafından 2015 yılında onarılan **Çatlakoğlu Konağı**'nın projeleri kurul kararınca onaylanmış ve kullanım hakkı ilgili belediye tarafından sivil toplum kuruluşlarının hizmetine sunulmuştur. Belediye tarafından 2014'te satın alınan ve proje onay aşaması tamamlanan bir başka yapı; **Mazlumcuoğlu Konağı** ise Hükümet Konağı'na oldukça yakın bir konumdadır. Şehrin merkezinde bulunan konak butik otel olatak tasarlanmaktadır (Kastamonu Belediyesi, 2018). **Aktekke Konağı**, belediyenin İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'ne bağlı tarihi eserlere ait rölöve, restorasyon, restitüsyon projeleri ile sokak sağlıklaştırma, cephe iyileştirme gibi projelerin hazırlandığı ek hizmet binası; **Hüma Hatun Kadınlar Eğitim ve Kültür Evi,** Hanımlar Eğitim ve Kültür Merkezi; 1900'lerin başında yapılan **Mehmet Çavuş Konağı** belediye ek hizmet binası olarak kullanılmaktadır (Kastamonu Belediyesi, 2018).

Belediye tarafından onarımı yaptırılan **Akmanlar Konağı**, Türkiye Harp Malulü, Gaziler, Şehit, Dul ve Yetimleri Derneği Kastamonu Şubesi'ne; **Akmescit Mahalle Evi**, Türk Ocakları'na; **Koçoğlu Konağı,** Muhtarlar Derneği'ne; **Aycılar Konağı,** sivil toplum örgütlerine tahsis edilmiştir. **Ahmet Kaptan Konağı** onarımı tamamlanmış, **Keskinler Konağı**, **Kırkçeşme Mahalle Evi** ve **Yavuz Selim Mahalle Evi** proje çalışmaları devam etmektedir (Kastamonu Belediyesi, 2018).

1898'de yapımına başlanan ve 1915'te hizmete giren **Osmanlı Belediye Sarayı**, Mustafa Kemal Atatürk'ün Kastamonu'ya geldiğinde ziyaret ettiği yapılar arasındadır. Yapı 1997 yılında restore et-işlet devret modeliyle otel olarak onarılmış, günümüzde yalnızca basit bakım-onarım çalışması yapılmıştır (Kastamonu Belediyesi, 2018).

Cumhuriyet Meydanı Avan Projesi (Yeraltı Otopark Projesi) ve **Kent içi Otopark Planlamaları**, tarihi çekirdekteki park sorununu ortadan kaldırmayı hedefiyle sınırlandırılmış etkin bir sistemin parçası olabilecek nitelikte projelerdendir (Kastamonu Belediyesi, 2018). **Aydınlatma Projesi, Kaya Mezarlığı, Kale ve Şehitler Anıt Temizliği** şehrin kültür mirasını ön plana çıkaran, şehrin cazibesini arttıran çalışmalar arasında sayılmaktadır (Kastamonu Belediyesi, 2018). Ancak

şehrin daha önce sahip olmadığı nitelikte hayali bir **Şehir Giriş Portalı Projesi** olmayan bir tarihi şehir elemanının hayali simgesi olarak dikkat çekmektedir (Kastamonu Belediyesi, 2018).

Şehrin coğrafi yapısından kaynaklanan lineer olarak dere kenarında kurulması ve etrafının dağlarla çevrili doğal bir sınırla sınırlanması nedeniyle son dönemlerde şehrin artan nüfusu için şehrin kuzey çeperindeki uydu kent olan Kuzeykent yerleşim odağı haline getirilmiştir. Ancak nüfusun günümüzde hala artıyor olması yeni bir yerleşim yeri ihtiyacı gündeme getirmektedir ve bu konu belediye, **Güneykent Projesi** adını verdiği şehrin güney ucunda ikinci bir uydu kent projesi üzerine çalışmaktadır (Kastamonu Belediyesi, 2018). Projenin şehrin çeperlerini değişime uğratırken tarihi şehir merkezindeki baskıyı hafifletmesi beklenmektedir.

2018 yılında 26.sı gerçekleştirilen **Şeyh Şaban-ı Veli ve Kastamonu Evliyaları Anma Haftası**, 19.su gerçekleştirilen **Türk Dünyası Günleri**, **Geleneksel Hızlı Kızak Yarışmaları, Miras Semboller Kastamonu Yazmalar Çalışması** geçmişten günümüze dek gelen somut olmayan kültürel mirasa ilişkin izler taşımaktadır ve bu izlerin canlılığını koruması açısından benzer proje ve etkinliklerin sürdürülmesi gerekmektedir. Ayrıca yine 2018 yılında 7.si gerçekleştirilen **Kastamonu Ahşap Fuarı**, gerek şehrin dokusunu oluşturan sivil mimarlık örneklerinin hayatta kalması için gerek malzeme, gerekse geçmiş ustalık bilgilerine ve yeni teknolojilere rağbet noktasında kültür varlıklarına dair malzeme ve ustalıkların da miras kalması için umut vericidir.

Ancak tüm bu çalışmaların en umut verici tarafı daha üst bir ölçekten bakabilmeyi, şehre dair bütünleşik bir koruma anlayışını kavramayı sağlayabilecek **Kastamonu Şehir Kimliği Çalıştayı** isimli bir çalışmanın gerçekleştirilmiş olmasıdır. Ancak kim olduğunu bilen, kimliğine dair fikri olan bir şehir/şehirli kültür mirasının ne olduğunu ve nasıl koruması gerektiğini de idrak edebilir.

5.7 Proje Alanı ve Amacının Tanımlanması

Şehirlerin, kültürlerin karakteristik yanlarını simge yapılar ve/veya insani araçlarla yansıtabilmesi şehre dair önemli işaretlerden sayılmaktadır. Bu yansımada, kaleden pazara, kırsal alandan ticaret alanına dek şehre dair birçok unsur kaynaşmakta ve tüm

bunların arasından bir unsurun diğerlerine baskın çıkması sonucunda şehrin özellikleri bölgeden bölgeye, çağdan çağa değişmektedir (Mumford, 2007).

Kastamonu'da çağdan çağa uzanan değişimin en görünür yansıması vakıf yapıları ve konut dokusunda gözlemlenmektedir. Vakıf yapıları, Beylikler dönemi ve sonrasında şehrin nirengi noktalarıyken, ilerleyen dönemlerde değişen sosyo-ekonomik yapıyla birlikte şehrin silüetindeki birtakım anıt eserler olarak kalmıştır. Şehrin silüetinde ticari yapılarda bedesten, geleneksel çarşı yerini banka binalarına, iş ve alış-veriş merkezlerine; yönetim yapılarında içkale hükümet konağına, konut alanlarında geleneksel konutlardan oluşan organik sokak dokusu yerini apartmanların geometrik düzende yerleştiği geniş caddelere bırakmıştır (Yenen, 1988). Kuban'ın (1982) "Türk çağının Anadolu'da geliştirdiği konut kültürünün gerçek temsilcileri" olarak nitelendirdiği hımış yapılardan oluşan tarihi bir şehir dokusu, bugün yerini niteliksiz apartman bloklarına bırakmıştır. Kastamonu evleri, iki ya da üç katlı; alaturka kiremit örtülü kırma veya beşik çatılı; zemin katları kargir, üst katları ahşap karkas, arası tuğla veya kerpiç dolgulu konutlar olarak tanımlanmış (Eyüpgiller, 1999) ancak günümüzde şehir dokusu içerisinde azınlık olarak kalmışlardır. Şehrin silüeti, 19. yüzyıl öncesinde dini yapılar ile vakıf eserlerinin ve sonrasında ise kışla türü askeri yapılar, eğitim, sağlık yapıları benzeri kamu binalarının egemen olmasıyla değişim/gelişim ve farklılaşmadan doğrudan etkilenmiştir (Topçubaşı, 2009).

Şehrin bütünü yerine örgütleyici çekirdeğe odaklanmak şehre dair değişimi/gelişimi ve farklılaşmayı (Mumford, 2007) ayırt edebilmenin en etkili yoludur ve bir şehrin tanımlanması ancak örgütleyici çekirdeğin doğru tanımlanmasıyla başlamaktadır. "Kenti tanımlamak için onun örgütleyici çekirdeğine bakmak, sınırlarının izini sürmek, toplumsal güç çizgilerini takip etmek, birlik ve iletişimde rol oynayan ikincil merkezlerini saptamak, gruplarının ve kurumlarının farklılaşmasını, eklemlenmesini çözümlemek gerekir." (Mumford, 2007) ifadesi, çalışmayı Kastamonu şehrinin tarihi şehir merkezine yani çekirdeğe yönlendirmektedir.

Şehri, tarihi şehir merkezi (Şekil 5.14), merkezin çevresindeki tarihi yerleşim alanları, şehrin çeperleri ve uydu yerleşimler olmak üzere farklı kategorilerde tanımlamak; çalışma etaplarını ve düzeylerini belirlemek açısından oldukça önem taşımaktadır. Şehir değerlendirilirken alan yönetim planlarında olduğu gibi kentsel alandaki kültürel miras varlıklarının yoğunluğu ve nitelikleri iki kategori üzerinden

değerlendirilmekte; 1. kategori (çekirdek/merkez bölgeler) ve 2. kategori (tampon bölgeler) olarak ifade edilmektedir. Alanı bu şekilde kategorize etmenin temel amacı, etki değerlendirme çalışmaları ve müdahale kararları için/öncesinde temel bir altlık oluşturmaktır.

Şekil 5.14 : Kastamonu şehir sınırları ve tarihi şehir merkezi haritası.

1. kategoride, tarihi şehir merkezi ve aynı değerde merkezin hemen dışında kalan şehir dokusu dikkate alındığında geçmiş anlatılar üzerinden tahmin edilen kapılar, sokak isimleri ve duvar izleri; şehrin dış surları için takribi bir sınırı ifade etmektedir. Ancak İsmail Bey Külliyesi gibi şehir için nirengi noktası sayılan anıt eserlerin sınırın dışında kalması kategori açısından herhangi bir farklılığa neden olmamaktadır. Kuban bu alt bölgeleri tanımlarken (2010), sur içini iki alt bölgeye

ayırmış, ilkini *"Mahkemealtı Sokağı ve onu takip eden sokakların batısında kalan ve İç kale ile eski sur sınırları arasında kalan kısımla Nasrullah Camisi önündeki meydan"*; ikinci alt bölgeyi ise *"Karaçomak Deresi'yle Mahkemealtı Sokağı arasında kalan ve bir iki yapı dışında tamamen yenilenmiş kısım"* olarak ifade etmiştir (Şahin İ. , 2001; Kuban , 2010).

Erken dönem Türk-İslam şehir dokusunu yoğun bir şekilde temsil eden 1. alt bölgenin etaplama sırasında 1. derece müdahale bölgesi kabul edilmesi; sokak bazlı çalışmaların yapılara dair bütün ayrıntılarla birlikte 1/500 ölçekte yapılması ve envanter çıkarıldıktan sonra uygulamalara geçilmesi gerekliliğine dikkat çekilmiştir (Kuban , 2010). Tasarıya göre envanter çıkarılması sıhhileştirme planının altlığını, sıhhileştirme planı ise imar planı uygulamasının ilk aşamasını ve zorunlu koşulunu teşkil etmektedir (Kuban , 2010).

2. alt bölgede ise yeni yapı oranı yüksek olduğu için ancak yapı yoğunlu ve gabari üzerinden kısıtlama getirilebilirken, az sayıda eski eserin korunması ve onarımı için 1. alt bölgedeki uygulamalar geçerli sayılmaktadır.

2. kategoride ise merkezin çevresindeki/dışındaki geleneksel dokudan izler taşıyan tarihi yerleşim alanları/aksları değerlendirilmektedir. 2. kategorideki yapılar/dokular için koruma ilkeleri, yapı kütlesi, gabari, mimari unsurları etkilemektedir. 1. kategori silüet ve dokunun korunması için 2. kategorideki yapıların ve yapı adalarının da korunması gerekmektedir (Kuban , 2010).

Tarihi şehir merkezinde iç kale ve yamaçlara konumlanmış yapı öbekleri görülmekte, bu görüntü ise şehre karakterini veren silüeti oluşturmaktadır. Derenin ayırdığı iki yamaçtan da şehir panoramasını izlemek için Saat Kulesi, Kale, Yakup Ağa Külliyesi gibi uygun birçok alan ve yapı bulunmaktadır. Şehir dokusunun kategorik değerlendirmesinin yanı sıra silüetin ve panoramik görüntünün değerlendirilmesi de koruma çalışmaları için oldukça önemli girdiler sağlayacaktır.

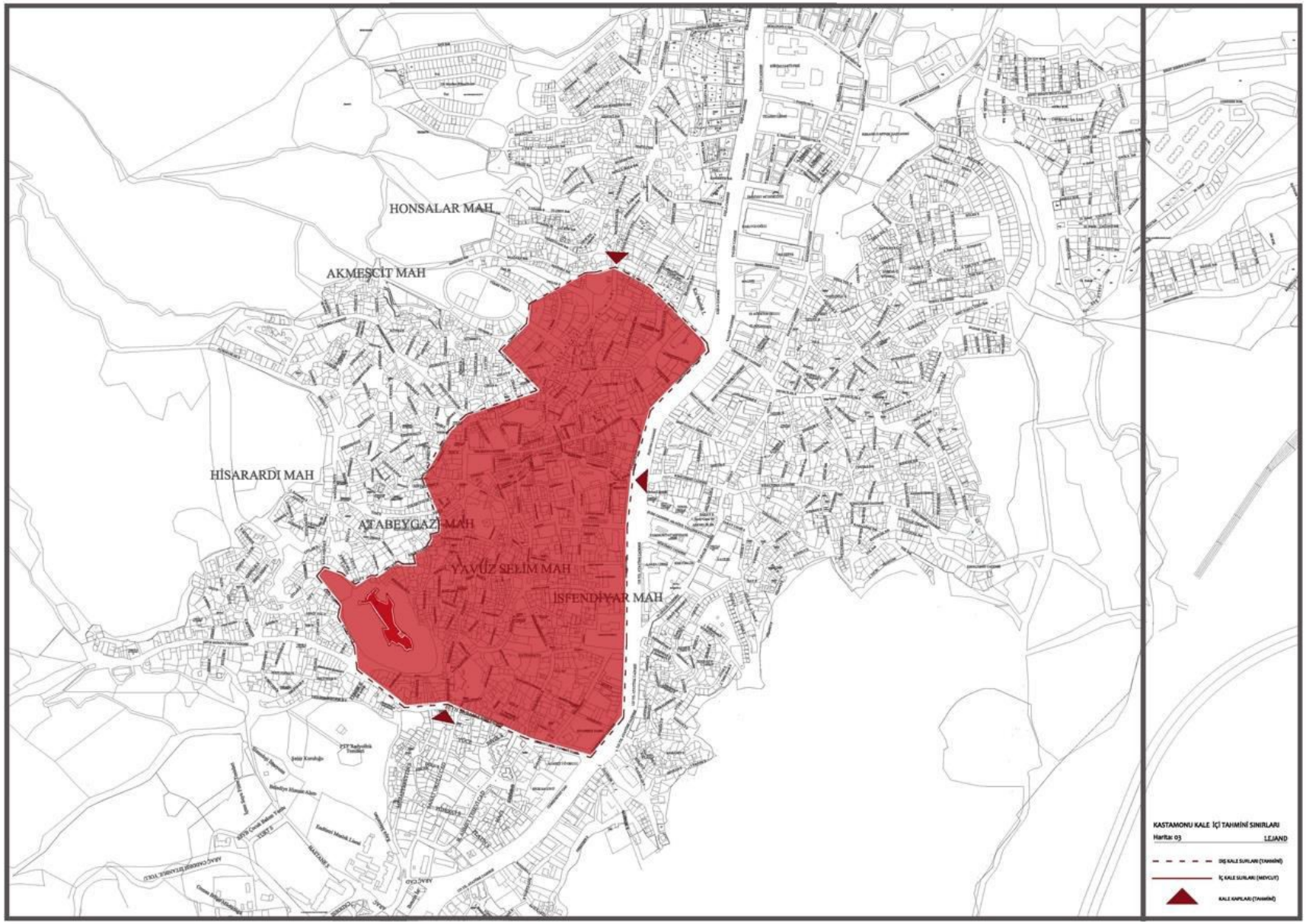
Alanla ilgili koruma çalışmalarında, Feilden ve Jokilehto'nun müdahale kararları dikkate alınarak 7 ayrı seviyede müdahale uygulanacaktır. Bu nedenle, bu 7 ayrı seviyenin tekil ya da birlikte uygulanacağı alanların saptanması ve alanın halka halka kategorize edilmesi gerekmektedir. Müdahale seviyeleri; bozulmayı engelleme, güncel durumu koruma, doku sağlamlaştırması, restorasyon, rehabilitasyon,

rekonstrüksiyon ve replikasını yapmak olarak tanımlanmıştır. Ancak bu çalışma kapsamında, yalnızca varlığı tehdit altında olan unsurların -geçmişte Kasaba Köyü Mahmut Bey Camii'nin ahşap kapısında olduğu gibi- replikasının yapılması uygun karşılanmaktadır (Feilden & Jokilehto, 1998).

Tarihi çekirdek yani şehir merkezi 1. kategori olarak kabul edilmiş ve 1. kategorinin sınırı surun geçtiği tahmin edilen hat olarak tanımlanmıştır. 2. kategori tampon bölgeleri içermektedir ve ilk kademe kuzeyde İsmail Bey Külliyesi'ne; güneyde Sinan Bey- Vakıf hattına; batıda Kırkodalı Konağı (Eski Papaz Okulu) ve doğuda Saat Kulesi eteklerine dek uzanmaktadır. Tampon bölgeler birkaç kademeden oluşmaktadır. İlk kademe tıpkı çekirdek bölge gibi tarihi olmakla birlikte yeni yapı oranı fazladır. Burada yapılacak müdahaleler de 1. kategorideki gibi detaylı olmalı ve yeni yapılarla ilgili düzenlemeler sıkı tutulmalıdır. Bu alanda amaç, sokak - ada- parsel bazlı koruma sağlamaktır. İkinci kademe biraz daha geniş bir alanı içine almaktadır. Bu kademede yeni yapı yükseliklerine ve cephe düzenlerine sınırlamalar getirilmektedir. Tampon bölgenin son bandı ise geçiş alanı olarak tanımlanmakta, silüetin ve panoramik görüntünün olumsuz etkilenemeyeceği, yapılaşma koşullarının değişimindeki son alan olarak işlev görmektedir.

Yerleşimle ilgili tüm tarihi alanların ya da tarihi yapıların olduğu noktaların hiçbir uzaklık gözetmeksizin çekirdek bölgeye eklemlenmesi fiziksel bağların zayıflaması nedeniyle doğru olmayacağı gibi yönetim açısından da gerçekçi olmayacaktır. Bu nedenle, dokunun durumuna göre kategorize ve kademe alanlar tespit edilmeli, koruma müdahaleleri buna göre yapılmalıdır. Söz konusu tarihi alanlar ve anıtlar ise gezi rotaları, şehir hikayeleri gibi fiziksel olmayan unsurlarla birbirine bağlanmalıdır.

Çekirdek alan dışında kalan tarihi sokaklar ve anıtların tarih içindeki işlevsel karakterinin gelişimi (Yenen, 1988) dikkate alınmalı, bu alan ve/veya yapıların organik bir bütün olarak kabul edilen yerleşmede kentsel ana kütlenin düğüm noktaları, sinir merkezleri olduğu kabul edilmeli (Ettinghausen, 1973; Yenen, 1988) ve birbirleriyle ilişkileri üzerine durulmalıdır.

Şekil 5.15 : Kastamonu tarihi şehir merkezinin takribi dış surlarının izini gösteren harita.

Kentlerin görünümünün önemi ve değiştirilebilirliği üzerine çalışan Lynch (2011), kent imgesini izler, kenarlar/sınırlar, bölgeler, düğüm/odak noktaları, işaret öğeleri olmak üzere beş bileşen üzerinden değerlendirmektedir. Kent plancıları için etkili araçlar olan bu bileşenler, şehir tarihi, şehir sosyolojisi, morfolojisi ve koruma-onarım çalışmalarında da kullanılabilir niteliktedir. Okunabilir bir şehrin ücra köşesinde çekirdeğe uzanan yollar gibi izler; soyut lineer bir eşik gibi olan kenarlar; yollar, bina tipolojileri, alanın mekânsal karakteristiğiyle tanımlanan bölgeler; şehre girebilmeyi sağlayan stratejik veya insanların kesişme, kaynaşma ve dağılma noktaları olan düğümler/odaklar; bir çeşme, farklı bir bina, herhangi bir işaret levhası, dükkan veya büyük bir dağ gibi noktasal referans kaynağı olan işaret öğeleri şehir imgesini belirlemektedir (Lynch, 2011).

Kastamonu için dış kale sınırlarının içerisindeki Nasrullah Meydanı merkez olmak üzere çevresindeki camiler, meydan, hanlar, dükkan dizileri ve daha geniş bir alana yayılan genel itibariyle çarşı, örgütsel çekirdek niteliği taşımaktadır. Karaçomak Deresi yanındaki ana yol aksı ile şehrin iç kesiminde neredeyse dereye paralel uzanan Mahkeme Altı Sokağı, Kale Kapısı Caddesi ve devamında Aşağı İmaret Sokağı'na uzanan güzergah şehrin izleri olarak tanımlanabilir. Tarihi şehir merkezinin sırtını dayadığı yamaçlar, diğer yanda dere yatağı şehir imgesinin kenarları olarak kabul edilebilir. Cumhuriyet Meydanı ve çevresindeki yapılar kamusal bölgeyi; Nasrullah Meydanı ve çevresindeki yapılar ticari bölgeyi ve iç kaleyle İsmail Bey Külliyesi'ne doğru uzanan bölgeler ise konut bölgesini temsil etmektedir. Düğüm/odak noktaları; Nasrullah Meydanı, Cumhuriyet Meydanı, Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi, Yakup Ağa Külliyesi ve İsmail Bey Külliyesi olarak sıralanabilir. Bugün hala varlığını sürdüren ve şehrin birçok yerinden görülebilen şehrin iki ayrı yakasında yer alan Kastamonu Kalesi ve Saat Kulesi, şehir imgesini tamamlayan işaret öğeleridir.

Kastamonu örneğinde olduğu gibi, okunaklı bir şehir, bölgeleri, sınırları, yolları kolayca ayırt edilebilen ve bütünlüklü bir doku içinde gruplandırılabilen bir alan (Lynch, 2011) olmalıdır. Ancak böylece, şehrin parçaları/bölgeleri sürekli değişse bile ana hatları/örgütsel çekirdeği/imgesi sabit kaldığı takdirde kendisini kurgulayan devirlerin, idarelerin, toplumların ve kurumların ürünü olarak ortaya çıkışı mümkün olmaktadır.

5.8 Alan Analizi ve Parametrik Değerlendirmeler

Kültür varlıklarının korunması ve yönetimi amacıyla şehre özgü model geliştirmeden önce şehrin iç bağlamından kaynaklanan, değişebilir güçlü-zayıf yönler (strengths - weaknesses) ve dış bağlamdan etkilenen, değişmesi zor fırsatlar-tehditler (opportunities-threats) gibi parametrelerin değerlendirilmesi gerekmektedir. Model, şehrin yalnızca tarihi merkeziyle sınırlandırılmış, ancak alan analizi tüm şehrin il sınırları baz alınarak yapılmıştır. Bu tercihin nedeni; il düzeyindeki bir tehdidin ya da fırsatın dolaylı ya da doğrudan fiziksel/ yönetsel/ finansal/ sosyal olarak şehrin tarihi merkezini etkileyebilecek olmasından kaynaklanmaktadır.

Şehrin Güçlü Yönleri

- Çok katmanlı ve çok çeşitli somut ve somut olmayan kültürel değerler / varlıklar (anıt eserler, sivil mimarlık örnekleri, yer altı ve yer üstü arkeolojik değerler, gastronomi, vb.) (Antik Dönem Kaya Mezarları, Bizans Çağı kale şehri, Beylikler Dönemi anıt eserleri, Osmanlı Dönemi anıt eserleri ve sivil mimarlık örnekleri, erken Cumhuriyet Dönemi mimari yapıları ve kentsel alan düzenlemeleri);
- Altyapı ağının geliştirilmesi için kamu işlerinin uygulanması (karayolu ulaşım için Ilgaz Tünel Projesi - su temini için Kırık Barajı Projesi - hava yolu ulaşımı için Havaalanı Projesi);
- Kültürel mirasın ve kentsel yeniden yapılanmanın değerlendirilmesi için fonların kullanılabilirliği (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, Kastamonu Valiliği AB Valilik Proje ve Koordinasyon Merkezi);
- Kültür turizmine ilginin artması;
- Ulaşılabilir bir mirasa sahip olunması;
- Alanın dinamiklerinden kaynaklanan yatırım cazibesi;
- Tüm paydaşların ve kurumların bir araya gelme potansiyelinin olması;
- Kurumsal yapılanma, bu kurumların yapmış oldukları çalışmalar (master planlar), sahip oldukları arşivler ve veri üretme kapasiteleri (kamu kurumları, üniversiteler, STK'lar);
- Kültürel sürekliliğin izlenebildiği, yaşayan, canlı bir kent olması;

- Coğrafi konumu nedeniyle il genelinde kış turizmi, yaz turizmi, doğa turizmi olanaklarının olması;
- İnanç turizmine dair potansiyel kültür rotalarının varlığı şehri güçlü kılmaktadır.

Şehrin Zayıf Yönleri

- 70'ler, 80'ler, 90'lar yetkisiz inşasından kaynaklanan bozulma ve kültürel mirasın gecikmiş değerlemesi;
- Turist tesislerinin yetersiz tedarikleri;
- Tesislerin ve kamusal alanların eksikliği;
- Coğrafi konumu nedeniyle şehir içi toplu taşıma hizmetlerinin sınırlı etkinliği;
- Kurumlar arasında iletişimsizlik;
- Şehir hafızasının olmaması;
- Kurum sahipliğinin az olması;
- Bütüncül haritaların olmaması;
- Farklı kurumların yetki alanlarının çakışması;
- Trafik yoğunluğu ve otopark sorunu;
- Tarih ve koruma bilincinin zayıflığı;
- Kurumlar arası koordinasyon eksikliği;
- Kültür altyapısının yeterince kullanılamaması;
- Alanda yaşayanların sürece dahil olmamaları- olamamaları;
- Korumanın devamlı olarak gündemde tutulamaması;
- Yetki karmaşası;
- Güvenlik sorunu
- Denetim sorunu;
- Geleneksel ustaların kalmamış olması;
- Özgün malzeme temininde güçlük çekilmesi;
- Restorasyon uygulamalarındaki teknik ekiplerin yetersizliği;
- İşlev düşünülmeden restorasyon yapılması;
- Karar mekanizmasındaki yöneticilerin eğitim eksikliği;
- Bilgi paylaşımının kısıtlı ve arşiv belgelerinin kategorize edilmemiş olması;
- Yasa ve yönetmeliklerin yetersizliği;
- Örgütlenme, bütçe, denetim vb. konularında eksiklikler;
- Yer yer köhneleşmiş ve yoğun bir yapılaşmanın olması;

- Herkes için erişilebilirliği kısıtlayan engebeli ve iniş-çıkışlı topografya;
- Yaya yollarının yetersiz olması, bütüncül olmaması ve mevcut olanların da fiziksel koşullarının iyi olmaması;
- Koruma ve planlama kültürünün yetersizliği ve planların uygulanamaması;
- Alanda yer alan yönlendirme ve bilgilendirme tabelalarının yetersiz olması ve hatalı / yanlış bilgilerin kullanılıyor olması;
- Sosyal dokudaki farklılıklar ve hızlı göç alması zayıf yönler sıralanmaktadır.

Şehre Dair Fırsatlar

- Arkeolojik parkı dahil etme;
- Bölge milli parkını dahil etme;
- Turizm kaynaklarını kaplıca ve yatçılık ile ilişkilendirme;
- Deniz terminali inşasıyla poz limanın kıymetlendirilmesi ve geliştirilmesi;
- 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun;
- Kültür mirası / tarihi geçmiş;
- Kıyıların varlığı;
- Kullanılmayan yapı potansiyeli öne çıkan fırsatlar arasındadır.

Şehre Dair Tehditler

- İnşaat sisteminde düzenleyici sistem yetersizliği;
- Arkeolojik buluntuların ve anıtların yeterli değerlendirilmemesi;
- Yapıların bakımsız ve çok eski olması başlıca tehditler arasında yer almaktadır.

Güçlü - Zayıf Yönler & Fırsatlar - Tehditler (GZFT) Analizi değerlendirilmiş ve güçlü yönlerle fırsatlar dikkate alınarak metod doğrultusunda iyileştirme tedbirleri sıralanmıştır. Öneri koruma modelinde, alanın zayıf yönlerine yönelik gelişmeler olarak yasa ve yönetmeliklerin yetersizliğinin teşvik kanunuyla düzenlenmesi (1) ; örgütlenme, bütçe, denetim konularında eksikliklerin vakıf kurumunun varlığıyla giderilmesi (2) ; karar mekanizmasındaki yöneticilere henüz üniversite ve staj dönemlerinde kültürel mirasın yönetimi ve metodolojisi konusunda eğitim verilmesi (3) ; bilgi paylaşımı kamudan yerel halk düzeyine dek bilgi ve muhatabı kademeleri uyarınca paylaşılması (4) ; yerleşmeye ilişkin tarihi belgelerin vakıf bünyesindeki

teknik ofis aracılığıyla kategorize edilmesi ve arşivlenmesi (5) ; alanda yaşayan mülk sahipleri, kiracılar, yatırımcılar ve özellikle de çocuklar için eylem planları geliştirerek aidiyet duygusunun oluşturulması (6) ; alana ilişkin farkındalığın arttırılması ve STK'lar, yerel temsilciler ve muhtarlar aracılığıyla yönetime dahil edilmesiyle (7) öngörülmektedir. Geçmiş yapılaşma girişimlerinden kaynaklanan bozulmaların önüne kademe kademe çekirdek bölge-tampon bölge tanımlamaları, alan sınırlamaları ve yapılaşma kısıtlarıyla geçilmesi planlanırken geciken kültürel mirasın değerlemesi için Üstün Ulusal Değer Beyanı hazırlanması gerekmektedir. Plan ve uygulamanın denetim sorunu, yeni bir yapılanmayla çözümlenmek yerine alanlarında uzman ve plana hakim Danışma Kurulu içinde oluşturulan bir alt komisyonun denetimiyle yani öz-denetimle çözümlenmektedir...

Farklı kurumların yetki alanlarının çakışması, kurumlar arasında iletişimsizlik, kurum sahipliğinin az olması, kurumlar arası koordinasyon eksikliği metodolojisi oluşturulan plan ile sağlanmakta; yetki karmaşasını görev tanımlarında mutabakat ile önlenmekte; teknik ekibin farklı haritalar ve planları yönetime ilişkin planda entegre etmesiyle bütünlük oluşturulmakta; koruma kültürü ve şehir hafızası inşaası için bellek programları kurgulanması önerilmektedir.

Kültür altyapısı yeterince kullanılarak ve korumaya şehrin gündeminde sürekli olarak yer verilerek; geleneksel inşaat sistemleri için ustaların yetişmesi amacıyla usta-çırak eğitim programlarının düzenlenmesi; restorasyon uygulamalarında teknik ekiplere yeterlilik kazandırılması; özgün malzeme için kaynak altyapısının hazırlanması; restorasyon öncesinde mahalle, sokak, ada ve parsel düzeylerinde yapı karakteri değiştirilmeksizin fonksiyonlarının düşünülmesi eylem planlarına yansıtılmaktadır.

Kent yoğunluğu ve/veya köhneleşmenin önüne geçebilmek için ticaret ve hizmet endüstrisinin kent geneline dağılması; gece nüfusunun tarihi çekirdeğe yayılması; böylece güvenlik sorunlarının asgari düzeye indirgenmesi; trafik yoğunluğu ve otopark sorununun trafik düzenleme projeleriyle giderilmesi sağlanmaktadır.

Erişebilirlik için başlıca noktalarda yer üstünde basit finükuler sistemleri oluşturulabilir; toplu taşıma sistemleri daha küçük parçalara ayrılarak ara hatlar kurgulanabilir; araç erişiminin sorun olması bir fırsata dönüştürülerek bir güzergah boyunca birçok tarihi sokak yayalaştırılabilir; yönlendirme - bilgilendirme için şehri

okunur-anlaşılır kılan bir yaklaşım benimsenebilir ve bu doğrultuda tabelalandırma çalışmaları yürütülebilir; kamusal alanların ve turizm tesislerinin nitelik ve nicelikleri arttırılabilir önermeleri eylem planları kapsamında yer almaktadır.

Yapıların bakımsız olması bilinçsiz bakım çalışmaları kaynaklı değişimin asgari düzeyde olduğuna; eski olması ise tarihe daha uzun süre tanıklık etmiş olduğuna işaret eden tehditlerdir ve bu tehditler, olumlu yönleriyle değerlendirilebilirler. Bu tehditlere yönelik olarak restorasyon çalışmalarının kalifiye eleman, kaliteli malzeme, geleneksel yapım tekniklerinin sürekliliği, uygun fonksiyonların tespit edilmesi ve buna uygun restorasyon çalışmalarının yapılması ve tüm bu çalışmalar için bütçe koordinasyonun sağlanması öneri sistemin çözüm önerileri arasında yer almaktadır. Arkeolojik buluntular ve anıtlar için uzmanlarca hazırlanacak eylem planları, paralelinde bütçe çalışmaları önem taşımaktadır. İnşaat sistemindeki açık ve eksiklerin, çekirdek ve tampon bölge kademelerinde farklı düzeydeki düzenlemelerle değer beyanını esas alarak giderilmesi önem teşkil etmektedir.

5.9 Şehrin Kentsel Kültürel Mirasının Korunması; İlkeler ve Olası Paydaşlar

Kentsel kültürel mirasın korunmasında bazı temel ilkelerin belirlenmesi ve olası paydaşların tanımlanması korumayı daha gerçekçi ve uygulanabilir kılmaktadır. Kentsel alanlarda anıt eserlerin korunması için ilkeler ve paydaşlar; yasalar, mevzuat ve sahiplik durumları nedeniyle daha net, daha belirgin bir haldeyken sivil mimarlık örnekleri için durum oldukça karmaşık ve belirsizdir. Öncelikle kullanıcıların mülk sahibi olmaması, yapının mülkiyetine sahip olan kullanıcıların ise onarım için yeterli sosyo-ekonomik düzeyde olmaması, yasa ve ilgili mevzuatın özel mülkler üzerinde yaptırımının sınırlı olması, eski yapım usüllerini bilen ustaların yokluğu, nitelikli malzemenin sınırlı temini ve nadirliği nedeniyle onarım maliyetlerindeki artış konut alanlarının korunması ve sağlıklaştırılmasını zorlaştırmaktadır.

Sıralanan/sıralanamayan tüm bu nedenlerle birlikte koruma için toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik düzeyinin oldukça önemli kriterler olduğunu dikkate almak gerekmektedir. Toplumda kültürel mirasa ilişkin farkındalığın uyandırılması, koruma konusunda bilinçlendirilmesi, koruma prosedürleri için yol, yöntem ve projelerin toplumun anlayıp takip edebileceği düzeye indirgenmesi, en önemlisi de gerekli finansmanın sağlanması için kaynak oluşturulması gerekmektedir. Bölüm 5.7'de

aktarılan projeler özelinde görülen merkezi ve yerel yönetimin desteği gibi ilkelerin uygulanmasından ekonomik destek çalışmalarına dek birçok konuda olası paydaşlardan kamunun rolü oldukça büyük, yükü fazlasıyla ağırdır. Kentsel dokuda koruma çalışmaları veya harap konut alanlarının tamamında onarım yapılması, merkezi ve/veya yerel yönetimin bütçesiyle, organizasyon şeması ve kurum kapasitesiyle mümkün olamayacağı gibi toplumdaki tekil çabalarla etkili bir ölçeğe ulaşamayacaktır.

Bu nedenle, öncelikle olası paydaşlar sıralanmalı, ardından birlikte çalışma ilkeleri saptanmalı ve bu ilkeler doğrultusunda uygulamalar yapılmalıdır. Valilik, Belediye, İl Kültür Müdürlüğü, Vakıflar Bölge Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Müftülüğü, İl Özel İdaresi, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, üniversite adına Rektörlük, vakıf ve dernek statüsünde STK'larla birlikte meslek odaları, ilgili mahalle muhtarları olası paydaşlar olarak sıralanmaktadır.

Koruma çalışmalarında kamu hizmeti bilincine uygun davranılması, kültürel mirasın korunması amaç ve misyonuna bağlı kalınması, paydaşlar arasında yetki karmaşası durumunda uzlaşı aranması, çıkar çatışmalarından kaçınılması, paydaşlar ve kamu arasında bilgi alışverişinde şeffaf olunması, kamu kaynaklarının kullanımında dikkatli davranılması, yıllık ve dönemlik çalışma programlarını diğer paydaşlarla paylaşılması, çakışan projeler konusunda işbirliği yapılması ve mutabakat sağlanması paydaşların uyması beklenen temel ilkeler olarak tanımlanabilir. Ayrıca paydaşların, tüm ilkelerin, çalışma prensiplerinin, böyle bir alan yönetim mekanizması içerisinde görev ve sorumluluklarının, bütçe katkılarının yer aldığı yazılı bir protokole taraf olmaları gerekmektedir.

Sorumluluk ve bütçeyle ilişkili bir ağ sisteminin kurulması yönetim birimlerindeki yükün dağılımını sağlarken aynı zamanda bütçeyle ilgili farklı kaynaklara duyulan ihtiyacı da ortaya çıkarmaktadır. Bölüm 5.11'de detaylı bir biçimde ele alınan metodolojide paydaşların yanı sıra iki ayrı yapılanmaya yer verilmektedir. Kuban (2010), kentsel alanların korunması çalışmalarında merkezi ve yerel yönetimlerin yükünü hafifleteceğini ön gördüğü "sıhhileştirme kooperatifleri"nden bahsetmektedir. Sıhhileştirme Kooperatifleri, yönetimin mülk sahiplerine sağlıklaştırma ve onarım çalışmaları için ödediği bedeli sonrasında belirli aralıklarla geri ödeme üzerine kurulu bir yapılanmadır. Böylece halkın katılımı sağlanırken, yönetimin yükünün

hafiflemesi beklenmektedir. Sağlıklaştırma/onarım çalışmalarında etaplara ayrılmış ada, sokak ya da şehrin belli bir yerleşim alanında gerçekleştirilecek olan onarımların bedelleri, devletin/belediyenin aracılığıyla geri dönüşümlü ödenek niteliğinde kooperatiflere aktarılmaktadır. Çalışmaların tamamlanması sonrasında ilgili yerleşim biriminde bütüncül bir değer artışı ve mülklerin kooperatiflerce işletme olarak kullanılmasıyla geri ödemelerin daha kolay ve hızlı yapılacağı öngörülmektedir (Kuban , 2010).

Yatırım yetkisi ve bütçesi olan kamu kurumlarıyla mülk sahiplerinin örgütlendiği kooperatif yapılanmasının yanı sıra ikinci bir yapılanma ise koruma konusundaki paydaş kamu kurumları arasındaki örgütlenmenin esas teşkil ettiği yasayla kurulan kamu yararına vakıf yapılanmasıdır.

Vakıf sistemi, geçmişte Türkiye'de sosyal hayata dair oluşumlara, düzenlemelere imkan tanıdığı ve sebep olduğu kadar şehirlerin imar ve tamirinden de sorumlu olmuştur. Vakıf sistemi aktör ağ teorisi açısından incelendiğinde oldukça önemli ve etkileyici bir sistem olduğu ortaya çıkmaktadır. Vakfeden kişiden vakıf mülküne, akardan hayrata, vakıf defterlerinden vakıf dua ve bedduasına varana dek aktör/aktantların var olduğu bir ilişki ağına sahiptir. Günümüz STK'larından daha güçlü ve sürekli bir yapısı bulunmaktadır.

Vakıf sisteminin bir yerleşimin kurulmasından korunmasına ve orada yaşayan insanların ihtiyaçlarının karşılanmasına dek birçok sosyal sorumluluk görevi söz konusudur. Bu noktadan ilhamla, Kastamonu şehrinin Ortaçağ Türk şehri haline gelmesini sağlayan ve şehri imar eden vakıflar da dikkate alınarak, şehrin kültür mirasının korunması da vakıf sistemi üzerinden sağlanabilir mi sorusu gündeme gelmiştir.

Bölüm 3'te örneklerde korumaya ilişkin yönetim yapılanmasında ajansların etkili ve STK'ların da bu ajansların büyük ölçüde destekçisi olduğu görülmektedir. Ancak Türkiye'de yönetsel yapının farklılıkları nedeniyle ajans gibi bir kurumun kuruluşunu, sürekliliğini ve çalışma sınırlarını netleştirmek mümkün değildir. Vakıf yapılanmasının merkezi yönetime bağlı olması ve geçmişteki parçacıl çalışma düzeninden uzak kalması nedeniyle ajansların çalışma prensipleri gibi koruma yönetimine uyarlanması önemli bir eylem olacaktır. Burada, Vakıflar Genel

Müdürlüğü'ne bağlı merkeziyetçi bir koruma sisteminden bahsedilmemektedir. Ancak burada bahsedilen bakanlık marifetiyle kamu yararı için kurulan bir vakıf silsilesidir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma (SYD) Vakıfları'na benzer şekilde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca organize edilerek Bakanlar Kurulu kararı ve kendine özgü bir yasayla kurulacak olan kamu yararına koruma yönetim vakıflarının hem kendilerine ait özel bir bütçeleri, özel bir organizasyon yapısı, hem de şehirdeki ilgili tüm paydaşları kapsayacak bir yapılanması olacaktır. SYD vakfının örnek olarak gösterilebileceği merkezi yönetimden bağımsız kamu yararına bir vakıf yapılanmasının, vakıf sistemi temel bileşenlerinin korunarak geçmişte vakıfların esasını teşkil eden aktör ağın yeniden canlandırılması ve alanı kimin, hangi durumda, nasıl yöneteceği probleminin çözümlenmesinde etkili olacağı öngörülmektedir.

5.10 Metodoloji ve Değerlendirme Süreci

Genel olarak tarihi dokudan önemli parçalar ve anıtsal eserler barındıran Kastamonu şehrinde, geçmişten günümüze miras unsurları hala canlılığını korumaktadır. Barındırdığı kültürel miras hazinesi aslında şehrin potansiyelini ve güçlü yönünü de açıkça göstermesine rağmen zayıf yönlerinin baskınlığı nedeniyle, bir şehrin etkileyici cazibesine sahip olmaktan uzaktır. Miras yönetiminin sosyo-ekonomik gelişimini de öngören stratejik bir yönetişim planı ve uygulamaları şehrin kayıp cazibesine ulaşmasını sağlayacaktır.

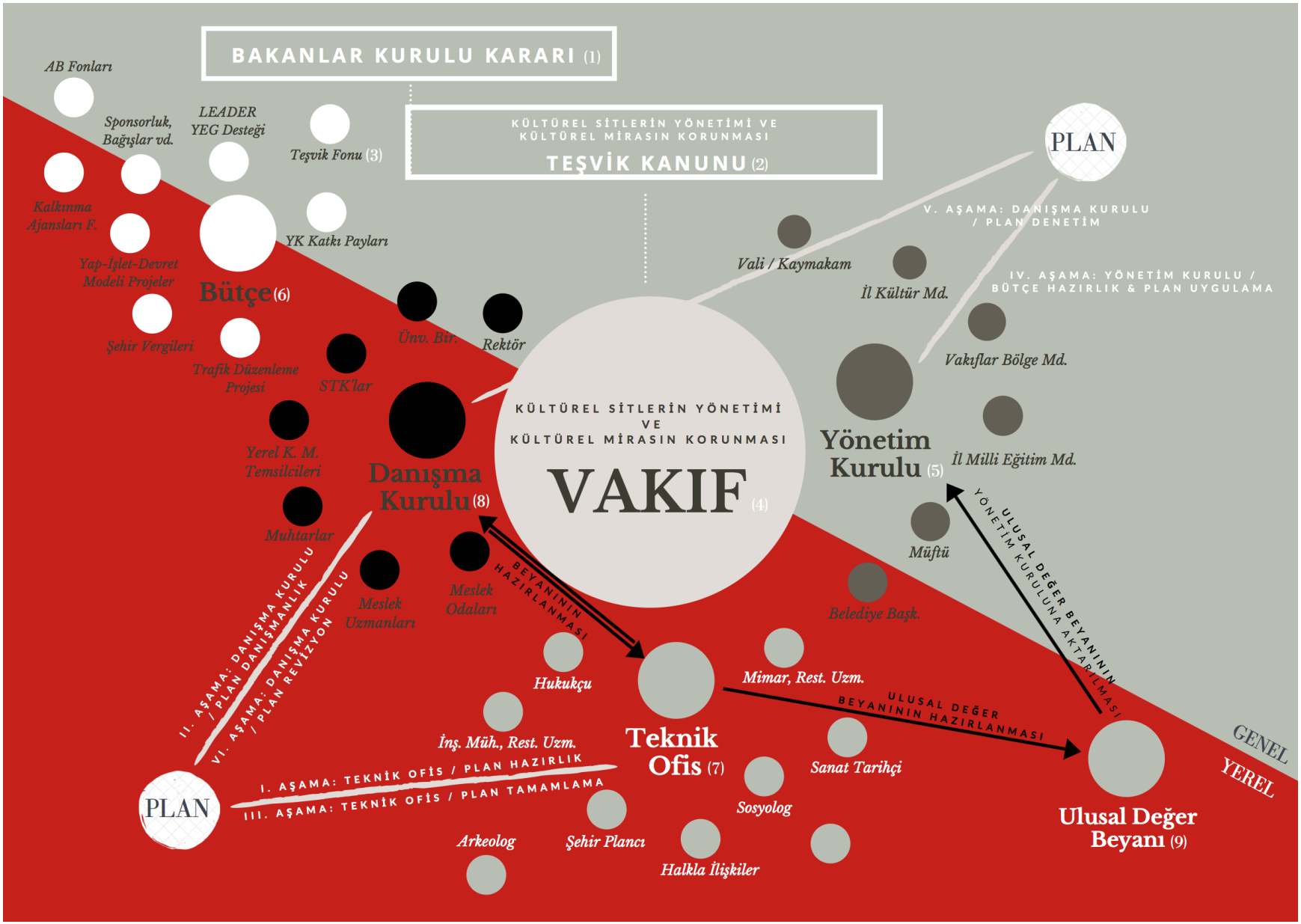
Kamu kurumları, özel yapılanmalar ve STK'lar olarak farklı paydaşların ve aktörlerin arasında kurulmuş, aktantların göz ardı edilmediği etkin bir ağ sistemi; halkın katılımıyla uygulanabilir ve sürdürülebilir bir form alacaktır. Bu noktada, ağ sistemi en temel düzeyde sürdürülebilir stratejilerin tanımlanması, hedefler, mevcut düzenleyici mevzuat ve araçlar, bunlara ek olarak mevcut deneyim ve gözlemler üzerinden yeniden kurgulanan mevzuat ve araçlar, uzmanlar, paydaş kurumlar, teknik-profesyonel organizasyonlar ve toplum katkısı ve tüm bu unsurlar arasındaki ilişkiyle tanımlanmıştır.

Bu yapılanma, Bakanlar Kurulu Kararı'yla (1) Kültürel Sitlerin Yönetimi ve Kültürel Mirasın Korunması Teşvik Kanunu'nun çıkarılması (2) adımlarıyla başlamaktadır.

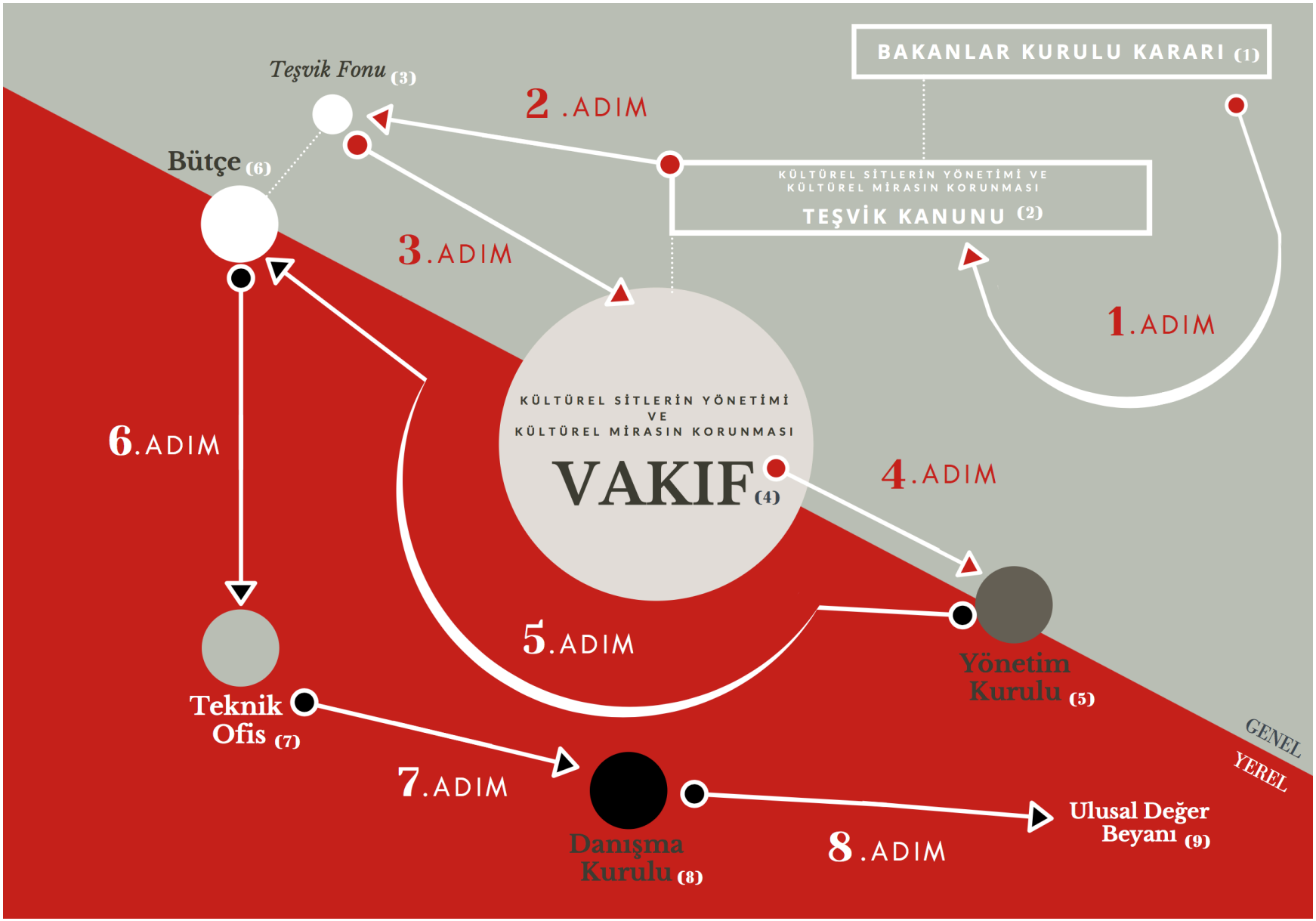
Kanunla birlikte yine aynı adı taşıyan bir teşvik fonu (3) oluşturulması adımıyla devam etmektedir. Hazineye giden Gelirler Vergisi adı altında tahsil edilen paranın (2018 yılı için 138,9 milyar TL) (Bingöl, 2019) SYD vakfının teşvik fonunu oluşturmaktadır. Benzer şekilde, Kültürel Sitlerin Yönetimi ve Kültürel Mirasın Korunması Vakfı'nın fonunu ise hazineye giden ve şehrin yeraltı - yerüstü kaynaklarından elde edilen gelirlerin oluşturması planlanmıştır. Kanunun çıkarılması ve fonun oluşturulmasının ardından vakfın kuruluşu (4) ve yönetim kurulunun belirlenmesi (5) gerçekleştirilmektedir. Yönetim Kurulu, teşvik fonu dışında vakfa gelir sağlayacak bütçe (6) kalemlerine ilişkin genel ve yerel kaynakları değerlendirmekte ve ayrıca yönetim kurulu katkı paylarını yıl içi mali programına dahil etmektedir. Yönetim Kurulu, vakfın bünyesindeki teknik ofisin kurulmasını (7) sağladıktan sonra teknik ekip, danışma kurulu için olası üye listesi hazırlayarak yönetim kuruluna sunar. Yönetim Kurulu -varsa tavsiyeleri doğrultusunda yeniden düzenlenen- listeyi onaylar, böylece Danışma Kurulu (8) oluşturulur. Teknik ekip, multi-disipliner bir çalışma olması nedeniyle miras alanı değer beyanı çalışmasının kapsam, sınırlar, hedefler ve çalışma yöntemini belirler. Teknik ekip, ortak akıl toplantılarıyla hazırladıkları beyan taslağını Danışma Kurulu'nun görüşüne; kurulun tavsiye ve eleştirileri doğrultusunda değişiklikler yaptıkları beyanı ise Yönetim Kurulu'nun bilgisine sunar. Üstün Ulusal Değer Beyanı'nın hazırlanmasıyla (9) Kültürel Sitlerin Yönetimi ve Kültürel Mirasın Korunması Aktör Ağı çatkısının sabit kısmı tamamlanmış olmaktadır.

Kültürel Sitlerin Yönetimi ve Kültürel Mirasın Korunması Aktör Ağı'nın çatkısında devingen/değişken kısım plan çalışmalarıdır. Plan çalışmalarının ilk aşaması teknik ofisin plan taslağını hazırlamasıyla başlar (I. aşama); hazırlanan taslak Danışma Kurulu'nun görüş, tavsiye ve eleştirilerini almak üzere Danışma Kurulu'na sunulur (II. aşama); Kurul'un geri bildirimde bulunur, ardından teknik ofis planı bu geri bildirimler doğrultusunda revize eder ve tamamlar (III. aşama). Plan, dönemlik bütçe hazırlık çalışmaları ve uygulama için Yönetim Kurulu'na aktarılır (IV. aşama). Plan, Danışma Kurulu'ndan oluşturulan alt komisyon tarafından denetlenir (V. aşama) ve komisyonun tespitleriyle birlikte revize çalışmalarının başlatılması amacıyla teknik ofise yönelendirilir (VI. aşama).

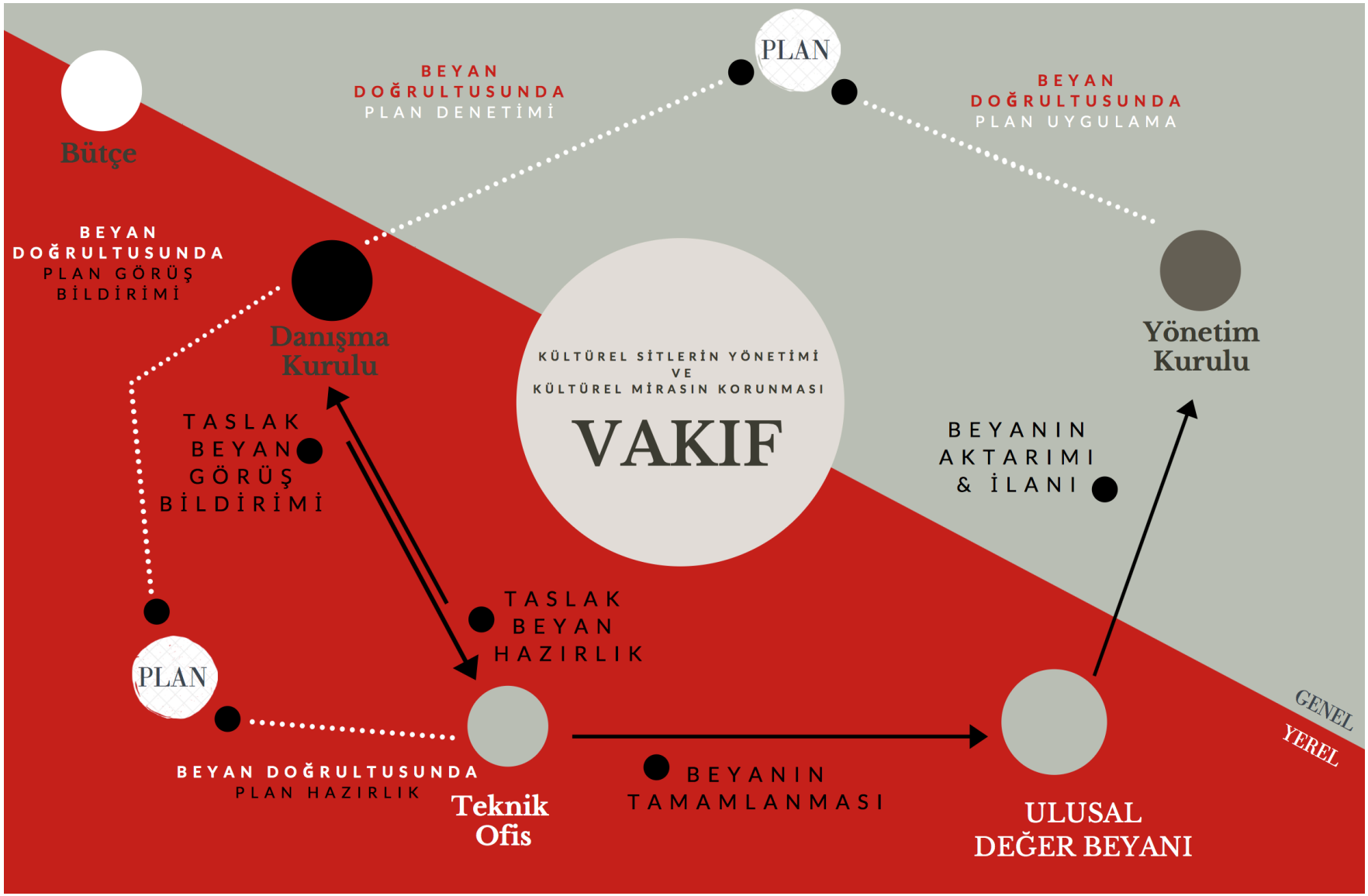
.

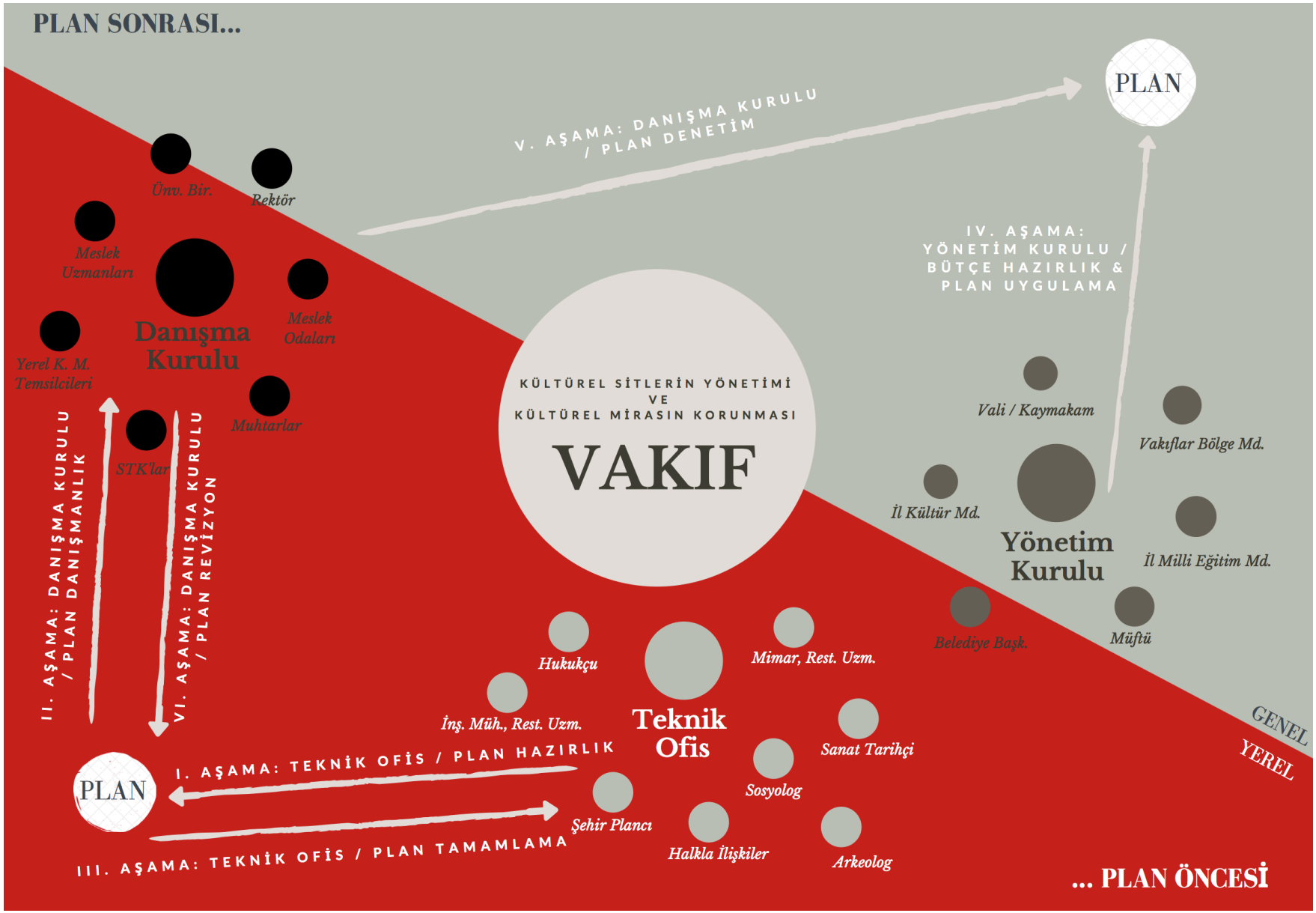

Şekil 5.16 : Kültürel Sitlerin Yönetimi ve Kültürel Mirasın Korunması Aktör Ağı - Genel Dizilim.

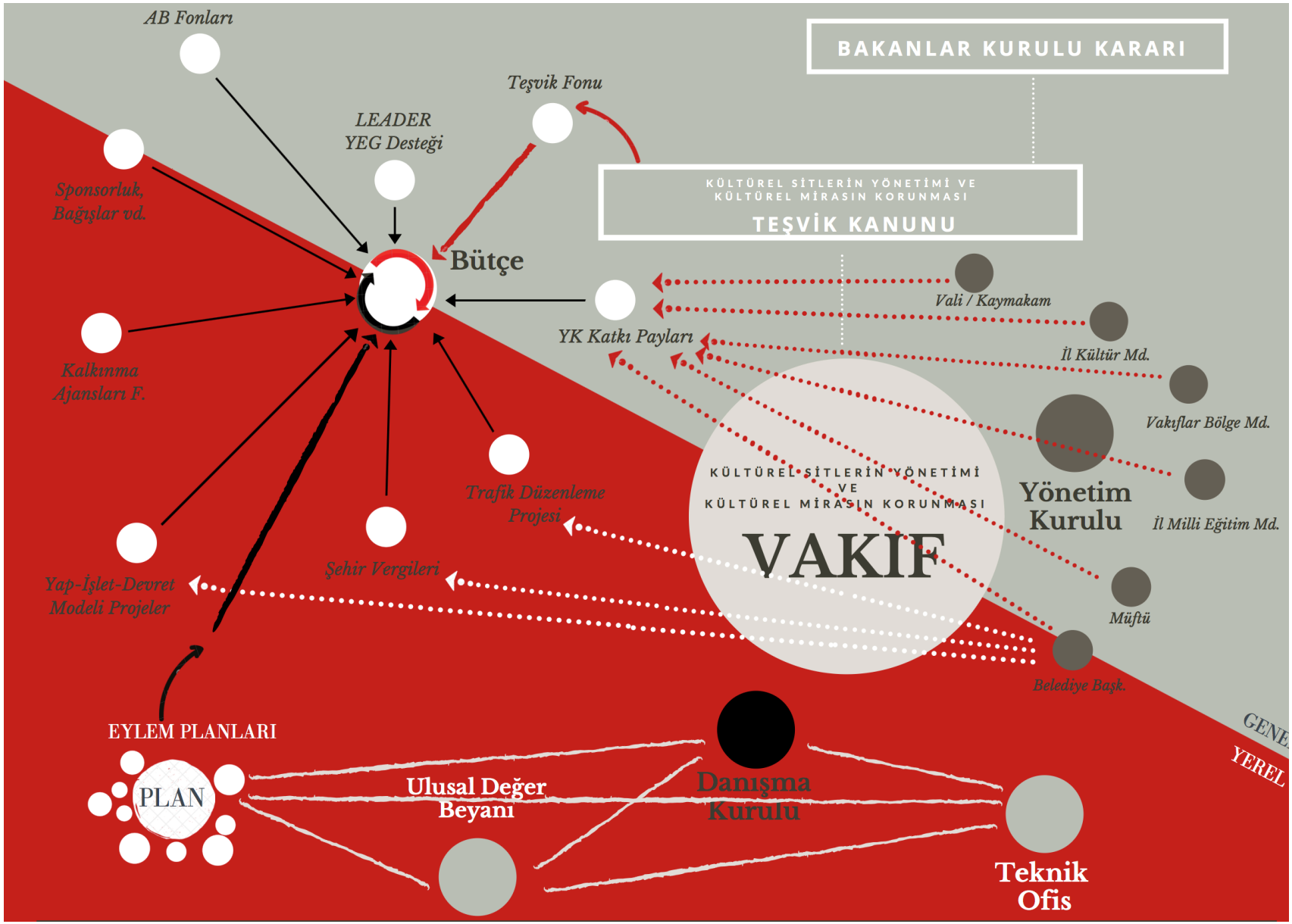

Şekil 5.17 : Kültürel Sitlerin Yönetimi ve Kültürel Mirasın Korunması Aktör Ağı - Organizasyon Kuruluş Diyagramı.

Şekil 5.18 : Kültürel Sitlerin Yönetimi ve Kültürel Mirasın Korunması Aktör Ağı - Ulusal Değer Beyanı Çalışma Diyagramı.

Şekil 5.19 : Kültürel Sitlerin Yönetimi ve Kültürel Mirasın Korunması Aktör Ağı - Plan Çalışmaları Diyagramı.

Şekil 5.20 : Kültürel Sitlerin Yönetimi ve Kültürel Mirasın Korunması Aktör Ağı - Bütçe Çalışmaları Diyagramı.

Aktör ağ çatkısının bileşenleri akış şemasıyla birlikte aktarılmış, ülke genelinde etkili olacak bileşenler gri ve yerele özgü değişkenlik gösterecek bileşenler kırmızı alanda tanımlanmıştır (Şekil 5.16). Büyük ölçekli çalışmaların karakteristikleri ve tek bir varlık yönetircesine yapılan planların çoğulcu yaklaşımdan uzaklaşmaları nedeniyle yaşanılan aksaklıklar yönetimi zorlaştırmaktadır. Bu yüzden vakıf yapılanmaları tek bir çatı altında birleşmek yerine il ve ilçe bazlı olmak üzere ayrı ayrı tasarlanmıştır. İlçede yönetim kuruluna vali yerine kaymakam başkanlık etmekte ve müdürlük adına da ilçe temsilcileri kurulda yer almaktadır. İlçe yapılanmasında il danışma kurulundaki isimlere yer verilebilir veya kurul üyelerinden danışman sıfatıyla destek istenebilir. Benzer şekilde ilçe bazında teknik ofisler daha küçük yapılanmalarda kurgulanmakta ve gerek olduğunda ildeki teknik ofisten görevlendirme ile teknik destek sağlanabilmektedir.

Aktör yapılanması bu şekilde olan il ve ilçe ağlarında bütçe ve plan aktantları ise daha bütüncül bir yapıya sahiptir. İl neznindeki tüm bütçe kalemleri daha küçük ölçeklerdeki formlarıyla ilçe bazında da geçerliliğini korumakta ancak teşvik fonu ve YK katkı payları yüzdelik dilim olarak daha düşük bir yüzdeye sahip olmaktadır. İlçe bazında hazırlanan yıllık bütçe ihtiyacı eylem planlarıyla birlikte il yönetim kuruluna bildirilir ve yönetim kurulu tarafından il ve ilçe bazlı tüm bütçe dağılıma onay verildiği takdirde bütçe, ilgili ilçe yönetim kuruluna aktarılır. Bütçe komisyon görüşmelerinde vali liderliğinde il yönetim kurulunun taamı ve ilçe yönetim kurulu başkanı (kaymakam) bütçe çalışmalarını yürütmektedir.

İlçeler ve ildeki kültürel miras alanları/varlıkları fiziksel bağlardan yoksun olmaları nedeni ve büyük alanlardaki yönetim karmaşası yerine küçük küçük odak noktaları olarak kültürel miras rotaları, hikayeler, katmanlar ve kategorik/kronolojik yerleşim örüntüleriyle birbirine bağlanmaktadır. Planın bütüncül olma prensibi bu bağlara dayanmaktadır.

Ağ sistemi bileşenleri üzerine kurgulanan koruma-yönetim çalışmaları altı ana etaptan oluşmakta ve bu etaplar, uygulama kronolojisine göre baştan sona doğru yasa/mevzuat (1), bütçe (2), plan (3), müdahale (4), izleme (5) ve güncelleme (6) olarak sıralanmaktadır. Model uyarınca;

1- Çalışmanın ilk etabı, yönetimi temel esaslara bağlayan **YASAL ÇERÇEVE** yani yasa ve mevzuata dayanmaktadır. Mevcut yasal düzenlemelerle yeni yasal çerçeve arasında kanunlar itilafının önlenmesi için; sırasıyla anayasa, uluslararası sözleşmeler, uluslararası kanunlar, ulusal kanunlar, uluslararası tüzük ve tavsiye kararları, özel kanunlar dikkate alınmış ve ayrıca genel bir kanun varken özel bir kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte geçerliliğin özel kanunda olması nedeniyle, Bakanlar Kurulu Kararı'yla çıkarılan 29.05.1986 tarih ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun varlığı ve yapısı temel teşkil etmek suretiyle yine Bakanlar Kurulu Kararı'yla Kültürel Sitlerin Yönetimi ve Kültürel Mirasın Korunması Teşvik Kanunu'nun çıkarılması önerilmektedir.

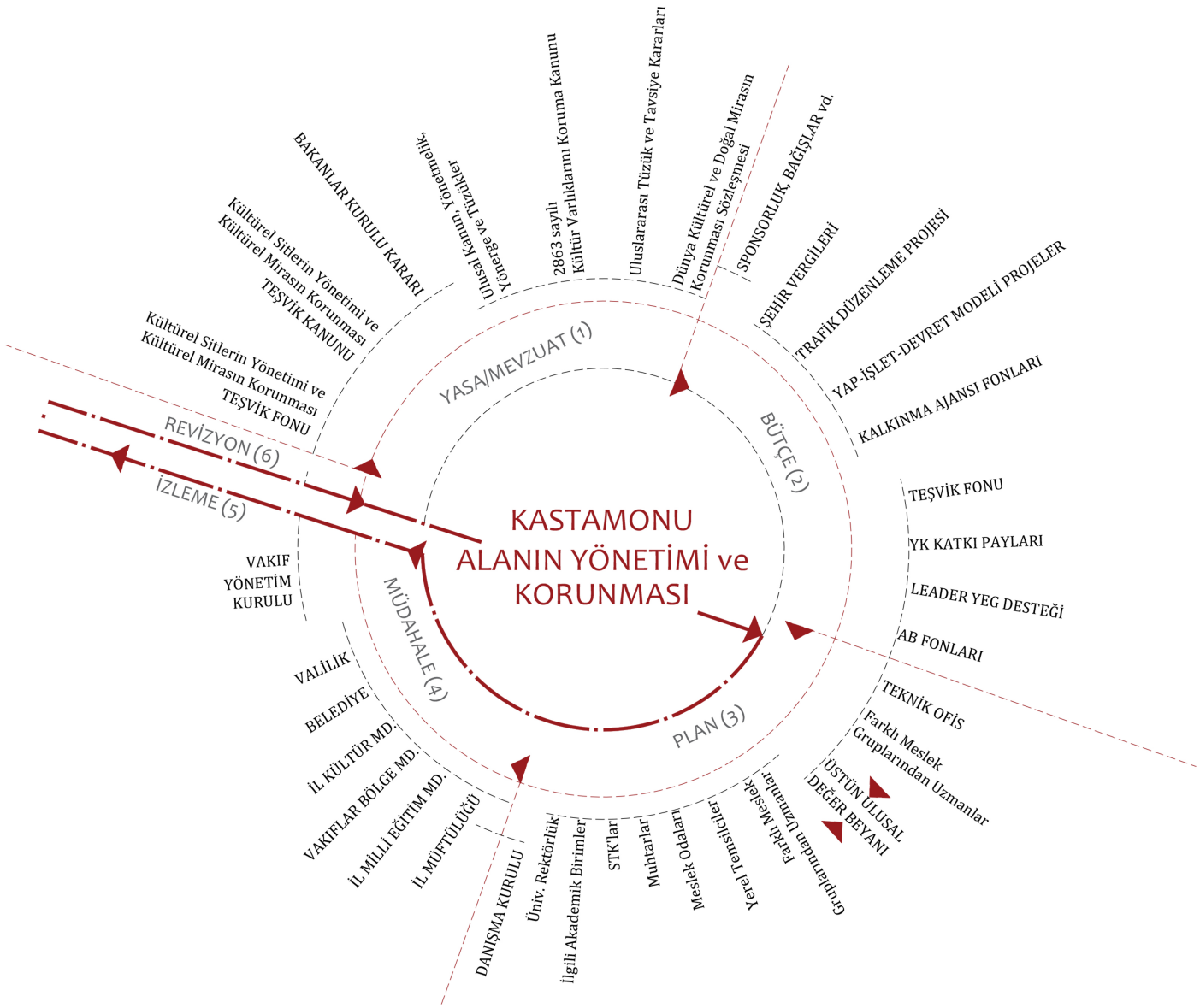
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nda, kapsamında vakıf ve vakfın giderleri için fon kurulmasına ilişkin maddeler yer almaktadır. İlgili kanunun 7. maddesindeki "Bu Kanunun amacına uygun faaliyet ve çalışmalar yapmak ve ihtiyaç sahibi vatandaşlara nakdî ve aynî yardımda bulunmak üzere her il ve ilçede sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları kurulur." ibaresi uyarınca Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı adı altında kurulmuş aktif ve hala varolan bir vakıf ağı bulunmaktadır. Sistem, benzer bir şekilde her bir kültürel sit alanı için Kültürel Sitlerin Yönetimi ve Kültürel Mirasın Korunması Teşvik Kanunu doğrultusunda Kültürel Sitlerin Yönetimi ve Kültürel Mirası Koruma Vakfı ve ilgili fon yapılanması olarak düzenlenebilir.

Vakıf, genel vakıf yapılanmalarından farklı bir karakterde "kamu yararına vakıf" statüsünde kurulmalıdır. Ayrıca çalışma kapsamında vakıf teşkilatının, sivil toplum yapılanması yönünden daha çok aktör ağ yöntemine benzer çalışma prensibi yönü öne çıkmaktadır.

Merkezi yönetim erkinin her zaman sivil yönetim erkinden daha baskın olduğu ülkemizde bu gerçek doğrultusunda bir vakıf yapılanması, sistemi daha işler hale getirebilmekte ve aktör ağ kurgusuyla birlikte daha gerçekçi bir rol tanumlamaktadır.

Model, yönetim yapılanmasını sivilleştirme gayesinden daha çok merkezi yapılanmayı yerele indirgemek ve sistem bütününü yekpare kabul etmek yerine çoğulcu parçacıl bir yapıda olduğu kabulüne dayanmaktadır. İçerik açısından kültürel miras/kültür varlıklarıyla doğrudan ilgisiyle birlikte ayrıca vakıf olarak kurgulanması

nedeniyle Kültür ve Turizm Bakanlığı ve diğer idari organlarla (Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kültür Varlıklarını Koruma Kurulları vd.) ilişkilidir ancak Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuş, bu kurumlardan bağımsız bir yapılanmadır.

Şekil 5.21 : Kastamonu Tarihi Şehir Merkezi yönetim ve koruma çalışmaları şematik anlatımı.

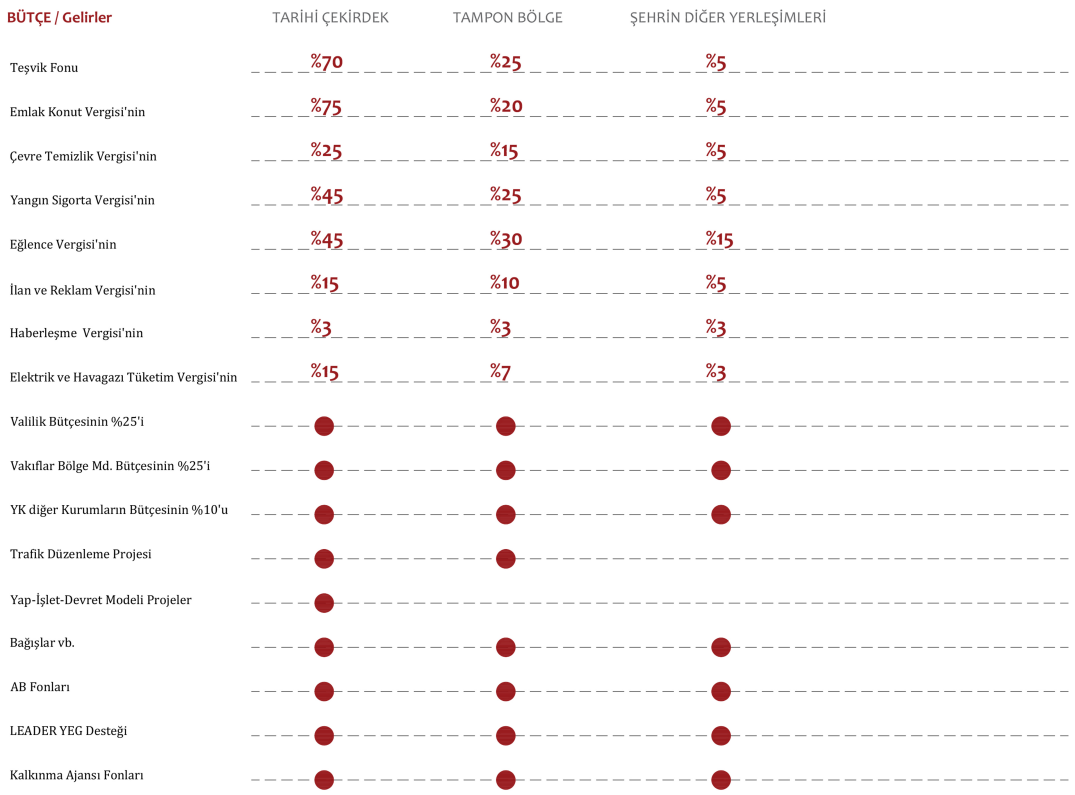
Dolayısıyla "Kültürel Sitlerin Yönetimi ve Kültürel Mirasın Korunması TEŞVİK KANUNU"na dayanmakta ve "Kültürel Sitlerin Yönetimi ve Kültürel Mirasın Korunması TEŞVİK FONU"ndan sübvanse edilmektedir.

2- Çalışmanın ikinci etabında BÜTÇE (gelir/gider) düzenlemeleri yer almaktadır. Genel gelirler ülke genelinde daha üst ölçekten dağılıma sahipken yerele özgü olan gelirler yerleşme özelinde, kurgulanabilir yapıda ve daha küçük ölçektedir.

Genel gelirlerden teşvik fonu, yerleşmelerin yeraltı-yerüstü kaynaklarından elde edilen gelirlerin hazineye aktarılan bölümlerinden şehir için ayrılması tasarlanan yüzdelik paylarla oluşturulmaktadır. Teşvik kanunu, fon kaynaklarını da düzenlemekte, yerleşmelerden elde edilen gelirin bir kısmı yine yerleşmeye yönlendirilmekte ve böylece genel bütçeye ciddi bir katkı sağlanmaktadır. Örneğin, Kastamonu'da her yıl orman emvali çeşitli işlemlerden geçerek ihale yoluyla satılmakta, elde edilen gelir Orman Genel Müdürlüğü aracılığıyla hazineye aktarılmakta ancak bahse konu gelirden şehre pay ayrılmamaktadır. Oysa %5'lik bir pay bile şehre dair çalışmalara ciddi bir ivme kazandırabilecek boyuttadır (OGM, 2018). Benzer şekilde, Kastamonu Küre'de Fatih Sultan Mehmet devrinde, Cenevizler ve hatta Hititler döneminde bile çıkarılan bakır madeni, Eti Bakır'a ait olduğu dönemde özel şirketler tarafından işletilmekteyken 2004 yılında tamamiyle özelleştirilmiştir (Cengiz Holding, 2019). Gerek işletme, gerek özelleştirme dönemi ve sonrasında şehrin bütçesine hiçbir katkı payı ayrılmamış ve bu kaynaktan elde edilen gelir de doğrudan hazineye aktarılmıştır. Modeldeki öneri uyarınca, özelleştirilmiş olsa dahi her yıl kaynak noktası olan şehre yüzdelik bir pay ayrılması gerekmektedir.Bütçe tasarısında, Kastamonu Hanönü ilçesindeki bakır madeninden ve Kastamonu Seydiler, Kastamonu Devrekani ilçelerindeki mermer yataklarından elde edilen gelirlerin belli oranda yüzdelerinin fona eklenmesi de yer almaktadır.

Genel gelirler içinde ayrıca Avrupa Birliği (AB) Hibe Fonları; Yönetim Kurulu üyesi olan kamu kuruluşlarının bütçeye katkı payları; ülke çapında sponsorluk ve bağış kampanyaları; yerel kalkınma stratejilerinin uygulanması LEADER (Liason Entre Actions pour le Developpement de l’Economie Rurale) yaklaşımına yönelik Yerel Eylem Grubu (YEG) Desteği sıralanabilir.

LEADER, kırsal alanlar için sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanmasındaki yerel katılım ve ortaklığı teşvik etmek için 1991 yılında AB politikaları uyarınca oluşturulmuştur. Yerel düzeyde çalışma prensibi, tabandan tavana doğru yayılımı, alan bazlı stratejiler kurgulaması ve ağ oluşturması nedeniyle çalışma kapsamında önerilen metotla birçok ortak özellik barındırmaktadır. Sınırları tanımlanmış, düşük nüfuslu, kırsal karakterdeki yerel kimlikli alanlarda yerel kaynakların kullanılması ile küçük ölçekli çalışmaların yapılması hedeflenmekte, bu özellikleri de metotla paralellik göstermektedir. Bu yaklaşım, kalkınma başlıklı olmasına rağmen yerel ekonomiyi geliştirmek amacıyla kültürel mirasla kırsal kalkınmayı ilişkilendirmektedir (Ipard Tarım, 2014). Doğrudan mali destekten öte sürdürülebilirlik üzerinde duran ve projelerde %60 oranında farkındalık çalışmalarına bütçe ayrılması hususu dikkat çeken destek, modelle uyumlu ve tüm ülke için önemli bir mali kaynak olarak sayılmaktadır.

Şekil 5.22 : Yönetim modeli bütçe yapılanması gelirler şeması.

Bağış gelirleri, kültürel miras ve koruma özelinde düzenlenen bağış kampanyalarında gönüllülerin, STK'ların, özel kurum ve kuruluşların va hatta halkın yaptığı bağışları

içermektedir. Sponsorluk çalışmaları sonucunda elde edilen gelirler de benzer şekilde değerlendirilmektedir.

Yönetim Kurulu katkı payları, Valilik bütçe gelirlerinin %25'i, Vakıflar Bölge Müdürlüğü bütçe gelirlerinin %25'i ve vakfın yönetim kurulunda yer alan diğer kamu kurumları gelirlerinin %10'u ile oluşturulmaktadır.

Yerel gelir kalemlerinin ana başlıklarını şehir vergileri, trafik düzenleme projesi gelirleri ve yap işlet-devret modeliyle sağlanan gelirler, bölge ve yerel bazlı kalkınma ajansları mali destek programları oluşturmaktadır. Ancak kamu kurum-kuruluşları ve başka oluşumların gelirlerinin bütçeye aktarımında tarihi şehir merkezi, tampon bölge ve şehrin diğer (uzak veya uydu yerleşimleri) için farklı yüzdelik dilimler uygulanacaktır.

Gelir kalemlerinin başında yer alan vergiler başlığı, idari yapılanma dikkate alındığında her il ve ilçede aktif hizmet veren ve bu hizmet karşılığını vergilerle tahsil eden belediyelerin vergilerden elde ettiği gelirler üzerinden (tarihi merkez, tampon bölge ve şehrin tümü için farklı yüzdelik dilimlerden oluşan) pay aktarımını ifade etmektedir. Emlak Vergisi, Çevre Temizlik Vergisi, Yangın Sigorta Vergisi, Eğlence Vergisi, İlan ve Reklam Vergisi, Haberleşme Vergisi, Elektrik Havagazı ve Tüketim Vergisi, Belediye Kanunu kapsamında Belediye ait gelirler arasında yer almaktadır ve yönetim modelinin bütçe düzenlemesi kapsamında bu vergilerden paylar bütçeye aktarılacaktır. Bu tabloda ifade edilen katkı düzeylerinin zaman içinde artış ya da azalma göstermesi muhtemeldir.

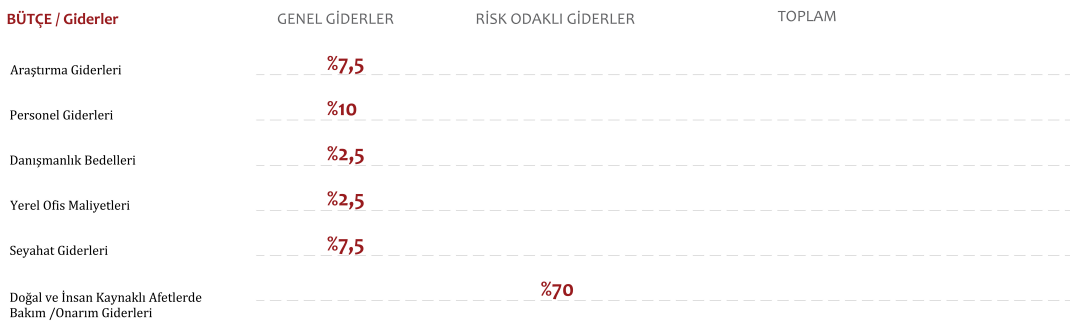
Yap-İşlet-Devret Modeli'nden beklenen gelir formülünde, özel teşebbüslerin kamu onayı ve desteğiyle gerçekleştirdikleri yatırım projeleri için aralarındaki sözleşme baz alınmaktadır. Taraflardan birinin kamu kurumu olması ve tarafların imzacı olacakları sözleşmenin idari sözleşme olmasının getirdiği hükümle kamuya tek yanlı iradesiyle kullanabileceği ayrıcalıklar sağlamaktadır. Bu durumun kültürel mirasın korunması kapsamında kullanılması koşuluyla, özel teşebbüsün işletme evresinde elde edeceği kardan sözleşme kapsamında belirlenen bir yüzdelik dilimle kesintiler yapılması ve bütçeye aktarılması önerilmektedir.

Şehir merkezi, hem tarihi olması hem de ticari faaliyetlerden dolayı halen canlılığını koruması nedeniyle yoğun araç trafiği baskısına maruz kalmaktadır. Bu nedenle,

tarihi şehir merkezinde dereye paralel yol aksları boyunca yol kenarlarına park edilen araçların şehir içi trafik sıkışıklığını ve tarihi çekirdekte yoğun trafik baskısını ortadan kaldırmak üzere Trafik Düzenleme Projesi önerilmektedir. Merkeze özel araçlarla erişim alışkanlığı, trafik düzenlemeleri ve otopark alanları yetersizliği, yayalaştırma projelerinin yokluğu tarihi çekirdekte erişilebilirliği tehdit etmektedir.

Bu nedenle, Kastamonu Belediyesi "Şehir içi Otopark Planlamaları" adı altında otopark projeleri çalışmalarını sürdürmekte, ancak çalışmayı daha üst bir ölçekte değerlendirmesi gerekmektedir. Üst ölçekli planlamada, otopark projelerinin yanı sıra Tarihi Şehir Merkezi için Trafik Düzenleme Projesi tasarlanarak trafik sınırlamalı bölge oluşturulması ve yaya yoğunluklu sokakların tespit edilerek yayalaştırılması değerlendirilmelidir.

Proje üç ayrı uygulamayı kapsamaktadır. Bu uygulamalardan ilki; trafik sınırlamalı bölgeye büyük tur otobüslerinin girişinin engellenmesi, çevre yolu üzerinden bir güzergahla şehre giren otobüsler, önceden belirlenmiş ve kendilerine tahsis edilmiş otoparklara park ederek şehre gelen turistlerin tarihi alanları daha uzun süre ve daha fazla görmesinin sağlanmasıdır. İkinci uygulama; trafik sınırlamalı bölgenin sınırları şehrin sakinleri ile paylaşılması; uygulama hakkında bilgi verilmesi; tanımlanan acil durumlar dışında bu sınırlar içinde uzun süreli park yapan araçların çekici marifetiyle vakfa tahsis edilen otoparka çekilmesine dayanmaktadır. Üçüncü uygulama ise halihazırda devam eden yeraltı otopark projelerinin uygulanmasıdır. Bu üç uygulamadan elde edilen park ve/veya bölge giriş yasağını ihlal eden özel araç ve tur otobüsleri için çekici ve otopark ücretlerinin her biri Trafik Düzenleme Projesi'nin gelirlerini oluşturmaktadır.

Şekil 5.23 : Yönetim modeli bütçe yapılanması giderler şeması.

Giderler temel olarak iki ana başlığa ayrılmaktadır; genel (olağan) ve risk odaklı (sıradışı) giderler. Genel giderler, vakfın çalışmalarını sürdürebilmesi için temel ihtiyaçlarını içeren, görünürlükleri yüksek olan kalemler olarak değerlendirilmektedir. Araştırma giderleri, personel giderleri, danışmanlık bedelleri, yerel ofis maliyetleri, seyahat giderleri ve detaylı bir fizibilite çalışmasıyla etaplanmış sivil mimarlık örenklerinin projelendirilmesi ve onarımı çalışması bu kapsamdadır. Toplam giderler tablosunda % 25'lik dilimde yer tutmaktadır.

Risk odaklı giderler kapsamında ise deprem, tsunami, dolu, sel vb. jeolojik ve iklimsel afetleri içeren doğal afetlerle salgın hastalıklar, terör olayları, çatışma, savaş, ulaşım kazaları, hava kirliliği vb. insan kaynaklı afetlerin sonucunda ortaya çıkan etkileri gidermek için harcanan yoğun bakım giderleri değerlendirilmektedir. Ayrıca bu grup altında altyapı çalışmaları, tanıtım ve etkinlik giderlere de pay ayrılmalıdır. Risk odaklı giderler toplam giderlerin %75'lik kısmını içermektedir.

3- **PLANLAMA**, modelin üçüncü etabı olarak gerek planlama ekibine, gerek planlama araçlarına, gerekse bu unsurlar arasındaki ilişki ağına dair verileri içermektedir.

Yönetim planı üzerine gerçekleştirilen bir çalışmada planlama, iş planı yapılması; organizasyonun tanımlanması; mevcut durum analizinin yapılması; misyonun belirlenmesi;vizyonun belirlenmesi; temel değerlerin ve planlama ve yönetim politikalarının tanımlanması; amaç ve hedeflerin geliştirilmesi; amaç ve hedef odaklı stratejilerin geliştirilmesi; eylem plan ve projelerinin hazırlanması; yönetim planının uygulanması; izleme-değerlendirme ve geri besleme-revize etme (Ayrancı, 2007) olarak sıralanmaktadır. Ancak bu önermede yer alan bir çok yönetsel ve stabil konu, model önerisi dahilinde ya vakıf yönetim kurulu sorumluluğu altındadır ya da ulusal beyan çalışması kapsamında kalmaktadır. Organizasyon kurulmasıyla eylem planlarının hazırlanması gibi iki ayrı süreci planlama içinde toplayan, doğrusal bir akışla, tek yönde ve çoklu iş listeleri üzerinden yapılan plan çalışmaları alan yönetimini riske edebilmektedir.

Bu nedenle, planlama etabında başka bir çalışmada önerilen yollardan biri (bkz. Bölüm 2 - Şekil 2.3) yalın ve basit olması nedeniyle tercih edilmektedir. Çalışmada planlama evresi, hazırlık; veri/bilgi toplama; önem/durum değerlendirme;

yanıtlar/öneriler geliştirme ve revizyon süreçleri döngüsel bir düzende ve geri beslemeli (Wijesuriya, Thompson, & Young, 2013) olarak tamamlanmaktadır.

Planlama ekibi ikiye ayrılmaktadır. Modele göre planlama çalışmalarını yürütmekle görevli teknik bir ekip vakfın yerel merkezi olarak tahsis edilen bir ofiste düzenli olarak çalışmalar yürütmektedir. Kentsel sitlerin yönetimi konusunda temel bir alt yapıya sahip olması beklenen, her biri restorasyon ve koruma alanında uzman mimar, şehir plancı ve inşaat mühendisinin yanı sıra arkeoloji, sanat tarihi, iletişim, halkla ilişkiler alanlarından uzmanların yer aldığı teknik bir ekip planlama çalışmasının öncesinde Danışma Kurulu rehberliğinde Üstün Ulusal Değer Beyanıyla ilgili çalışmaları tamamlamaktadır.

Bu beyan, tıpkı DMA'ları yönelik Üstün Evrensel Değer Beyanı'nda olduğu gibi bir dizi nitelik türünü biçim - tasarım; malzeme - öz; kullanım - işlev; gelenekler, teknikler ve yönetim sistemleri; lokasyon - düzen; lisan - somut olmayan diğer miras türleri ve ruh -his (Wijesuriya, Thompson, & Young, 2013) üzerinden belirtmektedir. Varlığa dair kısa sentez; kriterler için gerekçe; bütünlük beyanı; özgünlük beyanı ve koruma-yönetim gereklilikleri başlıklarını içermektedir. Beyanın ÜED Beyanı'ndan temel farkları; liste olma koşulu aranmaksızın tüm alanlar için hazırlanabilir olması ve evrensel kriterler yerine ulusal/yerel kriterler üzerinden değerlendirilmesidir.

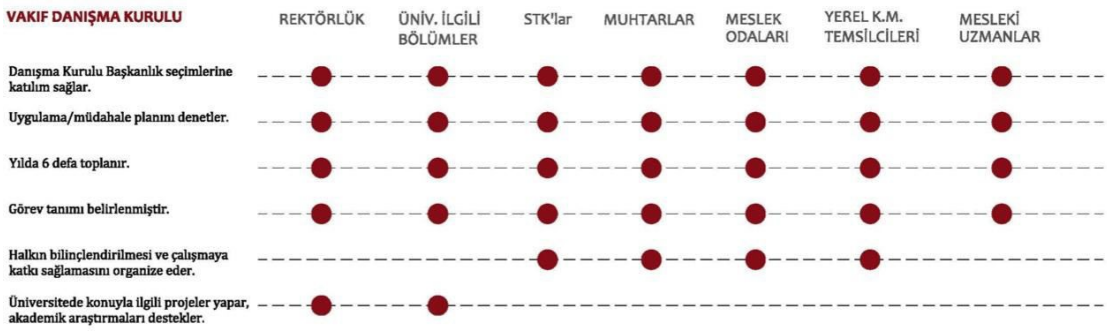
Üstün Ulusal Değer Beyanı ana hatlarıyla sabit ve süreklidir, bu nedenle özenle hazırlanması gerekmekte ve alanın niteliklerini, değerini sarih bir şekilde ifade etmelidir. Yönetim Kurulu Başkanı vali/kaymakam mülkiye formasyonu almış, idari görevleri nedeniyle yönetim ve strateji odaklı mülki amirlerdir. Ayrıca valiyi asiste eden bir vali yardımcılarından biri "Şehir ve Kültür Miras Yönetimi" görev tanımıyla birlikte görevlendirilmelidir. Kültürel mirasın korunması için yönetim sürecinden sorumlu olmaları, yerleşimin özellik ve değerine hakim olmalarını gerektirmektedir. Ancak kurul başkanı ve üyelerin çoğu atanmışlardan oluşmakta, tayin/rotasyon gibi nedenlerle farklı yerleşmelerde görev yapmakta dolayısıyla bir yerleşim yeri hakkında yerel halk ya da yerleşme üzerine çalışan uzmanlar kadar bilgi, birikim ve deneyim sahibi olamamaktadır. Bu yüzden, yönetim kurulunda yer alan her atanmışın, yerleşime ilişkin değeri anlaması için öncelik ve niteliklerin ifade edildiği Üstün Ulusal Değer Beyanı'nı bilmesi önem taşımaktadır.

Beyan mihenk taşı niteliğindedir ve ancak tamamlandıktan sonra teknik ekip planlama çalışmalarına başlayabilecektir. Teknik ekip, aktif ve düzenli olarak planlama çalışmalarının tüm safhalarında teknik kısmı yürütür. Ayrıca Danışma Kurulu üyeleri arasında planlama safhası ve Yönetim Kurulu üyeleri arasında müdahale safhası görev ve sorumluluklarının paylaşımında koordinasyonu sürdürür.

Planlama ekibinin ikinci kanadında ise Vakıf Danışma Kurulu yer almaktadır. Danışma Kurulu; Kastamonu Üniversitesi'nin Rektörlüğü'nden, üniversitenin ilgili akademik birimlerinden; Sivil Toplum Kuruluşları'ndan; meslek odalarından temsilciler, mahalle muhtarları, halk tarafından yerel mirasın temsilcisi kabul eden şahıslar, kültürel miras konusunda farkındalığa ve bilgiye sahip, alanında uzman mimar, hukukçu, sosyolog, ekonomist, şehir plancı, eğitim bilimci, inşaat mühendisi (restorasyon uzmanı), arkeolog, sanat tarihçi, iletişim uzmanı, halkla ilişkiler uzmanı, halk bilimci ve tarihçiden oluşmaktadır. Kurulun çalışma prensibi yılda 6 defa toplanmak suretiyle teknik ekibin üzerinde çalıştığı Üstün Ulusal Değer Beyanı ve plan çalışmalarına henüz hazırlık aşamasındayken danışmanlık etmek ve plan uyarınca gerçekleştirilen işleri bilimsel açıdan denetlemektir.

Model kurgusuna göre planlama araçları olarak fiziki planlarla (imar planları, koruma amaçlı imar planları) birlikte şehirdeki idareler tarafından kendi kurum ihtiyaçları doğrultusunda düzenledikleri stratejik kurum planlarından yararlanılmaktadır. Yönetim planının oluşturulması sürecinde Danışma Kurulu'nun görüş, tavsiye ve eleştirilerini plana dahil edebilmek oldukça önemlidir. Bu öneme atfen, yönetim planı altında temaları tanıtmak, bu temaların içeriğini tartışmaya açmak ve ortak akıl için fikir paylaşımını teşvik etmek hedeflenmektedir. Alanın net sınırlarının belirlenmesi ve sınır belirleyici unsurların saptanması (neden bu sınırlar?), alanın ihtiyaç ve sorunlarının tespiti (bu ihtiyaç ve sorunlar nelerdir? neden kaynaklanmaktadır?), alanın potansiyellerinin ve alana dair vizyonun belirlenmesi (şehir için hedeflenen vizyon nedir? potansiyeller bu vizyona nasıl destek verebilir?), planın hedef ve stratejilerinin saptanması (hedefler nelerdir? hangistratejiler bu hedefleri ulaşılabilir kılar?), eylem planları, aksiyon ve önerilerin netleştirilmesi (ne, nasıl olmalı? kim tarafından, ne zaman gerçekleştirilmeli?) hazırlık toplantılarındaki gündem konuları olarak (açık ve net soruların detaylı cevaplarıyla birlikte çalışıldığında) oldukça faydalı olarak nitelendirilebilir. Danışma

Kurulu'nun planlama etabındaki varlığı ve katkısı, temsilcilerin her birinin çalışma alanına kendi tecrübe, bilgi, birikim ve kurum temsiliyetini taşıyor olmasıyla sınırlı değildir. Burada çift yönlü bir taşıma hedeflenmektedir ve kültürel mirasla ilişkili tüm bilgi, tecrübe, öngörü ve hassasiyeti kendi çalışma alanlarına, uzmanlıklarına ya da kurumlarına da taşımaları beklenmektedir.

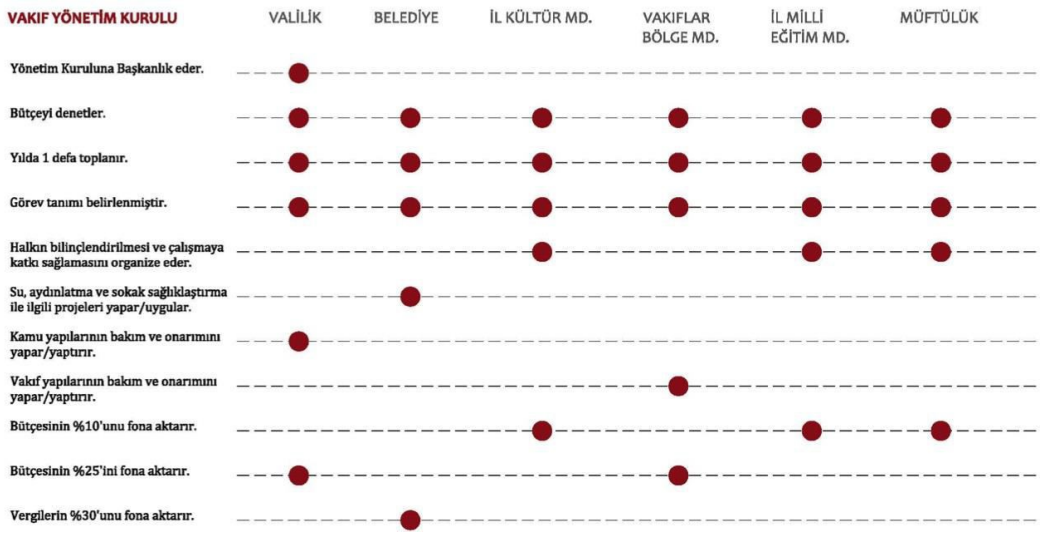

Şekil 5.24 : Yönetim modeli vakıf danışma kurulu şeması.

Danışma Kurulu'nun katkı ve desteği kadar önemli konu bir diğer ise yerel halkın görüşlerinin çalışmaya etkin bir şekilde dahil edilmesidir. Halkın gelecek beklentileri, şehir ve mirasla ilişkisi, çatışan kişisel ve toplumsal menfaatler, sosyal yaşam alışkanlıkları, bilinç/farkındalık düzeyi, isteklilik, şehir sakini olarak yaşanan sorunlar, duyulan ihtiyaçlar, geçmişle olan ilişkinin geleceğe aktarımı, koruma-gelişim dengesinin sınırları, şehrin kollektif hafızasının sakınımı vb. konuların strateji ve eylem planlarına aktarılması için kamu oyu duyurularıyla birlikte halkla mülakat, anket, sözlü tarih ve katılımlı atölye çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Bu çalışmaların sonucu sakinlerinin şehirle olan ilişkilerini ortaya çıkaracağı ve problemleri farklı bakış açılarıyla değerlendirme imkanı sunacağı gibi bireysel açıdan bu soruları kendilerine sormalarına, değerlendirme sürecinin dinamik, esnek ve uyarlanabilir bir "öğrenme sürecine" dönüşümüne (Funtowicz, Alier, Munda, & Ravetz, 2002) yani toplumsal bilincin uyanışına başlangıç teşkil edecektir. Böylece plan, üstten alta doğru bir yaptırımlar silsilesini içeren bir kısıtlayıcı araç olmaktan çıkacak, karar verme süreçlerinde etkin katılım sağlayan toplumun mirasın korunumu üzerinde sosyal bir mutabakat sağladığı ortak akılla şekillenen bir araç olarak işlevini yerine getirecektir.

4- Modelin **MÜDAHALE** (UYGULAMA) etabında ise Vakıf Yönetim Kurulu'ndaki üyelerini, çalışma prensiplerini ve görev tanımlarını içermekte, müdahaledeki etkin

rollerini tanımlamaktadır. Vakıf Yönetim Kurulu en fazla altı kişiden oluşmaktadır ve kurumları sırasıyla; Valilik adına Vali, Belediye adına Belediye Başkanı, İl Kültür Müdürlüğü, Vakıflar Bölge Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü adına ilgili müdürleri ve İl Müftülüğü adına Müftü temsil etmektedir.

Şekil 5.25 : Yönetim modeli vakıf yönetim kurulu şeması.

Valinin başkanlık ettiği kurul, yılda bir defa toplanmaktadır. Toplantı gündeminde bütçe denetimi görevi nedeniyle bütçe çalışmaları, plan dahilinde paylaştırılan müdahale etabı görev ve sorumlulukların paylaşımı ve gelinen aşamaların iç denetimi görüşülmektedir. Temel olarak su, elektrik (aydınlatma), erişilebilirlik ve sokakların sağlıklaştırılmasıyla ilgili projeler ve uygulama çalışmaları belediyenin; kamu binaları bakım onarım çalışmaları valiliğin; cami, külliye ve vakıf yapıları bakım onarımı vakıflar bölge müdürlüğünün; kullanım idaresi müftülüğe ait cami vb. yapılarda günlük ihtiyaçlardan doğan kullanım/fonksiyona (ıslak hacimler, gölgelik alanlar, çalışma ofisleri, güvenlik kabinleri vb.) ilişkin değişiklikler, müftülüğün sorumluluk alanında yer almaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki Yaygın Din Eğitimi, Program Geliştirme ve Hizmetiçi Eğitim-Rehberlik Daire Başkanlıkları ortaklığında bir program taslağının hazırlanması, programların müftülükler aracılığıyla yerele uygun ve özgün olarak detaylandırılması planlanmaktadır. Farkındalığın arttırılması konusu milli eğitim müdürlüğü kadar müftülüğün sorumlulukları arasında yer alması nedeniyle hutbe ve vaazlarda kültürel miras bilinci ve kültür varlıklarının korunmasına değinilmesi önem arz etmektedir.

Böylece şehre dair geliştirilen ana stratejilerin ve şehre dair söz hakkının sahibi kurumlar, Danışma Kurulu'nda yer almak, plana katkı sağlamak, görüş bildirmek gibi görev ve sorumluluklar yerine doğrudan planda işaret edilen eylem planlarının sorumlusu yani Yönetim Kurulu olarak modelde yer almaktadır. Bu ise tüm stratejilerin kültürel miras-koruma ortak teması altında birleşmesini ve/veya kültürel miras-korumayla ilişkilendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Böylece, alanın gelişimi için gerçekleştirilmesi planlanan tahrip oranı yüksek yatırım projelerinden sosyo-kültürel yapıdaki bozunmaya, turizmde kontrolsüz bir artışa/tesislerin atıl kalmasına sebep olacak öngörüsüz yatırımlardan halkın bilinçsiz taleplerine kadar birçok konu kültürel miras-koruma ile ilişkilendirilerek başka bir boyutta ele alınacaktır.

Sivil mimarlık örneklerinde (SMÖ) mülkiyetin şahıslara ait olması, çok hisseli olmaları, mülk sahiplerinin düşük gelir ve/veya ilgi düzeyleri nedeniyle koruma çalışmaları daha zorlu olmaktadır. Bu nedenle, öncelik sıhhileştirme kooperatifleri marifetiyle mülk sahiplerini onarım-koruma çalışmalarına özendirerek kamu kurumlarının geleneksel konutlara ilişkin gündemini hafifletmektedir. Ancak kamu kurumları uygun bir kaynak buldukları takdirde Sivil Mimarlık Örnekleri'nin onarımını üstlenmekle yükümlüdürler. Bunların dışında SMÖ'ye ilişkin onarımlar öncesinde koruma-gelişim dengesi dikkate alınarak fonksiyon (ticaret,hizmet, turizm, konut, idari ofis vb.) belirlenmesi gerekmektedir. Barselona kentsel dönüşüm örneğinde olduğu gibi kötü koşullardaki evlerin zorunlu satışı ve kamusal fonlarla onarımı, SMÖ'lerin onarımı için vergi teşviklerinin sağlanması (Çakır, Levent, & Adil, 2009), kamulaştırılan SMÖ'lerinin STK'lar veya özel kuruluşlarca onarımı karşılığında yıllık bakım-onarım koşuluyla 49 yıllığına kiralanması gibi konular SMÖ'ne yönelik eylem planları arasında üst sıralarda yer almaktadır.

Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM), doğrudan ve/veya dolaylı olarak somut kültürel mirası etkilediği için bu konunun da plan çalışmaları sırasında ele alınması gerekmektedir. Bu gereklilikle birlikte bu konuda atılacak adımlar eylem planlarına yansıtılmalıdır.

5- **İZLEME** etabında, Danışma Kurulu bünyesinde bir alt komisyon oluşturulur. Denetleme komisyonu planın uygulanmasına ilişkin zaman aralığında eylem planları ve göstergeler doğrultusunda planı izleme ve denetleme görevini yürütür. Bu denetim, öz-denetim şeklinde tasarlanmalıdır. Komisyon, bu izleme ve denetim

sonucunda yönetim kuruluna bir rapor sunar ve bu raporla birlikte karar alan yönetim kurulu plan için gözden geçirme sürecini başlatır.

6- Böylece son etap olan plan **GÜNCELLEME** yani revizyon çalışmalarına geçilmiş olur. Denetleme komisyonun raporunu dikkate alan ve kendi gözlemlerini derleyen teknik ekip revizyon çalışmaları için odak grup toplantıları düzenler, sonuçlarını raporlar ve tüm bu verileri plan güncelleme çalışmalarında kullanır. Bu döngü ise sistemde değişikliklere dikkat edilmek ve yapıda yeni ağ oluşumları için esnek olmak suretiyle süreklilik gösterir.

Uygulamanın çıktıları izleme sürecinde sonuçlarla değerlendirilir, bu sonuçlar uyarınca eylem planları, projeler, zaman aralıkları gözden geçirilir. Elde edilen veriler, bütçe çalışmalarına ve paydaşların görev-sorumluluklarına yansıtılır. Ancak bu süreç için döngünün tamamlanması beklenmez, sonuçları etkileyebilecek ölçekte büyük/etkili ara dönem verileri ya da ani idari/fiziki değişiklikler sürece yansıtılır. Bunlar arasında eylem planlarının kesintiye uğraması, çarpan etkisi büyük olumlu/olumsuz sonuçlar alınması, herhangi bir paydaşın pasifize olması, doğal veya insan kaynaklı afetlerin yaşanması sıralanmaktadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada aktarılan bu modelle, merkezi yönetimin üst ölçekten ve uzaktan yereldeki miras unsurlarını yönetmesini eleştirilerek yeni bir yönetim sistemi mümkün müdür sorusuna yanıt aranmaktadır. Yasayla hukuki zemine sahip kılınan vakıf kurumunun her alan için yerelleşmesi ve bu yerelliğin yönetimi üstlenmesi üzerine kurgulanan model, yerel dinamiklerin ortaya çıktığı; yereldeki aktörlerin rol aldığı; genel bütçeden dışında yerel bir bütçenin oluşturulduğu; yönetim alanının kademelerle bölgelere ayrıldığı; yerelde merkezi yönetimi temsil eden mülki amirin yönetici olmaktan daha çok aracı ve denetçi rolünde olduğu; yönetim sisteminde en az aktörler kadar aktantların da yer aldığı bir sistemdir.

Çalışma sonucunda, "Miras alanlarındaki koruma durumunun yalnızca metot üzerinden analizi, tehdit odaklı analizden daha etkili midir?" sorusuna "tehdit odaklı analizin daha etkili" olduğu savına ulaşılmıştır. Metot üzerinden yapılan çalışmalar yalnızca kurgu düzeyinde kalmakta, iken, alanda tecrübe edilen süreçler ve deneyimlenen tehditler yönetim planına, dolayısıyla eylem planlarına yön vermektedir.

Sonuçlar

Kurumsal alan yönetim çalışmaları merkez ve uluslararası sistem üzerine kurulu olduğundan tipleşen alanlar ortaya çıkmakta veya dünya, küresel bir müze kente doğru evrimleşmektedir.

Yüzdelik dilimler ve diğer tüm veriler eş zamanlı dikkate alındığında küçük ölçekli, az kriterli, yönetim sürecindeki aktörlerin ve aktantların daha az ve daha net olduğu yerleşim yerlerinin gerek UNESCO DMM verilerine göre, gerekse başka verilere göre yönetime ilişkin daha az sorun yaşadıkları tespit edilmiştir. Mekansal, örgütsel ve kurgusal küçülme finansal ve yönetsel kolaylıkları da beraberinde getirmektedir

Bulgular sonucunda uluslararası ve merkezi bir sistemle yönetilen alanların, koruma durumu ve bileşenlerinin (teşhis, sorumlu kurum, tarihi arka plan, projeler, koruma

araçları ve yönetim planları) tehditlerle -özellikle de yönetim ve kurumsal faktörlerle- doğrudan ilişkili olduğu savı doğrulanmış olmaktadır.

Bu çalışmada; miras alanlarında Üstün Evrensel Değer kaybına yol açan tehditlerle, varlığı tanımlayan nitelik, nicelik, yüzölçümü ve yönetim planı gibi unsurları içeren "Yönetim ve Kurumsal Faktörler" arasındaki doğrudan ilişki ortaya konmuştur. Çalışmada bu ilişkiye dair bazı saptamalar yapılmıştır:

- Miras alanlarında, ÜED ve alana ilişkin kriterlerle açık ve doğrudan bir bağ vardır. Dolayısıyla, kriter sayısı/çeşitliliği arttığında kriterler ve ÜED arasındaki etkilenme oranı da artmaktadır. Varlığın listeye girişinde ne kadar çok kriter etkiliyse, onlarla ilgili çok sayıda, çeşitli faktörün/tehdidin, varlığın ÜED'ini doğrudan etkilemesi kaçınılmazdır.
- DMA yüzölçümü arttığında alanın dokusu genişlemekte ve değişmektedir. Bu ise paydaşlar, kullanıcılar, sorunlar, doku karakterinde farklılaşmalar, ihtiyaç ve potansiyelde çeşitlilikler ve "Güçlü Zayıf Fırsatlar Tehditler (GZFT) Analizi"nde daha farklı etkenleri beraberinde getirmektedir. Nicelik ve nitelik açısından bileşen/etken sayısı arttığında çözüm yoluna ulaşmak daha zorlu bir süreci gerektirmektedir.
- DMA tek yapıdan yapı grubuna, yapı grubundan kent merkezine, kente, bölgeye hatta ulusötesi yönetilen bir alana dönüştükçe, daha fazla yönetim kademesi birlikte çalışmak durumundadır. Bu ise yönetim kademelenmeleri arasında yönetsel hiyerarşi nedeniyle kısıtlara ve eyleme geçme imkânı yüksek olan yerel güçlerin eylem kabiliyetlerinin sınırlanmasına neden olmaktadır. Bu sorunun neden olduğu bir başka durum ise yetki karmaşası ve/veya yetki çakışmasıdır.
- Miras alanları için koruma ve yönetim planı çalışmalarına erken bir evrede başlandığında; alanın korunma düzeyinde yükselme, ÜED bozulma düzeyinde ise düşme söz konusudur. Erken evre çalışmaları korumada yüksek koruma bilincini, farkındalık artışını ve tehditlere karşı gerçekçi - uygulanabilir çözüm pratiklerini de beraberinde getirmektedir.
- Finans kaynaklarının koruma ve yönetimde etkisi oldukça fazladır. Düzensiz mali kaynaklarla yönetilen birçok miras alanı kısa vadeli eylemleri gerçekleştirebilmekte, ancak mali yetersizlikler nedeniyle uzun vadeli

eylemlerden vazgeçmektedir. Birçok tehdidin altındaki temel neden, finans kaynaklarındaki yetersizliğin fark edilmemesi ya da geç fark edilmesidir.

- DMA'nda koruma ve yönetimin faaliyetlerinin ortaya çıkardığı koruma sorunsalının yanı sıra, DMA statüsünün getirdiği en temel fayda, halkın aidiyet hissinin kuvvetlenmesi ve koruma bilincinin artmasıdır.

Bu nedenle, kentsel kültürel miras alanlarının yönetimi ele alınırken;

- Miras alanları, DML'ne girmiş veya girecek alanlar olmayabilirler. Ancak koruma esasları dikkate alındığında alanın "neden, niçin korunacağı" konusunda, DMA'larında olduğu üzere ÜED benzeri bir değer beyanı ve listeye giriş kriterleri gibi benzer kriterler oluşturulması ya da var olan kriterler üzerinden saptama yapılması gerekmektedir. Bu kriterlerden miras alanının özellikleriyle en yakın ve en tutarlı olanları tespit edilmeli, alanla ilişkilendirilmeli ve abartılı ifadelerden, fazla kritere sahip kılma kaygısından uzak bir yaklaşım izlenmelidir. Alanın özellikleri, en asgari düzeyde ve kapsayıcı nitelikte kriterle eşleştirilmelidir. Değer beyanı da benzer şekilde net ve anlaşılır tutulmalı, mirasın "niçin korunacağı" açık bir şekilde ifade edilmelidir.
- Miras alanlarında sınırların belirlenmesi, şehirde "nerenin korunacağı" mirasın "nasıl korunacak?" sorusunun ilk evresidir. Bu nedenle, alanda çekirdek bölge ve tampon bölge sınırları tercih edilirken alanı doğrudan etkileyecek olası tüm etkiler değerlendirilmelidir. Bu etkiler panaromik görüntüden şehrin silüetine, nüfus yoğunlaşmasından şehrin gelişim alanlarına dek tüm bileşenler dikkate alınmalıdır. Aksi takdirde, ya miras alanı değişen şehir dinamikleri arasında sıkışmış kalmış, şehrin akışına aykırı bir alana evrilebilir ya da şehir, hiçbir gelişme gösteremeyerek yaşamdan soyutlanmış, yalıtılmış bir müze şehre dönüşebilir. Bu nedenle, koruma ve gelişme dengesinin iyi sağlanması amacıyla sınır tespitinde yüzölçüm dikkatle saptanmalıdır.

  Miras alanı, DML'ne girme hedefiyle korunmadığı için alan sınırları yalın bir anlayışla belirlenmelidir. Ne kadar geniş bir alan korunursa ya da ne kadar miras unsuru tek bir isim altında anılırsa anlayışından uzak kalınmalıdır. Bir rota bağlamında fiziksel ilişki ya da tarih bağlamında kronolojik bir akış içindeki anıtlar, halihazırda belirli bir doku yoğunluğu olan sokaklar, birbirinin devamı niteliğindeki yollar ve bu yollarla bağlanan mahalleler çekirdek bölgeyi

oluşturmalıdır. Şehir dokusundaki azalan yoğunluklar, fiziksel bağlardaki kopuşlar, artan süreksizlikler vb. işaretler tampon bölge olarak kabul edilmelidir. Ancak tampon bölge, iki ya da üç ayrı kuşakla ifade edilmeli, bu kuşaklarda da etkileriyle doğru orantılı her bir kuşak için ayrı yaptırımlar, ayrı kurallar söz konusu olmalıdır.

Ayrıca daha uzak bir alanda değerli bir başka miras unsuruyla, üzerinde çalışılan alan birleştirilmek yerine benzer çalışmalar ölçek büyütülerek veya küçültülerek ve çalışmalar miras unsuruna özgü kılınarak yapılmalıdır. Hepsini toptancı bir şekilde tek bir koruma çalışmasında değerlendirmek tercih edilmemeli, birçok miras unsuru için ayrı ayrı çalışma yürütülmeli ve sonrasında, çalışmalar il/ilçe ölçeğinde birbirlerine entegre edilmelidir.

- Sınır tespit çalışmaları yetki karmaşasını da bir ölçüde çözüme kavuşturmalıdır. "Nasıl korunacağı" doğrudan etkileyen bir başka bileşen ise alanın "kim tarafından hangi yetkiyle/sorumlulukla korunacağı" yani kurumlar ve yetki alanlarıdır. Bu nedenle, alanda etkin ve etkili paydaşların olması önemlidir. Fiziksel sınırları belirli bir alanda alanı yönetecek aktörler ve paydaşlar da sınırlı ve bellidir. Bu belli paydaşların görevlerinin ve yetki alanlarının belirlenmesi, yetki çakışmaları ya da karmaşaları için ortak protokol yapılarak netlik sağlanmalıdır.
- Miras alanları için koruma ve yönetim planı çalışmalarına erken bir evrede başlandığında olumlu birçok etkisi görülmektedir. DML'ne girmemiş/girmeyecek alanlar için ise alan yönetim çalışmalarına geçmişte yapılmış korumayla ilişkili tüm fiziki plan, akademik araştırma ya da geleneksel öğreti çalışmaları derlenmeli ve ilgili tema altında değerlendirilerek sürekliliği sağlanmalıdır. Bu bileşen, mirasın "hangi araçlarla korunacağını" temsil etmelidir.

  Alan özelinde kısa-orta-uzun vadeli eylem planları çalışılarak proje çıktıları izleme aşamasında denetlenmeli, plan süreçleri de esas almalıdır. Bu bileşen ise "hangi zaman aralıklarında nasıl korunacağını" belirlemelidir.
- Miras alanının "nasıl korunacağı"nın bir başka bileşeni finansmandır. Finans kaynakları netleştirilmeli, yasa ile garanti altına alınanlar kaynaklar dışında diğer kaynaklar protokoller ve işbirliği anlaşmaları yoluyla sabitlenmelidir. Kaynak planlaması yıllık ve 5 yıllık olmak üzere çalışılmalıdır. Korunan alanın

değer kazanmasıyla birlikte artan ekonomik gelir değerlenmesi de yapılmalı, bunlarla birlikte çeşitli hibe ve fon programları araştırılmalıdır.

- Miras alanlarında yaşayan insanların başta çocuklar olmak üzere aidiyet hissi kuvvetlendirilmelidir. Mirasın korunumunda asıl olan amaç "mirasın kimin için korunduğu"dur ve bu nedenle, gelecek kuşaklar için okullarda her yaş gurubunun ilgi ve algı düzeyine uygun atölye çalışmaları kurgulanmalıdır. Ayrıca toplumların buluşma noktaları, çarşılar, pazarlar, ibadethanelerde sözlü aktarımlarla insanların yaşadıkları yerin değerini anlayabilir hale gelmeleri için bilinçlendirme çalışmaları yapılmalı ve koruma bilinci (Bath & North East Somerset Council, 2003) arttırılmalıdır.

Öneriler

Çalışmada, yerele özgü düzenlenen yönetim sistemlerinin koruma düzeyini arttırdığı öne sürülmektedir. Yönetim sisteminin oluşturulmasında genelden özele doğru bir yol belirlenmiş, sistemin çarpan etkisi, sürdürülebilirliği ve yaygınlaştırılabilir olması gibi özellikler dikkate alınmıştır.

Ülke genelinde kültürel miras alanlarının korunması ile ilgili yasa çıkarılması; Bakanlar Kurulu kararıyla vakfın ve fonun altyapısının teşekkül edilmesi; kültürel mirasın korunması konusunda çalışmalar yürüten il-ilçe düzeyinde vakfın kurulması, vakıf başkanlığı görevini üstlenmesi beklenen idari mülki amirin (vali ve kaymakam) kaymakamlık staj döneminde Bakanlık Merkez Stajı dahilinde yönetim modeli ve uygulama biçimi hakkında genel bir eğitime tabi tutulması; yönetim çerçevesinin her yerleşimde aynı olması nedeniyle tayin vb. rotasyon durumlarında vakit, emek, finans kaybı yaşanmadan sürekliliğin sağlanması; genel bütçe kaynaklarının yönetilmesi genel yol haritasını oluşturmaktadır ve ülkedeki tüm yerleşmeler için geçerlilik gösteren ana bir iskelet niteliğindedir. Bu iskelet, yönetim modelinin yasa/mevzuat bileşeni ve merkezi yönetimle ilgili finans kaynakları nedeniyle bütçe bileşenini kapsamaktadır.

Buraya dek aktarılanlar genel nitelikteyken yerleşmeler farklı özellikler taşıdığından çalışmaların bundan sonraki bölümün yerele özgü yürütülmesi ve özel bir yol haritası takip edilmesi önerilmektedir. Yönetim modelinin işlerliği için ilk olarak yereldeki aktörler iyi saptanmalı; yönetim modeli içerisindeki görev, sorumluluk ve katkıları

detaylı olarak tespit edilmeli; ikinci olarak bu aktörlerin finans katkı düzeyleri ve finans kaynakları netleştirilmeli bütçenin yerele ilişkin bölümü düzenlenmelidir. Bu sıralanan eylemler sonrasında netleşen ve üzerinde uzlaşılan tüm hususlar sözleşme veya protokol niteliğinde bir dokümana aktarılmalıdır. Teknik ofis çalışanları ve danışma kurulunun tanımlanması; alana özgü değerlerin sakinler ve araştırmacılar tarafından saptanarak değer beyanının hazırlanması; misyon, vizyon ve stratejik amacın belirlenmesi; yerleşimdeki koruma ve imar çalışmalarının değer beyanıyla -varsa çelişkili kısımlarının revize edilerek- bütünleştirilmesi; alanda çekirdek ve tampon bölgelerin kademelenmeleriyle birlikte saptanması; kademelenmelere ilişkin koruma, müdahale, imar usül, kural ve kısıtlarının yönetim planı ve diğer planlarla ilişkilendirilmesi; alana ilişkin GZFT analizinin yapılması; bütçe ve zaman planlaması iyi yapılmak suretiyle eylem planlarının hazırlanması modelin bütçe yerelle ilgili bölümü ve planlama safhasını tanımlamaktadır. Müdahale uygulamayı, izleme denetlemeyi ve güncelleme ise eksik yönlerin, planın çalışmayan yönlerinin saptanarak iyileştirilmesini içermektedir.

Sonuç olarak model önerisi, küresel yerine ulusal sorumluluk bilincine; genel geçer yerine yere özgü ve özel uygulamalara; merkezi yerine yerel yönetime; büyük yerine küçük ölçeğe; tekil yerine bütüncül bir anlayışa; kurumsalcı yerine aktör ağ yaklaşımına; düşey hiyerarşi yerine yatay örgütlenmeye; nihai mali kontrol yerine bütçe planlamaya dayandırılmıştır. Kamu organları-sivil toplum örgütleri karması bir yapıda kurgulanan bu model, her ülkenin kendi koruma gelenekleri ve yönetim alışkanlıklarını dikkate alarak kendi sistemini oluşturabileceğinin bir örneği olarak tasarlanmıştır.

KAYNAKLAR

Abacılar, P. (2008). *Doğal ve Kentsel Sit Alanlarında Kültür Turizmi ve Yönetimi Boğaziçi Arnavutköy Örneği.* İstanbul: İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü basılmamış yüksek lisans tezi.

Acar, G. (2019). *Türkiye Kültür Portalı, Safranbolu Şehri.* Haziran 23, 2019 tarihinde https://www.kulturportali.gov.tr/portal/safranbolusehri adresinden alındı

Ainsworth, W. (1842). *Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea, and Armenia*. Nisan 02, 2017 tarihinde Book from the collections of University of Michigan, Digitizing sponsor Google: https://books.google.com.tr/books?id=-IVxAAAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false adresinden alındı

Akça, E. (2008). *Küreselleşme Üzerine Bir Tartışma: Kültürel Emperyalizm ve Kültürel Küreselleşme Tezleri.* Aralık 24, 2017 tarihinde Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Siyasal İletişim Enstitüsü: http://siyasaliletisim.org/blog/2008/06/16/kuereselleme-uezerine-bir-tartma-qkueltuerel-emperyalizmq-ve-qkueltuerel-kueresellemeq-tezleri/ adresinden alındı

Akkuzu, H. (2008). *Mobil iletişim sektöründe kurumsal kuram açısından değişim: Türk GSM sektörü örneği.* İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü basılmamış yüksek lisans tezi.

Aklanoğlu, F. (2010). Geleneksel Yerleşmelerde Kültür Turizmi: Beypazarı Örneği. *Kastamonu Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi , 10* (2), 125-136.

Akman, A. (2018). Eski Vakıflar Hukuku Bağlamında Vakıf Müessesesi ve Günümüzdeki Etkileri. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , 26* (2), 189-224.

Akok, M. (1946). Kastamonu Kalesi. *Belleten , 9* (26), s. 401-404.

Akyüz, E. (2016). Urban Aesthetics: The Case of Istanbul and Edinburgh . *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal , 7* (7), s. 176-186.

Anonim. (2018). *News*. Temmuz 30, 2018 tarihinde https://news.get.com/hilton-open-four-new-hotels-turkey/ adresinden alındı

Antalya Belediyesi. (2019). *Tarihi ve Kültürel Miras Çalışmaları.* Temmuz 13, 2019 tarihinde http://www.antalya.bel.tr/calismalarimiz/tarihi-ve-kulturel-miras-calismalari adresinden alındı

Antalya KTB. (2019). *Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Müze ve Antik Kentler - Kaleiçi.* Temmuz 13, 2019 tarihinde (https://antalya.ktb.gov.tr/TR-67576/genel-bilgi.html). adresinden alındı

Antalya Kültür Sanat ANKA. (2019). *Gelecek Bizim - Doğal ve Kültürel Miras Farkındalık Atölyesi.* Temmuz 13, 2019 tarihinde

http://www.antalyakultursanat.org.tr/etkinlik/gelecek-bizim-dogal-ve-kulturel-miras-farkindalik-atolyesi/ adresinden alındı

Arar, A. A. (2002, Ağustos). Yerel Gündem 21. *Dışişleri Bakanlığı Yayınları Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi , VI*.

Arkitera. (2012). *Fener-Balat Dönüşüm Projesinde Nereden Nereye*. Eylül 02, 2019 tarihinde Haber: http://www.arkitera.com/haber/fener-balat-donusum-projesinde-nereden-nereye/ adresinden alındı

Arslantaş, N. (2007). *Abbasiler ve Fatimiler Döneminde Yahudiler.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Artun, A. N. (2019). *Muhafaza/Mimarlık.* (B. Bal, Dü.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi . (tarih yok). Kastamonu Vilayeti 1907 haritası. *Kastamonu Vilayeti no:14, 370-563 Kas. Harita:1345 ölçeksiz* .

Avakian, A. (2016, 01 08). *Hafıza Çakmaları Eşliğinde Kastamonu'ya Aile Köklerine Bir Yolculuk*. 04 18, 2017 tarihinde Agos Gazetesi: http://www.agos.com.tr/tr/yazi/13950/hafiza-cakmalari-esliginde-kastamonuya-aile-koklerine-bir-yolculuk adresinden alındı

Ayrancı, İ. (2007). *Koruma Alanlarının Yönetimi ve Yönetim Planı Sürecinin Değerlendirilmesi.* İstanbul: İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü basılmamış yüksek lisans tezi.

Aysu, E. (1977). *Eski Kent Mekanlarını Düzenleme İlkeleri.* İstanbul: İstanbul Devlet Mühendislik Mimarlık Akademisi basılmamış doktora tezi.

Bath & North East Somerset Council. (2003). *City of Bath World Heritage Site Management Plan.* Bath.

Benevolo, L. (2006). *Avrupa Tarihinde Kentler.* İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Berger, A. (2012). *Bamberg Historic City Centre.* Haziran 12, 2019 tarihinde https://www.spottinghistory.com/view/5695/bamberg-historic-city-centre/ adresinden alındı

Berki, A. H. (1958). İslamda Vakıf, Sahih ve Gayri Sahih Nevileri II. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 7* (1), s. 1-10.

Best Western. (2019). *Ferrara.* Haziran 23, 2019 tarihinde https://www.bestwestern.it/informazioni-turistiche-italia/emilia romagna/ferrara/default-eng.aspx adresinden alındı

Beypazarı Belediyesi. (2019). *Elsanatları.* Temmuz 12, 2019 tarihinde http://www.beypazari.bel.tr/tr/sayfalar/el-sanatlari-124 adresinden alındı

Beypazarı Belediyesi. (2019). *Nereler Gezilir?* Temmuz 12, 2019 tarihinde http://www.beypazari.bel.tr/tr/sayfalar/nereler-gezilir-121 adresinden alındı

Beypazarı Belediyesi. (2019). *Tarih.* Temmuz 12, 2019 tarihinde http://www.beypazari.bel.tr/tr/sayfalar/tarih-147 adresinden alındı

Bingöl, O. (2019, 01 21). *Bütçe*. 09 20, 2019 tarihinde Vergiye Dair, Dr. Ozan Bingöl: https://vergiyedair.com/2019/01/21/2018-yilinda-neye-ne-kadar-vergi-odedik/ adresinden alındı

Borisov, S. (2014). *10 Reasons to Visit Siena.* Nisan 11, 2019 tarihinde https://theculturetrip.com/europe/italy/articles/10-reasons-to-visit-siena-italy/ adresinden alındı

Bourdeau, L., Gravari-Barbas, M., & Robin, M. (Dü). (2016). *World Heritage, Tourism and Identity: Inscription and Co-production.* New York: Routledge.

Bozkurt , T. (2012). Seyahatnamelerde Beypazarı. *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi- , 8*, s. 258-291.

Butler, S. (1907). *1907 map of Asia Minor-Atlas of Ancient and Classical Geography by Samuel Butler.* Mart 09, 2018 tarihinde Wikipedia: https://www.mapmania.org/map/11484/1907_map_of_asia_minor-atlas_of_ancient_and_classical_geography_by_samuel_butler adresinden alındı

Cengiz Holding. (2019). *Maden ve Metalurji*. Ağustos 30, 2019 tarihinde https://www.cengizholding.com.tr/sektorler/maden/ adresinden alındı

Chen, L. (2018). *Kentler Mimari Dokular*. Ekim 20, 2018 tarihinde https://www.kilsanblog.com/kentler-mimari-dokular/yasak-sehir-antik-dunyanin-en-buyuk-saray-kompleksi/ adresinden alındı

Cini, M., & Borragán, N. P.-S. (2005). *European Union Politics* (Sixth Edition b.). London: Oxford University Press.

Clark, V. (2019). *The Sprudge Guide To Edinburgh.* Haziran 16, 2019 tarihinde https://sprudge.com/the-sprudge-guide-to-edinburgh-scotland-138510.html adresinden alındı

Columbus Travel Media Ltd. (2018). *World Travel Guide*. Ekim 28, 2018 tarihinde https://www.worldtravelguide.net/guides/europe/spain/toledo/nightlife/ adresinden alındı

Çağatay, S. (1942). Uygur Vakfiyesi Çevirisi. *Vakıflar Dergisi , 2*, s. 182-183.

Çakır, A. E., Levent, M. A., & Adil, S. (2009). *İspanya'da Mekansal Gelişme Stratejileri ve Uygulama Örnekleri/ Kentsel Projeler Deneyim Paylaşımı Raporuporu.* İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü, İstanbul.

Çekül. (2013). *Antalya Kaleiçi'nin sorunları tartışıldı.* Temmuz 13, 2019 tarihinde https://www.cekulvakfi.org.tr/haber/antalya-kaleicinin-sorunlari-tartisildi adresinden alındı

Çolak, B. (2008). *Postmodernizm Bağlamında Michel Foucault'nun Ahlak Anlayışı.* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Dalarslan, O. (2016). *Antalya'da Gidilecek Yerler.* Temmuz 13, 2019 tarihinde https://www.skyscanner.com.tr/haberler/ilham-verici-oneriler/antalyada-gezilecek-yerler adresinden alındı

Dede, M. (2016). *Tarih Kokan Şehir Beypazarı Gezi Rehberi.* Haziran 30, 2019 tarihinde https://melkeontheroad.com/beypazari-gezi-rehberi.html adresinden alındı

Demir, M. (2014). Laboratuar Yaşamının Antropolojisi: Bruno Latour'un Bilim İncelemeleri ve Metafizik Sonuçları. *Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi , 19* (36), s. 145-196.

Deşer, I. (2017). *Rönesans'ın İzinden Medici Ailesine Yolculuk: Floransa*. Ekim 30, 2018 tarihinde Gaia Dergi: https://gaiadergi.com/ronesansin-izinden-medici-ailesine-yolculuk-floransa/ adresinden alındı

Dunkerley, D., & Fudge, S. (2004). The role of civil society in European integration A framework for analysis. *European Societies , 6* (2), s. 237-254.

Edinburgh World Heritage. (2005). *Edinburgh Old & New Town World Heritage Management Plan.* Edinburgh.

Engin, E., & Öztürk, Ş. (2017). *Tarihi Dekorlu Bir Modern İstanbul Tasarısı: Balat.* Eylül 02, 2019 tarihinde Bia Haber Merkezi: https://bianet.org/2/77/185469-tarihi-dekorlu-bir-modern-istanbul-tasarisi-balat adresinden alındı

Ersoy, M. (1991, 02 25). Tarihsel Perspektif İçinde Türkiye'de Merkezi Yönetim-Yerel Yönetim İlişkileri. *ODTÜ MFD 1989 , 9* (1), s. 45-66.

Ertem, A. (1990). *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Vakıflarla İlgili Uygulamalar.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Bilim Dalı basılmamış yüksek lisans tezi.

Ettinghausen, R. (1973). Muslim Cities: Old and New. L. C. Brown (Dü.) içinde, *From Madina to Metropolis* (s. 290-318). Princeton: Darwin Press.

Eurosite. (1999). *Toolkit: Management Planning.* Lille, France: Eurosite.

Evliyâ Çelebi , D. (2011). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* (Cilt 2). (R. Dankoff, S. A. Kahraman, & Y. Dağlı, Dü) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Eyüpgiller, K. K. (1999). *Bir Kent Tarihi Kastamonu* . İstanbul: Eren Yayıncılık.

Fatih Belediyesi. (2008). *Fener Balat Semtlerinin Rehabilitasyon Projesi*. Eylül 05, 2019 tarihinde http://www.fatih.bel.tr/icerik/1156/fener-balat-semtlerinin-rehabilitasyon-projesi/ adresinden alındı

Feilden, B. M., & Jokilehto, J. (1998). *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites.* Rome: ICCROM.

Foucault, M. (1999). *Bilginin Arkeolojisi.* (V. Urhan, Çev.) İstanbul: Birey Yayıncılık.

Foucault, M. (2001). *Yapısalcılık ve Postyapısalcılık.* (Ü. Umaç, & A. Utku, Dü) İstanbul: Birey Yayıncılık.

Foucault, M. (2005). *Özne ve İktidar.* (I. Ergüden, & O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Funtowicz, S. O., Alier, J. M., Munda, G., & Ravetz, J. (2002). *Implementing Sustainable Development: Integrated Assessment and Participatory Decision-making Processes.* (H. Abaza, & A. Baranzini, Dü) Cheltenham: Edward Elgar.

Genç, E. (2008). Kastamonu Kınık Kazıları ve Yerleşimin Çevre Kültür Bölgeleri İle İlişkileri. D. Çelik, & E. Genç (Dü) içinde, *Aykut Çınaroğlu'na Armağan Kitabı/ Studies In Honour of Aykut Çinaroğlu* (s. 105-133). Ankara: Ekici Ofset.

Gezimanya. (2018). *Kastamonu Hakkında Bilinmesi Gerekenler*. 06 28, 2018 tarihinde Kastamonu: https://gezimanya.com/turkiye/kastamonu-hakkinda-bilinmesi-gerekenler adresinden alındı

Giddens, A. (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya.* (O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınevi.

Giddens, A. (2004). *Modernliğin Sonuçları.* İstanbul: Birikim Yayınları.

Gökoğlu, A. (1952). *Paphlagonia-Gayrimenkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi* (Cilt Cilt 1). Kastamonu: Doğrusöz Matbaası.

Güneri, H. (1942). Vakıf İşletmeleri. *Vakıflar Dergisi , 11*, s. 25-47.

Güneri, H. (1976). *,Türk Medeni Kanunu Açısından Vakıfta Amaç Kavramı ve Amacına Göre Vakıf Türleri.* Ankara: Sevinç Matbaası.

Habermas, J. (1994). *Modernlik:Tamamlanmamış Bir Proje.* (N. Zeka, Dü., & G. Naliş, Çev.) İstanbul: Kıyı Yayınları.

Habitat. (2019). *Gündem 21 Nedir?* Temmuz 04, 2019 tarihinde http://habitat.org.tr/gundem21/40-gundem21/47-gundem-21.html adresinden alındı

Historic Environment Scotland. (2018). *About Us*. Temmuz 17, 2018 tarihinde https://www.historicenvironment.scot/about-us/?_ga=2.168015206.677128909.1566873908-1504551139.1566726115 adresinden alındı

Hocaoğlu, D. (2016). Beypazarı'nın Kültürel Mirasa Dayalı Kentsel Markalaşmasında Tasarımın Rolü. *Milli Folklor* , 217-232.

Hürriyet. (2017). *Hürriyet Seyahat*. Ekim 21, 2018 tarihinde http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/essiz-kultur-kenti-roma-40617359 adresinden alındı

ICOMOS. (1993). *Tourism Handbook for World Heritage Site Managers.* Ocak 19, 2016 tarihinde Chapter I: https://www.icomos.org/publications/93touris1.pdf adresinden alındı

ICOMOS. (1993). *Tourism Handbook for World Heritage Site Managers.* Ocak 06, 2016 tarihinde Chapter II: https://www.icomos.org/publications/93touris2.pdf adresinden alındı

ICOMOS. (1993). *Tourism Handbook for World Heritage Site Managers.* Ocak 06, 2016 tarihinde Chapter III: https://www.icomos.org/publications/93touris3.pdf adresinden alındı

ICOMOS/KÜMED Rehberi. (2011). *ICOMOS Dünya Mirası Kültür Varlıkları için Etki Değerlendirmesi Rehberi.* Ekim 14, 2018 tarihinde alındı

Ipard Tarım. (2014). *Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı-Kırsal Kalkınma Programı*. Ağustos 31, 2019 tarihinde Tarım ve Orman Bakanlığı: https://ipard.tarim.gov.tr/assets/leader.pdf adresinden alındı

İstanbul Alan Başk. (2013). *İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı*. Mart 20, 2014 tarihinde Yönetim Planı Kavramı: http://www.alanbaskanligi.gov.tr/yonetim_plani_kavrami.html adresinden alındı

İstanbul Alan Başk. (2018). *İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı.* İstanbul : İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı.

Kaleiçi Old Town. (2019). *Kaleiçi Hakkında.* Temmuz 13, 2019 tarihinde http://kaleicioldtown.com/tr/ adresinden alındı

Karasalihoğlu, M. (2008). Paphlagonia Kaya Mezarları. L. Seymen, K. Tankuter, & M. İleri (Dü) içinde, *"Üsküdar'a kadar" Kastamonu.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kastamonu Belediyesi. (2015). *Kastamonu Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı* . Kastamonu.

Kastamonu Belediyesi. (2018). *Tarihi Yapı ve Çevre Düzenlemeleri*. 11 15, 2018 tarihinde Projeler: http://www.kastamonu.bel.tr/v2/tarihi-yapi-ve-cevre-duzenlemeleri/ adresinden alındı

Kastamonu Valiliği. (2018). *Kastamonu İli Coğrafi Yapısı*. Mart 09, 2018 tarihinde http://www.kastamonu.gov.tr/cografi-yapisi adresinden alındı

Keyman, E. F., & Sarıbay, A. Y. (1998). Giriş: Küreselleşme, Siyaset ve Toplumsal Yaşam. E. F. Keyman, & A. Y. Sarıbay içinde, *Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam içinde* (s. 9-13). Konya: Vadi Yayınları.

Kılıç, S. (2015, Temmuz 01). Lyotard: Fark ve Çokluğun Anlatısı Postmodernite. *Temaşa , 3*, s. 106-137.

Kilsan. (2018). *Kilsan Blog*. 2018 tarihinde https://www.kilsanblog.com/kentler-mimari-dokular/yasak-sehir-antik-dunyanin-en-buyuk-saray-kompleksi/ adresinden alındı

Kobak, Ö. (2014, Aralık 23). Avrupa Bütünleşme Kuramlarında Yeni Kurumsalcılık. *https://www.academia.edu/10643399/Avrupa_Bütünleşme_Kuramlarında_Yeni_Kurumsalcılık?auto=download* .

Korumaz, S. G. (2015). *Kültürel Miras Yönetiminde Karar Destek Sistemlerinin Kullanımına Yönelik Bir Model Önerisi.* Konya: Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü basılmamış doktora tezi.

Köprülü, B. (1951). Tarihte Vakıflar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , 8* (3), s. 479-518.

Köprülü, F. (1942). Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihî Tekâmülü. *Vakıflar Dergisi , 2*, 1-35.

Kuban , D. (2010). *Türkiye'de Kentsel Koruma, Kent Tarihleri ve Koruma Yöntemleri.* istanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Kuban, D. (1967). *Kastamonu'nun Tarihi Yapısı ve Bu Yapının İmar Planında Değerlendirilmesiyle İlgili Rapor.* İstanbul.

Kuban, D. (1982). *Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler - Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler.* İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Kuban, D. (2000). *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu.* İstanbul: YEM Yayınları.

Latour, B. (2008). *Biz Hiç Modern Olmadık (Simetrik Antropoloji Denemesi).* (İ. Uysal, Çev.) İstanbul: Norgunk Yayıncılık.

Latour, B., & Woolgar, S. (1986). *Laboratory Life; The Construction of Scientific Facts.* Nwe Jersey: Princeton University Press .

Leathem, H. M. (2015). Between INAH and UNESCO: Questions of Heritage Governance in Oaxaca, Mexico. *Academia* .

Lynch, K. (2011). *Kent İmgesi* (3. Baskı b.). (İ. Başaran, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Lyotard, J.-F. (1994). *Postmodern Durum (Bilgi Üzerine Bir Rapor).* (A. Çiğdem, Çev.) Ankara: Vadi Yayınları.

Massive. (2019). *Edinburgh.* Haziran 26, 2019 tarihinde https://travelmassive.com/chapters/edinburgh adresinden alındı

Mega Projeler İstanbul. (2016). *Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi*. Haziran 26, 2019 tarihinde http://megaprojeleristanbul.com/print/sulukule-kentsel-yenileme-projesi adresinden alındı

Meskell, L. (2002, June). Negative Heritage and Past Mastering in Archaeology. *Anthropological Quarterly , 75* (3), s. 557-574.

Meskell, L. (2015). Globalizing Heritage. L. Meskell, & L. Meskell (Dü.) içinde, *Global Heritage: A Reader.* Wiley- Blackwell Publishing.

Meskell, L. (2019, February 25). *What's the point of UNESCO?* Mayıs 13, 2019 tarihinde History Today: https://www.historytoday.com/history-matters/whats-point-unesco adresinden alındı

Meyer, J. W., & Rowan, B. (1977). Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony. *American Journal of Sociology , 83* (2), 340-363.

Mimdap. (2008). *Fener – Balat Rehabilitasyon Projesi.* Eylül 05, 2019 tarihinde Dosya: http://www.mimdap.org/?p=9114 adresinden alındı

Mimdap. (2009). *Antalya "Belediyeler ve Uzman Oda İttifakına Ödül"*. Temmuz 13, 2019 tarihinde Dosya: http://www.mimdap.org/?p=21181 adresinden alındı

Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği.* (G. Koca, & T. Tosun, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ndosi, O. M. (1992). Preparing Management Plans for Protected Areas. W. J. Lusigi içinde, *Managing Protected Areas in Africa: Report From A Workshop On Protected Area Management in Africa, Mweka, Tanzania* (s. 117-124). Paris: UNESCO-World Heritage Fund.

OGM. (2018). *Orman Genel Müdürlüğü*. Ağustos 30, 2019 tarihinde Haberler: https://www.ogm.gov.tr/SitePages/OGM/OGMHaberler.aspx?l=d48f9a06-6f97-48b9-9ba4-7b9dfae5e8dd&i=17386 adresinden alındı

Ortaylı, İ. (1974). *Tanzimattan Sonra Mahalli İdareler.* Ankara: TODAİE Yayınlar.

Ortaylı, İ. (2005). Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetimler. V. Akyüz (Dü.) içinde, *İslam Geleneğinden Günümüze Şehir Hayatı ve Yerel Yönetimler* (2. Baskı b., s. 69-93). İstanbul: İlke Yayınları.

Örmeci, O. (2008). Yönetim Teorileri (Kuramları). O. Örmeci içinde, *Popüler Kültür.* İstanbul: Elips Kitap.

Özbek, F. (2018). *Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.* Mart 09, 2018 tarihinde http://www.kastamonukultur.gov.tr/TR,63805/genel-bilgiler.html adresinden alındı

Özel, M. (2013). Özerk Yerel Yönetimlerin Oluşumunda Kentlerin Tarihsel İşlevi - Almanya Temelinde Bir Yaklaşım-. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 18* (2), s. 47-64.

Özlem, D. (1998). Evrenselcilik Mitosu ve Sosyal Bilimler. K. Şahin içinde, *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek-Sempozyum Bildirileri.* İstanbul: Metis Yayınları.

Öztürk, Ö. (2016). *Pontus: Antik Çağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi*. Mart 08, 2017 tarihinde Nika Yayınları, Ankara: https://ozhanozturk.com adresinden alındı

Parks Canada. (1978). *Planning Process for National Parks.* Ottawa, Canada.

Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture.* London: Sage.

Robertson, R. (1999). *Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür.* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi.

Rogers, A. P. (2017). Historic Urban Landscape Approach and Living Heritage. *Conserving Living Urban Heritage: Theoretical Considerations of Continuity and Change.* içinde Cambridge Scholars Publishing.

Ruben, W. (1942). Buddhist Vakıfları Hakkında. *Vakıflar Dergisi , 2*, s. 173-184.

Saklı, A. R. (2013). Kapitalist Gelişim Sürecinde Fordizm ve Post-Fordizm. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi , 12* (44), s. 107-131.

Sancaktar, C. (2013). Bütünleşme ve Bütünleşme Teorileri. H. Çomak, & C. Sancaktar (Dü) içinde, *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar.* İstanbul: Beta Yayınları.

Satılmış, E. E. (2012). *2863 Sayılı Yasa Kapsamında Koruma Amaçlı İmar Planlarının Kent Dokusuna Etkileri: Antalya Kaleiçi Kentsel Ve III. Derece Arkeolojik Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı Örneği.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi.

Say, Ö. (2013). Yapısalcılıktan Post-Yapısalcılığa Çoğulculuğun İnşası. *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries) , 8* (2).

Seçilmişler, T. (2010). *Koruma Öncelikli Alanlarda Aktör Ağın Çözümlenmesi ve Betimlenmesi: İstanbul Tarihi Yarımada Örneği.* İstanbul: ıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü basılmamış doktora tezi.

Sevinç, F. (2008). Hititlerin Anadolu'da Kurdukları Ekonomik ve Sosyal Sistem. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi , 17*.

Smith, J. (2018). *Venice Floods Show That Overtourism is A Climate Change Issue.* Mayıs 17, 2019 tarihinde https://news.wtm.com/venice-floods-show-that-overtourism-is-a-climate-change-issue/ adresinden alındı

Şahin, B. (2009). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kastamonu Nüfusu. *Akademik Bakış , 17*.

Şahin, İ. (2001). "Kastamonu" maddesi. TDV içinde, *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 24, s. 585-588). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Şahin, L., & Öztürk, M. (2008). Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye'deki Durumu. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* (54), s. 3-29.

Şakar, M. F. (2008). Kastamonu Vakıfları (1486-1865). L. Seymen, K. Tankuter, & M. İleri (Dü) içinde, *"Üsküdar'a kadar" Kastamonu* (s. 243-267). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Şener, H. E. (2005). Postmodernizm Üzerine Kısa Bir Bakış. *Felsefe Ekibi Dergisi , 2*.

T.C.C.B. Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü. (2018, Temmuz 07). *Cumhurbaşkanlığı 4 sayılı Kararnamesi, 49. Bölüm, Madde 692*. Haziran 05, 2019 tarihinde e-Mevzuat: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.4.pdf adresinden alındı

Taş, K. Z. (1996). 16. Yüzyılda Safranbolu İdari Yapısı ve Vakıfları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi , 29* (18), s. 199-206.

Thomas, L., & Middleton, J. (2003). *Guidelines for Management Planning of Protected Areas*. (A. Phillips, Dü.) Cambridge: IUCN – The World Conservation Union & Cardiff University.

Topçubaşı, M. (2009). *19. yüzyılda Kastamonu Eyaleti'nde Kamu Yapıları ve Yeniden Kullanım Sorunları.* İstanbul: stanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü basılmamış doktora tezi.

Tóth, P. I. (2017, 04 02). *Kastamonu From The Air*. 11 29, 2017 tarihinde Flickr: https://www.flickr.com/photos/cybermacs/33705251781 adresinden alındı

Tunnard, C. (1966). The Customary and the Characteristic: A Note on the Pursuit of City Planning History. O. Handlin, & J. Burchard (Dü) içinde, *The Historian and the City*. Cambridge: MIT Press.

Turizm Güncel. (2016). *Antalya-Kaleiçi'nin UNESCO yolculuğu için turizm çalıştayı.* Temmuz 13, 2019 tarihinde https://turizmguncel.com/haber/antalya-kaleici%27nin-unesco-yolculugu-icin-turizm-calistayi-h30012.html adresinden alındı

Türk Dil Kurumu Sözlüğü. (2018). *Miras*. Mart 07, 2018 tarihinde Genel Türkçe Sözlük: https://sozluk.gov.tr adresinden alındı

Türk Dil Kurumu Sözlüğü. (2018). *Vakıf*. Şubat 20, 2018 tarihinde Güncel Türkçe Sözlük: https://sozluk.gov.tr adresinden alındı

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2009). *2863 sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.* Türkiye Büyük Millet Meclisi.

UK Government. (2017). *Department for Digital, Culture, Media & Sport*. Nisan 14, 2017 tarihinde https://www.gov.uk/government/organisations/department-for-digital-culture-media-sport#content adresinden alındı

UNESCO. (2010). *Globalisation*. Nisan 27, 2016 tarihinde Teaching and Learning for a Sustainable Future: http://www.unesco.org/education/tlsf/mods/theme_c/mod18.html adresinden alındı

UNESCO. (2018). *World Heritage List*. Ağustos 26, 2018 tarihinde http://whc.unesco.org/en/list/ adresinden alındı

Viator. (2019). *Kutna Hora.* Nisan 06, 2019 tarihinde https://eventseeker.com/kutna-hora/aug-8-2019/335149816-private-kutna-hora-with-sedlec-ossuary-and-local-brewery-full-day-trip adresinden alındı

Visit Mexico. (2018). *Destinations of Oaxaca* . Ekim 28, 2018 tarihinde https://www.visitmexico.com/en/main-destinations/oaxaca/oaxaca adresinden alındı

WH Edinburgh. (2016). *Planning Edinburgh*. Ocak 17, 2016 tarihinde https://planningedinburgh.com/2016/07/05/old-and-new-towns-of-edinburgh-world-heritage-site/comment-page-1/ adresinden alındı

WHC/About Convention. (2016). *Brief History of The World Heritage Convention*. Şubat 02, 2016 tarihinde https://whc.unesco.org/en/convention/ adresinden alındı

WHC/BP_356. (2005). *Best Practice about Historic Areas of İstanbul.* Ekim 16, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/356/bestpractice/ adresinden alındı

WHC/BP_415. (tarih yok). *Best Practice about Historic Centre of Oaxaca and Archaeological Site of Monte Albán.* Ekim 16, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/415/bestpractice/ adresinden alındı

WHC/CD_125. (2018). *Committee Decisions of Natural and Culturo-Historical Region of Kotor.* Ekim 24, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/125/documents/ adresinden alındı

WHC/CD_174. (2018). *Committee Decisions of Historic Centre of Florence.* Ekim 20, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/174/documents/ adresinden alındı

WHC/CD_356. (2004). *28 COM 15B.80, Committee Decision of Historic Areas of İstanbul*. Nisan 17, 2019 tarihinde https://whc.unesco.org/en/decisions/252 adresinden alındı

WHC/CD_356. (2018). *Committee Decisions of Historic Areas of İstanbul.* Ekim 24, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/356/documents/ adresinden alındı

WHC/CD_379. (2018). *Committee Decisions of Historic City of Toledo.* Ekim 24, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/379/documents/ adresinden alındı

WHC/CD_394. (2018). *Committee Decisions of Venice and its Lagoon.* Ekim 22, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/394/documents/ adresinden alındı
WHC/CD_415. (2018). *Committee Decisions of Historic Centre of Oaxaca and Archaeological Site of Monte Albán.* Ekim 23, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/415/documents/ adresinden alındı
WHC/CD_439. (2018). *Committee Decisions of Imperial Palaces of the Ming and Qing Dynasties in Beijing and Shenyang.* Ekim 29, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/439/documents/ adresinden alındı
WHC/CD_614. (2018). *Committee Decisions of City of Safranbolu.* Aralık 05, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/614/documents/ adresinden alındı
WHC/CD_624. (2018). *Committee Decisions of Town of Bamberg.* Aralık 05, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/624/documents/ adresinden alındı
WHC/CD_717. (2018). *Committee Decisions of Historic Centre of Siena.* Aralık 05, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/717/documents/ adresinden alındı
WHC/CD_728. (2018). *Committee Decisions of Old and New Towns of Edinburgh.* Aralık 06, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/728/documents/ adresinden alındı
WHC/CD_732. (2018). *Committee Decisions of Kutná Hora: Historical Town Centre with the Church of St Barbara and the Cathedral of Our Lady at Sedlec.* Aralık 03, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/732/documents/ adresinden alındı
WHC/CD_733. (2018). *Committee Decisions of Ferrara City of Renaissance and its Po Delta.* Aralık 06, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/733/documents/ adresinden alındı
WHC/CD_91. (2018). *Committee Decisions of Historic Centre of Rome, the Properties of the Holy See in that City Enjoying Extraterritorial Rights and San Paolo Fuori le Mura.* Ekim 22, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/91/documents/ adresinden alındı
WHC/CD. (2019). *UNESCO WHC Committee Decisions about Management Plan.* Haziran 06, 2019 tarihinde https://whc.unesco.org/en/decisions/?cid=305&action=list&searchDecisions=management+plan&search_decision=&id_states=&id_sites=&id_keywords=&year_start=1978&year_end=2019&withsites= adresinden alındı
WHC/Criteria. (2018). *Criteria of UNESCO WHS*. Ekim 20, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/criteria/ adresinden alındı
WHC/Operational Guidelines, I. Bölüm A paragrafı 7. Madde. (1977, June 30). *WHC Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention.* Kasım 12, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/archive/opguide77a.pdf adresinden alındı
WHC/Operational Guidelines, I. Bölüm D paragrafı 14. madde-iv. (1977, June 30). *WHC Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention.* Kasım 12, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/archive/opguide77a.pdf adresinden alındı

WHC/Operational Guidelines, II. Bölüm B paragrafı 61. madde. (2017, July 12). *WHC Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention.* Ocak 09, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/guidelines/ adresinden alındı

WHC/Operational Guidelines, II. Bölüm D paragrafı 77. madde. (2017, July 12). *WHC Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention.* Ekim 15, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/guidelines/ adresinden alındı

WHC/OUV_125. (2014). *OUV Statement of Natural and Culturo-Historical Region of Kotor.* Ekim 12, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/125 adresinden alındı

WHC/OUV_174. (2014). *OUV Statement of Historic Centre of Florence.* Ekim 15, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/174 adresinden alındı

WHC/OUV_356. (2011). *OUV Statement of Historic Areas of İstanbul.* Ekim 11, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/356 adresinden alındı

WHC/OUV_379. (1986). *OUV Statement of Historic City of Toledo.* Ekim 13, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/379 adresinden alındı

WHC/OUV_394. (2013). *OUV Statement of Venice and its Lagoon.* Ekim 15, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/394 adresinden alındı

WHC/OUV_415. (2014). *OUV Statement of Historic Centre of Oaxaca and Archaeological Site of Monte Albán.* Kasım 14, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/415 adresinden alındı

WHC/OUV_439. (2012). *OUV Statement of Imperial Palaces of the Ming and Qing Dynasties in Beijing and Shenyang.* Kasım 03, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/439 adresinden alındı

WHC/OUV_614. (2014). *OUV Statement of City of Safranbolu.* Aralık 05, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/614 adresinden alındı

WHC/OUV_624. (2013). *OUV Statement of Town of Bamberg.* Aralık 05, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/624 adresinden alındı

WHC/OUV_717. (2015). *OUV Statement of Historic Centre of Siena.* Aralık 05, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/717 adresinden alındı

WHC/OUV_728. (2013). *OUV Statement of Old and New Towns of Edinburgh.* Aralık 06, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/728 adresinden alındı

WHC/OUV_732. (2016). *OUV Statement of Kutná Hora: Historical Town Centre with the Church of St Barbara and the Cathedral of Our Lady at Sedlec.* Aralık 03, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/732 adresinden alındı

WHC/OUV_733. (2014). *OUV Statement of Ferrara City of Renaissance, and its Po Delta.* Aralık 06, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/733 adresinden alındı

WHC/OUV_91. (2014). *OUV Statement of Historic Centre of Rome, the Properties of the Holy See in that City Enjoying Extraterritorial Rights and San Paolo Fuori le Mura.* Ekim 19, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/91 adresinden alındı

WHC/PR_415. (tarih yok). *Periodic Reporting Cycle of Historic Centre of Oaxaca and Archaeological Site of Monte Albán.* Ekim 15, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/415/documents/ adresinden alındı

WHC/PR. (2018). *UNESCO WHC Periodic Reporting*. Kasım 18, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/periodicreporting/ adresinden alındı

WHC/PR.1_125. (2006). *Periodic Reporting Cycle 1 of Natural and Culturo-Historical Region of Kotor, Section II (Summary)*. Ekim 24, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/125/documents/ adresinden alındı

WHC/PR.1_174. (2006). *Periodic Reporting Cycle 1 of Historic Centre of Florence, Section II (Summary)*. Ekim 21, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/174/documents/ adresinden alındı

WHC/PR.1_356. (2006). *Periodic Reporting Cycle 1 of Historic Areas of İstanbul, Section II (Summary)*. Ekim 20, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/356/documents/ adresinden alındı

WHC/PR.1_379. (2006). *Periodic Reporting Cycle 1 of Historic City of Toledo, Section II (Summary)*. Ekim 23, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/379/documents/ adresinden alındı

WHC/PR.1_394. (2006). *Periodic Reporting Cycle 1 of Venice and its Lagoon, Section II (Summary)*. Ekim 22, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/394/documents/ adresinden alındı

WHC/PR.1_439. (2003). *Periodic Reporting Cycle 1 of Imperial Palaces of the Ming and Qing Dynasties in Beijing and Shenyang, Section II*. Ekim 28, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/439/documents/ adresinden alındı

WHC/PR.1_614. (2006). *Periodic Reporting Cycle 1 of City of Safranbolu, Section II (Summary)*. Aralık 05, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/614/documents/ adresinden alındı

WHC/PR.1_624. (2006). *Periodic Reporting Cycle 1 of Town of Bamberg, Section II (Summary)*. Aralık 05, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/624/documents/ adresinden alındı

WHC/PR.1_717. (2006). *Periodic Reporting Cycle 1 of Historic Centre of Siena, Section II (Summary)*. Aralık 05, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/717/documents/ adresinden alındı

WHC/PR.1_728. (2006). *Periodic Reporting Cycle 1 of Old and New Towns of Edinburgh, Section II (Summary)*. Aralık 05, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/728/documents/ adresinden alındı

WHC/PR.1_732. (2006). *Periodic Reporting Cycle 1 of Kutná Hora: Historical Town Centre with the Church of St Barbara and the Cathedral of Our Lady at Sedlec, Section II (Summary)*. Aralık 03, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/732/documents/ adresinden alındı

WHC/PR.1_733. (2006). *Periodic Reporting Cycle 1 of Ferrara, City of Renaissance and its Po Delta, Section II (Summary)*. Aralık 06, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/733/documents/ adresinden alındı

WHC/PR.1_91. (2006). *Periodic Reporting Cycle 1 of Historic Centre of Rome, the Properties of the Holy See in that City Enjoying Extraterritorial Rights and San Paolo Fuori le Mura, Section II (Summary)*. Ekim 23, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/91/documents/ adresinden alındı

WHC/PR.2_125. (2014). *Periodic Reporting Cycle 2 of Natural and Culturo-Historical Region of Kotor, Section II*. Ekim 23, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/125/documents/ adresinden alındı

WHC/PR.2_174. (2014). *Periodic Reporting Cycle 2 of Historic Centre of Florence, Section II.* Ekim 21, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/174/documents/ adresinden alındı
WHC/PR.2_356. (2014). *Periodic Reporting Cycle 2 of Historic Areas of İstanbul, Section II.* Ekim 20, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/356/documents/ adresinden alındı
WHC/PR.2_379. (2014). *Periodic Reporting Cycle 2 of Historic City of Toledo, Section II.* Ekim 24, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/379/documents/ adresinden alındı
WHC/PR.2_394. (2014). *Periodic Reporting Cycle 2 of Venice and its Lagoon, Section II.* Ekim 22, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/394/documents/ adresinden alındı
WHC/PR.2_614. (2014). *Periodic Reporting Cycle 2 of City of Safranbolu, Section II.* Aralık 05, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/614/documents/ adresinden alındı
WHC/PR.2_624. (2013). *Periodic Reporting Cycle 2 of Town of Bamberg, Section II.* Aralık 05, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/624/documents/ adresinden alındı
WHC/PR.2_717. (2014). *Periodic Reporting Cycle 2 of Historic Centre of Siena, Section II.* Aralık 05, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/717/documents/ adresinden alındı
WHC/PR.2_728. (2013). *Periodic Reporting Cycle 2 of Old and New Towns of Edinburgh, Section II.* Aralık 06, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/728/documents/ adresinden alındı
WHC/PR.2_732. (2014). *Periodic Reporting Cycle 2 of Kutná Hora: Historical Town Centre with the Church of St Barbara and the Cathedral of Our Lady at Sedlec, Section II.* Aralık 03, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/732/documents/ adresinden alındı
WHC/PR.2_733. (2014). *Periodic Reporting Cycle 2 of Ferrara, City of Renaissance and its Po Delta, Section II.* Aralık 06, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/733/documents/ adresinden alındı
WHC/PR.2_91. (2014). *Periodic Reporting Cycle 2 of Historic Centre of Rome, the Properties of the Holy See in that City Enjoying Extraterritorial Rights and San Paolo Fuori le Mura, Section II.* Ekim 23, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/91/documents/ adresinden alındı
WHC/RT_125. (2019). *Reporting Trends of Natural and Culturo-Historical Region of Kotor*. Temmuz 07, 2019 tarihinde Indicators: https://whc.unesco.org/en/list/125/indicators/ adresinden alındı
WHC/RT_174. (2019). *Reporting Trends of Historic Centre of Florence*. Temmuz 07, 2019 tarihinde Indicators: https://whc.unesco.org/en/list/174/indicators/ adresinden alındı
WHC/RT_356. (2019). *Reporting Trends of Historic Areas of İstanbul*. Temmuz 07, 2019 tarihinde Indicators: https://whc.unesco.org/en/list/356/indicators/ adresinden alındı
WHC/RT_379. (2019). *Reporting Trends of Historic City of Toledo*. Temmuz 07, 2019 tarihinde Indicators: https://whc.unesco.org/en/list/379/indicators/ adresinden alındı

WHC/RT_394. (2019). *Reporting Trends of Venice and its Lagoon*. Temmuz 07, 2019 tarihinde Indicators : https://whc.unesco.org/en/list/394/indicators/ adresinden alındı

WHC/RT_415. (2019). *Reporting Trends of Historic Centre of Oaxaca and Archaeological Site of Monte Albán*. Temmuz 07, 2019 tarihinde Indicators: https://whc.unesco.org/en/list/415/indicators/ adresinden alındı

WHC/RT_439. (2019). *Reporting Trends of Imperial Palaces of the Ming and Qing Dynasties in Beijing and Shenyang*. Temmuz 07, 2019 tarihinde Indicators: https://whc.unesco.org/en/list/439/indicators/ adresinden alındı

WHC/RT_614. (2019). *Reporting Trends of City of Safranbolu*. Temmuz 07, 2019 tarihinde Indicators: https://whc.unesco.org/en/list/614/indicators/ adresinden alındı

WHC/RT_624. (2019). *Reporting Trends of Town of Bamberg*. Temmuz 07, 2019 tarihinde Indicators: https://whc.unesco.org/en/list/624/indicators/ adresinden alındı

WHC/RT_717. (2019). *Reporting Trends of Historic Centre of Siena*. Temmuz 07, 2019 tarihinde Indicators: https://whc.unesco.org/en/list/717/indicators/ adresinden alındı

WHC/RT_728. (2019). *Reporting Trends of Old and New Towns of Edinburgh*. Temmuz 07, 2019 tarihinde Indicators: https://whc.unesco.org/en/list/728/indicators/ adresinden alındı

WHC/RT_732. (2019). *Reporting Trends of Kutná Hora: Historical Town Centre with the Church of St Barbara and the Cathedral of Our Lady at Sedlec*. Temmuz 07, 2019 tarihinde Indicators: https://whc.unesco.org/en/list/732/indicators/ adresinden alındı

WHC/RT_733. (2019). *Reporting Trends of Ferrara, City of Renaissance and its Po Delta*. Temmuz 07, 2019 tarihinde Indicators: https://whc.unesco.org/en/list/733/indicators/ adresinden alındı

WHC/RT_91. (2019). *Reporting Trends of Historic Centre of Rome, the Properties of the Holy See in that City Enjoying Extraterritorial Rights and San Paolo Fuori le Mura*. Temmuz 07, 2019 tarihinde Indicators: https://whc.unesco.org/en/list/91/indicators/ adresinden alındı

WHC/SOC Analysis. (2014). *State of Conservation of World Heritage Properties, A statistical analysis (1979-2013)*. Paris: UNESCO World Heritage Publishing.

WHC/SOC_125. (2018). *SOC Reports of Natural and Culturo-Historical Region of Kotor.* Ekim 16, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/soc/?action=list&id_search_properties=125 adresinden alındı

WHC/SOC_174. (2018). *SOC Reports of Historic Centre of Florence.* Kasım 15, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/soc/?action=list&id_search_properties=174 adresinden alındı

WHC/SOC_356. (2018). *SOC Reports of Historic Areas of İstanbul.* Ekim 16, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/soc/?action=list&id_search_properties=356 adresinden alındı

WHC/SOC_379. (2018). *SOC Reports of Historic City of Toledo.* Ekim 17, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/soc/?action=list&id_search_properties=379 adresinden alındı

WHC/SOC_394. (2018). *SOC Reports of Venice and its Lagoon.* Ekim 15, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/soc/?action=list&id_search_properties=394 adresinden alındı

WHC/SOC_415. (2018). *SOC Reports of Historic Centre of Oaxaca and Archaeological Site of Monte Albán.* Ekim 16, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/soc/?action=list&id_search_properties=415 adresinden alındı

WHC/SOC_439. (2018). *SOC Reports of Imperial Palaces of the Ming and Qing Dynasties in Beijing and Shenyang.* Ekim 29, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/soc/?action=list&id_search_properties=439 adresinden alındı

WHC/SOC_614. (2018). *SOC Reports of City of Safranbolu.* Aralık 05, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/soc/?action=list&id_search_properties=614 adresinden alındı

WHC/SOC_624. (2018). *SOC Reports of Town of Bamberg.* Aralık 05, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/soc/?action=list&id_search_properties=624 adresinden alındı

WHC/SOC_717. (2018). *SOC Reports of Historic Centre of Siena.* Aralık 05, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/soc/?action=list&id_search_properties=717 adresinden alındı

WHC/SOC_728. (2018). *SOC Reports of Old and New Towns of Edinburgh.* Aralık 06, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/soc/?action=list&id_search_properties=728 adresinden alındı

WHC/SOC_732. (2018). *SOC Reports of Kutná Hora: Historical Town Centre with the Church of St Barbara and the Cathedral of Our Lady at Sedlec.* Aralık 3, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/soc/?action=list&id_search_properties=732 adresinden alındı

WHC/SOC_733. (2018). *SOC Reports of Ferrara, City of Renaissance and its Po Delta.* Aralık 06, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/soc/?action=list&id_search_properties=733 adresinden alındı

WHC/SOC_91. (2018). *SOC Reports of Historic Centre of Rome, the Properties of the Holy See in that City Enjoying Extraterritorial Rights and San Paolo Fuori le Mura.* Ekim 16, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/soc/?action=list&id_search_properties=91 adresinden alındı

WHC/SOC. (2018). *UNESCO WHC State of Conservation Information System (SOC)*. Kasım 16, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/soc/ adresinden alındı

WHC/WHL. (2018). *Sites of management threats* . Mart 13, 2018 tarihinde https://whc.unesco.org/en/soc/?action=list&sitescategory=1&themes=11&c1=on&c2=on&c3=on&c4=on&id_threats=146 adresinden alındı

Wijesuriya, G., Thompson, J., & Young, C. (2013). *Managing Cultural World Heritage.* Paris: UNESCO / ICCROM / ICOMOS / IUCN.

Wikia. (2018). *Nations.* Mart 9, 2018 tarihinde Wiki: http://mc-nations.wikia.com/wiki/File:002-2753x1400-large-blank-world-map-land-gray-oceans-white2_-_Copy_-_Copy_(5).png adresinden alındı

Wikimedia. (2018). *Commons.* Mart 09, 2018 tarihinde Wiki: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Turkey_provinces_blank_gray.svg adresinden alındı

Wikipedia. (2014). *Kültürel Miras*. Ocak 22, 2014 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BClt%C3%BCrel_miras adresinden alındı

Wikipedia. (2018). *Natural and Culturo-Historical Region of Kotor*. Ekim 27, 2018 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/Natural_and_Culturo-Historical_Region_of_Kotor adresinden alındı

WowTurkey. (2016). *Kastamonu*. 05 17, 2017 tarihinde Wow Turkey: http://wowturkey.com/-Kastamonu adresinden alındı.

Yakupoğlu, C. (2007). *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi.* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış doktora tezi.

Yakupoğlu, C. (2014, Eylül). Kastamonu Adının Ortaya Çıkışını Anlatan En Eski Kaynak: Saltuknâme. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi , 5* (16), s. 200-220.

Yaman, T. M. (1935). *Kastamonu Tarihi, 15. Asrın Sonlarına Kadar.* İstanbul: Ahmed İhsan Matbaası.

Yasa, N. (2013, Eylül 23). *Kastamonu Vilayet Salnamelerinde 1898 Yılı Nüfus İstatistikleri*. Ocak 18, 2017 tarihinde Kurucaşile Yerel Tarih Araştırmaları: http://www.kurucasile.gen.tr/1898-yili-kastamonu-vilayet-salnamelerinde-nufus-istatistikleri/ adresinden alındı

Yenen, Z. (1988). *Vakıf Kurumu-İmaret Sistemi Bağlamında Osmanlı Dönemi Türk Kentlerinin Kuruluş ve Gelişim İlkeleri.* İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü basılmamış doktora tezi.

Yerasimos, S. (1977). *Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye; 1-Bizanstan Tanzimata.* (B. Kuzucu, Çev.) İstanbul: Gözlem Yayınları.

Yurt Ansiklopedisi. (1983). "Kastamonu" maddesi. *Yurt Ansiklopedisi: Türkiye, İl İl, Dünü, Bugünü, Yarını.* (Cilt 6). içinde Anadolu Yayıncılık.

Yüksel, O. (2013). *Modernizm ve Post-Modernizm*. Mart 24, 2015 tarihinde Politik Akademi: http://politikakademi.org/2013/06/modernizm-ve-post-modernizm/ adresinden alındı

Notlar:

Modele ilişkin şematik anlatımlar, Giga Mapping SOD picture book kitabındaki grafik tasarımlarından uyarlanarak ve Sistem Odaklı Tasarım yaklaşımıyla hazırlanmıştır (http://www.systemsorienteddesign.net).

Modele ilişkin Aktör Ağ Diyagramları, web tabanlı grafik tasarım aracı olan Canva şablonları kullanılarak hazırlanmıştır (https://www.canva.com).